

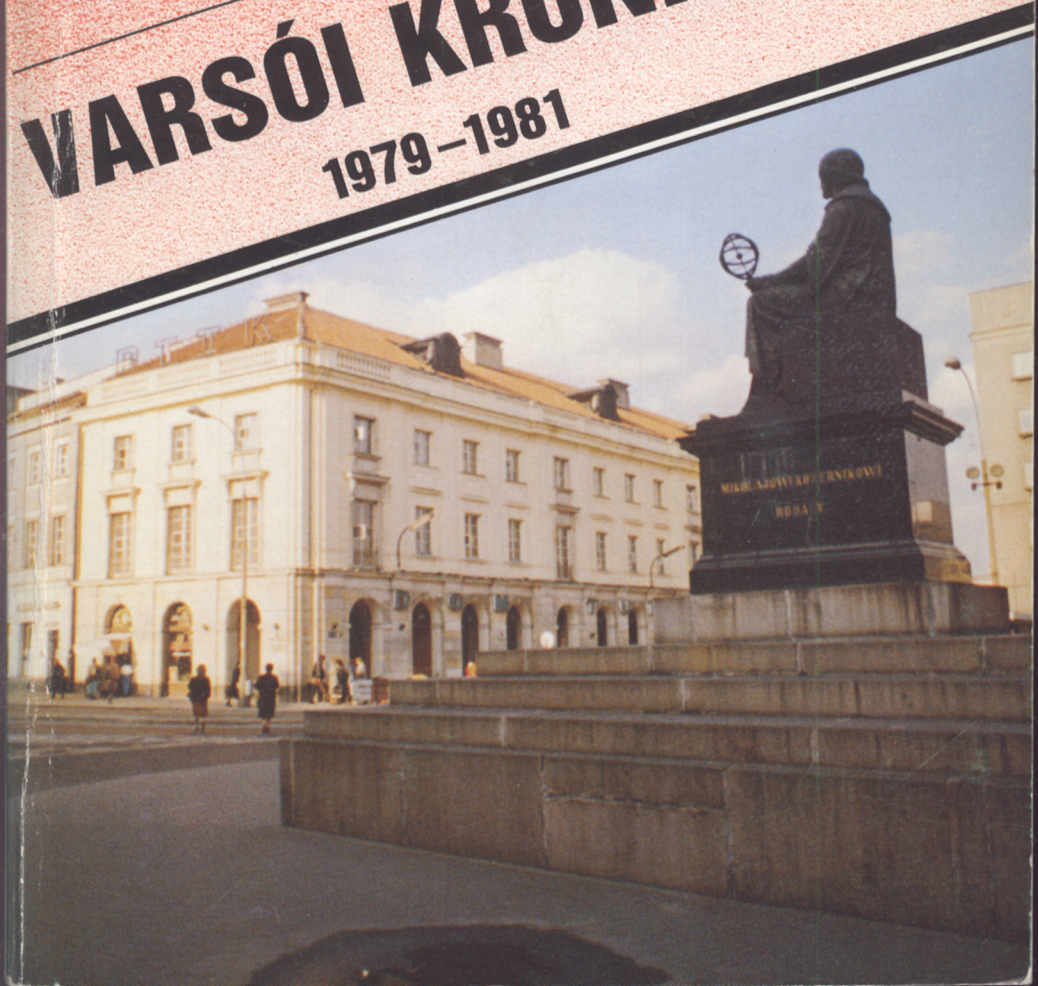

Szilágyi Szabolcs

VARSÓI KRÓNIKA

1979-1981

TUDÓSÍTÓ VOLTAM

SZILÁGYI SZABOLCS
VARSÓI KRÓNIKA
1979-1981

A színes felvételeket
Elek Emil készítette.

A fekete-fehér kép
Pavol Minarik (Rudé Pravo) felvétele

© Szilágyi Szabolcs, 1986

TARTALOM
ROMANTIKA HELYETT
UFO-K ÉS JELEK
VISSZASZÁMLÁLÁS
FORRÓ AUGUSZTUS
FOROG A KÖRHINTA.
ÖNERŐBŐL
UTÓSZÓ HELYETT
KÉPMELLÉKLETEK

*Könyvemet Zofia Roszczyk
lengyel újságíróknak ajánlom*

ROMANTIKA HELYETT

Ünnepnapon érkezem állomáshelyemre.

1979. augusztus 1.: a tragédiába fulladt varsói felkelés 35. évfordulója - és a Magyar Rádió új varsói tudósítójának első külszolgálati napja.

Rajtam az útiruha, bőrröndöm ki sem csomagolom, s máris esemény! Irodám-lakásom ablakából az elődömtől, Krassó Lacitól alig pár órája átvett szolgálati Fiatomra nézek; élvezem a helyzetet, vidáman bizsereg bennem az új feladat romantikája. Tennivalók sora villan át agyamon. Borotválkozás... nyakkendő... igen, a kocsikulcs és a forgalmi engedély... „óvatos száguldás” a helyszínre... A Színház tér - vagyis ezt már lengyelül illik gondolni is, plac Teatralny -, tömeg, zászlók, transzparensok, díszelgés, ünnepi beszéd. Jegyzetek, de forog a riporter-magnó is, mert itt minden fontos! (Tényleg, itt minden fontos, mert máától néhány évig egy egész országról fogok beszámolni minden fontos dologról egy másik ország rádióhallgatóinak. De mi az, hogy fontos? Jut-e nekem erre a pár évre néhány igazán fontos esemény? Különben, ha egy héttel korábban kezdek Varsóban, ilyen fontos dolog akkor is lett volna: Edward Gierek személyesen adott át tagsági könyveket a LEMP ifjú tagjelöltjeinek, azoknak, akik jeles vagy kitűnő eredménnyel érettségiztek. Erről hát lekéstem, de itt ez a kerek évforduló...)

Már itt vagyok a roppant tágas téren, körülöttem egyre duzzad a tömeg. Mennyi ismerős arc, s az arcokon a tragikus évfordulóhoz illő szomorúság. Nem, mégsem ismerem senkit, csupa idegen vesz körül, és a szomorúság is inkább komolyság vagy talán méltóságteljes komolyság.

Valaki oldalba bökö:

- Czytaj pan! - hallom a suttogó lengyel nyelvű parancsoló mondatot, s én engedelmeskedem a fehér inges, farmeröltönyös fiatalembernek: olvasom... a kezembe nyomott röplapot.

„Emlékezz! Ne úgy, ahogyan ők akarják!”

Mire megkérdezném, kinek a nevében szólít fel, miről is van szó, a fiú régen eltűnt a környékről...

Az ünnepség tart. A külsőségek nem árulnak el semmit abból, hogy Varsó polgárai valahogy másként emlékeznének meg az 1944. augusztus 1-én kezdődött felkelés napjáról, mint ahogyan „ők” akarják. De kik ezek az „ők”? Nincs idő töprengeni. Sietős léptekkel húzok át az Óváros felé, a Kiliński-szobor előtt hagyott kocsimhoz. Fél órám van, hogy a tudósítással elérjem az Esti Magazint. A kábelről nem szabad lekésni. Ma semmiképp nem szabad. Ez az első anyagom. És az esemény különösen fontos.

Sietek, de egy kirakat, a „Kosmetyki” üvege mögül elém táruló látvány megállít. A dekoráció szokatlan. Nekem legalábbis az. Fehér-piros nemzetiszínű drapérián ezüstbetűs felirat: „Július 22 - a Népi Lengyelország ünnepe”... s a nemrég elmúlt felszabadulási évfordulót köszöntő szalag alatt arasznyira, kissé jobbra ott áll Karol Wojtyła, az alig kilenc hónapja megválasztott II. János Pál mellszobrocskája. Valahol már láttam, valamikor átéltem... igen, ez az a bizonyos *déjà vu* élmény. De mikor is, hol is? Igen-igen, Krakkó, Mária templom! A hatvanas évek végén egy nyíregyházi kollégával láttuk, amint vasárnap délelőtt egyenruhában, honvéd alvezetesi váll-lappal térdepelt egy ősz, kopaszodó lengyel tiszt, a Lengyel Néphadsereg főtisztje, és imát mormolt. Látva megrökönyödésünket, a katowicei pártlapnál dolgozó barátunk azt mondta: „Ne csodálkozzatok! Ez nálunk rendjén van... No, legfeljebb nem itt, Krakkóban

szolgál ez a férfi, hanem mondjuk Poznańban.” És barátunk beszélt arról is, hogy a megszállás éveiben, az ellenállás soraiban együtt harcolt a németek ellen hívő és ateista, kommunista és pilsudskista, zsidó és katolikus. Legfeljebb a varsói felkelés előkészületei és kilátástalan küzdelme során vált el a politikai bal- és a jobboldal szándéka. És az is igaz, hogy a romház pinceablakából egymást tűzzel fedezve tört elő a megszállók páncélosa felé az a katona, akinek parancsnoka a londoni emigráns kormány magasabb céljai szerint tervezgetett, s az is, aki ezekben a reménytelen órákban már a demokratikus népi Lengyelország jövőjét álmodta.

Igen, a varsói felkelés... a mai röpcédula... nem lesz egyszerű dolgom.

Órákra pillantok. Már csak 26 percem van az Esti Magazinig. Pesten, a Bródy Sándor utcában már biztosan fel is tették a stúdiómagnóra a tekercset, a lengyel és a magyar postások már talán dolgoznak, hogy összekapcsolják varsói irodámat a Magyar Rádióval. Rohannom kell, ha kevés pirosat kapok, akkor is lehet vagy tíz perc az Óvárostól otthonomig, az aleja Niepodległości 132/136-ig, s akkor még a lifttel a negyedikre. És még meg kell írni a tudósítást... De hol lehet az írógép? Hova is tette Krassó Laci? Megvan!

És 19.00 órakor bekapcsolom irodám ablakpárkányán a frissen vásárolt Elisabeth rádiót. A középhullámon alig hallhatóan, de érthetően megszólal a pesti kolléga ismert hangja: „Az Esti Magazin külpolitikai összefoglalóját hallják...” És előbb Bonn, majd Moszkva, Párizs jelentkezik. Még mindig nem én... Hírek a Közel-Keletről, azután Berlin. Na végre; „Új varsói tudósítónk, Szilágyi Szabolcs számol be a lengyel főváros lakóinak megemlékezéséről.” Torokszorító érzés, bár rádiósként nem először hallom vissza hangomat. De így először, hétszáz kilométernyi távolságból, abban a tudatban, hogy most először szólok f o n t o s dologról, országos eseményről egy másik ország, saját hazám valamennyi rádióhallgatójának. Remélem, ma este mindenütt hallgatják az Esti Magazin.

Budapesten forog a magnó, s megszólal hangom a rádióban: „Gyertyák, mécsesek gyúlnak ezekben az órákban a lengyel főváros utcáin és a nemzeti panteon, a Powązki temető sokezer sírján. A varsói felkelés 35. évfordulójának előestéjén így adják meg a tiszteletet a német megszállás elleni harcokban, az 1944. augusztusi, szeptemberi napokban elesett harcosoknak...” Lekonferálnak. Utánam már csak sport és időjárásjelentés következik. Utolsó anyagként mentem. Talán egyszer majd közvetlenül Moszkva, New York után...

Végre sort keríthetek a kicsomagolásra. Közben szüntelenül fülembbe cseng a kolléga hangja, ahogy „felvezette” tudósításomat: „Új varsói tudósítónk...”

Lefekvés előtt eszembe jut fogadalmam: feljegyzem minden nap legfontosabb élményét. De mit is írjak ennek az üres füzetnek az első lapjára? Annyi mindent írhatnék, de valami f o n t o s a t, egyetlen egy dolgot kellene leírni. A röpcédulát? Igen. Talán ha egyszer riportkönyvet írok, ezzel a történettel kezdem. Beírom hát a Színház téri fehérínges papírlapjának fel-szólítását, és alámásolom Pausztovszkij útijegyzetének néhány mondatát is: „Mintha két Lengyelország volna: egy tökéletesen reális, hétköznapi, mögötte pedig egy másik - kissé titokzatos, csak félig látható és félig hallható. Minden valóságos volt. De megfigyeltem, hogy ebben a valószerűségben alig észrevehető, mesészerű vonások tűntek föl.”

Mikor is írta ezt Pausztovszkij?

*

Itt vagyok hát Lengyelországban. Európa kellős közepén, azon a földön, melyről ennek az országnak XII. századi krónikása, Gall Anonim azt írta: „...levegője egészséges, mezeje életető, erdeje mézcsordító, vizei hallal bővek, lovagjai harcos kedvűek, parasztjai dolgozak...”

Tudósítóelődömtől örökölt kioszkomból áthozom a friss napilapokat, mert újság-előfizetés nincs - illetve van, de a posta késve hozná. A *Trybuna Ludu*, a *Życie Warszawy*, a *Kurier Polski*, a *Żołnierz Wolności* minden sora a nyolcszáz esztendővel korábban leírt tudósítás állításait igazolja. Mintha mi sem történt volna azóta lengyel földön. Az éltető mezőkről, a mézcsordító erdőkről, a jó vizekről s halairól, deli harcosairól, munkáskedvű parasztjairól ír büszkén napjaink krónikása is, legfeljebb a nem mindig dicsérő-dicsekvő hetilap, a *Polityka* töri meg olykor a Gall Anonim óta tartó kontinuitás egyenes vonalát. Ezeken a hasábokon nem olyan tiszta a levegő... Sziléziában például. (Emlékszem, amikor autóstoppos diákkoromban figyelmeztetett katowicei barátnőm: a mi városunkban ne vedd fel a fehér ingedet, mert egy óra múlva fekete pettyek lesznek rajta. Kipróbáltam: Irenának igaza volt 1957-ben.)

Varsói életem első pár hete, a 79-es nyár nagy politikai uborkaszezona gyorsan elkedvetlenít. Hát ebben az országban mégsem történnek fontos dolgok? Ma, vasárnap este nyugodt teázgatás közben farigcsálom a hétfői Jó reggelt! műsorába a lengyelek üdülési szokásairól mondandó kis színesemet. Holnap délután pedig az itteni szállodaépítésekről, Kelet-Európa első luxus kategóriájú Intercontinental szállójáról, a Victoriáról kell írnom, meg arról a hotelről, amit most építenek a svédek „kulcsra készre”, s amit a lengyelek dollárral fizetnek ki, de amint a varsói lapokból tudom, megéri... Legalább érkezne ide egy külföldi vendég, mondjuk egy kormányfő. No, de ez most elképzelhetetlen, Edward Gierek évi rendes szabadságát tölti a Krímben.

Így azután jut elég időm a terepszemlére. Hol is kezdjem? A nyelvet hibátlanul ismerem. Még tájszólásait is, legfeljebb a műszaki szakszókincssel állok hadilábon, de arra talán nem is lesz szükségem. Netán utazgatni kellene? Ugyan, hisz most jöttem vissza Gdańskból. Nem, vidékre nem megyek. Maradnak a varsóiak. Régi ismerősöket kellene felkeresni. Talán Mareket, akivel az ötvenes évek végén bebarangoltuk a Mazury tóvidéket. Ő akkor cserkész parancsnok, amolyan ifivezető volt - ma a fővárosi kapitányság századosa. Telefonálok. Marek üdül. Akkor felhívom a neves lengyel újságírót, a varsói bel- és külváros minden rendű és rangú emberének ismerőjét, riportkötetek egész sorának szerzőjét. Nem ismerjük egymást személyesen, de vagy húsz esztendeje levelet váltottunk. Olgierd Budrewicz könyvét, a „Bedeker Warszawski”-t még 1960-ban vettem meg Lengyelországban. Otthonról kértem levélben, küldje el a riportkötet második részét, ha megjelenik. Budrewiczet meghatotta (?) a magyar diák lengyel nyelvtudása és rajongása. Hamarosan megérkezett a csomag, benne könyv, dedikációval; „A mielőbbi személyes megismerkedésig...” Nos, akkor most nézzük a varsói telefonkönyvet. Igen, itt a név, a szám. Csakhogy Budrewicz, a lengyel újságírás egyik nagy öregje miért lenne épp most Varsóban?

Budrewiczet személyesen azóta sem ismertem meg, pedig akkor tanácsot szerettem volna kérni tőle. Üzenetét, amelyet tudósítói munkám öt éve alatt, 1979. augusztus 1. és 1984. augusztus 1. között irányítúként használtam, mégis megkaptam. Azt írta egyik könyvében: „...azon külföldiek megjegyzései a legértékesebbek, akik Lengyelország iránt úgymond vegyes érzelmekkel viseltetnek, akiket nem tüzel fel a lelkesedés, de nem is válnak egykönnyen sötétén látóvá.”

Jó és rossz tanácsot persze kapok éppen eleget, hiszen a lengyeleket - ezt a kedves, lelkes, jóra való, romantikus, hol derűlátó, hol kesergő népet - Európa úgyszólván minden írója, bölcselője, politikusa vagy politológusa ismerni véli.

Velük töltöm hát az időt, az ő mondásaikat szedtem csokorba, hogy azután nyugodt szívvel félretoljam mindet, s a magam véleményét ültessem tudósításom soraiba vagy sorai közé.

A következő útravalót magától Churchilltől kapom. Szerinte mindig két Lengyelország volt: az egyik az igazság kimondásáért küzdött, a másik becstelenül megalázta magát. Ez a mondat elgondolkodtat ugyan, talán van is benne szikrányi igazság, de vajon kedvelte-e ez a szivarozó öregúr a lengyeleket?

Olvasok olyasmit is, hogy Lengyelország „a népek ihletője” (F. D. Roosevelt). Heine szerint „a lengyel éppoly jól forgatja a tollat, mint a dárdát, és a tudományban éppúgy kitünteti magát, mint ahogyan a híres harcmezőkön jeleskedett”. És még egy német vélemény: „Elgondolkodtató a lengyel ember büszkesége. Észrevehetővé válik ez bárminő alkalomkor, a hercegtől a koldusig mindegyikőjükénél.” (Harro Harring XIX. századi író). Fejedelmünk, Báthori István, a lengyelek királya is küld nekem üzenetet Krakkóból: „Vitézsége dacára könnyelmű nép a lengyel, kitartása nincs, jobban kedveli a vígságot, mint a munkát. Az életet nem túlzottan becsüli... Fantáziájuk jókora, de ha kifogytak a szavakból, kedvük s erejük a tethéz igencsak fogytán. A titkot a lengyel meg nem őrzi, szeret sokat beszélni, tenni keveset.”

Sokáig gondolkodom: miért is szeretik, tisztelik olyannyira s mindmáig ezt a magyar fejedelmet, királyukat, a lengyelek? Becsülik-e vajon ezután is, hogy ezt a nem túl hízelgő minősítést nemrég kinyomtatta a lengyel folyóirat? Elviselik-e a lekicsinylést az idegentől, noha jóbaráttól? Önmagukról egyébként ugyanezt elmondják. Íme Piłsudski marsall szavai: „A lengyelek szimbólumokban s nem tényekben gondolkodnak.” Íme Stefan Wyszyński kardinális dörgegelme: „Emlékezzetek, a fej a szív fölött van...” Íme Witold Gombrowicz, az 1969-ben elhunyt lengyel író szatirikus mondatai: „A lengyel, természeténél fogva lengyel... Elégünk, de ebből az égésből csak füst lesz.”

Egy délután gyalog indulok el a Marszałkowskán. Nézem a varsóiakat: ők lennének azok a dologtalan, lelkesedő, szenvedélyes, de gyorsan higgadó lengyelek? Kitől hallottam: Európa „fenegyerekei”? Igen, egy francia tudósító kollégától pár nappal ezelőtt: „...enfant terrible de l'Europe”.

Nézem az élelmiszerüzlet előtt kigyózó sort. Unott, nyugodt arcok, a sor hosszához illő, komor tekintetek. Látom az amerikai westernfilmre jegyet váltókat. Összebújó szerelmespár, kopott műbőr pénztárcát szorongató öregúr, aprópénzét számolgotó gyerek, rutinmozdulatokkal jegyet szaggató mozipénztárosnő. A Hortexnél fagylalt kapható, de a sorban nem hősök és nem is dologtalan lengyelek állnak. Villanyszerelők javítják a kandelábert: dolgoznak. Szirénázó mentőautó rohan át a pirosra váltott lámpánál, csikorogva fékez a kenyérszállító kocsin. Az elegáns bőröndökre rácsapja a csomagtartó fedelét a taxis és kigördül az MDM hotel elől a pályaudvar felé. Nagyüzem van a sarki virágboltban; a lengyelek mániája a virág s a hozzá illő kézcsók.

Nézem ezt a hétköznapi délutáni varsói csúcsforgalmat, benne a lehető legnormálisabb embereket - a lengyeleket. Eszembe jut rovatvezetőm egyik mondata, amellyel útnak indított a Bródy Sándor utcából. „A tudósító egyik leghasznosabb munkaköri kötelessége, hogy szeresse azt a népet, amelyről naponta beszél. Szeresse Amerikában is és Prágában is. De hiszen te szereted a lengyeleket...”

Milyen igazad van Ónody Gyuri!

UFO-K ÉS JELEK

Szeptemberre lapozom alföldnyi íróasztalomon a naptárat. Az Interpressben, a külföldi tudósítók tájékoztatását végző sajtóközpontban imént kapott információkkal dekorálom az első, végre valódi munkahét naptári rovatait. Helmut Schmidt, az NSZK kancellárja érkezik Lengyelországba, s a Hel-félszigeten tárgyal majd Gierekkel... Hetedikén Giscard d'Estaing meghívására Párizsba indul Edward Gierek...

- Sőt, már nyugodtan beírhatod 19-re a holland miniszterelnököt - közli velem Varsó újabb vendégének hírért Barabás János, az *MTI* varsói tudósítója, aki már évek óta dolgozik itt, s kapcsolatai kitűnőek, előrejelzései megbízhatóak, segítőkészsége aranyat ér a zöldfülű tudósító számára.

János telefonja után élénkpiros filctollal jegyzem be naptárom rovatába az összes fontos dolgot, megtervezem kábelkapcsolataim óráit, amit majd hétfő reggel kilenckor meg is beszélek a telefonon bejelentkező rovatvezetővel.

Ezek a hétfői telefonok, majd 1982-től az Urban-féle kedd déli konferenciák diktálták számomra a tudósítói öt esztendő utolsó pillanatáig a varsói újságírás ritmusát, amolyan tudósítói bioritmust. Másféle szabályosság, kiszámíthatóság nem létezett, de ez olyannyira beivódott az emberbe, hogy a végleges hazatérés után még hosszú hónapokig hétfő reggel kilenc tájban gyakran eszembe jutott Ónody Gyuri agyoncigarettázott s mindig biztató hangja.

De térjünk vissza 1979 szeptemberére, amikor is még csak rovatvezetői telefonhívás van, s Jerzy Urban még nem miniszter, hanem kolléga: a *Polityka* munkatársa, az egyik legismertebb szatirikus tárcaíró Lengyelországban. Tehát végre történik valami „számomra” is ebben az országban...

Ezek az események - az ide s oda látogató, érkező és távozó magas rangú vendégek, politikusok, az élénk lengyel külkapcsolatok - egyszerre külpolitikai újságíróvá léptetnek elő engem, aki eddigi 17 éves szakmai utamat még csak belpolitikai és kulturális rovatoknál, s ráadásul minden napomat vidéken, Nyíregyházán töltöttem. Tetszett ez a hirtelen helyszín- és szakmaváltás, noha kissé gyanús volt a dolog, mert új főnököm, a már többször emlegetett Ónody azzal bocsátott utamra, hogy itt, Varsóban is belpolitikus leszek, mégpedig a lengyel belpolitika szakértőjévé kell előlépnem. És most íme, itt zajlik szemem láttára, fülem hallatára a nemzetközi politika. S bár meglehetősen viszolygok a fehér ing-nyakkendő-sötét zakó kombinációjától, most szíves-örömezt bújok az illendő elegancia páncélzatába, hogy akár egy héten kétszer is ott lehessenek a külpolitika varsói parkettjén - sajtókonferenciákon, briefing-eken, koktélok, fogadásokon, mert a meghívók hol telefonon, hol hófehér követségi borítékban egyre-másra érkeznek tudósítói irodám címére. Gyűjtögetem a lengyel-francia, lengyel-nyugatnémet s a lengyel-holland kapcsolatok anyagát, hozzáértést mímelve kerekítem „külpolitikusra” tudósításaim szövegét: „...a látogatás kapcsán a lengyel fővárosban megfigyelők arra emlékeztetnek...”

Ezek a parföm- és diszkrét dezodorillatú fogadásokon, hibátlanul szervezett központi és helyi ünnepeken, a pályaudvar és a repülőtér protokoll várójában olykor sikerült elfelejteni a varsói utcákon egyre hosszabbra nyúló sorokat a boltok előtt: a legutóbbi sziléziai utazásom hajnalán, úgy három óra-fél négy tájban látott asszonytömeget, akik előző este tíz óta váltották egymást ügyeletben, mert várták, hogy kinyisson a húsbolt. Itt, a diplomaták, újságírók sürgés-forgásában legfeljebb ugyanezeknek a komor jeleneteknek egy másfajta dimenziójáról esik szó közöttünk: vajon az érkező vendég hoz-e újabb hitelt? Én magam ekkor még kellenlül

hallgatom a jól értesült kollégákat. Mi bajuk ezeknek az embereknek a kölcsönökkel? Most, az enyhülés boldog évtizedében megtanultuk: a szocializmus fellendítése érdekében teljes lelki nyugalommal építhetünk, építközgethetünk a kapitalisták pénzéből, ez minket erősít. Lám csak, Gieriek és Jaroszewicz nagyszabású Visztula-programot tervez, kohót épít, színes-képcsőgyár alapkövét helyezi el, és így tovább. Ahogy itt írják a lapok: Gieriek a „második Lengyelországot” építi. Merész, látványos célok, s én, az újdonsült tudósító, hiszek is bennük. Lényegében elhiszem a *Trybuna Ludu* meg a *Życie Warszawy* híradásait, cikkeit, s nem hiszem sziléziai bányász rokonaim (mert feleségem lengyel) szavait, amikor arról beszélnek, hogy Giereket becsapják: olajfestékkal színezik a Bielsko-bialai autógyár pázsitját, mielőtt üzemplátogatásra érkezik hozzájuk az ország vezére (wódcz - vezér, ezt a kifejezést előszeretettel használja a sajtó). Még szavahihető barátaimtól is rosszindulatú anekdotaként fogadom a történetet, mely szerint egy Gieriek-látogatás előtt egyéni parasztoktól pár száz złotys órabérért kölcsönöztek teheneket az állami gazdaság telepe számára, hogy legyen mit mutatni, meg hogy néhány parasztcsalád színes tv-készüléket kapott kölcsön, hogy ne kelljen senkinek szégyenkeznie a magas rangú látogató előtt... Ez mind nem lehet igaz.

Nem hiszek azoknak a lengyel újságíró kollégáknak sem, akik az újságíró szövetség, az SDP Foksal utcai székházának éttermében, miközben sült gombát lakmározunk, azt mondják nekem: „nem sokat értesz te ehhez a mi országunkhoz, ha nem látod, micsoda baj van nálunk”. A szakállas Jurek, az egyik délutáni lap csuparohanás riportere még kölcsönad egy könyvet, mielőtt visszafut a közeli szerkesztőségbe. A többiek is szedelőzködnek, mondván, hogy itt nincs hangulat, inkább átmennek a SPATIF-ba, a varsói művészklubba. Azt meg én nem kedvelem, mert már beleuntam, hogy a Hemingway-nek becézett fehér szakállasnál unostalan arra kell hivatkoznom, hogy egy törzsvendég diplomata vendége vagyok. Inkább itt maradok a sült gomba- és vodkaillatú sajtóházban, és beleolvasok a vékonyka könyvbe. A címlapon Ryszard Kapuściński nevét olvasom. Ő az egyik legtekintélyesebb lengyel publicista, mindenfajta hazai és nemzetközi díjjal elismert újságíró, legalább hat-hét kötet szerzője, s ha jól emlékszem, most épp a *Kultura* című hetilapnál vagy a *Miesięcznik Literacki* című irodalmi folyóiratnál dolgozik. A könyvecske címe „Cesarz”. („A császár” címmel később, nyolcvanegyben a mi Magvetőnk is kiadta Nemere István fordításában, a Ra-Re sorozat egyik darabjaként.)

Unottan olvasgatom az etiópiai történetet. Mit érdekel engem most itt, Varsóban Hailé Szelasszié meg a Genete Leul nevet viselő császári palota, s ezek az Addisz Abeba-i tábornokok, miniszterek, besúgók? Inkább a mellettem levő asztalnál ülő ismeretlen, a szalonspiccen épp átlendülő társaság kifejlődőben levő botrányféléje köt le: a társaság hangosan politizál, s bár a fő irányokban egyetértenek, a részleteken összevesznek. A fő irány pedig teljesen világos: itt minden rosszul megy, ebben a rohadt... A részletek: ki a hibás, kik a hibásak? Lám ez sem jobb a Kapuściński-kötetnél, no meg az ilyen elégedetlenséget ugyanabban a stílusban ma bármely varsói kávézóban - kawiarniában - hallhatom, és különben sem illendő a szomszéd asztaltársaságra figyelni. Így hát egy óra alatt, két forró tea gőze fölött egyre beljebb rágom magam a könyvecskébe. Van valamelyes érzékem az allegória, a szimbólumok megfejtéséhez, s mert itt is meglegelni vélem a kódrendszert, egyre inkább azt gyanítom: Kapuściński talán nem is Etiópiáról, nem is Hailé Szelassziéről ír. Gyanúmat igazolva látom, amikor a történet közepe táján ezt olvasom:

„[...] egy mánia kerítette hatalmába ezt az örült és kiszámíthatatlan világot: a fejlődés mániája [...] hallatlanul gyorsan, dinamikusan, hatalmas ütemben akarnak fejlődni, úgy, hogy mindenki őket csodálja, irigyelje, emlegesse, elismerően bólogasson [...] hogy majdan évek múlva jóllakott és örömteli népe elismerően kiáltja: - igen, ez aztán felemelt, kiművelt minket!”

Szalvétát teszek könyvjelzőnek, s a kötet végére, a kolofonhoz lapozok. Mikor is adták ki ezt a könyvet? - 1978-ban! No de itt Lengyelországban még önálló cenzúrahivatal is van, s ezt nem az ellenzék jelentette meg; ez nem szamizdat, hanem a lehető leghivatalosabb, legnagyobb kiadó, a Czytelnik könyve. Akkor talán mégiscsak Etiópia a helyszín, s nincs itt semmiféle párhuzam. (Később a többi külföldi tudósítótól hallom: maga Kapuściński soha nem erősíti meg a nyájas olvasó alapos gyanúját.) Hogy tovább folytathassam a mű desiffrózását, kedvenc levesemet, a žureket rendelem a szükszavú, udvariatlan pincértől (rozslisztes kovászból készült, savanykás leves), s eme tettemmel a mű végigolvasásáig, akár a közelgő záróráig is elfogadhatóvá teszem ittlétemet.

„Fáradhatatlan urunk ide-oda utazgatott, új hidat, épületet, repülőteret avatott, nevét adta e létesítménynek [...] rakta az alapköveket [...] szalagokat vágott át, ünnepélyes traktorindításon vett részt, és mindenütt [...] beszélt, kérdezett, buzdított, dicsért.”

Eszembe jutnak a tv-híradóban látott riportok hetvenhét és hetvennyolc nyarán, amikor Krassó Lászlót helyettesítettem vakációja idején Varsóban: avatás, átadás, beszéd, kérdések, buzdítás, dicsérek...

És újra ez az Etiópia...

„Urunk különösképpen kedvelte a külföldi utakat. [...] Felkereste a legtávolabbi országokat is, és annyira belemerült ezekbe a vándorlásokba, hogy az idegen sajtó gúnyolódó újságírói saját kormánya repülő nagykövetének nevezték el, és azt kérdezték, mikor fogja felkeresni saját hazáját is? [...] És elkezdődtek a tiltakozások, kritikák, fecsegés a pangásról, a haladásról. De urunk maga is érezte az új idők szelét, és röviddel ama véres, a császárságra szégyent hozó lázadás után, teljes fejlődést rendelt el. Ha pedig megparancsolta, nem volt más választása, mint hogy egyik fővárosból a másikba vándoroljon, segítséget, hitelt, tőkét keresve, mivel a mi hazánk mezítlábas, vékonypénzü, koldusszegény [...] ha szerzünk idegen tőkét, hogy abból gyárak épüljenek, nincs szükség semmilyen reformra [...] jótevőnk uralkodásának utolsó éveiben bizony egyre kevesebb volt a siker és egyre több a gond.”

Mit is mondott Csák Elemér a Bródy Sándor utcai épületben a liftajtónál? „Ha a lengyelek beszélnek a gondjaikról, adhatsz anyagot a 168 órába is.” Igen, igen, de most adjak tán könyvszemlét erről a Cesarzról? Vagy számoljak be az újságírók éttermében hallott politizálgatásról, netán a sziléziai parasztoktól kölcsön vett tehenekről, vagy arról, amit a szerkesztőségek folyosóin, meg a nyugati követségek koktéljain suttognak? Értelek én Elemér, ne érje váratlanul a magyar közvéleményt, ha itt esetleg kedvezőtlenre fordulnak a dolgok. De a baráti országok tudósítóit visszafogja a jóhiszeműség: a gondokkal nyilván foglalkozik az ország vezetése, ne vágjunk elébe az eseményeknek, ráadásul számos jelzés lehet téves, rosszindulatú, megítélésük pedig szubjektív. Végül is Lengyelországban - ha nem is mindig teljes sikerrel - épül a szocializmus. Mire mindezt szépen sorbaszedem az agyamban, a Marszałkowska és a plac Unii Lubelskiej torkolatánál hatalmas reccsenéssel megnyomja szolgálati kocsim bal oldalát egy csuklós Ikarus.

Koccantam! És: sürgetnek otthonról!

Mire kikalapálják autóm oldalát, már készen is állok a szeptember 10-i Esti Magazinba a tudósítással: „...négy és öt... Az idén is gabonabehozatalra szorul Lengyelország. A sorozatos gyenge termések miatt az utóbbi hat esztendőben összesen 50 millió tonnát meghaladó gabona- és takarmánymennyiséget vásárolt az ország külföldről, az idén pedig a hazai el látáshoz szükséges mennyiség egyharmadát újra az import biztosítja majd.” A Piotrków Trybunalski városában tartott aratóünnepségen jelentette be a becsült terméseredményt Piotr Jaroszewicz miniszterelnök.

És még nyolc-tíz mondat ebből a beszédből, dicséret és hála a szövetkezeti és egyéni parasztok erőfeszítéséért, fegyelmezett munkára, további áldozathozatalra történő felszólítások, és egy többször ismétlődő kifejezés: „nehéz helyzet”.

Egy hibát már elkövettem: még mindig nem jelentkeztem be nagykövetünknel, aki már jó tíz napja visszatért szabadságáról. Igaz, ismerem az első kézfogással rokonszenvessé vált sajtóattasét, Puskás Ferencet; bemutatkoztam a később igazi jóbaráttá előlépett konzulnak, Beszédes Karcsinak; a nagykövet titkárnőjével, Terivel már tegeződöm, a portaszolgálatot ellátó Erzsike tegnapelőtt már megismert, és csengetés nélkül kaput nyitott nekem. Dezső, a szakács is létszámba vett ebédjeire, amíg utánam nem érkezik családom. (Már tudom, hogy a családi háttér nélkül úgyszólván elképzelhetetlen a külföldi tudósító élete. Mert míg bent vagyok követségünkön vagy a sajtóközpontban vagy bárhol a városban, addig lakásomban, amely irodám is, csengethet a telefon: kereshet Budapest, hívhatnak a külügy sajtóosztályáról, a lengyel kormány sajtóirodájától, a pártközpont sajtóosztályáról, vagy fontos eseményről akar jelt adni az MTI, a Népszabadság tudósítója vagy épp egy külföldi kolléga. Nos, ez utóbbi ma még aligha „fenyeget”, mert eddig nem sok idő jutott a többi ország tudósítójával felvenni a kapcsolatot.)

Tehát még mindig nem ismerem Garamvölgyi József nagykövetünket, s ezt - nagy tévedés! - pusztán az illem megsértésének könyvelem el. Nos, ma, szeptember 11-én korrigálom hibámat. A megismerkedés ráébreszt tévedésemmre. Rájövök, hogy nagykövetünk fontosnak tartja azt a negyedórás, talán húszperces eszmecserét, amit a lengyelországi helyzet elemzésével közösen eltöltöttünk, és ez így is marad a következő öt esztendőn át; a nagykövet mindig talál számomra időt, ha egy jót akarunk beszélgetni, vitázni. A Magyar Rádió tudósítóját az irodát őrző Terike soron kívül is bejelenthetette a nagyfőnöknél. Garamvölgyi József jól tudta: a tudósító feleslegesen nem rabolja idejét, és az ő ideje is drága. De amikor szót váltunk, talán ő maga is merít ebből a fél doboz Sopianae fogytáig tartó párbeszédből. Jómagam feltétlenül. Amit ő a vendéglátó ország politikájának magaslati levegőjében érzékelt, azt én talajközelből, a hétköznapiak völgyvidékéről egészíthettem ki. S ha egy-egy rádiós tudósításomat olykor mélyebb gondolatsor is átszötte, vagy célba talált egyik-másik idejekorán adott prognózisom, akkor azt az ulica Chopinán, a nagy mahagóni íróasztal melletti beszélgetéseinknek is köszönhetem.

Szeptember 11-e egyébként eseménytelennek ígérkezik. Lesétálok az újságoshoz, felhozom a két délutáni lapot. Kiterítem az *Express Wieczornyt*. Amolyan ötperces újság. Végigfutok a címeken. Lám, ők csak most hozzák a Jaroszewicz-beszédet... Nézzük a *Kurier Polskit*. Ez reggeli lap, de általában délután kapom meg. (Vajon miért?) A Demokrata Párt, a három közül a legkisebb párt lapja, a kisiparosok és egy szűkebb értelmiségi réteg újságja. Színes bulvár-lap. Belenézek és már tudom, hogy mégis lesz ma kábelrendelésem.

- Tak proszę pana... igen uram... zaraz łączę pana z Budapesztem... Tüstént összekötöm Budapesttel - hallom a kisasszony szívélyes hangját, s fejhallgatómban másodperceken belül bejelentkezik a pesti erősítő is.

- Jó estét Szilágyi úr, máris adom a stúdiót - mondja Júlia, akinek a hangját öt év többezer kapcsolása révén sohasem felejttem el, s akit személyesen talán sohasem ismerek meg, éppúgy, mint a többi pesti műszaki kollégát, akikre ma is hálával emlékezem.

A friss varsói szenzáció pedig:

„...Öt-négy-három... A holnapi »Jó reggelt!« szerkesztőjének küldi Varsóból Szilágyi. A múlt éjszaka a Balti-partokhoz közeli Sztum városka környékén szülő anyát szállító mentőautó

személyzete és a vajúdo anya fél órán át látott egy furcsa tűzgömböt. Hajnali háromnegyed négykor az országúton száguldó mentő előtt 500, majd 250 méternyire tűnt föl a jelenség: a teliholdnál kétszer nagyobb, bordó színben fénylő gömb, amely követte a mentőkocsit. Amikor a sofőr csökkentette a sebességet, a gömb is ugyanezt tette, majd alacsonyabbra ereszkedett, kikerülte a fákat, és a házak között úszott mind közelebb. [...] Talán UFO volt? - Ki tudja?!" Ez volt a nap lengyel szenzációja.

Tudósítói mézesheteimet csak kicsit teszi felhőssé ez a múltkori gabonabehozatali hír és Jaroszewicz miniszterelnök szavai: „nehéz a helyzet”. Igen, nehéz a helyzet a takarmány- és a gabonatermelésben, de hiszen micsoda tél, az évszázad tele volt a 78-79-es! Elődöm mesélte, hogy ő maga kesztyűben, bundában dolgozott itt, az irodában, és a családját is haza kellett költöztetnie; no és a Marszałkowska 80 alatt, a Magyar Kulturális Intézet földszinti termeiben jégpáncél borította a padlózatot. Mitől is lenne jó a termés? Elterelem a felhőket, talán szeretnék még kicsit „lubickolni” friss munkakörömben, „szenzációkra” vadászom, hogy a kábelösszeköttetések előjegyzésével tarkíthassam hetenként legalább három-négyszer a naptáramat.

Egy Nyíregyházáról telefonáló barátom alaposan leforráz. Hiszem ugyanis, hogy nevemet ezalatt a jó másfél hónap alatt a rádió krónikáiból már legalább a fél ország megismerte, megjegyezte. Mert hisz én jelentettem be innen már legalább három tekintélyes vendégét Lengyelországnak, tölem tudják honfitársaim, hogy micsoda baj van az idei gabonatermessel, sőt, erről az UFO-ról talán már az egész ország beszél, találgat... S akkor jön ez a telefon:

- Ma mondták a *Kelet-Magyarországnál* a fiúk, hogy te vagy kint Varsóban! Remélem, hallunk is majd néha a rádióban...

Sebaj, máris itt vannak a következő nagy és fontos események:

Szeptember 19. A lengyel főváros vendége Andreas van Agt holland miniszterelnök. Sajtókonferencia, háttéranyag a két ország kapcsolatáról, kábel, Esti Magazin.

Október 3. „[...] öt, négy, három... A 30 perc alatt a Föld körül című politikai magazinba Bernát Györgynek küldöm: A hátborzongató esemény színhelye Varsó, ulica Kruczkowskiego 12/a. A történet első pillanatait így meséli el a ház egyik férfi lakója: hazafelé tartottam feleségemmel és a 18 hónapos Monikával. Egy parkoló autó mellett haladtunk, amikor a kislányom valamit piszkálgatni kezdett. Feleségem odahajolt hozzá és felsikoltott. Az utcai csatorna rácsát tekergőző kígyó teste fonta be. Később előkerültek a ház lakói, s szemük láttára a kígyó becsúszott a pinceablakon...”

Október 11. „Súlyos bányaszerencsétlenség történt a lengyelországi Bytom »Dimitrov« nevét viselő bányájában. 774 méter mélységben szénporrobbanás történt, és 33 bányász életét vesztette. A mentési munkálatokat mindvégig figyelemmel kísérte Edward Gierek.” Egy pillanatra feleségem bányász rokonaira gondolok. Nem, szerencsére nem Czechowice-Dziedzicében történt a katasztrófa.

Október 15. Újabb UFO-ról beszélek a Jó reggelt! műsorában: „...A Poznańi Egyetem obszervatóriumának munkatársai arra a következtetésre jutottak, hogy az UFO-nak vélt jelenség robbanó bolygó volt, amely a Föld sűrű légkörébe jutva fellobbant és részeire hullott.”

Pár nappal később hozzám, a postaládába is berepül egy UFO - sokszorosított illegális nyomtatvány formájában. Egy bizonyos Moczulski nevű szerzőnek a programja, illetve kivonat a „Forradalom forradalom nélkül” címet viselő cikkből, 1979. júniusi dátummal.

Felviszem irodámba, olvasásba merülök. A röpirat arról szól, hogy a szerző meg akarja alakítani a Független Lengyelország Konföderációja nevű pártját. Programjának lényegét így foglalja össze: „olyan forradalmi változások kellenek, amelyek majd fokozatosan és patakzóan ömlenek széjjel a közélet mind újabb és újabb területein [...] A célt nem érjük el semmiféle puccsal, csakis fokozatosan [...] A LEMP hatalmának megdöntése meghaladja mai lehetőségeinket [...] Olyan erőkkal harcolunk, amelyek mindenhatónak látszanak...”

Ki is ez a Leszek Moczulski? Hol is olvastam ezt a nevet? És kitől kaptam most ezt a stencilezett broszúrát? Vagy talán nem is nekem, a magyar tudósítónak szánták? Találomra dobta be a láthatatlan pártalakítók egy-egy anyagot a postaládákba?

Moczulski nem más, mint a *Stolica* című hetilap egykori munkatársa, ő az, aki 1977 tavaszán rendkívül szerény érdeklődés mellett tartotta meg, ha jól tudom lakásán, azt a sajtóértekezletet, amelyen bejelentette, hogy emberi és állampolgári jogvédő mozgalmat indít, és ismertette ROPCiÓ nevű szervezetének deklarációját. Igen, ő az, akiről a lengyel kollégák elmondják, hogy illegális kezdeményezéseit senki sem veszi komolyan, hacsak nem az igazi, a tekintélyesebb csoport, a KOR tagjai, akik azt mondják, Moczulskit nem szabad támogatni, mert - szerintük - szinte bizonyos, hogy a rezsim ügynöke.

De álljunk csak meg! Ezek veszélyes vizek. Varsói szalonokban és színházi oszlopcsarnokokban terjengő pletykák híresztelésére nincs jogosítványom. Persze, jó ezekről is tudni, de ilyesimből nem írok tudósítást kedvenc műsoraim számára, az effajta ügyecske nem a Kossuth és a Petőfi profiljába tartozik. Félreteszem, alakulóban lévő archívumom „illegális” feliratú dossziéjába helyezem Moczulskit.

Ebben az iratgyűjtőben persze már itt van egy vaskos anyag, egy sokkal tekintélyesebb, és már ismert szervezetről, a KOR-ról (Komitet Obrony Robotników, magyarul: Munkásvédelmi Bizottság). Ez az a szervezet, amely a szocialistaellenes ellenzék magját képezi immár három esztendeje: 1976-ban a radomi és a varsói Ursus gyári megmozdulások, az akkori húsáremelés után kitört sztrájkok, tüntetések, utcai zavargások nyomán őrizetbe vett emberek védelmére alakult meg túlnyomó részben a tudományos, kulturális élet ellenzéki beállítottságú személyiségeiből. Eleinte az elnevezés és a deklarált cél, vagyis a munkások védelme, sikeresen integrálta a KOR-t a hetvenes évtized közepétől amúgy is egyre erőteljesebb társadalmi mozgásokba. A KOR-nak kezdetben csak az emberi jogok védelmét hangoztató jelszavai látszólag a munkásság és az értelmiség közé építgették a hidat, majd amikor ez a híd már szilárd pillérekre nyugodott, a KOR mind erőteljesebb politikai hangsúlyt, mind mélyebb szocialistaellenes tartalmat adott tevékenységének, amit egyre szélesebb körben, alig leplezetten, ezért a legkevésbé sem konspiratív módon végzett. Hatása főként a nagyipari munkásság és a termelésirányító műszaki értelmiség s az ifjúság köreiben volt jól érzékelhető. Mi sem természetesebb: a KOR azokban a nagyipari körzetekben eresztetett mélyebb gyökeret, ahol a gazdaságpolitika és a társadalompolitika bőségesen kínált alkalmat a - gyakran jogos - kritikára. Olyan politikai vákuum keletkezett, amelybe eredményesen szivároghatott be ez az ellenzék: ha nem is jobbat, mindenesetre mást, újat kínált. Termékeny talajra hullottak a KOR és sokkal szerényebb mértékben a kisebb szocialistaellenes csoportosulások programjai... Illetve ezek inkább deklarációsorozatok, semmint kiforrott programok voltak.

A Lengyelországban a hetvenes évtized második felétől szerveződő ellenzéki csoportok, csoportocskák önmagukban s együttesen sem voltak, nem is lehettek képesek az ország társadalmi nyugalma megbontani, még akkor sem, ha erőteljes propaganda- (SZER, Amerika Hangja és más lengyel nyelvű, nyugati rádióadók) és anyagi támogatásban részesültek is a Nyugat antikommunista központjai részéről. Ezek a csoportok ugyanakkor időben felismerték a gazdasági, társadalompolitikai hibákkal terhes időszak, a mélyülő bizalmi válság kínálkozó

lehetőségét: minden alkalmat megragadtak, hogy a munkásság növekvő elégedetlenségéből tökéletesebb szervezettel, a KOR is képes lett volna frontális támadást indítani, mégis tény, hogy a sokkal szerényebb bázissal rendelkező KPN már 1979. november 11-én este 7 órakor képes volt Varsó központjában, a Győzelem terén néhány száz fős államellenes tüntetést megszervezni. (Négy szervezőjét szabálysértési bírsággal büntették: a belváros forgalmi rendjének megzavarása miatt.)

Október utolsó napjaiban a baljós jelek egymást követik. Már nem a mentőautó fölé telepedett UFO-val és a varsói belváros mérgeskígyójával rémisztgetem a „Jó reggelt!” hangjaira ébredő honfitársaimat.

Otthoni főnökeim utasításának megfelelően - hitelesen kell tájékoztatnom hallgatóinkat - készítem jegyzeteimet ezekről a sötét tónusú jelzésekről, s kérem a kábelkapcsolatot sorban, egymás után. Ezzel cáfolom is pesti ismerősöm cinikus megjegyzését: „úgysem adatsz mindenről hírt, vagy ha mégis megpróbálsz, nem adják le a műsorban”. Jól tudom, magamnak kell eldönteni, mit küldök haza kábelben, csak hogy az én kötelességem - s ezt magamnak szabom meg - nem csupán a hiteles, hanem a reális tájékoztatás is. Annyit kell kikeverni tudósítói palettámon a sötétebb színárnyalatokból, amennyi valóban látható a „rám bízott” ország belpolitikai tájain. Minden erőmet arra összpontosítom hát, hogy a valóságnak megfelelő információkhoz jussak.

Műszaki hiba miatt a jó minőségű hangkábel helyett október 25-én este kissé recsegő hangú telefonon adom le tudósításomat az Esti Magazinba: „Súlyosnak és bonyolultnak nevezte az ország villamosenergia-helyzetét a Szejm mai ülésén Jan Szydlak, a Lengyel Népköztársaság miniszterelnök-helyettese: az idén az esztendő napjainak többségében korlátozni kellett az ipar és a többi gazdasági ágazat ellátását...”

És a másnap reggeli műsorban, már újra kábelben: „Ha valamit itt, Varsóban türelmetlenül várunk, az ősi lengyel közmondás így int nyugalomra: majd ha a törökök lovat itatnak a Visztulában... Szó sincs a török lovak itatásáról, hiszen az ember számára iható vízre is legalább másfél évtizedig kell még várni... Nem könnyű kimondani a lengyelek romantikával dédelgetett folyójáról, a Visztuláról, hogy medre 1047 kilométernyi hosszában piszkos vizet szállít. Hivatalos adatok szerint első osztályú vízminőség sehol sem mérhető, és a folyó egyharmadán osztályozhatatlan minőségű, túlszennyezett a víz.”

Szerda van, október 31. Feleségemnek ígéretet teszek, hogy ma délután a családé leszek. Holnap ugyanis munkaszünet lesz Lengyelországban - a halottak napja itt nemzeti ünnep. Egy napra elcsendesül a közélet. Elhunyt rokonok, hősök és áldozatok, a világháború ezernyi panteonját keresik fel most a lengyelek. Gyertyákat gyújtanak a varsói vesztőhelyeket jelölő, az utcai sortűzek áldozatainak névsorát megőrző sok-sok emléktábla alatt. Autóval, vonattal indulnak útnak már ma délután az emberek, hogy szeretteik távoli sírját is meglátogassák. Én is engedélyt kaptam, hogy elutazzak a fővárosból, feleségem édesapjának a sírjához készülünk a czechowice-dziedzicei temetőbe. S mert itt, Varsóban jobb az ellátás, ráadásul mi még a diplomata-húsbolt kissé bővebb készletéből is vásárolhatunk, elhatározzuk, délután megrakjuk a kocsit csomagtartóját, hogy a következő sziléziai utunkig (ki tudja, mikor lesz megint egy kis szabad idő?) ellássuk a néhány rokon családot.

Megcsördül a telefon: A vonal végén Barabás Jancsi az *MTI*-irodából:

- Nehogy kihagyd a déli krónikát... Kapcsold be! A PAP-telex már kiadta a gyors hírt: bányakatasztrófa...

- Hol, János?

- Várj csak... Czechowice-Dziedzicében...

Udvariatlan sietséggel leteszem a kagylót. Csendet parancsolok a csomagoló gyerekeknek: magnófelvételt készítek. (Azt már jól megtanulták, hogy ilyenkor újabb jelzésig nem szabad köhögni, énekelni, de beszélgetni is csak suttogva, mert a rádióhallgató nem kíváncsi a tudósító családi életének hangeffektusaira.) Visszasietek irodámba, kulcsra zárom az ajtót, és bekapcsolom a varsói egyes programot, ahol a krakkói Mária templom tornyából minden nap élő-egyenes adásban fújja a delet az ügyeletes tűzoltó trombitás. A lengyelek déli kürtszava a tatártámadás veszélyét jelző krakkói ör mártíromságát idézi: a dallam ma is ott szakad félbe, ahol annak idején, amikor a tatár nyila átütötte a kürtös torkát.

A krónika első híre a bányaszerencsétlenségről szól. Percek múlva készen vagyok a tudósítással az Esti Magazin számára. A lengyel és a magyar műszakiak szinte azonnal kapcsolnak, forog a magnó Pesten, kezdhetem... vagy mégsem. Pillanatnyi türelmet kérek a magnókezelő kolléganőtől. Izgatott vagyok, de eszembe jut Vértess Éva intelme arról, hogy hangomon nem érezheti meg nyugtalanságomat a hallgató. („Szabikám, ilyenkor számoljon tízig és beszéljen nyugodtan...”)

Akkor hát „...kilenc és tíz... Huszonnégy órája teljes erővel folyik a küzdelem 20 lengyel bányász életéért... kettőjüket halálos sérüléssel hozták a felszínre...”

Telefonálok. A *PAP* hírügynökség belpolitikai ügyeletén még nem ismerik a két bányász nevét. Újabb telefon. A bányaiipari minisztériumban, Katowicében már közlik a neveket, még a lent maradt többi bányász nevét is felolvassa a válságstáb ügyelete. Nincs köztük a feleségem egyetlen rokona sem. A két halott egyike lépcsőházi szomszéd, 27 éves bányászfiú.

A bevásárlás után közlöm a hírt családommal is.

November elsején a czechowice-dziedzicei temető még komorabb hangulatú, mint máskor. Ma esett le az első hó a városkára, itt a korai lengyel tél. A bányászok életéért ezen a napon is tart a küzdelem... és tart még éppen harminc napon át. Majd egy november végi szerdai műsorban bejelentem: „...csak a holttestüket találták meg.”

A varsóiak egyre furcsább dolgokat suttognak. Illetve nem suttognak, hanem nyíltan beszélnek, különféle nyugtalanító híreket terjesztenek a boltok előtti sorokban, a valódi kávé egyre ritkábban és drágábban kínáló kávéházak asztalai mellett és a szerkesztőségekben is. Ma például a mindig jól értesült trafikostól, pani Editától hallom, este hétkor tüntetés lesz a piac Zwycięstván, az Ismeretlen Katona sírja környékén, mert évforduló van... November 11. Ilyen dátummal semmi sem jut eszembe a lengyel történelemből, a legújabb művek nem tartják számon. Leveszem hát tudósítói kézikönyvtáram polcáról Perényi József „Lengyelország története” című könyvét (Gondolat Kiadó, 1962), s a 301. oldalon meg is találom, amit keresek. Az évszázadokon át feldarabolt, függetlenségét veszített Lengyelország számára 1918-ban újra megadatott az önálló nemzeti lét, az államiság. Ennek a hatvanegy évvel ezelőtti nagy történelmi eseményeknek nevezetes napjai közül a tüntetés szervezői a Piłsudski-féle hatalomátvétel dátumát vették elő.

Sötétség borul az irdatlan nagy térre, melynek keleti felében kisebb-nagyobb csoportokban gyülekeznek az emberek. Dermesztő a hideg. A tömeget tisztas távrolról szemlélő egyenruhás rendőrök a tér beszögellésében helyezkednek el néhány járőrökcsiben legalább 200 méternyire az egyre növekvő tömegtől. Hét óra körül úgy ötszázan lehetnek a téren, amikor az Óváros irányából rendezetlen sorokban, inkább szétszórtan érkezik újabb ötszáz vagy talán ezer

ember is. Elöl, meg a templomok felől jövő áradat közepe táján is hoznak nemzeti színű transzparenszeket. Az egyikén ismerős szöveg: Konfederacja Polski Niepodległej. Tehát a Moczulski-féle szervezet, a Független Lengyelország Konföderációja. Egy kisebb zászlón csak rövidítéssel - KPN - szerepel a név, s mellette hajóhorgony formájába hajlított szárú „P” betű, a német megszállás idején a lengyel ellenállók jelvénye: most „kölcsonvett” szimbólum. Ez a rajz az utóbbi hetekben néhány varsói ház falán, az orvosi egyetem kapuján is megjelent, hol fehér krétával, hol meg fekete rajzszénnel odavésve. Az emberek körülveszik az Ismeretlen Katona sírját. A tömeg nem növekszik tovább. Sokan távolabbról, a Nagyszínház épületének tövéből és a Hotel Victoria sarkáról nézik, mi történik. Igyekszem magam is közel furakodni, mert alig hallható a szavalat, a szónoklat, noha a szervezők olyasféle elektromos szócsövet használnak, mint amilyen az idegenvezetőknél látható. A mondatfoszlányokból összerakom a tüntetés lényegét: a szocialista állam ellen, s nem valamiféle hibák, torzulások ellen lépnek fel. Röpcédulák szállnak a tömeg feje fölé. Gyorsan szétkapkodják. Valaki valamilyen felhívást, apelt olvas fel, egy nő „kenyeret, függetlenséget” kiált. Gyér taps hallatszik. Én is elkapok egy röplapot. Beleolvasok. Semmi különös: olyasmi, amit a minap már olvastam Moczulskitól. Egy óra múltán valaki távozásra szólítja fel az „övéit”. Tehát nem a karhatalom szól közbe. A rendőrök a kocsikban maradnak mindvégig, s az óriás tér hamarosan kiürül. Csak az emlékműnél, a világ valamennyi lengyel vér áztatta csatateréről hozott földet őrző urnánál van még mozgás: elérkezett a díszőrség váltásának ideje: katonák végzik a váltás ceremóniájának begyakorolt mozdulatait.

Átballagok a szomszédos térre, beülök a néprajzi múzeum előtt leállított kocsimba. Nem sietek. Nézelődöm a varsói utcákon, ahol itt is, ott is fázósan igyekeznek esti dolgaik után az emberek. Még nem zárt be a Supersam élelmiszer-áruház, csupaüveg oldalán át látom, egy kisebb sor kenyérre vár. Itt talán nem is tudnak róla az emberek, mi történt ma este a téren. Varsó csendesen nyugovóra tér.

Beülök irodám újonnan kárpitozott, jókora foteljébe, s töprengek, most mi a teendőm. Rendeljek kábelt reggelre? De mit mondjak, mit mondhatok erről? Meghallgatom a varsói 22 órai híreket, egy szó sem esik a tüntetésről. Barabás Jancsitól tudom, hogy a *PAP* hírszervize sem említi. Márpedig létezik egy íratlan illemszabály: arról, amiről a fogadó ország sajtója hallgat, nekem is ildomos hallgatni. Ez a szabály felesleges tabuként hagyományozódott tudósítók egyik nemzedékéről a másikra. S hogy mennyire felesleges ez a tabu, mutatják a nyugati rádióállomások lengyel és magyar nyelven sugárzott adásai. Ezek a műsorok jókora hírverést csináltak a mai varsói estének, egyik-másik tudósítójuk többezres tömeg tüntetéséről számolt be, konstatalem éjfél után, s máig is nehezen bocsátom meg magamnak, hogy másnap reggelre nem adtam tudósítást a Magyar Rádióknak. Hírem pontosan egy hónapot késlekedett. Csak december 11-én, a Kossuth Rádió 22 órai híradásában mondtam el egy aznapi lengyel újsághír alapján a következőket: „Négy varsói lakos ügyében, november 11-én elkövetett cselekményeik miatt határozatot hozott a varsói belvárosi kerületi tanács szabálysértési kollégiuma. Andrzej Czumat, Wojciech Ziębiński, Józef Janowskit és Bronisław Komorowskit elmarasztalták a társadalmi együttélés szabályainak megsértése, a nemzeti értékek és érdekek lekezelésének tüntető kinyilvánítása, a nemzeti kegyhely, az Ismeretlen Katona sírjának megsértése, törvényellenes csoportosulás létrehozása és irányítása, e célra technikai eszközök felhasználása és a főváros központjában a forgalom akadályozása miatt. A szabálysértési kollégium két személyt háromhavi, kettőt pedig egyhavi elzárásra ítelt.”

Később a sajtóközpontban néhány nyugati újságírótól hallom: állítólag ennek a tüntetésnek kellett volna fellobbantania egy nagyobb, országos megmozdulás tüzét.

Túlságosan előrelapoztam naplómban. Térjünk vissza 1979. november 25-re, amikor már javában tartott a Lengyel Egyesült Munkáspárt alapszervezeteiben a beszámoló taggyűlések sora, a jövő év februárjára összehívott VIII. kongresszus előkészítő munkája. Saját alapszervezetében, a sziléziai „Sosnowiec” bányában Edward Gierek, a LEMP első titkára is jelen van a taggyűlésen, beszédét közvetíti a Lengyel Rádió: „Otóż dochodzą do mnie... Nos, eljutnak hozzám a legkülönbözőbb irányból olyasfajta kétségek, hogy vajon pártunk vezetése, s én magam is, tájékozott vagyok-e országunk gazdasági helyzetéről, a mindennapi gondokról és a dolgozó emberek nehézségeiről. Elvtársak! Önök ismernek engem annyira, hogy tudják: nem megyek el semmi mellett, ami népünk életével összefügg. Tudják azt is, hogy sokéves munkám során, a katowicei vajdaságban és később Varsóban is alárendeltem magam népünk előrejutása legfőbb céljának. És nekem másfajta életcéloom nincs...”

A *Polityka* következő számának kommentátora megjegyzi: Gierek ezúttal a korábbiaknál is nagyobb személyes fűtöttséggel beszélt, de hallatszik belőle a lengyelek által régóta hiányolt őszinteség: „W produkcji mięsa napotknęłismy... A hústermelés terén nagy nehézségeink és korlátaink keletkeztek. Az elmúlt kilenc évben az ország sertésállománya csaknem 8 millióval, a szarvasmarha-állomány 2 millióval nőtt. Csakhogy a takarmánytermelés növekedése sokkal lassúbb volt. [...] Néhány év óta sokkal többet költünk a gabona, a takarmány és a mezőgazdasági termékek behozatalára, mint amennyit saját mezőgazdaságunk kiviteléből nyerünk...”

Egy bányász, Gierek alapszervezetének tagja azt kérdezi: miért kell a nagyarányú lakásépítkezések ellenére nyolc-tíz évig lakásra várni? Gierek válaszol: „....A mostani évtizedben lépett felnőttkorba a demográfiai csúcs legnépesebb nemzedéke. Évente 330 ezer házasságot kötnek az országban, tehát ennyivel növekszik minden esztendőben a lakásigénylők sora. Ma még körülbelül 1 millió 200 ezer lakás hiányzik...”

Szerettem volna, ha másként alakul, de rá kellett jönnöm: a valóságban Gierek és Jaroszewicz beszédei már senkit sem bátorítanak. Az őszinte hangvételű vallomások 79 őszén már nem állítják helyre az alkotó légkört sem a gazdaságban, sem a közéletben, sem a párton belül.

Magabiztosságomat veszítve nézek kapaszkodó után, szavahihető tanácsadót keresek Varsóban. A logika azt diktálja, tegyem félre az illetet, miszerint nekünk, a szövetséges, baráti ország tudósítóinak a lehető leghivatalosabb helyeken kell keresnünk a feleletet minden kérdésünkre. Most nem ezt kell tenni. Miért is mondana el nekem, a magyar rádiósnak akár-mivel is többet a Jaroszewicz-kormány szóvivője, mint amit a lapok, hivatalos kiadványok megírnak, amiről a rádió és a televízió beszél. Márpedig Łukaszewicz, a politikai propaganda irányítója ekkor még gondosan ügyel arra, hogy a lapok hasábjain - ha már szerényebben is - tartósítsák a „második Lengyelország” égető terveinek sikereit.

Most, december végén már meg-megjelennek az újságokban olyan írások is, amelyek beszámolnak a hosszúra nyúlt bolti sorokról, a belkereskedelem helytelen munkaszervezésével, hibás áruterítéssel indokolva ezt a helyzetet. Elhangzik néhanapján a rádióban is egy-egy nyilatkozat az energiaellátás feszültségeiről, de soha nem látott, 200 millió tonnás szénrekordot ígérnek a hivatalos bányászati előrejelzések, s ez már hibátlanul beleillik az alig negyedév múlva összeülő pártkongresszus előkészületeibe. Igaz, ekkor még csak suttoják a bányavidékeken, hogy a szépen hangzó szénmennyiségből jó lenne levonni a kövek súlyát. De van egy lap, a LEMP hetilapja, a *Polityka*, ahol a lengyel kollégák merészebben, őszintébben írnak, s hol soraikban, hol a sorok között megtalálható a lengyel valóság.

No, ebbe a 80-as évbe észrevétlenül átcsúszunk - állapítom meg újév délelőttjén, teázgató családom körében. Éjfélkor még meghallgattuk a közeli gyárakból erkélyünkig elhallatszó szirénák újévköszöntő bugását, integettünk az átellenben álló ház erkélyén ácsorgó ismeretlen lengyel családnak, akikről csak jóval később tudom meg, hogy három kutyájuk is van, s a családfő, a szikár, 60 év körüli úr az orosz és a szovjet irodalom műfordítója. Aztán megborzongva csuktuk be az erkélyajtót, hogy az a kevés meleg el ne illanjon, amit a varsói távfűtő művek erre az éjszakára sem adagolt bőkezűen. Néhányszor megcsendült a telefon: nyíregyházi, varsói, pesti barátok kívántak boldog újévet, magam is felhívtam néhány rokont, ismerőst, majd a tv-műsorban csalódott gyerekeket ágyba gyömöszölve végre aludni tértünk. Most meg itt ez az újévi koncert a tv-ben. Álmos hangulat. Az utcán - látom negyedik emeleti ablakunkból - gyér a forgalom. Néha elhúz egy taxi a főpályaudvar felé, itt-ott sietős párokat látok, misére vagy rokonokhoz mehetnek, mások pedig egyszerűen sétálnak, a közeli hatalmas parkba, a Pole Mokotowskiéra mennek kiszellőztetni a szilveszteri éjszakát.

Fotelbe süllyedve még egyszer végiglapozom az újesztendei jókívánságokkal érkezett képeslapokat, borítékokat. Számbaveszem pár tucatnyi névjegykártyámat, konferenciákon, koktélokon, fogadásokon, riportok, interjúk alkalmával szerzett cím- és telefonszám-tróféáimat, végiggondolom, eleget tettem-e én is minden udvariassági szabálynak. Telefonon pótolok néhány mulasztást, így felhívom a napi kábelösszeköttetésekről gondoskodó postai erősítőben most is szolgálatot teljesítő lengyel műszaki kollégát.

- Szczęśliwego nowego roku! - kívánok boldog újévet, s válaszul a kolléga két mély sóhaj között ennyit mond:

- Miejmy nadzieję panie redaktorze... miejmy nadzieję... Reménykedjünk, szerkesztő uram... reménykedjünk.

VISSZASZÁMLÁLÁS

1980. január 2. Ez már munkanap, de valahogyan nem indul meg az élet Varsóban. Járnak már a munkába indulókkal teli villamosok a Marszałkowskán, s itt az Interpressben is megjelenik valamelyik tudósító kolléga. Nézem a sajtóközpontban a hírügynökségi telexet: semmi érdelemes... Még minden ünnepi, s mindenki másnapos. Nyugati tudósítók kis csoportja köszönt, lengyelül meg franciául kíváncsatunk egymásnak boldog újévet; mesélik, milyen jól sikerült a közös szilveszter este, csak kevesen voltak, mert sokan hazautaztak már karácsony előtt, sajnálják, hogy nem jöttünk el, de megértik, mert öt-hat éves gyerekekkel mégsem lehet éjszakázni, na majd jövőre...

A varsói főpályaudvar, a Dworzec Główny magyar süttői márvánnyal burkolt tágas csarnokában nem nehéz rátalálni az „esemény” színhelyére. Egyetemista ismerőstől, Krzysiek Roszczyktól még a múlt héten hallottam: ma itt a várócsarnokban igencsak komoly dolognak kell történnie. Sajátos világrekordot szándékozik megdönteni néhány egyetemista, hogy ezzel feliratkozhassanak a badarságok ranglistájára, a Guinness évkönyvébe. A diák jelzése kapóra jött, mert Bernáth Gyuri, a rádió külpolitikai rovatának szerkesztője valami „könnyed”, színes anyagot kért tőlem. A válsághangulat hírei után nem egyszerű feladat könnyed hangulatba ringatni magamat, de segít a vidéki újságírói tréning: hiszen nyíregyházi hírlapíró és rádiós munkám során pillanatonként kellett témát és hangulatot váltani. Igaz, itt nem a járési tanácselnökről kellett „átállni” állattenyésztő brigádvezetőre s onnan amatőr bábjátékosokra, majd kisvárosi patikusra, de itt is gyorsan kell váltani, alkalmazkodni, más és más módon kérdezni, társalogni.

Délután kettőre, amikor már él a kábel irodám és a pesti stúdió között, kész a jegyzet a „30 perc alatt a Föld körül” című magazinba.

„A teljesen értelmetlen teljesítmények egyikének világrekordját állította fel egy lengyel diák a varsói főpályaudvaron. 25 ezerszer fogott kezét 2 óra 17 perc és 52 másodperc alatt Jacek Bartoszewski...”

És mert a hetvenes években a lengyel lapokban bőségesen előfordultak a „leg”-ek, elmondok a hallgatóknak még néhány komolyabb rekordot is - színesen, könnyedén.

Napok óta semmi sem történik Lengyelországban. Ezeken az eseményszegény, hideg téli esteken jólesik a lakás melege. A melegnek két oka van. Az egyik a „békebeli” vastag falú építkezés. Házunk azon néhány varsói épület közül való, amelyek ha nem is épen, de megmaradtak, „túléltek” a második világháborút. A második ok, hogy a tavalyi tél tapasztalatai nyomán a varsói távfűtő szolgálat nekigyürkőzött, s most, hogy a széles fason csontig hatoló szél fűtül, itt a lakásban perzsel(!) a kékszürkére festett öntöttvas radiátor.

Ágota és Andris - öt- és hatéves gyermekeim - a mennyezetig érő karácsonyfát vetkeztetik éppoly örömmel, mint ahogy öltöztették karácsony előtt. Feleségem westernt néz a tv kettes műsorán. Mit is kellene tenni? Irigyen eszembe jut, milyen jó dolga van Barabás Jancsinak, hiszen az *MTI*-s lakás előszobájában ott kopog a telex, s ő minden pillanatban tudja, mi is történik ebben az országban. Igaz, ha fontos a hír, ideszól telefonon, mert nincs köztünk konkurencia: ha bármit megtudunk, azonnal indul a körtelefon a *Népszabadság*, az *MTI* és a rádió varsói lakásai között. Nemrég a LEMP KB sajtókonferenciája után, a párház előtti parkolóban kötöttünk véd- és dacsövetséget. Deklaráltuk, egyikünknek sem lehet érdeke, hogy a másik leégjen szerkesztősége - mi több olvasói, hallgatói - előtt, ha lemarad egy fontos eseményről. No, de ez a PAP-szervíz a lakáson, mégiscsak nagyszerű!

Nekem ma még az is nagy dolog, hogy nem kell bejárnom a Lengyel Rádió négy-öt kilométernyire lévő épületébe, mert varsói munkám első heteiben ministúdiót rendezett be nekem a Pestről érkezett két rádiós mérnök. Irodám sarkában ott áll a „hordozható” (legalább 50 kilós) stúdiómagnó, a kis keverőpult és a hangfal. Ezzel a készlettel pedig akár pizsamában is elmondhatom hajnali tudósításomat. (Utólagos elnézését kérem, Kedves Hallgatóm, hogy amikor Ön már felöltözve reggeli mellett vagy éppen munkába menet, kocsirádiójából hallgatta Szilágyi Szabolcs varsói beszámolóját, a tudósító néha pizsamában fogalmazta mondanivalóját.)

Szó, ami szó, ma este is lazítok. Megállapítom, hogy döcögve, lomhán indul ez a 80-as esztendő. Mintha karácsony előtt megrekedt volna a lengyel közélet. Még a Varsóban akkreditált külföldi tudósítók évnnyitó fogadásán, a külügyminiszter Foksal utcai vendégházában sem kaptunk jelzést semmi fontosabbról... vagy talán még én lennék tapasztalatlan, és nem tudom, mikor, melyik társalkodó körben kell elfogyasztani a sonkás-tojásos szendvicset?

Nyomaszt a tétlenség, tehetetlenség. Úgy érzem, nincs értelme annak, hogy naplójegyzeteimet írogassam. Mert kinek és miért írom?

Igaz, rovatvezetőm, Ónody, akit a Rádióban mindenki Főhercegnek titulál (elképzelhető, mit gondolnak a nyugati telefonlehallgatók, amikor a párizsi, bonni vagy a New York-i magyar tudósító a hétfő reggeli telefonértekezleten így szólítja pesti főnökét), szóval Ónody a kiküldetésem előtti búcsú pillanataiban azzal dedikálta nekem az arab olajvilágról szóló, akkortájt megjelenő könyvét, hogy tőlem is hasonlót vár majd Varsó után. A főhercegi biztatásnak nem kis szerepe volt abban, hogy hozzáfogtam a naplóíráshoz, és megőriztem varsói tudósításaim jegyzeteit, kéziratait. És most nem látom értelmét az egésznek. Mi újat és szebbet mondhatok még erről a népről Ruffy Péter Varsói hajnala után? A tudósító magánélete senkit nem érdekel, memoárt pedig ne írjon az ember 44 éves korában... Úgyhogy, Igen Tisztelt Olvasó - ha egyszer mégis kezébe kerül valakinek ez a kézirat napló -, bár egy nagy ambícióval tervezgetett könyvecske anyagát tartja a kezében, szíveskedjék tudomásul venni, hogy a vállalkozás torzó maradt, győzött az eseménytelenség, és a feljegyzések 1980. január 8-án kedden este fél 11-kor megszakadtak.

...illetve, mégsem! Erről a 76 oldalas, sűrűn gépelt tanulmányféléről, amelyet ma kaptam, bizony még írnom kell.

Az anyagot egy olasz kolléga, egy baloldali lap tudósítója adta kölcsön 24 órára, viszonzásul, hogy kocsimmal átvittem a Visztula jobb partján lévő munkáskerületbe riportra. Primitív olasz nyelvismeretemet és a négy esztendei gimnáziumi latin maradványait mozgósítva megértettem, hogy ez a tanulmány bizalmas jellegű, noha nem kimondottan illegális irodalom.

Most itt fekszik előttem az íróasztalon, egy napom van rá.

Ó igen! Ez a DiP anyaga! Valóban, ez nem illegális ellenzéki szervezet, legalábbis tagjai (a lengyel értelmiségi elit egy csoportosulása) önmagukat nem nevezik ellenzékinek, hanem „korszerűen gondolkodni óhajtó kommunista értelmiségieknek”. A DiP, teljes nevén a „Konwersatorium »Doświadczenie i Przyszłość«” (Tapasztalat és Jövő Konverzatórium) tekintélyes tudósok, művészek, publicisták, úgymond véleményalkotó alkalmi társulása egy-egy konkrét tanulmány (memorandum?) elkészítésére. Ott ül közöttük, s ennek a kezembe került tanulmánynak az utószavát is aláírta Edward Lipiński közgazdász professzor, aki noha valóban vitathatatlan szaktekintély, de - uram bocsá! - a kommunizmus eszméitől távol, s az illegális ellenzéki szervezethez, a KSS-KOR-hoz, mint annak egyik patrónusa, igen-igen közel áll. Az is valóság, hogy a DiP-et senki sem nevezte hivatalosan ellenzéki körnek: a kormányzat nemcsak eltűrte, hanem hallgatólagosan támogatta is ezt a laza csoportosulást, s

amolyan „biztonsági szelepnek” tekintette a tudományos és alkotó értelmiség köreiben. A DiP munkálkodását tevékenysége két fázisában más-más módon értékelhetjük: helyzetfeltáró elemzései, ténymegállapításai az esetek többségében helytállóak, s a hetvenes évtized második felében a hivatalos „sikerpropaganda” torz képei, mítoszai, jóléti legendái sorával szemben a realitást képviselték - mégpedig a javítás kinyilatkoztatott szándékával. A tevékenység második fázisában, éspedig a következtetések s még inkább a javaslatok megfogalmazásában már nem mindig lehetett, s nem is volt egyetértés a DiP-esek és a szocializmus eszmei alapján szilárdan álló reformpártiak között. Ezekben a 79-es napokban már a hatalom szféráiban (mind a párt mind a kormányzat soraiban) akadtak olyanok, akik kifejezetten rokonszenveztek ezzel az értelmiségi körrel, sőt árnyalt, óvatos megfogalmazásokkal támogatták is azt.

Az ismeretszerzés útján persze rendkívül rossz tanácsadó az előítélet, lássuk a tanulmányt...

A mű bevezetőjéből megtudom, hogy a DiP első plenáris ülését 1978. november 14-én tartotta, majd felkértek 50 embert - különböző világnézetű rétegek, különféle tudományágak és művészetek képviselőit, publicistákat és közéleti személyiségeket - egy kérdőíves felmérésben való részvételre. 1979. május 19-i dátummal el is készül ez a tanulmány („Jelentés a Köztársaság állapotáról és a megjavításához vezető utakról”), amely megállapításait pontosan erre a reprezentatív véleményfelmérésre alapozza. A gépírásos anyaghoz mellékelt, ugyancsak írógéppel készült kísérő levél keltezése június 8-i, s ebből kitűnik, hogy az értelmiségi csoport Jelentését a társadalomnak és a hatalom képviselőinek szánta, példányait - többek között - elküldte Edward Giereknek és Stefan Wyszyński bíborosnak is.

Íme a legfontosabb részletek:

„Mind a DiP megalakulását, mind e tanulmány elkészítését az a meggyőződés szülte, hogy az országban végbemenő válság a közélet számos alapvető területét érinti. Elillant annak a reménye, hogy a válságjelenségek az idő múlásával, a fokozatos alkalmazkodás és a kormányzási-irányítási módszerek tökéletesedése mértékében megszűnnek. [...]

A válság többé-kevésbé ismertté vált méretei, valamint a lengyelek sokszor megghiúsult várakozása és reményei tartós nyomokat hagytak, s ez abban a keserű meggyőződésben jut kifejezésre, hogy a társadalmi-politikai modell működésének megváltoztatása feltétlenül szükséges és egyidejűleg teljesen lehetetlen. [...]

A megkérdezettek egyike (9. sz.) ezt a »kar elernyedésének« nevezi. Így ír: „Számomra az ország legszembetűnőbb problémája - okait pedig az élet minden területén fellelhetjük - a társadalmi érzéketlenség állapota... vagyis az, hogy az emberek hitüket veszítették.” Egy másik résztvevő (27. sz.): »a lengyel társadalom energiáinak totális kimerüléséről« beszél. [...]

A jelenlegi államhatalom számottevő hányadának tevőleges részvétele nélkül elképzelhetetlen a várt reformok végrehajtása. Márpedig az, legyen akár a legjobban kigondolt reform is, a soron következő újabb csalódást okozná, ha nem nyerné el a támogatást, nem keltene reményeket és nem szabadítana fel társadalmi erőket. [...]

A kérdőíves felmérésben részt vevők nyilatkozataiból kitűnik: ők mégis látják annak némi lehetőségét, hogy a társadalom még egyszer képes lenne megnyitni bizalomhitelét. Ezúttal rövid lejáratú és reális, intézményes garanciákkal járó hitelt. Csakhogy az idő múlásával a hitelfelvétel ára növekedni fog, s a feltételek egyre súlyosabbak lesznek.

„A meghitelezett bizalmat kétszer is eltékoztatták - írja a 33. sz. megkérdezett. - Új hitelre Lengyelországban senki sem szolgált rá, és egykönnyen bizonyára nem is szolgál rá. De meggyőződésem, hogy meg lehet még szerezni a bizalmat tisztességes és tartalmas tájékoztatással, a költségvetések és a gazdálkodás számláinak felfedése, az állam helyzetének hitelt érdemlő leírása útján. [...]

Miért van az, hogy az ország gazdasági fejlődését jelentős mértékben gyorsító helyes koncepció, valamint a 70-es évek elejének vitatható, de mérhető eredményei ellenére, továbbá a reformprogram társadalmi támogatása, az első években még kedvező nemzetközi konjunktúra, a hatalmas hitelek stb. ellenére mély válság keletkezett, mely átfogta a társadalmi, politikai és gazdasági élet alapvető területeit? [...]"

Belelapozok a lengyel munkásmozgalom történetébe. Rozalia Jermolajewa és Aleksander Manusiewicz 1976-ban megjelent könyvében - Lenin a polski ruch robotniczy, azaz „Lenin és a lengyel munkásmozgalom” - megtalálni vélem a DiP alias KSS-KOR családfájának egyik gyökerét, úgy a múlt század végéről: „A Lengyel Királyságban a forradalmi mozgalom fejlődése két irányzat éles harcának körülményei között alakult: az egyiket, a marxista, forradalmi, internacionalista irányzatot a Lengyel Királyság Szociáldemokráciája nevű szervezet vezette, a másikat, a reformistákét jobb szárnyát illetően nacionalista, a kispolgári irányzatot pedig a Lengyel Szocialista Párt, a PPS képviselte.”

A Jelentést nevével fémjelző Lipiński professzor - aki 1888-ban született és 1986 derekán halt meg - ugyanennek a PPS-nek volt tagja 1946-tól, majd a 48-as egyesülési kongresszus után 27 éven át LEMP-tag volt. Életrajzi adatai szerint 1975-től nem tagja a pártnak (kilépett? kizárták? törölték? - nem tudom), majd 1976-ban alapítója lett a KOR illegális ellenzéki csoportnak.

Nézzük, miben látja a mostani válságot előidéző okokat, tényezőket a DiP-konverzátorium.

„[...]az egész háború utáni időszakban nem jöttek létre nálunk a közélet általánosan elfogadott és ténylegesen működő szabályai, normái. [...] Nem került sor a legáltalánosabb kérdésekben egyeztetett megállapodások elérésére, olyan kérdésekben, mint pl. [...] a nemzeti kultúrához, a saját történelmünkhöz, a tulajdonhoz, a jogrendhez, a munkához, a fogyasztás modelljéhez való viszony[...]

[...]számos, igen fontos döntést nem a szocialista társadalom építésének valós igényei alapján hoztak, hanem az éppen fennálló erőviszonyoknak vagy egyszerűen a párton belüli különböző csoportok önző érdekeinek megfelelő módon. [...] Következésképpen a megkérdezettek túlnyomó részének véleménye szerint a társadalom irányítása megszűnt, a központi vezetés pedig a határtalan lehetőségek látszata ellenére a valóságban nincs a hatalom gyakorlásához szükséges eredményes módszerek birtokában. [...]

Ebben a helyzetben drámai jelentőségű tény, hogy [...] a törvényesség terén is mélyül a válság. [...] Kutatási eredmények arról tájékoztatnak, hogy a lakosság alig 73,5%-a vélekedik úgy, hogy a nálunk érvényben lévő jogi szabályozások minden embert egyenlőnek tekintenek. [...] A lakosság nem egészen 52,6%-a szerint kezelnek a bíróságok előtt saját ügyében minden embert egyenrangúan. [...] S ami talán a legfontosabb, a kutatások rámutattak, hogy társadalmunkban erőteljesen gyökeret vert a törvény előtt privilégiumot élvezőkről alkotott sztereotípiák. A megkérdezettek véleménye szerint ezek felsőfokú végzettségű, jó állásban lévő, kapcsolatokkal rendelkező, tehetős emberek. [...]

A törvényesség terén tapasztalható helyzet főképp a társadalom erkölcsi magatartásában tükröződik vissza. [...]

A korrupció jelensége olyan gazdasági károkat okoz, amelyeket senki sem képes kiszámítani, de mindazonáltal sokkal nagyobb pusztítást végez az egész társadalmi tudatban. Általános meggyőződés nálunk, hogy itt »elfogad« minden egyes hivatalnok az aláírásért, a professzor az egyetemi felvételért. [...] Bizonyos, hogy ebben a közforgalomban lévő véleményben túlzások vannak. De magát a túlzást is számításba kell vennünk mint a társadalmi patológia tényét. És alapjában véve erről mindannyian tudunk, s forrása létező valóságunkból fakad. [...]

A közélet nyíltsága, de még inkább e nyíltság hiánya a leggyakoribb beszédtema országunk számos rétegében. [...] Nem jut a nyilvánosság elé azon fontos információk többsége, amelyek nélkülözhetetlenek lennének az államról és szerveiről való vélemény kialakításához, a gazdaság állapotáról és a társadalmi folyamatokról, a bel- és külpolitika ügyeiről, a világban végbemenő politikai és gazdasági változásokról alkotható kép megformálásához. [...]

Elégé általánosan elterjedt az a meggyőződés - olvassuk a 18. sz. kérdőíven -, hogy a társadalmi folyamatok irányításában, valamint a gazdasági élet vezetésében meglévő, égbe kiáltó hibák egyszerűen a döntéseket hozó emberek illetéktelenségéből, képzettségük hiányából és tehetetlenségükből fakadnak[...]

Ehelyütt már a hazai propaganda működtetésével szorosan összefüggő kérdéseket érintjük[...] A propaganda a sikerek mitológiáját terjeszti egy súlyos válság közepette. Lelkesedésről beszél, amikor általános apátia uralkodik. Más szóval a maximumig növeli a valóság és annak bemutatása közötti eltérést, nem törődve azzal, hogy ugyanekkor minden egyes válság további mélyítését segíti elő[...]"

A „Jelentés” diagnózisát röviden össze lehet foglalni: szerzői nem látnak semmiféle esélyt a közélet minden területét átfogó válság megtörésére mély politikai reformok nélkül. E reformok lényege a társadalom alanyi voltának elismerése és „a társadalom, valamint a hatalom közötti párbeszéd elve kell hogy legyen. [...]”

Hogy azután milyenek legyenek ezek a reformok, milyen legyen ez a párbeszéd, arra nem kapunk választ a DiP konverzátorium „Raport”-jából...

Lengyel tévésekkel ücsörgök együtt a TV Woronicza utcai épületében. Legalább tízen ülünk körül az asztalt ebben a jókora étteremben, inkább üzemi konyhán, a „Kapriś”-ban, ahol éppúgy fogatkozik a kínálat, mint bármely más lengyel vendéglőben, ételbárban. Apropos, „Kapriś”! Így nevezik - de csak a tévések, rádiósok zsargonjában - ezt a menzát; a szó annyit tesz: szeszély. Az elnevezés etimológiájába bevezető lengyel kolléganőtől megtudom, hogy pár éve működik az étterem, s megnyitását az intézmény nagyfőnöke, Maciej Szczepański, a Rádió és Televízió Bizottság elnöke egy akkor éppen jóindulatú szeszélykitörésének köszönhetik. Szczepańskiról sok furcsaságot beszélnek ebben a házban, de azt egészen megbízható információnak mondják, hogy elnökük Edward Gierek nevelt fia. Tudniillik, az emigrációban Gierek és Szczepański édesapja ugyanabban a bányában dolgozott, s amikor bányásztársát Gierek egy katasztrófánál elveszítette, elhatározta, gondoskodik az árván maradt fiúról. Így azután, amikor Gierek katowicei vajdasági első titkár volt, Szczepański a sziléziai pártlap, a *Trybuna Robotnicza* főszerkesztője lett, most pedig, hogy a nevelőapja a LEMP KB első titkára, az ifjú Szczepański miniszteri rangban az elektronikus sajtó főnöke.

Amiért pedig ma, január 28-án itt vagyok a „Kapriś”-ban, annak nem sok köze van a tudósító mindennapi munkájához, de egy évben egyszer akad itt egy rokonszenves kötelesség: a magyar és a lengyel televízió közötti együttműködés részeként a lengyel tévések kérnek, segítsék megtervezni, szerkeszteni az április 4-re elkészülő magyar est műsorát. (Később életem első önálló tv-riportját is varsói forgatócsoporttal készítem egy sziléziai bányában, 1980. március elején.) No itt, a szeszély éttermében hiába bizonygatom, hogy mit sem értek a tévés munkához, mert én rádiós újságíró vagyok. Jóságos kollégáim nem vesznek tudomást aggodalmamról, úgy beszélnek velem, mint egy Jupiter-lámpák fényében perzselődött nagy tévéssel, pedig ha tudnák, hogy a Magyar Televízióban ekkor én még csak Kudlik Júliát és Murányi Lászlót ismertem személyesen, akikkel tavaly májustól két hónapon át szemben ültem Pesten egy politikai továbbképző tanfolyamon. Két pohár tea után szíves-örömet vállalom az együttműködést.

Noteszomban rejtélyes, magyar és lengyel nyelven összezagyvált szakmai kifejezésekkel (plánok, snittek, inzertek, meg miegymás) távozom a „Kapris”-ból.

Átmegyek az A épületbe, a ruhatárból kiveszem a kabátom és zsebemben a kocsikulcs után nyúlok. Papírdarabot tapintok mellette. Átsietek a fekete egyenruhás kapuőrök előtt, akkreditációs igazolványomat, a rádiós belépőt mutatom, s már az udvari parkolóban keresem sárga Fiatomat, amikor előveszem a papírlapot. Négyrét hajtogatott, A/4-es nagyságú, fehér lap. Mi ez? Én soha semmit nem teszek így a zsebembe. Nézzük csak! Széthajtom a papírt, amiről azonnal kiderül, hogy röpcédula... Illetve nem is az... Újságféle. Gépírásos, talán stencilen sokszorosított, egylapos újság. Van fejléce (Przegląd Socjalistyczny), és egészen friss, januári dátuma. Minden világos! Ez az a szervezet, amelyről az egyik nyugatnémet tudósítótól hallottam, de akkor valamiért el is eresztettem a fülem mellett. Mit is mondott ez a német kolléga? Igen... igen... emlékszem: megújult egy régebben is működött szociáldemokrata ellenzéki csoport, amely - a német szerint - nemcsak a hivatalos hatalommal meg a LEMP-pel áll szemben, hanem a többi ellenzékiekkel, a KOR-ral meg a KPN-nel, a ROPCiO-val szemben is. Ők is a 76-os radomi megmozdulások után szervezkedtek először, mégpedig régi szocdemekből, azután sokáig nem lehetett hallani róluk, s most, a múlt évben, május 1-én meghirdették platformjukat. Egy hónap múlva kiadtak egy nyilatkozatot, majd decemberben bejelentették, hogy megalakították a Szocialista Gondolkodás Központját (Ośrodek Myśli Socjalistycznej)... Ez a lapocska ennek a szervezetnek lehet a kiadványa. De vajon ki tehette a zsebembe? No, ezen meddő dolog gondolkodni, elég annyi, hogy már megint „megcéloztak”. Beülök kocsimba, kapcsolom a motort, fűtök és olvasni kezdem:

*A Szocialista Internacionáléhoz,
annak elnöke,
Willy Brandt elvtárs kezéhez*

Tisztelt Elnök Elvtárs!

Tisztelettel tájékoztatjuk, hogy a Lengyelországi Lengyel Szocialisták Honi Bizottsága, mely 1976 óta létezik, 1979 májusától aktivizálta tevékenységét. [...]

Csoportunk megalakításának fő oka a LEMP vezető szerepének 1976-os elismertetése, tehát a kommunista párt diktatúrája országunkban. Véleményünk szerint ez a Lengyel Szocialista Párt és a Lengyel Munkás (kommunista) Párt 1948. XII. 15-i egyesülési megállapodásának egyoldalú megszegése, ugyanis ez az egyezmény országunkban olyan munkáspárt létrehozásáról szólt, amely programjában és a gyakorlatban is ötvözi a szociáldemokrata és a kommunista elveket. [...]

A Lengyel Szocialisták hasonlóan egyéb lengyelországi ellenzéki csoportosulásokhoz, ebbe nem törődhetnek bele[...]

[...]számítunk arra, hogy gondoskodásába vesz bennünket, nehéz utunkon, amely a Lengyel Szocialista Párt újjáteremtéséhez vezet Lengyelországban. [...]

Varsó, 1980. január 15.

*A Lengyel Szocialisták
Honi Bizottsága nevében
(Ismeretlen személyek aláírásai)*

Gazdag napom volt - állapítom meg, amikor a TV-híradó előtti percekben befejezem naplóm utolsó sorát, s arra a következtetésre jutok, hogy nem hagyom abba, legalábbis egyelőre folytatam napjaim eseményeinek rögzítését.

Úgy látszik, itt most szelet vetnek...

Talán megkezdődött a visszaszámlálás?

Január utolsó hetébe értünk. Ma Nyárádi Péter, külpolitikai rovatunk legifjabb munkatársa szól Pestről: adhatnék egyet s mást a lengyel lapokból, most ő szerkeszti a „Tallózás a szocialista sajtóban” című műsort, és - egyre jobban oda kell figyelni Lengyelországra. Ebben tökéletesen egyetértünk.

Az este 9-re rendelt kábelén pedig már küldöm is a lapszemlét: „[...]A varsói lapok szerint az idén a falusi lakosság tüzelőellátása igényel nap mint nap rendkívüli erőfeszítéseket. [...] A *Życie Warszawy*, a főváros napilapja arról ír, hogy a lengyel iskolák egy részében igen alacsony a hőmérséklet. [...] Varsó délutáni újságja, az *Express Wieczorny* - népi ellenőrök vizsgálata nyomán - a pultok előtt kígyózó sorok titkát fejtegeti, s megállapítja, hogy a lengyel állampolgár naponta átlagosan 2 órát tölt sorbanállással. Az ellenőrzés a bevásárlási feltételek további romlását jelzi. [...]

Ugyanezen a kábelén a Kossuth 22 órás híradása számára is felolvasok egy friss hírt: „A PAP közleménye szerint a Lengyel Népköztársaság területéről kiutasítottak egy svéd állampolgárt. Bjorn Gunnar Lakvist a múlt év decemberében utazott be az országba, s a vámvizsgálat során, csempészség alapos gyanújával a lengyel hatóságok őrizetbe vették. Lakvist - más svéd állampolgárok megbízásából - elektronikus nyomdai sokszorosító gépet, alkatrészeket, festéket, matricákat kísérelt meg behozni Lengyelországba. Szolgáltatásáért - mint ő maga beismerte - megfelelő díjazást kapott, és teljes konspirációra kötelezték őt. A hírügynökségi közleményhez fűzött kommentárjában a *Życie Warszawy* megjegyzi: a Stockholm környéki nyomdász pontosan tudta, hogy megbízói a csempészárut konkrét, államellenes, lengyelelles tevékenységet folytató csoportnak szánták...”

Január 31-e van. Amolyan ünnepféle a tudósítói hétköznapiak sorában: mára összehívták a lengyel nemzetgyűlést, a Szejmet. Az Interpresstől tegnap megkaptam a belépőt a sajtópáholyba, s ma először lépek át a törvényhozás Wiejska utcai házának kapuját. A reggeli borotválkozás után azon kapom magam, hogy már nem is esik nehezemre a fehér ing, a nyakkendő s az öltöny kölcsönözte ünnepélyesség. Elég volt ez a pár hónap - koktélok, exkluzív interjúk, pártközponti konferenciák sora - s már nem mérgelem, ha „merekbe” kell bújnom.

A tanácskozás első pillanatai nagy tanulsággal szolgálnak: előre soha nem döntheti el az újságíró, érdekes lesz-e egy esemény, vagy nem. A parlament elnöke, Stanisław Gucwa a megnyitó után napirend-módosítást javasol. A miniszterelnök előterjesztésében a kormány összetételének megváltoztatása várható. Úgy érzem, most tüstént fel kell pattannom innen, s a legközelebbi telefonkabinból le kell adnom a jelzést rovatomnak: készüljenek fel rendkívül fontos anyagam fogadására... kormányváltás lesz Lengyelországban!... Körülnézek a sajtópáholyban, látom kollégáim unott arcát. Nem áll fel sem a TASZSZ tudósítója, sem a UPI irodavezetője. Suttogva kérdezem Szvetlánát, a bolgár rádiós-tévé kolleginát: jól hallottam? Kormányváltás várható? Szveta rábólint, s bölcsen megjegyzi: igen, de csak egyetlen tárca, a külker élén. Nem megyek hát a telefonhoz, de az előadó monoton szóáradata kíséretében egyre csak azon töröm a fejem, honnan tudja ez a bolgár tudósító előre az ilyesmit. Az első szünetben meg is kérdezem tőle.

- Nemcsak én tudom. Kérdezd meg a többieket is. Tudják ezt a nyugatiak és a szocialisták is. Járv gyakrabban az Interpressbe, mindig felszedünk valamit egymástól, hol igazat, hol rémhíreket.

- És te most biztosan tudod ezt a személyi hírt?

- Dehogysis. Azért vagyok itt.

Igaza van Szvetlánának. Úgy látszik, a bolgár újságíró-iskolában is ugyanúgy tanítják, mint nálunk: az esemény igazáról csak a helyszín, a jelenlét győzhet meg.

Jelen vagyok hát. Most a nemzetgyűlés épületében, ahol az ország legfontosabb személyiségeivel találkozhatok. Az imént, a szünet végén a lépcsőfordulóban Jaroszewicz miniszterelnökkel köszöntöttük egymást, noha csak én tudom, kinek köszöntem.

Ezen a fontos helyen könnyen elhiszem - s így lehetnek ezzel a kezdő külföldi tudósítók a világ más parlamentjeiben is -, hogy most az én nagy híremre vár egy egész ország hallgatósága. És ez így van rendjén, sőt jó lenne, ha ez a tévhiem nem hunyna ki bennem akkor sem, amikor már rutinos tudósító leszek. Mert ugyebár mi lenne, ha már a parlamenthez vezető reggeli autóúton azzal a tudattal vezetném kocsimat, hogy „úgyis csak a negyedik, ötödik anyagként adja le tudósításomat a mai szerkesztő”? Visszafordulhatnék, a Szejm helyett beülhetnék egy délelőtti moziba, vagy épp a télen-nyáron elsőrendű fagyaltot kínáló, a válsággal, áruhiánnyal dacoló Hortexbe a plac Konstytucji és a Marszałkowska sarkán.

Igen, ez fontos hely, fontos esemény! Még akkor is, ha az Esti Magazin nemzetközi összefoglalóját ez csak másfél percben érdekli, s ráadásul valóban a negyedik helyen „futok”. Pedig abban, amit akkor este elmondhatok a Kedves Hallgatónak, van egy **f o n t o s** mondat, amiből - legalábbis úgy hiszem - valamit megérthet az itteni eseményeket figyelmesen követő ember. A mondat így hangzik: „A lengyel nemzetgyűlésben elfogadták a helyi államigazgatási szervek módosított működési szabályzatát, amely a jövőben a hivatal és az állampolgár kapcsolatrendszerében a törvényesség és a demokratizmus elmélyítését hivatott szolgálni.”

De miért kell nekem a vajtfülű hallgatóhoz szólni? Miért a sorok *közé* rejtem üzenetemet? Erre senki sem kért. Talán felesleges ez az öncenzúra. Miért nem tettem hozzá akárcsak egy kiegészítő véleményt, mondjuk így: a LEMP alapszervezeteiben ezekben a hetekben a pártkongresszust megelőző taggyűléseken, vajdasági pártkonferenciákon gyakorta éri bírálat a közigazgatás helyi szerveit éppen a törvényesség, a demokratizmus visszaszorítása miatt. Hogy ez a mondat nem hangzott el a Magyar Rádióban, csakis a még bátortalan varsói tudósítón múlott.

A következő eseménytelen napon eszembe jut Móricz Zsigmond újságírónak is megszívlelendő jelszava: „Gyalogolni jó!”. És most nemcsak a szatmári végeken, hanem a varsói flaszteren is. Ha én lennék egyszer a tudósítók főnöke, szokott lelkes túlzásommal egy évben legalább egy hónapra megtiltanám a szolgálati kocsik használatát. Abban mindenképpen igazam van, hogy gyalog, villamoson és buszon tárulkozik ki egy város, egy ország valódi lelkülete. Az autó üvegei mögül csak az elsuhanó utcák, járókelők látszanak, mintha gyorsabbra állítanánk a vetítógépet. Az pedig autóból végképp elképzelhetetlen, hogy egy képet kime-revítsünk, megnézzük premier plánban az arc minden kis részletét.

Elhatározom, hogy ma gyalogsétát teszek a varsói belvárosban. Kocsimat leállítom a Smólnán, a Lengyel Szocialista Ifjúsági szövetség székháza előtti parkolóban, vagyis a járdán, majd sietősen kanyart veszek a Nowy Świat utcára. Hova ez a sietség? - intem le magam. Nehéz elhinni, hogy nem kell rohanni, nincs cél, illetve a cél maga a gyaloglás, a talajközeli

ismerkedés Varsóval. Ugyan már, miféle ismerkedés! Hiszen én ezt a várost úgy ismerem, mint a tenyeremet. Tizenöt éves voltam, amikor először jártam erre, sőt pontosan ezen az utcán kezdtem felfedezni Lengyelországot 1957. június 15-én. Erre gondolok, s mégiscsak szaporábbra fogom lépteimet, mert a nosztalgia a Nowy Świat és a Krakowskie Przedmieście, e két egymásba csúszó utca térszerű betorkollásához hajszol. Oda, ahol a Staszic-palota, az akadémia háza előtt a Thorvaldsen-faragta Kopernikusz-szobor örködik, oda, ahol a csillagász emlékművével átellenben áll egy kétemeletes épület, a Lengyel Honismereti és Turista Szövetség, a PTTK olcsó szállodája. Ebben a kis hotelben helyezték el annak idején kis csapatunkat, a 25 Pest megyei KISZ-est, akik két hetet töltöttek Lengyelországban - amolyan jutalomúton - a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség megszervezésében való részvételért. Micsoda élmény volt ez az első külföldi utazás a nagykőrösi Arany János Gimnázium elsős diákjának! Jól emlékszem, én voltam a csoport Benjaminja és tolmácsa (oroszul). Jól emlékszem, micsoda impozáns luxushotelnek láttam és ezt a kis turistaszállót, s milyen hatalmas volt ez a terecske! Soha sem felejttem el, hogyan tanultam naponta legalább száz új lengyel szót, s azt sem, hogy ezerszavas friss szókincsemmel hogyan boronáltam össze az út végére a Csepel Autógyár fiatal mérnökét és ennek a szállodának szép szőke felszolgálónőjét. Ekkor ismertem meg pani Zosiát, Zofia Mechocka újságírónőt, aki a PAP hírügynökség munkatársaként cikket kért tőlem lengyelországi élményeimről. Hogy örültem, amikor a „Dookoła Świata” képes hetilapból kivágott riportcskámát borítékban megkaptam Nyíregyházán. Ekkor döntöttem el: ha törik, ha szakad, újságíró leszek. Az a két hét egy életre szóló barátsággal is megajándékozott: pani Zosia, az akkortájt igencsak kezdő újságíró bemutatót völegényének, Toleknek, s mire az 58-as nyári diákvakációra - meghívásuknak kitörő örömmel eleget téve - újra eljöhettek Varsóba, már asszonynevén, Z. Roszczyk aláírással olvastam cikkeit. Zofia asszony azután rábízott a Kultúra és Tudomány Palotájában egy lelkes kis harcer- (cserkész) csapatra, akiktől sátrat verni, tábori konyhán főzni tanultam ezen és a következő vakációkon, a Mazury-tavaknál. És ők tanítottak meg a lengyel köznyelv és a varsói diáknyelv sok-sok fortélyára is.

Érettségim után évekig nem jártam Lengyelországban: katonaság, pályakezdés, kis fizetés... Aztán végre a nyíregyházi IBUSZ-ban újra kiválthattam személyi igazolványom Lengyelországba érvényes betétlapját (akkor ez volt az útlevél), s az újságíró-gyakornok rövidke évi szabadsága terhére gyűjtöttem a lengyelországi élményeket.

Gyalogolok hát ezen a február elsejei délelőttön a Nowy Światnak ma ugyanolyan sűrű forgatagában, mint amilyen az a 23 év előtti volt. Nézem a műszaki bizományi, a KOMIS előtti buszmegállóban várakozókat: biztosan találkoztam már velük, csak hogy az a 30 év körüli, terebélyes nő akkoriban még tízéves sem volt, az az őszhajú úr pedig annyi idős lehetett, mint ma én vagyok. A régi cserkészcsapat tagjai között van már államtitkár és vezérigazgató-helyettes is... Eddig még csak egyikükkel tudtam összejönni, Marekkel, aki katonaorvosnak készült, ma pedig a fővárosi kapitányság ügyeletén szolgál - rendőrszázados. És hát Zofia Roszczyk asszonnyal, az első lengyel újságíróbaráttal mindennapi munkakapcsolatban vagyok: ő ma az *RSW Prasa-Książka-Ruch* lapkiadó tröszt központjában dolgozik, egy sajtóelemző csoport munkáját irányítja. Emlékszem meghatottságára, könnyes szemére, amikor most, 79 augusztusában meghívtam nagykövetségünk fogadására, a régi tudósító, Krassó és az új tudósító „örségváltó koktéljára”. Zofia asszony, akinek csak lehetett, elmondta: tőle tanultam meg az első lengyel szavakat, és ő íratta meg életem első riportját is.

Volt egy másik tanítómesterem, mintaképem is: Ruffy Péter. Amikor 62 telén megint itt lehettem Varsóban, útikönyv gyanánt hoztam magammal a Kossuth Könyvkiadónál akkortájt megjelent „Varsói hajnal”-át. Ez a riportkönyv nyitotta rá igazán a szememet arra a városra, amelyről eddig azt hittem, jól ismerem.

Beülök ide a régi turistaház (ma is az) kávézójába, a Krakowskie Przedmieście 4-6 szám alá, ahol most egyáltalán nincs olyan meghitt hangulat, mint amilyen 1957 nyarán és még 62 telén is volt. Mindegy! Ha mosolykíséret nélkül is, de megkapom kedvenc lengyel teámat, a herbat-kát. Diákkoromon merengve elgondolkodom a lengyel fiatalokon is. Hogy is írta Ruffy Péter?

„Az Óváros piacterén, a Ryneken, mélyen a föld alatt van a Largactil mulató. (Largactil - egy idegnyugtató orvosság neve.) Olyasféle ifjúság él itt, mint a nyugati városok egzisztencialista kávéházaiban. Amerre néz az ember, bizarrság, extravagancia viselkedésben, öltözködésben. Vad rock and roll folyik a sejtelmesen homályos helyiségben, az asztalok mellett bánatos fiatalemberek és merengő lányok, a levegőben életuntság, csömör. A falakon különös absztrakt rajzok. A fehér falon itt-ott egy-egy óriási fekete pont, másutt egy női fej, mintha hóhér bárdja csapta volna le. A fiatalokban - ahogy beszélgetünk velük - van bizonyos indokolatlan fölény, gőg, mintha csupa meg nem értett nagyság, zseni, művész lenne valahány.”

Magam is láttam ezeket a fiatalokat, talán pontosan akkor, amikor Ruffy találkozott velük, csak hogy én nem tudtam összehasonlítani őket a nyugati fiatalokkal (mit sem tudtam a Nyugatról!), én csak itt keresgéltem a magyarázatot. Leśniak elvtárs, a varsói pártbizottság munkatársa azt mondta róluk, hogy ezeken a fiatalokon még az alig 12 éve elmúlt háború, a megszállás nyomasztó lelki terhe ül. Sokan közülük árván maradtak, ne csodálkozzak, ha nem vidámak. Wlodek Leśniak nem hazudott nekem, mert abban, amit mondott, ott volt a szikrája az igazságnak (1000 lengyel közül 220 pusztult el a megszállás öt évében!). Csak hogy 1957-ben és 58-ban nem minden varsói fiatal volt árva. Leśniak elvtárs évek múltán bevallotta nekem, hogy merő honszeretetből mondott nekem ilyesmit, s mert röstellte ezt az üresfejű, nyugatimádó értelmiségi nemzedéket. Hogy „tettét” jóvátegye, elcipelt magával oda, ahol Ruffy Péter is járt:

„Átmenekülünk a prágai munkáskerület Miś - Medvebocs - nevű szórakozóhelyére, ahol a munkásifjúság gyülekezik. Itt is füst van, itt is dzsesszzene szól és vodkát isznak, itt is rock and rollt táncolnak. Itt is látok csónadrágot és korántsem keveset, benőtt haját - a légkör mégis más. Egészségesebb. Arra a légkörre gondolok, amely a szavakból, viselkedésből, az emberi tartásból árad. A friss levegő csak innen jöhet... Itt is kirúgják a fiatalok a ház falát, de jókedvűen, nem úgy, mintha gyászolnának.” (Ezt magam is így láttam akkor.)

A minap mérnök barátomtól, Karoltól leckét vettem a lengyel nép utóbbi néhány évtizedének történelméből, aminek tanulsága: bele kell helyezni ezt a letargikus hangulatú Largactilt és a kirúgott falú Miś-t is a csalódások és remények hullámozása nyomán létrejött társadalmi jelenségek sorába.

Hirtelen jött ötlettel felpattanok a kawiaienka asztaltól, illendő borraivalóval tíz złotyt hagyok ott a teáért (annak idején 1,50-be került).

El kellene menni ma egy diákklubba és egy külvárosi szórakozóhelyre is. És mert legalább nyolc-tíz éve nem jártam ilyen helyen, és mert itt-ott öszülő kobakkal bizonyára kinéznének a diszkóból, társat, kísérőt keresek. Egy fülkéből felhívom egyetemista barátomat, Krzysztof Roszczykot, akit egyéves korában járnai tanítgattam - mert Krzysztof pani Zofia és pan Tolek fiacskája - s megkérem, vigyen el egy-két diszkóba. Természetesen ráér, és még természetesebb, hogy szívesen elvisz saját klubjába, a műegyetemi „Pakamerába” (ez magyarra raktárnak, felvonulási épületnek fordítható). Emlékeztet, hogy régen megígértem, elmegyek egy párttaggyűlésükre az egyetemi alapszervezethez, és jót vitatkozom velük a magyar meg a lengyel ifjúság dolgairól.

- De Krzysiek, értsd meg, én most nem a taggyűlésekre készülök...

- Rendben van, Öreg, ma diszkóba megyünk, de később szavadon foglak.

Délután ott ülünk a diáklklubban, s most, az esti naplóíráskor leverten érzem, elegendő, ha megismétlem Ruffy két évtizedes riportjának sorait: „...a sejtelmesen homályos helyiségben, az asztalok mellett bánatos fiatalemberek és merengő lányok, a levegőben életuntság, csömör.”.

A külvárosba nem mentünk ki ezen az estén. Elhittem Krzysztofnek, hogy ott ugyanezt látnám.

- Ne keresd ma már köztem meg a munkásfiatal között azt a különbséget, amiről anyám is meg te is meg vagy győződve. Nézd meg ezt a punk frizurás fiút, ott a klub előtt... Ha nem ismerném őt személyesen, fogalmam sem lenne róla, diák-e, vagy segédmunkás a žerani Fiat-gyárban. És lám, egyik sem. Ez egy belvárosi aranyifjú. Kompótos. (Így nevezik a varsói kábítószereseket.) Ha akarod, kimehetünk a Praga kerület díszkőjába, de ugyanezt láthatod, hidd el nekem.

Elhittem.

És most vagy szegényebb vagyok egy élménnyel, vagy épp jókor hagytam abba sétámat, mielőtt meg kellett volna cáfolni Móriczot, aki szerint gyalogolni jó...

A múlt úton-útfélen visszaköszön, néha csak hírformában: Władysław Gomułkát 75. születésnapja alkalmából levélben köszöntötte a LEMP Politikai Bizottsága és a Központi Bizottság nevében Edward Gierek.

Délután a sajtóklubban - érthető - ez az egyetlen téma. Kommentárok, találgatások, háttérkombinációk keringenek a csoportokba verődött külföldi tudósítók között. Ki azt mondja, „szép gesztus”, ki azt, hogy „kongresszus előtti propaganda-fogás”, ki meg arra tippel, hogy „megint elő akarják venni az öreg harcost, hogy rendet csináljon.” A mi beszélgetőkörünk (magyar-szíriai-csehszlovák-kínai-görög társaság) lassan kialakuló véleménye szerint a párt vezetése a Gomułkához érzelmileg-eszmeileg kötődő veteránok tekintélyes létszámú csapatát óhajtja megnyerni. De miért? Szélesebb támogatásra van szüksége?

A Gomułkát köszöntő Gierek-levél a szenzációk nemzetközi virágoskertjében egyenyári növényként, de inkább egy nap alatt fonnyad el. Felgyorsul a VIII. kongresszust megelőző események sora. Már megkaptuk a szervezési tájékoztatót a tudósítók közvetítési körülményeiről, a két helyszínen is működő kongresszusi sajtóközpontról: az egyik a palotában, a másik az Interpressben lesz, zárt láncú, egyenes közvetítéssel. Abba is hagyjuk küzdelmünket a kongresszusi belépőért. No persze, az íratlan szakmai kódex „helyszínre parancsoló” paragrafusa mégis arra késztet, hogy legalább egyszer bejussak a kongresszusi terembe. Az ígéret már a zsebemben nyugszik... sajnos, még nem az akkreditáció.

A február 8-i, pénteki Esti Magazinban a pártkongresszus előtti utolsó jelentkezésemmel már a külpolitikai összefoglaló vezető tudósításaként fut az anyagom. (No, ezt is megértem!)

Pártkongresszus a szocialista országban dolgozó tudósító számára, még ha öt esztendő is ott, egyetlen egyszer adatik meg külszolgálati során. Ez tehát az események csúcsa. Ünnepelesebb a rádiós hanghordozása, gondosabban csiszolja mondatait, és megnövelt időtartamú beszámolóival majdnem bizonyos, hogy a krónikák első helyére kerülhet. Hátrébb szoríthat ugyan valamilyen világpolitikai szenzáció, de nekem úgy kell beszélnem, hogy ezen a tudósítói „nagyhéten” velem köszön a pesti műsorvezető jó reggelt, jó napot és jó estét.

Erősítést nem kaptam otthonról, s ez önbizalmat, erőt ad a kongresszusi munkámhoz. „Megbirkózik vele...” - felelte Schél Gyula, a Politikai Adások Főszerkesztőségének vezetője, amikor egy hete azt tudakoltam, hogy - a rádiós hagyományoknak megfelelően - mikor

érkezik elődöm, Krassó, vagy a Rádió másik lengyel szakértője, Domány András. Így provokáltam ki főnököm első elismerését... akaratlanul.

Mielőtt elindulok a kongresszusi sajtóközpontba, végigolvasom naptáramban a heti programot, az eseményekhez illesztett kábel-összeköttetések időpontjait, azokat az órákat és percekket, amelyek már néhány napja ugyanígy tarkítják Szabó Erzsike naptárát a külpolitikai rovat titkárságán. Még egy utolsó telefon Pestre: a világ fővárosaiból szólózó tudósítók zenekari összjátékának karmesterével még egyszer egyeztetem a heti programot. Én még nem tudom, hogy ez teljesen felesleges: Szabó Erzsike nem tévedhet, nem is téved, sok-sok éve immár.

Erény-e vagy bűn, vitatható: én mindenütt ott vagyok legalább negyedórával korábban. Kamatozik ez a túlbuzgóság egy-egy sajtókonferencia legjobb ülőhelyével, vagy egy szűkös példányszámban sokszorosított fontos anyag elcsípésével, vagy épp egy kapóra jött alkalmi beszélgetés lehetőségével. Itt vagyok hát a Varsói Nagyszínház épületében berendezett kongresszusi sajtóközpontban 10 perccel 3 óra előtt, noha az esemény csak egy jó óra múlva kezdődik. És nem vagyok egyedül. Hozzám hasonló különcök népesítik be (legalább harmincan vannak) ezt a hibátlanul szervezett Centrum Prasowét. Sok az ismeretlen arc, csak itt-ott tűnik fel egy-egy állandó tudósító. Sétálgatok. Az egyik géptáviró előtt emlékezetembe villan egy telexszám: 73 344. A „Kelet-Magyarország” nyíregyházi szerkesztőségének hívószáma. Mi lenne, ha régi rovatvezetőmnek, Kopka Jánosnak, aki ma a lap főszerkesztője, adnék egy kis hangulatot innen Varsóból? Ahhoz este a nyomdában hozzá tudják tenni Barabás tudósítását az *MTI*-ből. Már billentyűzöm is a címet: Varsói levél. A kongresszusi sajtóközpontból jelentkezem... Elmesélem a szabolcsi olvasónak, hogy a világ 205 újságírója között ülök itt a Nagyszínház épületében, s várom a megnyitó pillanatát... Igaz, a világ lapjainak, rádió- és tv-állomásainak és hírügynökségeinek csak hetven állandó tudósítója él a lengyel fővárosban, de erre a hétre létszámunk megháromszorozódott. Az egyik nagy terem sarkában drinkbár van, s az aprócska asztalok mellett máris élénk eszmecsere folyik; hírek, információk, értesülések, mendemondák cserélnek gazdát öt világrész minden nyelvén. A folyosónyi hosszú gépteremben - a magyaron kívül - minden betűtípussal felszerelt írógépek tucatjai várják az újságírókat... Az alig egy kilométernyire lévő kongresszusi teremből ide érkezik a kép és a hang, színes monitoron láttatják, angol, orosz, német, francia nyelvű szinkrontolmácsok hallatják velünk az ott történő dolgokat...

Nyíregyháza nyugtázza az adást: a főnök titkárnője, Tilda - akivel hatvankettő decemberében egymást követő napokon léptünk munkába abban a nyíregyházi szerkesztőségben - pár biztató szót ver a gépemre: „fel a fejfel”, ez pedig se több, se kevesebb, mint amire szüksége van a kollégának hétszáz kilométerre otthonról.

Tizenhat óra, mindjárt kezdődik. Leszem, hogyan csinálják a világsajtó régi motorosai. Milyen munkamódszerrel dolgozik a *BBC*, a *TASZSZ*, a *Newsweek* és a *L'Humanité*. Szóba elegendek a mellém telepedő szovjet kollégáival, s már az első mondatából olyan dolgot tudok meg, amitől - egyébként orvosi dicséretet érdemlő - vérnyomásom a magasba szökik. A pártközpontból, tehát a legbiztosabb helyről tudja, hogy a Politikai Bizottság referátuma, vagyis a vitaindító Gierék-beszéd két és fél vagy háromórás lesz. Negyed hétkor meg kell kezdenem beszámolómat az *Esti Magazin*ba!

Pánik! A kolléga - a feltehetően késői lapzártához igazított mentalitásával - azt hiheti, hogy elment az eszem, amikor ölébe dobom a magnómat, fél perc alatt kiképzem kezelésére, s arra kérem, kapcsolja be azonnal, ha meglátja az emelvényen Edward Giereket. Én pedig átirandomok a keskeny gépteremben, utamban kis híján kiborítom a francia tolmácsnő kávéját, s amikor beugrom az egyik telefonkabinba, rámkérdez egy szakállas nyugati tévés: „Történt valami?” Megnyugtatom, hogy csak személyes ügyemről van szó, de látom, nem hisz nekem, mert

miután feleségemmel megbeszélem, hogy az otthoni tv-készülékbe kötve is forgasson egy magnót - a kolléga újra megkérdezi lengyelül: „Naprawdę nic czekawego?” (Tényleg semmi érdekes?) Mire visszaérek, a szovjet kolléga már jegyzeteli a Gierek-referátumot, de becsületére legyen mondván, végrehajtotta a rádiós feladatot is, bekapcsolta UHER-emet. Leülök a fotelba, tudom, hogy fel kellennem legalább negyedórányit a beszédből: lelki szemeimmel látom, amint feleségem keresi a stúdióalkatrészek fiókjában az átjátszó kábelt, csatlakoztat, próbafelvételt csinál, majd végre megnyugtatóan veszi Gierek hangját. (Kiképzett tudósító-feleség!) Ez az egész jó öt perc, de a teljes biztonság igénye, hogy az anyag egy része ezen a magnón, a többi az otthonin hiánytalanul meglegyen, még tíz percet várat velem.

És már útban is vagyok: a legrövidebb utat, a Wisłostrádát választom, itt akár nyolcvannal is lehet hajtani. Most vállalom az ezer złoty büntetést is, százzal hajtok a visztula-parti betonon... És otthon minden a legnagyobb rendben: a magnó forog, asztalomon gőzölög a kotyogón főtt, jó erős fekete, írógépemben frissen befűzött papír, gyermekeim körében kihirdetve a csendrendelet.

A sajtóközpontból hozott kazettáról kezdek, jegyzetelem a beszéd tartalmát, pontos idézeteket fordítok a referátumból. Az órára pillantok. Fél hat múlt pár perccel. Mindjárt negyed hét! Most az a feladatom, hogy a beszéd „adásunk percéig” elhangzott részével ismertessem meg a hallgatóinkat, s ha igazán szépen akarok dolgozni, még néhány betétet (hangspiccet) is bejátszok Gierek hangjából, lengyelül. Úristen, de hogyan?! Most aztán jól jönne a segítség! Nyugalom. Abbahagyom a felvételek visszahallgatását. Összerendezem az eddig elhangzottak lényegét, szelektálok, zöld filctollal aláhúzok, és 17.45-kor leütöm az első betűt az írógépen. Tíz perc múlva készen áll az anyag, két perc jut az átolvasásra, stilizálásra, újabb három perc a stúdiomagnó előkészítésére (riportermagnó a keverőpultba csatlakozik - a keverőn felhúzni a piros meg a sárga gombot - a mikrofonkeverőt is felfelé - hangpróba, visszajátszás - no végre, minden kész!). Most egy pohár hideg víz... Még az ajtónál a csengőt, meg a telefont is ki- kapcsolni. Rendben. És kissé ünnepélyesen, komolyan, mintha ez az egész rohangálás meg sem történt volna, olvasom az anyagot:

„A Kultúra és Tudomány varsói Palotájának kongresszusi termében délután négy óra óta tanácskozik a Lengyel Egyesült Munkáspárt VIII. kongresszusa...”

Aztán Gierek hangján játszok be részleteket, s a halkuló - elúszó - hang fölé olvasom a fordítást:

„Tanácskozásunk felé fordul most a lengyel munkásosztály, az egész dolgozó nép figyelme...”

A lélegzetvétel szünetében szövegemből órára lesek, látom, még van négy percem a kábel összekapcsolásáig, s tudom, most már nyugodtan olvashatok, mert ez éppen elegendő az egész anyag felvételére. Olvasom hát tudósításom záró bekezdését:

„A lengyel testvérpárt legmagasabb fórumának tanácskozásán 3 millió 80 ezer párttagot több mint 1800 küldött képvisel. Ma a Lengyel Egyesült Munkáspárt tagságának mintegy fele fizikai munkás, akik közül a legtöbben a nehéziparban, a gépiparban, a szállító- és építő-vállalatoknál dolgoznak. A LEMP soraiban csaknem 300 ezer földművest és egymillió értelmiségit számlálnak...”

A stúdiomagnón visszatekerem a szalagot felolvasott anyagom elejére, és mert még maradt éppen 1 perc 22 másodpercem, a szalagról kivágom azt a három bakit.

Fejhallgatómon át a fülembé sippant a varsói és a pesti posta erősítő generátora, előbb lengyelül, majd magyarul közlik a műszakiak, hogy él a vonalam. Szabados Gyuri, a kapcsolóterem

ügyeletese szólít a Magyar Rádió épületéből, de sietősen közli, hogy ma nem beszélgetünk, mert türelmetlenül várnak a magnós rögzítőben. És már hallom is az ismerős hangot, Hável József mindenki másétól különböző, Párizsból is jól ismert hangját:

- Szervusz Szabolcs, jöhet az anyag, majd utána beszélünk.

Lenyomom magnóm gombját, forog a tekercs, fáradtan behunyom a szemem.

- Köszönöm, jó volt - szól be az utasító mikrofonjába Hável kolléga, s ez a tőmondat - pontosan tudom - felér egy dicsérettel. Ezután újra ismerős hangot hallok: Bereczky Gyuláét. Úgy látszik, ő az ügyeletes főnök, vagyis az ÜFŐ.

- Jól van fiú, férfimunka volt - tesz rá egy lapáttal az iménti kommentárra, s főnökhöz illő módon hajt a következő feladat felé:

- A következő kábeled 21.10-kor lesz, a 22-es hírekbe össze tudod foglalni a kongresszus első napját. Éjfélkor pedig adj egy frissen fogalmazott összefoglalót és utalj arra, hogy kedden mi várható.

Elköszönünk. Kiszámolom, mit kell tennem a következő kábelig, mennyi időm van rá, majd 20 perces kikapcsolódást engedélyezek magamnak. Ebbe a következő dolgoknak kell belefértük: 1. Néhány atyai mondat gyermekeimnek - a főnököktől kapott dicséretből a csendért nekik is jár egy morzsa (5 perc). 2. Feleségem ellátása feladatokkal: szendvicskészítés, tea-főzés (erős legyen!). A magnó visszatekeresése (5 perc). 3. Zuhanyozás hideg-meleg vízzel (3 perc). 4. Párperces konzultáció telefonon a Népszabadság és az *MTI* tudósítójával („Tudtok-e valami háttérinformációt?”). Nos, ez többé-kevésbé húsz perc. Egyik mesteremtől, a Magyar Rádió nagy öregjétől, Vajda Mártontól tanultam meg, hogy az ilyen húsz perceset a legkeményebb rádiós munka idején is kötelező kigazdálkodni.

Éjfél után, úgy negyed egy tájban ágyba zuhanok. Pokoli fáradtság; mégis jóleső kimerültség altat el.

A másnapi Esti Magazin számára már „rutinosabban” tudósítok. Az órák, napok peregnek, amint maga a kongresszus; az újságíró munkája is szabályosan, higgadtan halad. Szerdán vidéki útra kísérem a magyar párt delegációját, de reggel egy percre beugrom a sajtóközpontba. Úgyszólván csak a nyugati országok tudósítóit találom a presszó pultjánál. Tegnap óta tudom, a nyugati kollégák szenzációra várnak, de egyikük sem tudta, vagy nem akarta megmondani, mi az, amire számítanak. S amikor most reggel sem vezet jobb eredményre kérdezősködésem, arra a következtetésre jutok, hogy a zárt ülés, a mai tanácskozás formája teheti számukra „ígéretessé” a napot. Úgy vélekednek, hogy a taggyűléseken koraósz óta érződő kritikus hangvétel most a pártvezetést illető kemény támadássá erősödik fel. Ez logikus is.

A Piasecznóban tett látogatás napja sem nyugszik le az Esti Magazin végét jelző lekonferálással, mert az bizony nem „elegáns” és nem is méltó dolog, ha a 22 órás híradásban a tudósító már egyszer elhangzott anyagát kell megismételni. Új tudósítást pedig egyetlen módon adhatok: ha szerzek új információt. De miképpen? Zavarjam meg a kollégákat munkájukban az *MTI*-irodán; a kezük alól kihúzgálva a flekkekre szabdaltszalagot, s azokból kicsípkedve azt a bizonyos „újabbat”? Nem, ezt nem teszem; jól tudom, hogy az *MTI*-nél is most az esti órákban tetőzik a munka, kollégáim ilyenkor egyetlen dolgot látnak maguk előtt: azt, hogy ők is minél tartalmasabb tudósítást küldjenek haza, és pedig úgy, hogy a kéziratra várakozó szerkesztőségek, nyomdák Varsó miatt ne csússzanak el - a magyar lapok kora reggel ott lehessenek az újságárosoknál, mégpedig a késő esti LEMP-kongresszusi eseményekkel. Ez számukra éppúgy szerkesztőségi és tudósítói törvény, mint számomra a rádióadás másodpercnyi pontos kezdési ideje. Most nem zavarhatom Barabás Jánost, noha tudom - mert volt rá

példa nemegyszer -, hogy kölcsön adná a *PAP* anyagait. A másik - kocsival egy óra alatt oda-vissza - járható út a kongresszusi sajtóközpont „hírbörzéje”.

Az Interpressben nincsenek sokan, a legtöbben még vonalaikon csüngenek. Itt futok össze Farkas Jóskával, a Magyar Televízió kiküldött tudósítójával, aki majdnem velem egy időben érkezik. Ezek szerint a hazai TV-Híradó nézői láthatták ma este a piacecznoi nagygyűlést, a meleg ünneplést, amelyben a magyar delegációnak része volt. A társszerkesztőség újságírójának látványa - jó együttműködés ide vagy oda - mégiscsak felébreszti a féltékenységet az emberben. Ilyenkor saját lelki egyensúlyunk és méltóságunk érdekében érdemes gyorsan végiggondolni, kinek mi is a dolga ugyanazon a helyszínen.

A rádiós végül is talál magának támaszt, igazolást ebben a normális „konkurenciában”: én úgyis hajnalra, reggelre, délre, koradélutánra is tudok újat, még újabbat mondani híreinkben, míg tévés, hírügynökségi és laptudósítói kollégáim a következő esti TV-Híradóig, illetve az újság másnap reggelig a rádióhoz képest nem mondhat újat. De mielőtt igazságtalan lennék, említést kell tennem az *MTI* versenyképességéről: anyagát ugyanis rádiónk is közli, ha az én legutóbbi tudósításomhoz képest hírszerkesztőnk új fejleményt talál az *MTI* hírében.

Ezt végiggondolva egészen barátságosan köszöntöm Farkas kollégát. S ha már itt vagyunk az Interpressben, nézzünk körül... Lám, már az első pár szó, amit más külföldi kollégákkal váltunk, hoz számunkra egy megdöbbentő hírt: állítólag ma lemondott Jaroszewicz miniszterelnök! Ezzel a híreszteléssel van teli a presszó, a folyosó, a telexközpont, noha az állítást nem erősítik meg a sajtóközpontban munkánkat segítő lengyel kollégák. „Ilyesmi valóban kiszivárgott” - mondja egyikük, de nem mond (vagy nem mondhat) többet.

Valami mégisincs rendjén ezzel a híreszteléssel! Mi az, hogy lemondott a kormányfő? Itt a kongresszuson? Ez nem állami fórum! Különben is, miért? Az ilyesfajta suttogva terjedő híreknek azonban általában van töredéknyi tartalma. Amint ezen töprengek, megüti fülemet a közelemben levő telefonboxból jól hallható spanyol beszéd. A gimnáziumi latin és az autodidakta módszerrel felszedett olasz megint segít: megértem, hogy a világ valamelyik spanyol nyelvterületén holnap már hírül adják: lemondott a Lengyel Népköztársaság miniszterelnöke, Piotr Jaroszewicz.

„Legyen az ő baja, száradjon az ő lelkiismeretén” - mondogatom magamban, s a legkevésbé sem irigylem nyugati kollégámat azért, hogy ő megteheti: bizonytalan pletykából gyárthat lapjának szenzációt.

Hazahajtok hát és a késő esti kábelén újfogalmazott alakban, de a korábbihoz képest a legkevésbé sem új tudósításomat adom a 22 órai hírekbe.

Este fél 11-kor pedig csendesen visszavonom magamban a spanyol nyelven író kollégámról alkotott véleményt. Nagykövetségünkön ugyanis megtudom: Jaroszewicz lemondott. A kongresszuson mondott le. A bírálat súlya alatt megroppant. És ezt, bár a lehető legmegbízhatóbb információ, mégsem oszthatom meg hallgatóimmal, amíg a hírt hivatalos lengyel forrásból nem kapom meg...

Péntek délután kerül nyilvánosságra a hír, mégpedig maga Edward Gierek jelenti be, akit ismét, tehát 1971 óta ezúttal negyedik alkalommal újraválasztottak. Mindezt beolvasom az Esti Magazin számára. De még mindig nincs hivatalos indoklás, még mindig senki sem hajlandó elmondani azt, ami már régesrég kiszivárgott a kongresszusi teremből: Jaroszewicz munkaterülete, a gazdaságpolitika erőteljes bírálatot kapott a vitában felszólalóktól. Még a szombat reggeli adásban sem mondhatok erről többet. Itt 1 perc 38 másodperces tudósításom hangzik el a kongresszusi határozatokról. Az utolsó a kongresszusról.

Már csak néhány összefoglaló, elemzés és olyan műsorok szerkesztői várnak rám, mint a 168 óra, az Öt kontinens hét napja és a hétfő esti Tíz perc külpolitika. Amint épp a hátralévő feladatokat gondolom végig, megcsörren a telefon. Ki lehet az, szombaton kora reggel? De hisz már háromnegyed hét van! A vonal végén a csehszlovák tévés kolléga:

- Na, mit szólsz hozzá?

És mert úgy gondolom, hogy a prágai fiút a kongresszusról alkotott véleményem érdekli (talán ő is összefoglalót ír), fáradt agyamból kipréselek egy-két újságírói sztereotípiát.

- Nem, nem... én a Łukaszewicz-konferenciára gondolok...

No, ez még csak nem is csehül, hanem kínaiul hangzik számomra. Semmit sem tudok, csak azt, hogy Jerzy Łukaszewiczet, a KB titkárát most bevásztották a Politikai Bizottságba. Amit kollégám mond, attól kimegy tagjaimból a vér: tegnap, a kongresszus záróülése után pár órával Łukaszewicz az Interpressben sajtókonferenciát tartott a nemzetközi sajtó tisztelt képviselőinek, kivéve engem! Senki sem értesített! A Magyar Rádióon kívül a világ minden rádiója, újságja és tv-állomása már közölte a miniszterelnök lemondásának hivatalos indoklását. Eszembe jutnak a varsói *MTI*-s kollégák, akiknél éjfél tájban jártam, s akik ugyancsak nem említették a dolgot. Persze honnan is tudták volna, hogy én nem voltam ott a briefingen? Abban a tömegben, ami ezen a konferencián lehetett...

Keserű szájjal, a kudarc szégyenével, rezignáltan jegyzetelem, amit a prágai tévés elmond.

Délután, amikor a 168 óra hallgatóinak elmondom összefoglalómat - „újdonságaimat” is - Csák Elemértől megtudom, hogy bizony az *MTI* híréből ezt már reggel is, a Déli Krónikában is felolvasta bemondónk. Elemér, a sokat tapasztalt tudósító tüstént megérzi hangomban a letargiát.

Vigasztal: - Öregem, ez előfordul. Különben pedig ennek a kongresszusnak nem ez volt a legfontosabb eseménye. Maga a kongresszus volt a fontos. Az egész kongresszus, és nem ez a lemondás, nem ez az epizód.

Ez a néhány szó segített ugyan, de még sokáig töprengtem: mit tehettem volna, hogy ne maradjak le erről a konferenciáról?

Most, hogy rádióink hullámhosszán is, tudósítónaplóban is pontot teszek a Lengyel Egyesült Munkáspárt VIII. kongresszusának eseményei után, nem is annyira az a kérdés foglalkoztat, vajon ki lesz a lengyel kormány új feje, sokkal inkább az, hogy a lengyel kommunisták, tehát a baloldal kritikája kifogja-e a szelet a szocialistaellenes ellenzék vitorlájából? Talán így nem is jól gondolkodom... Nem a bírálat, hanem mindaz, ami ezután következik! Mert az lehetetlen, hogy a lengyel párt, hogy Edward Gierek, hogy a kormány ne lássa: tenni kell! Gyorsan és hatékonyan (nem hatásosan!) kell tenni valamit, hogy a kongresszusi lendületet, a felfokozott várakozást „le ne ültessék”...

Lám, mégiscsak f o n t o s események tanúja leszek itt Lengyelországban.

Február 28-án a szejm ülésén Gierek javaslatára Edward Babiuchot, az Államtanács eddigi elnökhelyettesét - tehát az államfő helyettesét - választották kormányfővé. (1927-ben született, a hetvenes évtizedben KB-titkár is volt, a Politikai Bizottság tagja.) Még ugyanezen az estén arról is tudósíthatok, hogy az új miniszterelnök székfoglaló beszédében ígéretet tesz, bár szavai nem hatnak újdonságként: „...a jövőben hatékonyabban kell törekedni az évtized elején kitűzött célok megvalósítására [...] A legfontosabb feladatok egyike a hazai piac ellátása, elsősorban tömegcikkkel [...] Küzdeni kell a társadalmi igazságtalanság felszámolásáért, a

jogtalan haszonszerzés ellen [...] Minden lehetőséget meg kell teremteni a mezőgazdaság és az élelmiszeripar terveinek teljesítéséhez.”

Február 27. Kora tavaszi kirándulódóról tájékoztatom az Útközben külföldön hallgatóit.

Március 6. Szállodatűz Varsóban.

Március 7. Benzináremelést jelentenek be, literenként 2 złoty.

Március 23. „Reggel hat órakor országsherte megnyitották a fehér-piros nemzeti lobogókkal díszített választóhelyiségek ajtajait... 646 jelölt közül választják meg a lengyel parlament, a Szejm 460 képviselőjét...”

Március 24. Jó reggelt! - „Minden eddiginél nagyobb arányban vettek részt a választásokon a Lengyel Népköztársaság polgárai. A Nemzeti Egységfront jelöltjeire 99,52 százalékos az érvényes, támogató szavazatok aránya.”

Április 23. Első munkám a Magyar Televízió felkérésére. A május elsejei „Felvonulók kérték” című műsor számára készítem a beszélgetést Stanisław Mikulskival, „Kloss kapitánnyal”. A varsói tv-stúdióból az interjú után együtt ballagunk a hosszú folyosón. A Teatr Polski népszerű művésze színházának párttitkára. Szót váltunk a közéletéről... Mikulski fanyar, kedvetlen, pedig ismerjük egymást, nem ez az első találkozásunk... Magyar élményeit, a színészek-újságírók meccseit szívesen idézgeti, de hallgatag, tekintete elkalandozik, ha a lengyel gondokra terelem a szót...

Május 18. Gyorshírben jelenti a Lengyel Rádió, hogy ezen a mai vasárnapon Varsóba érkezett Leonyid Brezsnyev. Hamarosan kiderül, Lengyelország vendége pár órája Valéry Giscard d'Estaing, francia köztársasági elnök is. Mindketten Edward Gierek meghívására érkeztek. Másnap hatszemközt öt órán át tárgyaltak zárt ajtók mögött. Hogy pontosan miről volt szó? Az újságírónak meg kell elégednie a közös közlemény szövegével: munkajellegű megbeszélés volt... a nemzetközi helyzetről... azokról a kezdeményezésekről, amelyek enyhíthetik a feszültségeket... kétoldalú kapcsolatokról is...

Június 11. Súlyos, vészterhes vallomást tesz közzé a *Trybuna Ludu* mai száma. A háromhasábos cikk címe is meghökkentő: „W trudnych warunkach” - Nehéz körülmények között.

„Az ideai esztendőnek legalábbis enyhítenie kellett volna a hazai piac feszültségeit. Erre azonban nem lehet számítani. [...] Az ideai évben az export növekedésének mindenekelőtt a külkereskedelmi mérleg és a hazai termelésből nem fedezhető nyersanyagellátás javítását kellett volna megoldania. Ugyanakkor lényegesen késlekedik az exportfeladatok teljesítése. [...] Továbbra is tapasztalható a pazarlás, rendetlen és hibás gazdálkodás. Sok helyütt továbbra is túllépik a beralapot, s a munkaerő-gazdálkodás helyzete is nyugtalanító. Az idén a lengyel iparban félszázalékos, a mezőgazdaságban egyszázalékos tervezett költségcsökkentés helyett az iparban több mint egy százalékkal, a mezőgazdaságban több mint három százalékkal növekedtek a termelési költségek. [...] A lengyel ipari üzemek tehát súlyosabb körülmények között végzik tervfeladataikat, mélyülnek az ellátási nehézségek.”

Június 18. Wiesława Laskowska, az Interpress gazdaságpolitikai publicistája: „Túlértékeltük volna erőnket? A lehetőség fölé terveztünk?”

Június 21-i naplójegyzet: Az emberek panaszkodnak. Rossz a hangulat az országban. Érzem ezt a tudósító is, aki ha kocsit mos a ház előtt, mérgező szomszédját hallgatja, s ha beáll a szemben lévő sütőde kenyérboltjának sorába, ideges, türelmetlen emberek villám-szóváltásaiból érzem meg a keserűséget, dühöt.

Jerzy Olbrycht lengyel kollégám sorait olvasom a sajtószolgálatról érkezett borítékból. Megtudom, hogy a panaszok, jelzések bő sugárban ömlenek a LEMP alapszervezeteitől a Központi Bizottsághoz. Ugyanerről ír a *Życie Partii* (Pártélet) júniusi száma is. Félmillió lengyel állampolgár, tehát minden harmincadik felnőtt fordult személyes vagy általánosabb jellegű ügyével a pártszervekhez az elmúlt egy év során. A levelek 39 százaléka lakáskérdéseket érint, 14 és fél százalékuk a mezőgazdasági termelés és az élelmezés ügyeit teszi szóvá, 9 és fél százalék a társadalmi juttatásokra, 9 százalék a munkahelyi viszonyokra, 7 százalék az ügyészségek, bíróságok tevékenységére panaszskodik. Azt követelik, hogy mindehütt állítsanak magasabb mércét a vezető beosztásúakkal szemben, számoltassák el a vezetőket a rájuk bízott feladatokkal. Sok-sok levél jelzi a Központi Bizottságnak, hogy mindenütt csökkent a fegyelem, általánossá vált a beosztással való visszaélés egyéni haszonszerzés céljából, nem megfelelő az ellenörzés. A levelek azt sem rejtik véka alá, hogy az üzemekben a gazdasági vezetők önkényes igazgatási módszereket alkalmaznak, figyelmen kívül hagyják a munkáskollektívák véleményét, félvállról kezelik a dolgozók kritikai megjegyzéseit.

Július 22. A Szejm az idei népgazdasági terv módosításáról döntött - olvasom parlamenti jegyzeteimben lapozva. A külkereskedelmi mérleg javítása érdekében fokozzák az exportot, a kevésbé fontos területeken csökkentik a devizakiadásokat. Az ipari termelés értéke 2-3 százalékkal nőhet, s nem az eredetileg tervezett 3-4 százalékkal. Módosították a mezőgazdaság és a lakásépítés előirányzatait is.

Június 27. Ünnepnapi ez a mai! Reggel kilenc óra van, az imént távoztak el a posta szerelői, s itt áll irodám sarkában A TELEX, a leggyorsabb hazai kapcsolatteremtésre alkalmas gép. (A lengyel postásoktól tudom: ez még a hitleri megszállásból visszamaradt géptávíró; alkatrészei gyakran szerteszét hullanak majd...) Kipróbálom. A tárcsázás után a varsói nemzetközi távíró központ alig pár másodpercen belül odavarázsol a Bródy Sándor utcai rádióépület első emeletére, hírszerkesztőségünk telexére. Irénke, a gépkezelő hétszáz kilométeres távoból ígér jó kávét, ha pár hét múlva otthon leszek szabadságon. Szabó Erzsike, rovatunk titkárnője vidáman táncoltatja gépemen a betűket - együtt örülünk az új kapcsolatteremtő eszköznek, majd komolyra fordítom a témát: „Erzsikém, az itteni helyzet nem a legrózsásabb, úgy hiszem, egyre sötétebb tónusú anyagokkal kell jelentkeznem...”

A gépet kikapcsoljuk, de jól tudom, Erzsike most ezzel az utolsó sorommal végigjárta a rovat, a főszerkesztőség vezérkarát. Nem csalódom. Alig egy óra múlva a titkárnő a következő rövid üzenetet írja gépemre:

„1. Schél Gyula üzeni - tónusa olyan legyen, amilyen a helyszíné, s maradjon továbbra is hiteles, reális.

2. Nyárádi Péter az „Intermikrofon” c. műsorába négy-öt perces anyagot kér magától: az ellátás színvonalát, a hangulatot jelző tudósítást.”

Hát akkor „hitelesen, reálisan”:

„Könnyen kimondja az ember: a varsói boltok a mogorva kiszolgálók és a pultnál vagy a bolt előtt kígyózó sorok üzletei. Egy esztendei vendégéletem tapasztalatai mégis azt mondatják velem, hogy a türelmetlen, modortalan kereskedő s nem kevésbé vásárlói magatartás a nyomasztó áruhiányból következik. Sokkal idegesebb az elárúsító, ha minduntalan azt kell ismételtetnie, hogy »nincs« és még csak nem is tudja, mikor lesz például automatamosógép-alkatrész. Varsói külkereskedő ismerősöm felesége anekdotagyűjteménybe illő történetet mesél. Az asszonyka egy »féldélelőttös«-nek becézett sor végéhez csatlakozott az egyik ruházati áruházban, noha még fogalma sem volt, mi a sorbanállás célja. Pár órácsorgás után vett magának egy farmert, bár állítása szerint a nadrág számára teljesen előnytelen viselet.

Ennek a jelenségnek ma már közismert definíciója van: állj be bármely sor végére, mert ami kapható, meg kell venni...”

Június 28. A párt központi hetilapja, a *Polityka* erőteljes plakátbetűkkel szedve, első oldalán kiált: „SZEMBENÉZNI A NEHÉZSÉGEKKEL”. A riasztó lényeg benne van a tízsoros leadben:

„Miért van az, hogy a feszültségek és a nehézségek mindenütt már régóta jelen vannak? Nem szűnnek, nem csökkennek ezek a deklarált és megtett lépések ellenére sem[...] Nem szűnnek a gondok, mi több, bizonyos területekben egyre komolyabbá, egyre nyugtalanítóbbá válnak.”

A lejegyzett, lefordított mondatokat beteszem az „AKTUÁLIS” felirattal ellátott dossziéba. Tudom: az élet és a lengyel lapok jelzései arra köteleznek, hogy alaposabb elemzését adjam a vészterhes helyzetnek. (Talán a „Tíz perc külpolitika” lenne a legalkalmasabb?)

1980 júliusának első napjaiban Budapesten vagyok, a külföldi tudósítók számára kétévenként tartott értekezleten, LOT-géppel indulok vissza Varsóba, s amolyan útitársi barátságba keveredem fotelszomszédoddal, aki önmagáról túl sokat nem árul el, talán valamilyen lengyel főhatóság hivatalnok lehet, talán kereskedelmi utazó. Annál többet megtudok tőle az utóbbi napok lengyelországi eseményeiről.

- Veszélyes lépés, uram, higgye el, veszélyes - hallom X úrtól, aki mérges csapkodással hajtogatja a stewardestől kapott aznapi *Życie Warszawy*. - Látja, erről egy szó sincs a lapokban, pedig tény, nekem elhiheti: húsárat emeltek.

- És nem volt szükség az áremelésre?

- Ugyan kérem, dehogynem. Ez már régen esedékes ilyen gazdasági helyzetben. No de így, titokban?! Az ilyen intézkedést magyarázni és vállalni kell.

- És a lakosság erről egyáltalán nem szerzett tudomást?

- De igen, a húsüzletek új árcéduláiról... És néhány helyen pontosan úgy reagálnak a munkások, mint 76-ban.

- Csak nem sztrájkolnak?

- De igen. Állítólag a varsói Ursusban, a Gdańsk melletti Tczewben és Mielecban munkabeszüntetések vannak. De nehogy azt higgye, hogy erről olvashat az újságban!

Töprengök: ki ez az ember? Ha nem beszél magáról, nem ildomos megkérdezni. Miért beszél erről nekem, az idegennek? És egyáltalán, igazat mondott?

A leszállás után kikocsizom Varsó elővárosába, az Ursus gyár lakónegyedébe, s autóm egy parkolóban hagyva sétát teszek a házak között. Csend és nyugalom van, sok-sok ablakban ég a villany: a varsóiak későn fekvők, és a második műszakból nemrég jöhettek haza jó néhányan. Itt-ott még látok siető embereket. De kit szólítsak meg, és mit mondjak? „Hírszerző” utamról már-már visszavonulásra készülök, amikor kutyát sétáltató öregurat pillantok meg egy kis parkban. Nem kertelek, miután megdicsérem a szép kutyát, rákérdezek a lényegre:

- Tak, proszę pana, prawda... - Igen, uram, igaz... - tájékoztat szűkszavúan a bácsi, görbebotjával a fű közé bök és gyanakvó pillantásokkal mér végig, majd kutyájával együtt faképnél hagy.

Július 10. A hetek óta szünet nélkül zuhogó eső súlyos károkat okoz a mezőgazdaságnak. Ilyen esőzésekről itt 250 év óta nem tudnak. Több vajdaságban evakuálják az elöntött parasztgazdaságok lakóit, mentik az állatokat. Rendkívül nehéz aratás vár a parasztságra. Az áradás,

esőzés későbbi végszámlája: 1,7 millió hektárnyi elöntött terület. Sorozatban ez a hatodik rossz mezőgazdasági éve Lengyelországnak.

Július 12. A *Trybuna Ludu* első oldaláról: „Az ipari üzemekben huzamos ideje tapasztalható a tervezett beralap túllépése. A béremeléseknek a termelési feladatok megvalósulásánál gyorsabb tempója okozza, hogy a piacra bőségesebb sugárban ömlik a pénz, mint az áru és a szolgáltatások.”

Július 15. A LEMP Politikai Bizottsága a gazdasági helyzet értékelése nyomán nyomatékosan felhívja a figyelmet a gazdálkodás hatékonyságát javító tendenciák erősítésére, különösen a termelési költségek csökkentésére, az anyag- és energiatakarékosságra, a termékek minőségének növelésére.

Július 18-án este a repülőtéren fogadom Domány Andrást, aki évi rendes szabadságom egy hónapjában helyettesít. A tudósítóirodában a kolléga pillanatok alatt megtanulja a ministúdió és a telex kezelését, átveszi a postafiók és a lakás kulcsait, fél óra leforgása alatt beavatom őt a következő néhány napra várható eseményekbe, megosztom vele az utóbbi hónap vészjelzéseit.

Családom közben az üdülésre összehakolt holmikkal ingázik a liften az útra kész autó és a lakás között. A késő esti indulás mellett döntünk, így gyér éjszakai forgalom várható az országutakon. Teljesítem utolsó kötelességem: telexen tájékoztatom Budapestet az elutazásom előtti lengyelországi helyzetről:

„Meg nem erősített varsói információk szerint az egyik dél-lengyelországi nagyváros üzemeinek mintegy 70 százalékában munkabeszüntetések vannak. Feltételezhető, hogy az ok ugyanaz, mint ami pár nappal ezelőtt néhány más üzemben is volt: a húsarak, illetve a hús árusítási formáinak rendezése, az ipari normarendezés. Varsóban látszólag teljes a nyugalom, az utcák a nemzeti ünnepre fellobogózva. A sajtó, rádió hangvétele normális. Az árvízi helyzet súlyosbodik. Domány kolléga a helyszínen. Átvette a posztot. Elindultam családommal Magyarországra. Az üzenet elején jelzett nagyvároson át utazom. A viszontlátásra pár nap múlva Pesten.”

Lakásunk U-alakú utcácskájából, a Ligockáról ráfordulunk a széles sugárútra, s az Aleja Niepodległości energiatakarékos pislákolással búcsúztat bennünket. Furcsa érzés: otthonunkba tartunk. Így van ezzel sok magyar kiküldött, szóval mindazok, akiknek akár egy esztendő elegendő volt, hogy a befogadó ország fővárosát is sajátjuknak érezzék. De ilyenkor, a nyári szabadság közeledtével mágnesként húz az otthon, bennünket a nyíregyházi Jóságáros, hogy a vakáció utolsó heteiben újra hiányozzanak a Mokotów kerület fái, bokrai, a Ligocka erkélyig nyújtózó akácfái.

Az utat kettéosztjuk a gyerekek miatt. Előbb a lengyel határig kell eljutni, s onnan alig 19 kilométernyire a szlovák Svidnikig, ahol szállodai szobák várnak bennünket. Ott megalszunk, és másnap délután már Nyíregyházán lehetünk. Amikor a varsói külváros utolsó lámpáit elhagyva mindezt végig gondolom, nem is sejtem még, hogy a jól megtervezett útiprogramot két dolog húzza keresztül: a fizikai fáradtság egy kiadós hajnali kényszerpihenő alakjában (micsoda ostoba ötlet volt ez az éjszakai indulás!), valamint a lengyel belpolitika...

Háromórás mély alvásból ébredezem valahol Varsótól 130 kilométerre a vezetőülésem. A még forró kávé a termoszból, az autóparkolót körülölelő erdő hűvös hajnali levegője és a parking betonján végzett tornamutatvány észhez térít. Óvatosan indítom a kocsit, hogy alvó családom fel ne ébredjen.

Úgy fél nyolc lehet, amikor Jastków falucskát elhagyva látom a medréből kilépett Ciemęga folyót, amint szénaboglyányi felismerhetetlen terhet cipel. Talán széna? Vagy egy elsodort istálló teteje? Innen legfeljebb tíz kilométer Lublin. Elkerülhetném a belvárost, de a tegnap délután Varsóban kapott jelzés arra késztet, nézzek be a Rynekre, a főtérre. A közeli parknál állítom le a kocsit, családomat beterelgetem egy tejbárba. A park, az utcák, a kis tér izgatott emberek ácsorgó, vitázó csoportjaival telik meg. Egyesek kezében újság, néhányan hadonásznak, de a legtöbben csendesen ácsorognak. Normális képe ez a reggeli Lublinnak? Nem tudom. Ahhoz itt kellene élni, hogy ismerjem a választ. De valószínűleg nincs rendben valami. A szomszágánál jobban gyötör a kíváncsiság, otthagynom reggeliző családomat. Az egyik ház falán tekintélyes méretű plakátokat (teljesen azonos két plakátot) fedezek fel. Egyiket is, másikat is öt-hat ember olvassa. Csatlakozom a böngészőkhöz.

„*APEL do mieszkalców Lublina. Drogie Obywatelki i Obywatele!*” - olvasom a vészterhes címet és megszólító mondatot, ami annyit tesz: FELHÍVÁS Lublin lakóihoz. *Kedves Polgártársnők és Polgártársak!* Odapillantok a plakát alá. Az aláírók: Władysław Kruk, a LEMP Vajdasági Bizottságának első titkára, a vajdasági tanács elnöke és Paweł Dąbek, a Nemzeti Egységfront vajdasági elnöke.

„*A rendkívül feszült és nyugtalan pillanatokban, amelyeket városunkban átélünk, az élet normális működésének számos területét fenyegető zavarok miatt szívből kérjük önöket, őrizték meg a nyugalmat, higgadtságukat, tegyenek meg mindent városunkban a normális munka, a rend és nyugalom helyreállítása érdekében...*”

Észreveszem, hogy egy középkorú nő a helyi pártlapból olvassa ugyanezt a szöveget. Az újságárus előtt végigállok egy elviselhető méretű sort, és már olvasom is a kissé dagályos és riasztó felhívást: „*A különböző üzemekben történő nagyszámú munkabeszüntetések... Zavar állt be az alapvető élelmiszerek ellátásában... nincs tej a gyermekek számára, nincs kenyér, elláthatatlanok a kórházak... A közlekedés megzavarása miatt nem utazhatnak táborokba gyermekeink, üdülőkre munkatársaink... A hatóságok minden szinten komoly lépéseket tesznek, hogy teljesítsék a legindokoltabb és sürgős követeléseket... Nincs olyan kérdés, legyen az akár a legnehezebb is, amelyről ne lehetne és ne kellene nyíltan és őszintén beszélni... Ugyanakkor az a fontos, hogy minden a hazafias fegyelem, az alapvető kötelességek teljesítése jegyében, közös javunkat szolgálva történjék... Önökhöz fordulunk, Lublin valamennyi lakójához, a munkásosztályhoz, a dolgozó és gyermeküket nevelő asszonyokhoz, szívükhöz és értelmükhöz fordulunk - tegyenek meg mindent, ami erejükből telik, hogy városunk élete azonnal visszatérhessen a normákhoz... Felhívjuk mindazokat, akik munkájukat megszakították, haladéktalanul térjenek vissza...*”

Odafordulok a mellettem ugyanezt a szöveget olvasó kockás inges férfihez - munkásembernek nézem:

- Elnézést uram, kik szüntették be a munkát?

A válasz haragosan csattan:

- Nem szüntették, sztrájkolnak..., illetve sztrájkolunk.

- Elnézést, akkor kik sztrájkolnak?

- Kik? Az autógyáriak is, a közlekedésiek is, meg lassan mindenki. Maga ugye nem idevalósi, érzem a beszédén, pomorzei talán?

Örülök, hogy nem külföldinek, inkább tájszólásos lengyelnek vél a kockásinges.

- Igen, igen...

- És maguknál nincs semmi?

- Nem tudom, napok óta úton vagyok - zárom le gyorsan a társalgást, és sietve visszatérek a tejbárban már hidegre dermedt rántottámhoz. Tudom, most ha igazi tudósító lennék, azonnal visszatérnék Varsóba, de inkább az igazi családfő szerepét választom: beülünk a kocsiba, kihajtunk a rzeszowi útra és a jó meleg júliusi hátszéllel a percről percre közelebb lévő Nyíregyháza felé „hajózunk”. Ilona, mint mindig, most is kitalálja gondolataimat.

- Ugye most szívesen visszamennél?

- Hát ebben van valami...

- Szó sincs róla. Neked is jár a pihenés. Különböztetve emlékezz vissza, mit mondtak neked ott a pártközpont sajtóosztályán, Varsóban...

Ez bizony igaz: alig két napja, amikor már ott is hallottuk a helyi konfliktusok ilyen-olyan híreit, a KB egyik munkatársa megnyugtatóan: „Menj csak nyugodtan haza. Ezek az események lecsillapulnak. Mire visszajössz, nyugalom lesz az országban. Még te akarsz itt maradni? Gierke elvtárs is üdülni indul a Krímbe... Egy jó hét múlva el is utazik...”

Útban a Magyar Rádió széplaki üdülőjébe, Pesten belépek szerkesztőségünkbe. Ott olvasom el Domány András varsói telexüzenetét:

„A közeli napokban a KB-ülés elemzi majd az elmúlt hetek eseményeit [...] Egy Pol. Biz.-tag miniszterelnök-helyettes vezetésével kormánybizottság vizsgálja a követeléseket. A vasutasok béremeléséről már döntöttek. A munkabeszüntetések befejeződtek, s szigorúan az üzemeken belül zajlottak. Maguk a munkások nem voltak hajlandók un. „nagypolitikát” csinálni ezekből. A hatóságok is kerültek minden összetűzés, és állítólag az itteni ellenzék is igen pozitív jelként értékeli ezt.”

„Tiszteletre” ezen a július 30-i, szerdai délelőttön a főszerkesztőség tanácskozó termében összehívják a háztáji sajtókonferenciát. Kollégáimnak elmesélem ursusbeli estémet és a lublini reggelt. Következtetéseimet így foglalom össze: 1. A munkabeszüntetéseket nyugodtan nevezhetjük sztrájkoknak. 2. Olyan mély és erős az emberek elkeseredettsége, csalódása, hogy a jogos, igazságos követelések hulláma ezzel a néhány sztrájjal még nem fog véglegesen lecsillapulni, hacsak radikális és konkrét változás nem lesz a gazdaságpolitikában és a szociálpolitikában. 3. A várható eseményekre jól felkészült belső szocialista- és kommunistaellenes ellenzék igyekszik beférkőzni a sztrájkolók közé. Természetesen szó sincs ma Lengyelországban egységes elvi-eszmei alapon együttműködő ellenzékéről, hiszen a KOR-ban, a KPN-ben, a ROPCio-ban és még néhány csoportosulásban a legkülönbözőbb ideológiai indíttatású emberek tömörülnek: múltjukban és mai nyilatkozataik soraiban is jelen van a sovinizmus éppúgy, mint a trockizmus, sőt - uram bocsá! - a hóbortos romantika is. Az eszmék, áramlatok, hitek különbözősége pedig mélységesen megosztottá teszi ezt az ellenzékot, s csupán a napi taktikai együttműködés, az alkalmi érdekközösség keltheti az egység látszatát. (A megosztottság kezdettől fogva s a válság idején később is megfigyelhető.)

A Politika Adások Főszerkesztőségének első emeleti folyosóján baráti, munkatársi beszélgetéssé teljesedik ki az iménti tájékoztató. Véleményeket kapok arról, amit tőlem hallottak kollégáim, s ezeket három, jól elkülönülő csoportba oszthatom: 1. „Sötét színeket látsz!” 2. „Rózsaszínben látsz!” 3. „Igazad van!”

A Polskie Radio - program pierwszy, vagyis a Lengyel Rádió 1. műsora, a nemzeti főadó egészen jó minőségben fogható hazánkban is. Órákenti híradásait hallgatom, miközben a Varsóból hozott, felfújható gumikajakom hol Széplak, hol Zamárdi, hol Tihany alatt húz el velem. Éjszaka is rádiózom: a nyugati adók lengyel nyelvű műsorait pásztázom, s amiket itt hallok, alaposan meggyőznek egyik tévedésemről: a válság kiéleződése mégsem 1981-re várható. Ha hinni lehet ezeknek a rádióállomásoknak, akkor bizony még csak most jön a fekete leves!

Üdülésem rövidebbre sikerül: rádiós főnökeim tökéletesen egyetértenek velem abban, hogy legalább négy-öt nappal korábban vissza akarok érkezni Varsóba...

FORRÓ AUGUSZTUS

Augusztus 17-én, vasárnap este érkeztünk vissza. Fél Lengyelországon átutaztunk ma, városokat, falvakat hagytunk magunk mögött, naplomba mégsincs mit leírni erről az útról: a legapróbb jelét sem láttuk Varsótól délre mindannak, ami innen északra történik.

A varsói tudósítólakásban még szinte ki sem hűlt a stúdió felszerelése Domány András után, aki alig néhány órája távozhatott. Amíg családom a bőröndök s a hazai élelmiszer-tartályokkal teli kartonok kicsomagolásával foglalkoztat, jómagam elmélyülök „hagyatékában”. A legfontosabbak: a legutóbbi napok lényeges közleményei lapkivágások formájában és néhány előrejelzés. Máris úgy itt vagyok Varsóban, mintha el sem utaztam volna.

A *Życie Warszawy* 1980. augusztus 12-én arról tájékoztat, hogy pár napja csak a beépített üzemanyag-tartályokba szolgálnak ki benzint a varsói kutaknál, de a fővárosról távolabb lévő töltőállomásokon a marmonkannák is megtölthetők. A lap másnapi számából pedig az derül ki, hogy 12-én sztrájkolt a helyi közlekedés.

A Domány-féle örökség tartalmaz egy terjedelmes cikket is a *Literatura* című hetilap nemrég-i számából. Az írás néhány aláhúzott mondata valóban ad némi eligazítást a helyzetről, hangulatról:

„Az a mód, ahogyan a lakosság egy része az utóbbi hetekben reagál a piaci nehézségekre, és a kormány rendteremtési kísérleteire a gazdaság egyes területein, megerősíti a véleményt, miszerint igen sok ember tudatáig nem jutott még el, milyen súlyos és bonyolult helyzetben van hazánk gazdasága [...] Senki sem állítja, hogy gazdasági életünk hibáktól, elhanyagoltságtól, bürokráciától mentes [...] A múlt évben 2,6 százalékkal csökkent a munka termelékenysége. A nemzeti jövedelem 2,3 százalékkal esett [...] A belkereskedelem áruellátása a tervezettnél 31 milliárd zlotyval volt szegényebb, ugyanekkor a lakosság pénzbevétele 21 milliárddal volt magasabb, mint amennyit a terv rögzített. A drágábban árusító, úgynevezett kommersz boltokban forgalomba hozott húsok és húskészítmények választékának növelése ellenállást váltott ki [...] A mi társadalmunk pedig az alapos közgazdasági nevelés hiánya miatt nincs megfelelő módon felkészülve a jelenlegi helyzetből következő elkerülhetetlen lépésekre [...]”

Félredobom a kivágott cikket, s vele együtt igyekszem túltenni magam azon a hamis magyarázaton is, hogy a húsarak emelése okozta a mostani válságot. Mert bár igaz, hogy a júliusi elszórt sztrájkok egyik közvetlen előzménye ez a bizonyos húzügy volt, de csak előzménye s nem okozója.

Ide kívánczik naplomba Jerzy Urbannak, a *Polityka* belpolitikai rovatvezetőjének, a jőnevű karcolatírónak a „Hús” című írása:

„A húsnek Lengyelországban lényeges a fogyasztáson kívüli szerepe. Ami a középkori Európa számára az egyház törekvései, ami a tizennyolcadik és tizenkilencedik század fordulóján Franciaország számára a szabadság iránti vonzódás, ami századunk közepén Afrikában a függetlenség óhaja volt - az a modern Lengyelországban a hús szabad, mégpedig nagy mennyiségű, jó minőségű és mérsékelt árú beszerzésének a törekvése.

Felettébb szeretem a bifszteket. Magasan a gombócok, az egyenlőség, a sütemények és a testvériség fölé helyezem. A kirántott hús fenséges dolog, különösképpen fokhagymával és fűszeresen, s a borókabogyónak úgy kell elhelyezkednie benne, mint mazsolának a kalácsban. Sőt a borjúhús is jó, bár minden, ami gyerekektől származik, kissé émelygős. A ló, mint étel,

szép állat. Imádom a bárányt. A harapnivalók tekintetében a húst csak némely hal- és kagyló-féle szorítja ki... őszintén óhajtom, hogy a húsfogyasztás legyen minálunk tízszer nagyobb, mint amilyen.

Csakhogy annak, ami nálunk a hússal történt, már nem sok köze van az étkezéshez. Ez már rögeszme. Nem más, mint megrögzött kritériuma a haladásnak, főként az ország gazdasági prosperitásának.

Magyarázatra szorul az a különbség, ami elválasztja a húsrögeszmét mint étkezési rögeszmét a húsrögeszmétől mint a közügyekben tapasztalható rossz és jó állandósult kritériumától. A falás, a szex, sőt a szabadság is általában akkor válik különböző társadalmak rögeszméjévé, ha ezen örömeiben rendkívüli hiányokat szenvednek. Nálunk azonban a táplálkozási helyzet olyannyira nem volt rossz, és a fogyókúra kézikönyvek keletje olyan látványos volt, hogy minden alapot nélkülöző módon vált rögeszmévé az evés. Egyszerűen elszakadva gasztronómiai jelentésétől és értelmétől a hús különböző dolgok absztrakt mértékegységévé lépett elő. Például azt méri, hogy a hatalom számol-e eléggé a társadalommal. Az ország fejlődési eredményeinek próbájaként is a hús használatos...

A hús immár tehát nem pusztán a fogás elkészítésének alapanyagaként funkcionál (ez már az ő másodlagos szerepe), hanem a kormányzás mértékegységeként és olyasvalamiként, amin át minden egyébre ráláthatunk..."

Az idő sürget: holnap hétfő, és reggel kilenckor könyörtelenül megcsördítik a telefonomat Budapestről. És akkorra készen kell állnom heti munkatervemmel, ehhez pedig tudnom kell, mi is van most Lengyelországban. Léven vasárnap este, nem marad más választásom, mint a telefon. Barátok, ismerősök, kollégák, magyarok, lengyelek és más külföldiek, diplomaták és külkereskedők nyugalmanak megzavarása, rádióhallgatás, tv-nézés és egy gyors autós körút a varsói belvárosban. Este fél 11-kor összefoglalhatom, amit a „helyzetről” tudok.

Lássuk ezt az 1980-as augusztust, a hónap első felét időrendben:

Július és augusztus fordulóján országszerte alábbhagy a sztrájkhullám. Eddig 177 üzemben 81 ezer ember sztrájkolt. Augusztus 7-én incidens történik a gdański Lenin Hajógyárban. Elbocsátanak egy Anna Walentynowicz nevű, 50 év körüli dolgozót, aki a KSS-KOR ellenzéki csoporttal van kapcsolatban. Ez szikrázó feszültséget kelt. Ugyanebben az időben újabb sztrájk indul néhány nagyipari körzetben, Łódźban, Wrocławban, Lublinban, Kaliszban... Augusztus 14-én beszüntetik a munkát a gdański hajógyárban is. Másnap megalakul a sztrájkbizottság, amelynek élén egy Lech Wałęsa nevű ember áll. Tehát: a 70-es évtized gazdaságpolitikai torzulásaira elkeseredettségében sztrájkokkal reagál a munkásság. A februári pártkongresszuson a kommunisták ugyanezeket a feszültségeket tették szóvá, s mert a vezetés, bár sok mindent ígért, mégsem tett igazi lépéseket a párttagság jelzései nyomán, most a végső eszközhöz nyúl: sztrájkolnak.

De maradjunk augusztus 15-nél! Ezen az estén beszédet intéz az országhoz Edward Babiuch kormányfő a tv nyilvánossága előtt.

„Teljes mértékben tudatában vagyok annak, hogy a közvélemény világos választ vár arra, hogy a kormány mit tesz és mit szándékozik tenni azért, hogy az országot kivezesse a gazdasági nehézségekből és felszámolja a társadalmi feszültség okait [...]

Tanácskozzunk és vitatkozzunk, s ily módon jussunk egyetértésre, de a viták és a munka idejét el kell különíteni [...] A feszültség és az érzelmi felzúdulás légkörét a népi Lengyel-

ország ellenségei is megpróbálják a saját érdekében kiaknázni, olyan jelszavakkal és követelésekkel hozakodnak elő, amelyeknek semmi közük a munkásosztály törekvéseihez és amelyek ellentétesek a nép érdekeivel. [...]"

A miniszterelnök tehát azt kéri, különítsék el a viták és a munka idejét... Csakhogy ennek a tv-beszédnek már nemigen lehet fogatja: sem a gdański, sem a hozzájuk csatlakozó gdyniai, szczecini, elblagi, łodzi munkások nem hisznek már annak a vezető gárdának, amely a kilenc esztendeje épp a Balti tengermelléken adott szavának nem tett eleget. És a bizalomnak ebbe a frissen keletkezett vákuumába most új próféták türemkednek be, szavuk többet nyom a latban, mint az ország vezetőinek ígéretei.

Augusztus 18. Reggel 7 előtt pár perccel nyakamba veszem a várost. Ismerem kollégáim élet- és munkarendjét, tudom, hogy nekünk ez már elfogadható látogatási idő, belépek hát tíz percre Terényi Évához, a Népszabadság tudósítójához és férjéhez, Varró Barnához. Tea mellett cseréljük ki vakáció utáni benyomásainkat. Ugyanebben a borzalmas méretű, Świętokrzyska utcai diplomataházban becsengetek az *MTI*-s lakásba is. Itt tudósítóváltás volt. Az új kolléga, Kelemen István már jó néhány napja itt van Varsóban, s amikor belépek hozzá, szinte nem is az ismerkedéssel kezdjük, hanem úgy, mintha egy korábbi megszakadt beszélgetést folytatnánk. Kelemen István az első percben két előnyös oldaláról mutatkozik be. Először is: igen jó kávét ad vendégének, másodszor: pillanatok alatt képes tájékozódni, kapcsolatot teremteni. (Azt csak később tudom meg róla, hogy bármely nyelvet hónapok alatt remekül el tud sajátítani: lengyelül a szemem láttára két hónap alatt nagyon jól megtanult.) Én akartam őt ma reggel néhány jellel segíteni, s íme, tőle kapom azt a fontos tájékoztatást, hogy ma este Gierek-beszéd várható a lengyel rádióban és a televízióban is.

Este kilencre kérek kábelt Budapestről, tehát előttem van egy egész délelőtt és egy hosszú délután, ami arra jó, hogy még többet megtudjak.

Az Interpressben amerikai tévésekkel majd szovjet kollégákkal futok össze. Az előbbiektől megtudom, hogy a KSS-KOR és a gdański hajógyárban illegálisan - vagy inkább már legálisan? - sokszorosított *Robotnik* szerkesztősege ma felhívással fordult minden lengyel dolgozóhoz: alakítsák meg a szabad szakszervezeteket. Az utóbbiak úgy tudják, a LEMP Politikai Bizottsága és a kormány bizottságot hozott létre a gdański követelések vizsgálatára. Később mindkét hír igaznak bizonyul. Azt mondják, a tengermelléki városokban, mindenekelőtt Gdańskban pattanásig feszült a helyzet, a gyárakban több tízezren sztrájkolnak, és a követelések már túlnőttek a helyi, a gyári és városi érdekeken, sőt egyre élesebben fogalmazódnak meg bizonyos politikai kívánalmaik is. Jó lenne tudni, mik ezek, de a Lengyel Rádió egyetlen híradása sem szól róluk, a lapokban sem olvasható, és még a sorok között sem található utalás a gdański kívánságlistára. Ráadásul itt, az Interpressben sem tudnak többet vagy nem mondanak többet a nyugatiak, a szocialista táborból pedig most érkeznek vissza nyári szabadságukról a tudósítók, vagy éppen újak jöttek, s ők is most tapogatóznak.

El kellene utazni Gdańskba - érelődik bennem a gondolat, de amikor erről a szándékomról az Interpress munkatársával szót váltok, lebeszél róla: „Nincs értelme, a sztrájkolók úgysem engednek be idegeneket. Bár néhány nyugati tudósító már jelentett a helyszínről...”

Ülök irodámban a tv-készülék előtt.

A bemondó méltóságteljes, komoly hangon, ijesztő ünnepélyességgel jelenti be: Edward Gierek, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága első titkárának beszédét közvetítik.

Fél órán át jegyzetelem, azonnal magyarra fordítom a legfontosabb mondatokat.

„[...] A különböző körzetek számos üzemében történt sorozatos munkabeszüntetések megsértik az élet normális menetét, szétzilálják a termelést, feszültséget keltenek [...]

Úgy döntöttünk, hogy pontos és alapos elemzés tárgyává tesszük a legkülönbébb társadalmi csoportok létfenntartási költségeinek módosulását [...] A munkabeszüntetések semmit sem orvosolnak [...]

A gdański partvidék néhány üzemben történt legutóbbi fejleményeknek az a veszélyes vonása, hogy egyesek megpróbálják a munkabeszüntetéseket politikailag kiaknázni, és hogy felelőtlen emberek, anarchista, szocialistaellenes csoportok szítják a kedélyeket [...]

Vannak határok, amelyeket senki sem léphet át. Ezeket a határokat a lengyel államérdek, a haza sorsáért érzett felelősség jelöli ki [...]

Tudósításomban idézem Gierek minden súlyos mondatát. Az idézetben „munkabeszüntetést” használok, de saját kommentáromban leírom (először) a „sztrájk” szót... És 22 órakor a Kossuthon hiánytalanul visszahallom szavaimat.

Augusztus 19. Reggeli bevásárló körutamból visszajövet szürke arccal állít meg a liftajtóban pani Maria, a szemben lakó nyugdíjas:

- Proszę pana, co tu teraz będzie... Kérem, uram, mi lesz itt most... ugye, maga szerint is bejön a Varsói Szerződés?

Megnyugtatom, mert nekem, a „szakértőnek” elhiszi, hogy nem jönnek be a csapataink, de azt már magam is bizonytalanul teszem hozzá, hogy a tengerparti válság bizonyára békés eszközökkel oldódik meg.

Irodámban telex vár:

„Üdvözlöm Szabolcskám. Itt Szabó Erzs. A tegnap esti tudósítását a rovat is, a magasabb főnökség is köszöni. Dicséretet kapott Schéltől is, Bereczkytól is.”

Értem az üzenet lényegét: használhatom a „sztrájk” kifejezést és továbbra is elmondhatom a Magyar Rádió hallgatóinak mindazt, ami igaz, amit hitelt érdemlő módon megtudok és azt, ami nem sérti lengyel barátainkat. Tovább gondolom tudósítói kódexem elveit ebben az új helyzetben: ha tehát megkapom a jogosítványt, akkor valóban a lehető legsokoldalúbb tájékoztatást kell adnom, csak egy dologtól kell tartózkodni - az elhamarkodott kommentároktól, a lengyelek kioktatásától („bezzeg mi, magyarok”).

No, majd meglátjuk!

Egyelőre így dolgozom, amíg rám nem szólnak, amíg nem kell hangvételt, pályát módosítani!

(Naplómba utólag - most öt év után, amikor 1984. augusztus 1-én távozom lengyelországi tudósítói posztomról - megkönnyebbüléssel leírom: egyszer sem kellett pályát módosítanom.)

Hihetetlen, hogy még csak harminchat órája vagyunk Varsóban, és már mennyi minden történt.

Sofőr szomszédom hírt hoz Gdańskból: az MKS (Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, azaz az Üzemközi Sztrájkbizottság) - amely a hármasváros, tehát Gdańsk-Sopot-Gdynia valamennyi sztrájkoló üzemének, munkahelyének közös testülete - írásban sürgette Babiuch miniszterelnököt, hogy kezdjenek velük tárgyalásokat. Az Interpressben egy svéd kolléganő megerősíti a jelzést, ő is járt északon, és már azt is tudja, hogy egy kormánydelegáció meg is kezdte tárgyalásait, csak hogy nem az MKS-szel, hanem egyes üzemek kollektíváival bocsátkozott, ahogy mondta: „különalkuba”...

A sztrájkok a gdański Lenin Hajógyárban és a kikötőben napok óta tartanak. Az eredetileg tisztán gazdasági jellegű kívánalmak mellé az utóbbi órákban politikai tartalmú követelések is társultak.

A gdański vajdasági pártbizottság ülésén rámutattak: olyanok is igényekkel lépnek fel, akiknek semmi közük az ottani munkásokhoz. A gdański dolgozók kívánalmait Tadeusz Pyka miniszterelnök-helyettes vezetésével kormánybizottság elemzi. Hírt kapunk arról is, hogy lengyel részről ma Edward Gierek nyugat-németországi látogatásának elhalasztását kérték.

Nyugtalanít saját szűkszavúságom. Úgy hiszem, több, mélyebb tájékoztatást kellene adnom, csakhogy hiteles és „illendő” lengyel forrásom, a Lengyel Rádió sem szól több tényről. Igen, az utca embere arról beszél, hogy a sztrájk egyre terjed, Gdańskban és környékén dermedt a légkör. El kell utaznom a helyszínre! - ismétlgetem, mégis itt, a fővárosban várom a csodát: bármely percben megoldódhat a helyzet, elhangozhat a sztrájkoknak véget vető bejelentés. De miféle bejelentés következhet még? Babiuch nem ígérhet többet, Gierek pedig megmondta: „Vannak határok, amiket senki sem léphet át...” De mi lesz, ha mégis átlépik a határokat? Akkor kié a következő lépés? A lengyel hadseregé? a belügyé? a Varsói Szerződésé?... És mi lesz azután? Kinézek irodám ablakán, ahonnan a szemben lévő ház - itteni szokás szerint - alig vagy egyáltalán nem, lefüggönyözött ablakain át látom: a családok körülülük az asztalokat. Tudom, ők is erről beszélgetnek, töprengenek: mi lesz ezután?

Augusztus 20. Reggel a fővárosi pártbizottságon akad dolgom: interjút szeretnék megbeszélni, de akit keresek, nem találom. Az agitációs és propaganda osztály folyosóján ismerős pártmunkással futok össze. Még ifjúsági vezető korából, a hatvanas évekből ismerem őt.

- Mondj valami biztatót, Mietek.

- Inkább olvasd! - A táskájából elővesz egy nyomtatott anyagot. - Ezt a levelet, a központi bizottság titkárságának levelét ma és holnap az ország összes pártszervezetében rendkívüli taggyűlésen olvassák fel.

Belépünk a folyosóról az irodába, s miután ígéretet teszek, hogy az anyagot tudósításban nem idézem, legalábbis addig, amíg nyilvánosságra nem kerül, Mietek megengedi, hogy a legfontosabb részleteket lejegyezzem. (Lehet, hogy egyszer könyvet írok ezekről a nehéz hetekről...)

Íme, néhány részlet a párttagsághoz intézett levélből:

„...Júliusban és augusztusban országszerte számos üzemben munkabeszüntetésekre és sztrájkokra került sor. A legkiterjedtebb Lublinban volt, majd az utóbbi napokban Gdańskban és Gdyniában [...] A sztrájkokat közvetlenül előidéző ok a húsárusítás kommersz formájának kiterjesztése, de ezen túlmenően az ország társadalmi-gazdasági helyzetének az utóbbi években bekövetkezett romlása nyomán keletkezett társadalmi feszültség volt [...] Számos üzemben a munkaleállásokat a normarendezés és a túlórák korlátozása váltotta ki. Mindezekre még ráakódtak olyan szociális, bérezési vagy más problémák, amelyekben a helyi és üzemi vezetés helytelenül vagy megkéskéve intézkedett (...) A munkabeszüntetések, amelyek kiterjedtek sok üzemre, kommunális és szolgáltató egységekre, nagyon megnehezítették a városi lakosság életét. A dolgok odáig fajultak, hogy például Gdańskban a kórházi ápolónők, Lublinban a mentőautók gépkocsivezetői megszüntették a szolgálatot, s ezzel veszélyeztették a betegek életét. Az a tény, hogy egyes üzemek a sztrájkot választották, indulatoktól fűtött konfliktushelyzetet idézett elő, s ez utat nyitott a követelések ellenőrizhetetlen eszkalációjához és táptalajt nyújtott a szocialistaellenes, a népi állammal szembeni erők tevékenységének. Sajnos ez történt. Annak ellenére, hogy egyes üzemekben a jogos követelések pozitív módon

elintéződtek, később, bizonyos idő múltán újabb, egyre elfogadhatatlanabb követelésekkel jöttek elő. A gdyniai Párizsi Kommün hajógyárban és a gdański Lenin hajógyárban a szocialistaellenes elemek, akik beférkőztek a sztrájbizottságba, politikai követeléseket szerkesztettek, ellenséges jelszavakat fabrikáltak, és kezükbe ragadták a sztrájk irányítását. Ezek a jelszavak a népi Lengyelország rendszerének alapjait sértik, ellentétben állnak biztonságunk és nemzeti létünk tényezőivel, veszélyeztetik közös művünket és az ország vívmányát: a nemzeti egységet, amelyet annyi áldozattal, igen nehéz körülmények között hoztunk létre. Az un. ellenzék vezéralakjai a külföldi ellenséges központok támogatását élvezik s szorosan együttműködnek velük [...] A jelenlegi helyzetben sürgető, hogy határozottan ellenálljunk mindazon köröknek, amelyek ki akarják használni a sztrájkoló munkások elégedetlenségét, hogy Lengyelországot beláthatatlan következményekkel járó válság szélére sodorják [...] Több mint 3 millióan vagyunk. Sorainkban megtalálhatók a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség legjobb erői [...] A Központi Bizottság elvárja az összes alapszervezettől, hogy fűzzék szorosabbra soraikat, fokozzák tevékenységük offenzivitását és hatékonyságát [...] Varsó, 1980. augusztus 19. A LEMP KB Titkársága.”

Mérlegelem a szavakat, mondatokat. Egyetlen kérdést teszek fel a varsói pártmunkásnak:

- Ez az utolsó deklaráció a kemény lépés előtt?

- Ugyan! Kemény lépés nem lesz... vagyis... nemigen lesz.

A varsói pártszékházból a piac Zwycięstwára, az Interpress sajtóügynökségre megyek, s ott egy egészen másfajta levélről beszélnek a nyugati tudósítók. Több példányban is ott fekszik előttünk egy sűrűn gépelt, stencilen sokszorosított papírlap, amelynek címe Apel (felhívás), dátuma 1980. augusztus 20. A papírlap alsó harmadát betöltő 64 aláírás (írók, művészek, tudósok) fölött 46 sor olvasható. Olyan mondatok, amelyek az amúgy is drámai helyzetet még sötétebb tónusúvá teszik, amelyeknek korántsem az lehet a célja, hogy a nyugati lapok és rádiók tudósítóinak ma esti jelentését színesítsék. Olyan íróknak, mint Román Bratny és Tadeusz Konwicki nem lehet olyan alacsony szintű az önértékelésük, hogy pusztán a szenzációéhes propaganda számára írjanak alá egy röpiratot. A szavak súlyosak:

„A jelen pillanat kritikussá válhat hazánk számára [...] Ugyanakkor azt senki sem mondhatja, hogy meglepték az események. Nem hiányoztak a közelgő gazdasági és politikai válság jelei. Ezeket lekicsinyelték és a válság bekövetkezett [...] Még egyszer bebizonyosodott: a lengyel népet nem lehet úgy kormányozni, hogy közben nem hallgatják a szavát. Ma a lengyel munkások éretten és eltökélten harcolnak saját és mindannyiunk jobb és méltóságteljesebb élete jogáért [...] Most minden azon múlik, hogy milyen kivezető út jelöltetik ki a mai fenyegető helyzetből. A politikai hatalomhoz és a sztrájkoló munkásokhoz fordulunk, hogy ez a tárgyalások útja legyen, hogy ez a kompromisszum útja legyen [...] Senkinek sem szabad az erőszak vagy az erőpróba bármiféle aktusához nyúlnia. Nem szabad megengedni, hogy újra vér ömöljön ki [...] A történelem senkinek sem bocsátja meg, ha más megoldásokhoz fordulnak, mint a megegyezés útja [...]”

Ezután egy országos jelentőségű esemény miatt, mégis a legteljesebb magánügyben másfél órára felfüggesztem tudósítói munkámat. Az esemény hivatalosan így foglalható össze: ma, augusztus 20-án megkezdődött a tanítás valamennyi lengyel általános iskolában... négy millió gyerek ült iskolapadba.

Hogy miért nem szeptember elsején? A választ csak találgatni lehet: mondjuk azért, hogy a 8 millió szülő ezzel s ne mással törődjön? Ami pedig a magánügyet illeti: első osztályos lett Andris fiam. Az évnyitó rutinosan, színtelenül, sok-sok hamuszürke arcú felnőtt - aggódó

szülők és nyugtalan pedagógusok - asszisztenciájával zajlik. Asszisztálunk, de nem vagyunk jelen. A kis elsősök azért talán semmit sem éreznek ebből. Talán...

Irodámba visszatérve új üzenetek és a délutáni lapok legfrissebb hírei várnak rám: A tengerparti városok lakói egyre fáradtabbak a rendkívüli helyzet miatt. A gdański főpostán sok ezer csomag halmozódott fel, mert a sztrájkoló szállítómunkások nem kézbesítenek. A Pyka vezette kormánydelegáció állítólag megszakította különtárgyalásait...

Kelemen István, az *MTI* tudósítója telefonál:

- Csehszlovák kollégáktól tudom, hogy a gdański helyi lapban bejelentették: a komolyabb tárgyalások megkezdését a kormány ahhoz a feltételhez köti, hogy a sztrájkoló kollektívák szakítsák meg kapcsolatukat a KOR-ral és a többi szocialistaellenes csoporttal...

Nekem is van egy hírem:

- A sztrájkoló munkások támogatását jelentette be ma a Gdański Műegyetem, az opera és a filharmónia társulata...

Az ilyen „egyperces telefonok” a válság heteiben a tudósítói kapcsolatok leghasznosabb „műfajává” válnak. (Azt csak egy rádiós és egy hírügynökségi tudósító tudja, mi minden - akár egy hosszú beszéd lényege is - belefér egyetlen percre vagyis 12 sorba.)

Itt az ideje, hogy a kusza események s az egyre feszültebb légkör közepette „leálljak” egy kicsit, megfűsöljem gondolataimat, keresgéljem azokat a biztos pontokat, amelyek tudósítói munkám lehető legkorrektebb útját kijelölhetik. Ismereteimnek (és lelkiismeretemnek) megfelelő választ kell találnom néhány alapkérdésre: Mi történik most Lengyelországban? Miért húzódik el ez a tengermelléki sztrájkharc? Miért ilyen mély, pontosabban milyen mély a szakadék a hatalom (néphatalom!) és a munkásság között? Miért nem hisznek most annak az Edward Giereknek, akinek 9 éve még a hajógyáriak támogatást ígértek? Miért nem hisznek Edward Babiuchnak? Létrejön-e, létrejöhét-e valamiféle egyetértés a mai lengyel vezetés és a társadalom között? Ki a felelős azért, hogy a szocializmus eszméit ismét vakvágányra térítették ebben az országban? Ki a felelős azért, hogy a Lengyel Népköztársaságban ez a korántsem színtiszta lengyel érdekek vezérelte jobboldal óráról órára, fokozatosan átveszi a kezdeményezést?

Annyi bizonyos, hogy nem a lengyel munkás felelős mindezért!

Meggyőződésemmek megfelelően kutatom s vélem megtalálni a választ:

„[...] olyan államban, ahol az államhatalom a proletariátus kezében van, a sztrájkharc alkalmazása kizárólag egyrészt a proletárállam bürokratikus kinövésével és a kapitalista múltnak az állam intézményeiben még meglévő mindenféle maradványaival, másrészt a dolgozó tömegek politikai fejletlenségével és kulturális elmaradottságával magyarázható és indokolható.” (Lenin Összes Művei, 44. kötet, 334. old. Kossuth Könyvkiadó, 1975.)

A munkáshatalom elleni munkássztrájk indokai közül itt és most (Lengyelország, 1980.) csupán a kulturális elmaradottságot mellőzhetjük, mert ez a legkevésbé sem jellemzi sem az országot, sem munkásságát. De minden egyéb kritérium - éspedig a lenini felsorolás sorrendjében csökkenő erővel - igaz!

És ha most a szakszervezetek jelenlegi formáját, működését bírálva követelnek újfajta érdekvédelmi szervezetet a gdański sztrájkolók, akkor néhány oldalt érdemes lapozni a Lenin-életműben:

„Mint ahogy még a nagyszerű motorokkal és elsőrendű gépekkel felszerelt legjobb gyár sem tud működni, ha elromlott a gépek és a motor közötti erőátviteli szerkezet, éppúgy szocialista építésünk katasztrófája is elkerülhetetlen, ha a kommunista párt és a tömegek közti erőátviteli szerkezet, a szakszervezet helytelenül van felépítve vagy helytelenül működik.” (Lenin Összes Művei, 44. kötet, 338. old. Kossuth Könyvkiadó, 1975.)

Nem tudom, ott van-e a gdański munkások között Jacek Kuroń, a KOR egyik alapítója, az ellenzék vezéralakja. Az már bizonyos, hogy szóvivőjükként ő is bejelentkezett éppúgy, mint 1976-ban a radomi zavargások után tette. Késő éjszaka az egyik nyugati rádióállomás már szemlézi azt a cikket, amit ő maga írt, s amely a *Le Monde* mai, augusztus 20-i számában jelent meg:

„Sztrájkok hulláma söpör végig Lengyelországon. Egyik napról a másikra éles kanyarba kerülünk, s megtörténhet, hogy nem sikerül bevinnünk ezt a kanyart [...] A munkások megfogalmazták követeléseiket, egyik sztrájk a másikat követi. Ez a tiltakozási forma megfelel a KOR jelszavának: »Inkább alakítsunk bizottságokat, semmint felgyújtsuk azokat.«

A KOR július 2-i nyilatkozatában felszólította a dolgozókat, szervezkedjenek a vállalatoknál s tartózkodjanak minden olyan megmozdulástól, amely megkönnyítené a hatalom beavatkozását [...] Az ország gazdasága felbomlóban van. A hús árának emelése és a gépiparban történt normaszigorítások adtak jelt a jelenlegi megmozdulások kirobbanására. De a mostani sztrájk-hullám valóságos okát a gazdaság nyilvánvaló csődjében és abban kell keresnünk, hogy az emberek már nem hiszik, hogy a hatalom képes megjavítani a helyzetet. Összel, amikor az infláció felemésztí a béremeléseket, s kiderül, hogy a jobb húsellátásra tett ígéreteket nem váltották be, a sztrájkok - ha most elülnének is - újult erővel lobbannak fel ismét. És nagyobb a valószínűsége annak, hogy egyik vagy másik fél elveszti a türelmét [...]

A sztrájkoló követelése helyi jellegűek, mert maguk a sztrájkok is helyi jellegűek, és igen gyenge a munkások ellenzéki köreinek szervezettsége. Ennek ellenére találkozunk politikai követelésekkel is: »Meg kell védeni magunkat, lépésről lépésre kell kiragadnunk a talajt a hatalom lába alól.«

Augusztus 21. A reggeli telex-üzenetben engedélyt kapok Pestről: „A jövő héten elutazhatsz Gdańskba. A napot majd válaszd ki. Akkor menj, amikor Varsóban nem várható lényeges esemény. Üdv: Ónody”

Talán szerdán... vagy csütörtökön. Meglátom!

Ez a nap jól kezdődik, íróasztalomra terítem a *Trybuna Ludu*, amely harsogó tipográfiával, élénk tördelésben adja tudtul: „Ütemes munka az ország üzemeiben”. Megtudom, hogy augusztus húsz munkanapján a lengyel szénbányászok 11 millió tonna szenet hoztak a felszínre; 19 ezer tonnával többet, mint amennyit a terv előírt.

A sziléziai bányákban nincs sztrájk. Még nincs. Pedig ők, a bányászok azok, akik már ősszel odamondogattak Giereknek a sosnowieci taggyűlésen és a februári pártkongresszuson sem rejtették véka alá véleményüket. Katowicéből Varsóba érkezett ismerősömtől hallom: a tengeri kikötőkből a bányavidékre visszairányított szerelvényekre mázolt szitkozódó szavakkal üzennek most a sztrájkoló gdański dokkmunkások a még mindig nem sztrájkoló sziléziai bányászoknak.

Tovább lapozok. A lengyel események világviszhangját szemlélő összeállításon akad meg a szemem:

„F. J. Strauss felszólította a bonni kormányt, lépjen fel gazdasági presszióval Lengyelországgal szemben, hogy így kényszerítsen ki politikai engedményeket.”

De a nyugati világ vezetői hallgatnak. Csak a jobboldali sajtó és a legszélsőségesebb hangvételű rádióállomások oktatják ki a lengyeleket, mit kellene tenniük.

Egyre többen érkeznek vissza a fővárosba. A gyermekes szülők a tíz nappal megrövidített vakáció miatt, mások a tengerpart egyre komorabb hangulata miatt hagyják ott a nyaralóhelyeket. Hivatalnok szomszédom az imént érkezett vissza a partvidékről kocsijával. A ház előtt autójával bibelődik, s közben elmondja, hogy a gdański rádió a hármasművek, Gdańsk-Gdynia-Sopot életének teljesen lelassult tempójáról beszél.

- És maga mit tapasztalt, szomszéd?

- Nincs benzin, nincs közlekedés, rengeteg a gyalogos és a kerékpáros az utcákon.

- És nyugodt a gdański utca?

- Az események nem az utcán zajlanak, hanem a gyárakban, főként a hajógyárban. Szóval az utca nyugodt, csak a járókelők szeme nem.

Ez most itt, Varsóban sincsen másként: az emberek idegesek, a boltokban amit csak lehet, felvásárolnak, s aki csak képes, teletankolja kocsiját. Ez a bizonytalanság legbiztosabb jele.

Beszaladok az Interpressbe. Szokásos délelőtti hangulat. A presszó asztalainál hárm-as-négyes társaságok vitatják a helyzetet. Szczecinből biztatóbb hírek érkeznek, s bár ott is tartanak a munkabeszüntetések, a lakosságot még el tudják látni. Kiderül, hogy a harmadik nagy baltikumi város, Elbląg tucatnyi gyárában is sztrájkolnak, nem működik a városi közlekedés, de a kereskedelem és az egészségügyi szolgálat dolgozik.

Mire hazaérkezem, asztalomon vár Kelemen Pista üzenete: a PAP hírszolgálat közli, hogy a kormánybizottságok vizsgálják a helyszínen teljesíthető követeléseket, a később megvalósíthatóknak határidőt jelölnek meg, a teljesíthetetlen kívánságokra pedig érdemi magyarázatot adnak.

- No, talán a megoldás előtt állunk - mondom Kelemen Pistának telefonon.

- Lehetséges. De várj csak, hallgassuk meg a varsói déli krónikát, fél perc múlva tizenkettő.

A telefonbeszélgetés ilyen kurta lezárása talán udvariasságnak tűnik mások számára, de nálunk, újságíróknál a legkevésbé sem számít annak, mert a rádió legfontosabb híradásait mindannyian szigorúan figyelemmel kísérjük.

Feljegyzek néhány információt:

„A Balti partvidéken változatlan erővel tartó munkabeszüntetések miatt egyre romlik az ellátás. A sztrájkok következtében fellépő gazdasági károk napról napra súlyosbítják Lengyelország gazdasági helyzetét, veszélyeztetik a gazdaság működését. A munkásság körébe férközött szocializmusellenes elemek akadályozzák a megegyezést.”

A délutáni híradóban drámai képeket látunk a partvidék városairól: üres boltok, néhány siető gyalogos, egyébként síri csend. Felolvassák, hogy a katolikus egyházfő, Stefan Wyszyński bíboros Alsó-Sziléziában mondott szentbeszédében kijelentette: az országnak nyugalomra, egyensúlyra van szüksége. A lengyel egyház feje tisztességes munkára és lelkiismereti felelősségérzetre intett. Szczecinben, a nyugati kikötővárosban megbénult a kikötő és a helyi közlekedés. A városból nem szállítják el a szemetet, nem takarítják az utcákat. Az ország legtekintélyesebb kikötőjében 61 hajó vesztegel, s nem jut el az ország belsejébe az ipar számára

fontos nyersanyag. Érintetlenül áll az a hajó is, amely 23 ezer tonna gabonát és kukoricát hozott. Lengyelországot a termelés rendjének széthullása fenyegeti, veszélybe került a kiviteli kötelezettségek teljesítése is...

A délutáni tv-híradó után papírt fűzök írógépembe, de még el sem kezdek tudósításom első szavát, megszólal a telefon, s ettől kezdve jó másfél órán át cikáznak a hírek irodám és legalább hat-hét kolléga irodái között: jelez a jugoszláv, jelezek a cseheknek, új hírrel lep meg a szovjet kolléga, értesüléssel hívom az *MTI*-t s a *Népszabadságot*. Később bejelentkezik az *Új Kína*, jómagam a görög kommunistát hívom, s amikor már teljesnek látszik a nap krónikája, a lengyel lapokból, a varsói rádióból és az itteni tv-híradóból már kiemelt mozaikokhoz hozzáillesztem mindazt, ami többoldalú megerősítés után hiteles, így készül ma esti tudósításom a magyar hallgatók számára.

Aztán kocsiba ülök, s megnézem, mi újság az Interpress kávézójában, a „hírbörzén”.

Az egyik új hír: Szczepański, a Lengyel Rádió- és Televízió Bizottság elnöke úgy döntött, hogy a toruńi vasúti katasztrófa miatt a tv műsorából visszavonják a szórakoztató jellegű adásokat. A sopoti Intervíziós Könnyűzenei Fesztivál egyenes közvetítése is elmarad. Jól értesült kollégák tudni vélik, hogy a vasúti szerencsétlenség csak ürügy. A valódi ok talán az, hogy a koncert a sztrájkoló városban botrányba fulladhat vagy tüntetéssé fajul. (Élő, egyenes adás, még hozzá Intervíziós közvetítés!)

A másik hír: Wojciechowski, az Interpress főszerkesztője - akit a nyugati hírközlő szerek gyakran a kormány nemhivatalos szóvivőjének neveznek - ma interjút adott az amerikai televíziónak, talán a *CBS*-nek. Elmondta, hogy a Lengyel Népköztársaság kormánya kész teljesíteni a sztrájkolók valamennyi politikai követelését is, amennyiben azok összeegyeztethetők a Lengyel Népköztársaság alkotmányos elveivel.

A harmadik hír: a pápa két imádságot mondott a sztrájkolók üdvösségéért, s a sztrájkbizottság 15 tagjának saját képmásával díszített medáliákat küldött.

A negyedik hír: Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettes, a tárgyaló delegáció vezetője beszédet mondott a gdański helyi rádió műsorában, de eddig ismeretlen ok miatt csak három percnyi volt hallható, az adás abbamaradt...

Egy másik, Gdańskból hozott friss hír szerint ma éjszaka a sztrájkbizottság tagjai hálósáksztrájkot tartanak, szétoszlanak a hajógyár részlegeiben, s ott alszanak. Valaki elterjesztette, hogy a kormány deszantalakulatot készített fel a sztrájkvezérek kiemelése céljából, s ennek az akciónak - szerintük - ma éjszaka kellene megtörténnie. És ömlenek a suttogó propaganda hírei a haditengerészeti blokádról, a város körül vont szárazföldi katonai gyűrőről, bevetésre kész karhatalmi alakulatokról...

A rémhírek terjedési intenzitásának megfelelően a főváros utcáinak hangulata is óráról órára feszültebb, sűrűsödik a levegő, újabb és újabb felvásárlási hullám söpör végig az üzleteken. A benzinkutaknál kilométeres kocsisorok vesztegelnek, az újságok percek alatt eltűnnek a standokról, a munkahelyeken állandóan rádiót hallgatnak az emberek.

Telefonálok a varsói posta erősítő központjába. Az együttműködésre kész lengyel műszakiak megígérik: kiépítik varsói lakásom és a Magyar Rádió közti vonalat akkor is, ha nincs előre megrendelt kábelidőpontom. „Ha bármi történne...”, kész tudósításommal akár két-három percen belül ott lehetek a Bródy Sándor utcai magnókon. Hogy ezt miért kérem, magyarázni sem kell a varsói kollégáknak. A pestieknek sem.

Lélegzetvisszafojtva figyelünk a Balti-tenger partvidékére...

Augusztus 22. A mai nap alig hozott újat.

A tegnapi híresztelés a deszantalakulat bevetéséről nem igazolódott. A sztrájkbizottság újra ott ül a hajógyári nagyteremben, s a kormányküldöttség érkezését várja. Új hír, amit egyre többen erősítettek meg: letartóztatták Jacek Kurońt, a KOR vezéralakját. Ezt a nyugati rádióadások éjszaka első helyen közlik.

Délelőtt eredménytelenül kíséreltem meg, hogy kocsimat teletankoljam. A közeli kutaknál négy-ötórás várakozással fenyegető sorok álldogáltak. A taxisok arról beszéltek, hogy ma Varsóban is tetőzhet a sztrájkhullám. Ez sem lett igaz. Most megyek, s megpróbálkozom egy éjszakai tankolással.

...Sikerült! Másfél órányi sorbaállással járt a vállalkozás, de a kocsimban annyi benzin van, hogy a jövő heti gdański út előtt már csak egyszer kellene tölteni. Riasztom a *Népszabadság* és az *MTI* tudósítóját, hogy a Rakowiecka és a Komarowa sarkán van elég benzin, és nem is nagy a sor. Megállapodunk, hogy az üzemanyag-mizéria idején éjjel-nappal értesítjük egymást a CPN-kutak forgalmáról. Egyébként a kutak előtt álló sor s a benzin mennyisége a feszültség növekedésének és csökkenésének még pontosabb szeizmográfja, mint az élelmiszerüzleteknél észlelhető kereslet és kínálat. A benzinhoz csak a kenyér hasonlítható: a Gdańskból érkező új vészjelzések nyomán kétszeresére növekszik a sor a Niepodległości fasor péküzlete előtt, amelyre gyermekeim szobájának ablakából jól rálátok.

Ígéretemnek megfelelően titokban tartom annak a gdański barátomnak, a Lenin hajógyár munkásának a nevét, akivel valamikor együtt kempingeztem a Balatonnál, s aki ma telefonon megígérte: ha a jövő héten Gdańskba utazom, segít, hogy bejussak a gyár területére...

Augusztus 23. Reggel van, nyolc múlt pár perccel. Napokkal ezelőtt ebben az időpontban állapodtunk meg, hívom hát Mieczysław F. Rakowski főszerkesztő lakásának számát. A harmadik csengésre felemelik a kagylót. A vonalban ott a főszerkesztő:

- Akkor hát tíz órakor várom önt a szerkesztőségben.

Tíz előtt két perccel bekopogok a *Polityka* Stawki utcai szerkesztőségében a főszerkesztő dolgozószobájának ajtaján. Rakowski régóta itt lehet, irodájában vágni lehet a füstöt, hamutálcájában csikkek halma, két teáspohár, a harmadik kiürítve, a társalgóasztalon rendetlenül szétszórt kéziratpapírok, hanyagul kihajtott újságok, a szőnyegen négy-öt nagyméretű fénykép hever. A főszerkesztő szürke, durván bolyhos pulóverben dolgozik, arcán a tegnapi maradt borosta, szeme fáradt, hangja kissé rekedt. Elnézést kér, hogy amíg titkárnőjétől megkapjuk a friss teát, befejez egy gondolatot megkezdett írásán. A várakozás jól is jön a rádiósoknak: feldehíti a konnektort, csatlakoztatja a riportertermagnót, elhelyezi a mikrofont, próbafelvételt készít. Az asztalra kerül a tea, és a lengyel kolléga mellém ül. Kezdődhet a beszélgetés: Rakowski gyakorlott nyilatkozó, sem szüksége, sem ideje a téma előkészítésére.

- Súlyos, veszélyes napokat él át a lengyel társadalom, ön szerint mi a sztrájkok legfőbb oka?

- A közvetlen kiváltó ok a hús és húskészítmények árváltozása, de mélyebb okai is vannak. A sajtó és a vezetők megnyilatkozásaiból az derül ki, hogy a lengyel társadalom több éve egyre elégedetlenebb az életkörülmények romlása, valamint a különböző szervezeteknél megnyilvánuló bürokratizálódás miatt. Egyebek között a szakszervezetekre gondolok. Megnehezedett a feltételrendszer, amelyben élni kellett. Ez a rossz közérzet volt tehát a közvetlen kiváltó ok. Ma már a húsarak emelése másodrangú kérdéssé vált. Kérem, figyeljen fel arra, hogy min-

denütt béremelést követelnek. Ez abból adódik, hogy az emberek nagyon megérezték az élet-körülmények romlását. Gondolom, az okok között arról is szólnom kellene, hogy pártunk és propagandánk nem adott elfogadható magyarázatot arra, hogy miért kerültünk a fejlődés nehéz szakaszába; amikor pedig magyarázkodott, olyan érveket használt, amelyek nem voltak meggyőzőek a társadalom számára. Például a gazdasági életben fellépő nehézségek és az élet-körülmények romlásának okait huzamos időn át megpróbálták objektív külső körülményekre hárítani. Beszéltek a romló világpiaci feltételekről, a nyersanyagbeszerzés gondjairól, pedig a társadalom elsősorban azt szeretne volna tudni, miként teljesítik kötelességüket a vezetők. Ezeknek a belső okoknak nem kellő figyelembevételével olyan képet fest, olyan érzéseket kelt, mintha körülöttünk mindenki más felelős lenne, mi pedig a legkevésbé lennénk okolhatók. Ez irritálta a társadalmat, és a lakosság olyan álláspontra helyezkedett, amely már nem volt mentes a szélsőségektől. Magam is tapasztaltam ezt, és többször jeleztem, mert úgy véltem, hogy a társadalmi elégedetlenség a közügyekkel szembeni növekvő közömbösségbe torkollik. Amennyiben a mostani elégedetlenséget kizárólag a hús áremelése szülte volna, a válság nem lenne ilyen mély.

- Márpedig a válság igen mély. Sokan bizalmi válságról beszélnek.

- Igen. Úgy vélem, ez az alapkérdés. Egyrészt az a véleményem, hogy sürgősen tető alá kell hozni a gazdasági és társadalmi tevékenység azonnali programját, mert ez ténylegesen csökkenthetné az e téren meglevő ellentmondásokat, s egy ilyen programnak egy-két éven belül éreztetnie kell hatását a társadalomban. Egyszóval meggyőzőnek kell lennie és vaskövetkezetességgel kell majd megvalósítani. Másrészt kell egy hosszabb távú program is, amely Lengyelország fejlődését 1985-ig határozná meg. Az ötéves terv időszakára gondolok. Ennek is tárgyyszerű konkrétságot kell tükröznie. Egyszerűsítve: ilyen lehetne az az út, amely Lengyelország közéletének megszilárdulásához vezethet. De van itt még egy fontos momentum, amire ön is utalt a bizalmi válság kifejezéssel: mindannak, amit mondunk, teszünk, szavahihetőnek kell lennie. A dolog lényege, hogy Lengyelország életét nem csupán a mai nyugtalanság és feszültség jelenti. A népi Lengyelország továbbra is létezni fog! Arról van szó, hogy országunk szükségtelen veszteségek nélkül fejlődjék, ugyanis most ilyen veszteségeket okoznak a sztrájkok. Ezek egyrészt kifejezik az elégedetlenséget, másrészt anyagi, erkölcsi, politikai veszteségeket okoznak.

- Ön szerint ez utóbbival is tisztában vannak a partvidéki gyárak sztrájkoló munkásai?

- Nos, az általam már említett programnak azt is figyelemmel kell kísérnie, hogy amikor a társadalom ilyen vagy olyan engedményeket követel, netán anyagi igényeket támaszt, nem mindig gondolkodik távlatokban. Az emberek sokszor ma szeretnének valami olyat kapni, ami holnap bumeráangként visszaüthet. Tehát a pártnak, a kormánynak most úgy kell politizálnia, hogy tudatosítsa: ami ma hasznosnak látszik, az holnap káros is lehet.

- De hiszen erről olvasunk minden hivatalos nyilatkozatban...

- A leglényegesebb az lenne, hogy ezt a tételt a társadalom ne csak megismerje, hanem el is fogadja. Lényeges dolog: a gondokról a dolgozókkal nyíltan, őszintén kell tárgyalni.

Délután a Kossuth adóból a „168 óra” alig hallhatóan, de mégis érthetően elér varsói lakásom rádiókészülékére is: a Rakowski-interjút hallgatom, s az utolsó fél mondat („...a dolgozókkal nyíltan, őszintén kell tárgyalni”) hiányérzetet kelt bennem. Bizonyára el kellett volna mondanom az interjú után, hogy pontosan erre a nyílt és őszinte tárgyalásra várnak most Gdańskban, de mindeddig hiába. A Tadeusz Pyka miniszterelnökhelyettes vezette kormánybizottság nem tekinti partnerének a hajógyárban székelő üzem sztrájkbizottságát. Emiatt vibrál a levegő. Többen patthelyzetnek nevezik a gdański állapotot, s lengyel barátaim között egyre többen

akadnak, akik már csak drasztikus megoldásra számítanak; van, aki ezt kifejezetten várja, más egyszerűen logikusnak érzi, megint más polgárháborút jósol egy ilyen lépés nyomán. A válság-horoszkópot mindenki politikai és tapasztalati koordinátáinak megfelelően készíti el ezekben az órákban. Egyetlen jóslatban csaknem mindenki egyedért: a Gierék-féle vezetés napjai meg vannak számlálva...

Késő este épp ilyen találkozásba bonyolódok a Lengyel Televízió stúdiója előtt három műszi kollégával, amikor az irdatlan hosszú folyosón elrobog mellettünk az ismert sportriporter. Futtában odaszól:

- Hallottátok? A hajógyárban vadonatúj kormánybizottság tárgyal...

Még hallom, amint a friss információt lelkesen megosztják a technikusok a stúdióból műsor-felvételi szünetre kilépő színészekkel, jómagam már a lépcsőnél járok, zsebemben izgatottan keresgélem a be- és kilépésre jogosító igazolványt, hogy mielőbb az *MTI* tudósítóirodában legyek.

Kelemen Pista is tud a dologról, de még meg nem erősített forrásból. Azután önmagunkat kávéval, a gdański hírt telefonhívásokkal igyekszünk erősíteni. Hetek óta ez a legfontosabb esemény, és ha a hír igaz, még van esélyünk, hogy a holnapi magyar lapokban benne legyen, én pedig az „öt kontinens hét napja” számára adhatom le a fejleményt. Csakhogy az Interpressben már senkit sem találunk: szombat este van. Nem tud többet a *Népszabadság*, a *TASZSZ*, a *Rudé Pravo* sem. A bolgárok és az NDK-sok is fűhöz-fához futkosnak, telefonálnak. Néhány nyugati kolléga ugyan biztosra veszi a történeteket, de hivatalos lengyel forrást senki sem tud megnevezni. Végre a *PAP* hírszolgálatra kiadja. Mi a géptáviró fadobozára hajolva fordítjuk magyarra a szemkápráztatóan ugráló betűkből összeálló mondatokat, s fogalmazom is a tudósítást:

„Szombat este nyolc órától a gdański Lenin Hajógyárban a part menti üzemeket képviselő sztrájkbizottsággal megkezdte tárgyalásait egy új kormánybizottság, amelynek élén Mieczysław Jagielski miniszterelnökhelyettes áll...”

Napokkal később tudom meg - mégpedig a nemzetközi hírbörzén szerzett és gdański helyszíni felvételt tartalmazó kazettáról -, mi is történt a tárgyalások első pillanataiban a hajógyár nagytermében, ahol egymással szemben foglalt helyet a Jagielski vezette kormánydelegáció és a Wałęsa vezette sztrájkbizottság.

Hallgatom ezt a nem éppen profi minőségű magnetofonfelvételt, s lejegyzem naplóm számára a gdański tárgyalás első párbeszédét, amely ezen az augusztus 23-i napon, a késő esti órákban hangzott el a hajógyárban. A szalagról minden rövidítés és stilizálás nélkül másolom és fordítom a lengyel szöveget.

Íme:

(Tapsvihar, majd „Brávó!” és „Éljen!” felkiáltások, s egy hagyományos lengyel köszöntő dal, a „Sto lat...” Újra taps.)

Lech Wałęsa: Köszöntjük a delegációt!

(Taps)

Mieczysław Jagielski: Akkor talán kezdet fogok az elnökséggel.

L. W.: Kérem szépen. Amint abban megállapodtunk, a delegáció a további munkamegbeszélésre átvonul ebbe a kisterembe. Utat kérek! Köszönöm. (Taps. Wałęsa becézett keresztnévét kiáltozzák: Leszek, Leszek, Leszek!) Be van kapcsolva a hangosítás? Igen, rendben. Mivel az idő sürget bennünket, javaslom, kezdjünk hozzá tanácskozásunkhoz. Miniszterelnök-helyettes úr, köszöntjük önt az Üzemközi Sztrájkbizottság nevében, amely a gdański és részben az elblági, ślupski vajdaságok körülbelül 370 ipari üzemét és vállalatát képviseli. Annak tudatában, hogy emberek százezreit képviseljük, meg vagyunk győződve arról, hogy jó ügyért harcolunk. Lehetősége van önnek, hogy megtekintse a hajógyárat, amit maguk a munkások irányítanak. Meggyőződhet róla, hogy itt rend és nyugalom uralkodik. Az ügyek súlya, amelyeket el akarunk intézni, azt követeli tőlünk, hogy megfontoltan és kapkodás nélkül cselekedjünk. Türelemesen vártunk kilenc napon át, és ebben a türelemben továbbra sincs hiány. Javaslom ezért, hogy mai tárgyalásunkat korlátozzuk 22 óráig. Azt is javaslom, hogy ma ön terjessze elő a kormány álláspontját, főként javaslataink egészére vonatkozóan és egyenként is. Remélem, hogy a mai találkozás az első lépés lesz a sztrájk gyors befejezése útján.

M. J.: Köszönöm, elnök úr. Én is szeretném köszönteni, ha jól értem, az Üzemközi Sztrájkbizottság elnökségének minden tagját egész bizottságunk nevében, melynek irányítását rám bízta a párt és a kormány vezetése. Ha megengedi, még egyszer szeretném bevezetőül bejelenteni, hogy szándékom is, feladatom is, kötelességem is, hogy tárgyalásra lépjek önökkel, s a tárgyalást a lehető legtárgyilagosabb, legkonstruktívabb szellemben folytassam. Szeretnénk, ha azokat a lényeges, fontos problémákat, amelyek a partvidék dolgozó kollektíváit foglalkoztatják, együttesen, közös erővel, a legjobban megoldanánk. Ez az én legjobb szándékom. Bizottságom tagjait, nem is tudom, be kell-e mutatni, de úgy vélem, ismerik őket, csupán a két történetesen távol lévőről szólnék. Arra számítottunk, hogy jelen lesz Kopeć miniszter is, de rendkívül fontos szolgálati ügyben el kellett utaznia. Kuczyński miniszter-helyettes őt helyettesítendő van itt. Ugyanakkor ami bizottságunk egy másik tagját, Lewandowski elvtársat, a Központi Bizottság titkárát illeti, őt a párt ügyei szólították el, tekintettel arra, hogy a párt vezetősége ülésezett.

Miként folytassuk hát tárgyalásunkat? Ön, elnök úr és önök, uraim, úgy vélik, célszerű lenne, ha röviden és lényegretörő módon mintegy állást foglalnék avagy előterjeszteném szempontjaimat azon kérdésekről, amelyekkel megismerkedhettem? Ön, elnök úr, azt mondta, hogy ez már elég régóta tart, hogy szükségtelen a kapkodás. Szeretném kijelenteni, hogy gyakorlatilag én második napja vagyok itt. Tárgyaltunk a munkahelyek sztrájkbizottságaival is. Figyelmesen megismerkedhettem a problémákkal, s ebből következik, hogy a tegnapi megállapítások szerint döntöttünk: eljött az ideje - ez esetben a mi bizottságunkról és a mi tárgyismeretünkről beszélek - szóval eljött az ideje, hogy tárgyalóasztalhoz ülünk. Hogyan vélekedik ön, elnök úr?

L. W.: Természetesen csakis úgy, ahogy közöltük, egyszerűen az lenne jó, ha miniszterelnök-helyettes úr véleményét mondana mindezekről a kívánságokról, mert ezeket már korábban eljuttattuk. Sorjában, hogy tudjuk, közel állnak-e nézeteink, vagy nagyobb nézetkülönbségek vannak.

M. J.: Úgy értem, megengedi nekünk, hogy globálisan előterjesszük nézeteinket és érveljünk is, nemde? Ugyanis abból a feltevésből indulok ki, hogy megbeszélésünknek azt kell alapul vennie, hogy ha egyszer követeléseket támasztottak, akkor némely kérdésről szeretném kifejezteni álláspontunkat. Nem is tudom, sorrendben kezdjem-e, úgy, ahogy azokat megfogalmazták, vagy más, tetszőleges módon.

Talán az első kérdéssel kezdem. Amennyiben tévednék a javaslatok értelmezésében, nagyon kérném, helyesbítsenek. Rendelkezésemre áll a sztrájkoló üzemek dokumentuma a követelé-

sekkel. Az első javaslat vagy az első követelés a párttól és a munkaadótól független szabad szakszervezet akceptálásának kérdésére vonatkozik, olyan szakszervezetre, amely a Lengyel Népköztársaság által ratifikált, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 87-es számú, a szabad szakszervezetekre vonatkozó konvenciójából következik. Ehelyütt szeretném megjegyezni, hogy őszintén és hitelesen fogok beszélni, mint olyan, akit megbíztak e bizottság vezetésével, és pedig arról, hogyan látom ezt a kérdést. Egyáltalán a szakszervezetek tevékenységéről magam is elgondolkodtam, és a bizottság tagjaival együtt is komolyan elgondolkodtunk. Meg kell mondanom, hogy ezt a kérdést a sztrájkbizottságokkal folytatott tárgyalásokon is érintettük, s ez olyan téma, ami jelenleg igen sok munkáskollektíva érdeklődésének a tárgya. Ez - úgy mondanám - egyszerűen fontos dolog a dolgozók, az ország számára ma éppúgy, mint holnap, s a jövőre nézve is. Elnézést kérek, hogy úgy beszélek, ahogyan én magam értelmezem a megfogalmazott javaslatokat, követeléseket. Személy szerint én úgy értem, - még egyszer kijelentem, a legteljesebb igazat mondom úgy, ahogyan magam is hiszek benne -, hogy a követelés mögött húzódó szándék nem más, mint az, hogy a szakszervezetek ténylegesen váljanak minden egyes munkás és minden egyes dolgozó érdekeinek valóságos és hatékony képviselőivé. Mindazonáltal szeretném megjegyezni, uraim, hogy a kormány képviselőjeként olyan kérdést érintek, ami nem tartozik a kormány hatáskörébe. Ez ugyanis olyan kérdés, amely magát a szervezetet, magukat a szakszervezeteket érinti. Mi nem diktálhatjuk alapszabályukat, sem pedig tevékenységük módszereit. Ugyanakkor szeretném elmondani, miként látom ezt a kérdést, hogy önök és munkatársaik ismerjék meg álláspontunkat. Ha tehát így nézzük a dolgot, úgy érzem, arról van szó, hogy meg kellene változtatni a szakszervezetek helyzetét az államban a kollektívák időszerű igényeinek és várakozásának megfelelően. Továbbá úgy értelmezem, hogy ezen az úton az első konkrét lépés az a tény, hogy hozzáálltak egy új szakszervezeti törvénytervezet kidolgozásához. Miért? Az a törvény, amelyről jelenleg beszélünk s amely kijelöli a szakszervezeti tevékenység kereteit, 1949 júliusából származik. Ezt ellenőriztem. Tehát ez több mint harmincéves. Megváltoztak a munkakörülmények, érthetően változtak a követelmények is. Pótlólag ki kell dolgozni egy törvényt, amely a dolgozók jelenlegi igényeit elégítené ki. Tagadhatatlan tény, hogy a jelenlegi struktúra nem felel meg a mának, a jelenlegi helyzetnek, napjaink igényének, a dolgozók mostani aspirációinak.

Megpróbáltam összegezni magamban, noha nem ismertem közelebbről e témát, mégis megpróbáltam áttekinteni a számokat. Nos, mit mutatnak ezek? Ma van huszonhárom ágazati-szakmai szakszervezetünk, 49 vajdasági szakszervezeti tanácsunk és több mint 30 ezer üzemi tanácsunk. Ha megnézzük a szakszervezetek függetlenített apparátusát és azokat, akik a tanácsokban tevékenykednek, akkor ez másfélmillió személyt jelent. Ha pedig - ha jól értem - a szakszervezetek a közvélemény szerint nem kielégítő módon felelnek meg szerepüknek, akkor látható, hogy ez a kiépített struktúra elavult, változtatni kell rajta. Mást kell keresni. De egyszerűen már most ki kell használni azt, ami van, nem kell várni, hanem új emberekkel kell kiegészíteni. Ezen el kell gondolkodni. Ezt meg kell tárgyalni. Ha a kollektíva szükségesnek ítéli, élhet jogaival, jogosítványával, megváltoztathatja az üzemi tanácsot. Én a jelen pillanatról beszélek, arról, ami ma van, amit meg lehet tenni, ugyanis azt szeretném, ha konstruktív megoldást találnánk. Ha úgy mondom, hogy ki lehet választani a „saját” embereket, akkor mit is értek én ezeken a saját embereken? Saját emberek - nos, ezt most olyan értelemben mondom, hogy ők azok, akik tisztességesen és eredményesen képviselik majd a kollektívák érdekeit és eredményesen járnak el a problémák megoldásáért, azokért, amelyeket az utóbbi események hulláma hozott a felszínre itt, a gdański partvidéken és Lublinban is, ahol magam is képviselő vagyok. Ami azokat illeti, akikkel a sztrájkbizottságokban beszéltem, láttam igen sok embert, akik valódi tekintéllyel és valódi adottságokkal, az aktivista temperamentumával rendelkeztek, vagy ahogyan mondani szokás, „virtigli” emberek. Miért ne kerülnének be ezek az emberek máris az üzemi tanácsok vagy más szakszervezeti testületek soraiba? Hiszen ez

önökön múlik, az önök véleményén e kérdésben. Ezen kívül szeretném kifejezni meggyőződésemet: nem tudom, egyetértünk-e ebben, de én saját mély meggyőződésemmel mondom, hogy a szakszervezeteknek jobban és eredményesebben kell képviselniük a dolgozók érdekeit és védeni ügyeiket, jogaikat. Ez lenne az első.

Másodszor: olyan módszereket és ellenszert kell kidolgoznunk, hogy ne gyűlhessenek fel társadalmi konfliktusok és konfliktushelyzetek, és hogy ezeket hatékonyan megoldhassuk a munkahelyeken.

És úgy vélem - ez a harmadik dolog -, hogy a szakszervezeteknek nagyobb befolyást kell gyakorolniuk teljes társadalompolitikánkra! Társadalompolitikán értem a bérpolitikát és a szociális juttatásokat, a járadékok, nyugdíjak, segélyek kérdéseit is stb. Ez pedig összefügg az élet- és a munkakörülmények alakításának problematikájával.

Tárgyalni kell tehát e témáról a szakszervezetek és az állami vezetés között. Illetve talán rossz ez a kifejezés, de én úgy mondom, ahogyan erre a találkozásra felkészültem. Én is készültem, alaposan, amennyire időm engedte, ugyanis teljes tisztelettel viseltetek e találkozó iránt. Úgy érzem hát, kijelenthetem, hogy ilyen kérdésekről nemcsak ünnepeken, hanem hétköznapiakon is beszélni kell, s e téren nincs kétségem. Vagyis ennek állandó, mindennapi, úgymond partneri párbeszédnek kell lennie. Nos, milyen tényezők kedvezhetnek majd ennek? Én így gondolom: az első tényező a szakszervezeti törvény módosítása, vagyis egy olyan törvénytervezet, amit önök értékelnek. A törvénynek a Szejm által történő elfogadása előtt a tervezet széles körű társadalmi vitára kerül, és a munkahelyek kollektívái véleményezik majd. Nem szeretnék bókolni, nem szeretnék üres szavakat használni, de szeretném ehelyütt kijelenteni, hogy amint e két nap alatt megismerhettem a problémákat, az ügyek felvetésének jellegét, az önök kollektívája, a partvidék különböző üzemeinek kollektívái, a kulcsüzemeké és másoké is, képesek lesznek részt vállalni épp egy ilyen helyes törvény kidolgozásában. Itt a vezérfonal minden bizonnyal a szakszervezet jogainak növelése kell, hogy legyen, de én abból az elvből indulok ki, hogy felelősséget is kell vállalniuk saját kollektívájuk előtt.

Úgy gondolom, hogy a másik ilyen tényező az, hogy a szakszervezetek a kormánytól függetlenül elemzést végeznek, miként alakulnak meghatározott dolgozói rétegek létfenntartási költségei, és ennek megfelelően, az elemzésekből fakadóan milyen béremeléseknek kell megtörténniük különféle szakmai csoportokban, illetve milyen egyéb ellensúlyozás szükséges. De amennyiben megengedik, uraim, e kérdéshez még visszatérnék.

Úgy gondolom, hogy a harmadik ilyen tényező az a bizonyos változás, amit a kollektívák követelnek: nos, nem csupán gondolom, hanem meg vagyok győződve róla... mert a munkálatok már tartanak, tehát módosításra kerül a munkásönkormányzatról szóló törvény. A törvénytervezet már a kidolgozás utolsó fázisában van. Rövidesen a munkahelyekre kerül megvitatásra. Mindez, amit elmondtam, nem lezárja, hanem megnyitja a szakszervezetek modelljét érintő további változások útját. De úgy vélem, ezt nyugodtan és megfontoltan kell megvitatni. Ennyit szeretnék mondani, elnök úr, az első kérdésről.

L. W.: Valójában nem erre számítottunk, no de ez a vitánk tárgya. Épp ezért egyelőre javaslom, térjünk át a második pontra.

M. J.: Ahogy én látom, a második pont a sztrájkjog biztosítása, valamint a sztrájkolók és az őket támogatók biztonságának kérdése...

Ezen az éjszakán a gdański sztrájkbizottság 21 pontos követelését pontról pontra véleményezte a kormány képviselője.

A 21 pontos gdański lajstrom első pontja egy független szakszervezet létrehozására vonatkozik. A második: a sztrájkjog engedélyezése és a sztrájkolók büntetlensége. A harmadik: tartsák tiszteletben az alkotmányban biztosított szólásszabadságot, a tömegtájékoztatás eszközeit nyissák meg az egyház képviselői számára is. A negyedik: állítsák helyre a jogtalanul elbocsátott, mindenekelőtt az 1970-es, 1976-os sztrájkok nyomán elbocsátott dolgozóknak és az egyetemekről kizárt diákoknak a jogait, bocsássák szabadon az összes politikai foglyot, ne üldözzenek senkit meggyőződése miatt. Az ötödik: közölje a sajtó az Üzemközi Sztrájkbizottság megalakulásának tényét és adja közre követeléseit. Ehhez - mintegy a további tárgyalások feltételeként - kötötték a Gdańsk és az ország többi része között napok óta tartó telefonblokád feloldását. A hatodik: legyen hiteles a közvélemény tájékoztatása a lengyel gazdaság állapotáról. A hetedik: a Szakszervezetek Központi Tanácsának alapjából fizessék ki a sztrájkban lévő valamennyi dolgozó munkabérét úgy, mintha évi rendes szabadságukon lettek volna. A nyolcadik: minden dolgozó alapbérét emeljék fel havi kétezer zlotyval, mintegy az eddigi áremelések kompenzációjaként. A kilencedik: emeljék a béreket az árak növekedésével és a pénz értékének csökkenésével párhuzamosan. A tizedik: valósítsák meg a hazai piac tökéletes élelmiszer-ellátását, és kizárólag a termékfelesleget exportálják. A tizenegyedik: vezessenek be jegyrendszert a húsról és a húskészítményekre és más élelmiszerekre is a piaci helyzet megnyugvásáig. A tizenkettedik: szüntessék meg az ún. „kommerciós” árakat és a devizáért történő árusítást, vagyis a belföldi exportot (Pewex-boltrendszer). A tizenharmadik: a vezető káderek kiválasztásánál vezessék be a képzettség elvét, és ne a párthoz való tartozás legyen a követelmény. Szüntessék meg a rendőrség, az állambiztonsági szolgálat és a pártapparátus privilégiumait azzal, hogy a másokéval azonos mértékűvé teszik számukra is a családi pótlékot, megszüntetik speciális üzleteiket. A tizennegyedik: szállítsák le a nők nyugdíjkorhatárát 50 évre, a férfiakét 55 évre. A tizenötödik: emeljék az újak szintjére a régi keletű nyugdíjak összegét. A tizenhatodik: javítsák az egészségügy munkafeltételeit. A tizenhetedik: hároméves időtartamra vezessék be a fizetett anyasági segélyt. A tizennyolcadik: legyen elegendő hely a bölcsődékben. A tizenkilencedik: rövidítsék a lakásra várakozás időtartalmát. A huszadik: emeljék fel a 40 zlotys napi díjakat 100 zlotysra. A huszonegyedik: vezessék be az ötnapos munkahetet, tehát tegyék szabaddá valamennyi szombatot.

Miután Jagielski miniszterelnök-helyettes minden ponthoz egy-két perces véleményt fűz, pársoros - csak a megkezdődött tárgyalás tényére szorítkozó - közös közleményt adnak ki. A tárgyalásokat elnapolják augusztus 26-ig. A sztrájk változatlanul folytatódik a hajógyárban és az egész partvidéken...

Augusztus 24., vasárnap. A tudósító pihenőnapja!? Szó sincs róla! A 9 órai ébresztőig már ketten is kerestek telefonon, de feleségem - szakmai szempontokból igencsak elítélhető módon - nem volt hajlandó felébreszteni. Sietve visszahívom Kelemen Pistát s megtudom, hogy a közös családi kirándulás terve füstbe ment. Pista bent járt a PAP központjában, és abból, hogy ma, vasárnap a belpolitikai szerkesztőség teljes létszámmal dolgozik, arra következtetett, hogy rendkívüli esemény várható.

Fél óra múlva a rádióban magam is hasonló készenléletet találok. Többben azt suttojják: összehívják a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának plénumát.

Amikor az *MTI*-tudósítót újra felhívom, már ő is tudja. Végképp búcsút mondunk tehát a Zegrzyński víztároló felfedezésének, a családok áthangolódna a ház körüli időtöltésre.

Telexen jelzem a Magyar Rádió turnusvezetőjének, hogy a 22 órás híradásban számíthat egy varsói anyagra.

Egy francia kolléga érdeklődik telefonon: igaz-e a hír a KB-ülésről? Közlöm vele, hogy magam is számítok az eseményre, de még hivatalos megerősítést sehonnan sem kaptam. A franciától megtudom, hogy a nyugatiak szerint Gierek lemondása várható, és egyúttal kemény lépéseket tesznek a sztrájkolók ellen.

Kocsival elindulok az Interpressbe, útbaejtve az Ujazdowskie és a Jerozolimskie kereszteződését, ahonnan jól szemrevételezhetem a LEMP székházát. Az épület előtti parkoló képe egy igazi munkanapénak felel meg: a hír tehát igaz. A sajtóközpontban már hivatalosan is közlik a tanácskozás tényét. Egyes nyugati tudósítók tudni vélik, hogy már holnap hajnalban katonák veszik át a Balti partvidéken az irányítást: a szárazföldi alakulatok a gyárak, vállalatok termelését indítják be, a haditengerészet a kikötőket szállja meg, s a következő lépésként a sztrájkoló munkások katonai behívókat kapnak munkahelyi szolgálatra.

Kora délután a Lengyel Rádió közli: Edward Gierek elnökletével ülésezik a LEMB KB IV. plénuma. A testület meghallgatja Stanisław Kaniának, a Központi Bizottság adminisztratív ügyekkel foglalkozó titkárának tájékoztatását az ország társadalmi-politikai helyzetéről.

A hírt óránként ismétlik.

Hogyan lesz ebből tudósítás a Magyar Rádió esti hírösszefoglalója számára? A pártközpont sajtóosztályától nem kapunk értesítést semmiféle sajtókonferenciáról, az Interpress munkatársai nem tudnak többet az esemény puszta lényénél, a nyugati kollégák rémképei nem használhatók. Marad tehát a türelmes várakozás: talán majd a fél 8-as tv-híradó...

Kelemen Pista hamarabb jelez:

- A *PAP* elkezdte adni a plénum anyagát. Jön az „odcinek pierwszy” (vagyis a hírügynökségi telex-szerviz sokrészes tudósításának „első része”). Ugorj át; mire ideérsz, legalább három odcinek meglesz...

Kocsiba ülök, s jó öt perc múlva már az *MTI*-tudósító lakásán olvasom az egymás után érkező részleteket. Stafétát alakítunk ki a konyha, az iroda és a nagyszoba között. A konyhaasztalnál Pista fordítja az első flekket, onnan az irodai telex mellett ülő feleségének, Erzsinek viszi az anyagot. A tudósítófeleség lyukszalagra kopogja a magyar szöveget, hogy majd nagyobb részletekben indíthassa el az *MTI* budapesti központja felé. Erzsitől hozzám, a nagyszoba dohányzóasztalára jut el a *PAP* telexe kollégám hatéves kislánya, Panni kézbesítésével, és ugyanezen a futárláncon át hol egy kávé, hol egy csésze citromos tea kerül az asztalra.

Arról, hogy Stanisław Kania miként értékelte a helyzetet, miről tájékoztatta a KB tagságát, nem kapunk jelentést. De arról igen, hogy a legmagasabb szintű pártvezetés összetételében alapos változások történtek ma délután. Visszahívták a Politikai Bizottságból a miniszterelnököt, Edward Babiuchot. Ezek szerint újabb kormányváltás küszöbén állunk. Elmozdították a Politikai Bizottságból Jerzy Łukaszewiczet, a propaganda pártirányításáért felelős KB-titkárt, Jan Szydłakot és Tadeusz Wrzaszczykot. A póttagok közül Tadeusz Pykát, aki pár napja még Gdańskban tárgyalt a sztrájkbizottságokkal, valamint Zdzisław Żandarowskit. A Politikai Bizottság új tagja Stefan Olszowski, akit nem is oly régen Gierek „száműzött” a politika élvonalából berlini nagykövetnek. A testület másik új tagja Józef Pińkowski, akiről ez ideig semmit sem tudunk. Vajon kettőjük közül ki lesz a miniszterelnök?

A válaszra alig 10 percet kell várni. A *PAP* szervize közli, hogy Pińkowskit ajánlja a párt a kormány élére. Órák múlva megérkezik a hír: az Államtanács Babiuchot nem egészen hathónapos miniszterelnöki tevékenysége után leváltotta, s a kormány élére Józef Pińkowskit

nevezte ki. Amikor Kelemenéktől hazaérkezem, már csak fél órára maradt a kábelkapcsolásig. A tudósításban idézem Edward Gierek zárszavát:

„...A vitában éles és fájó, de igaz szavak hangzottak el, nehéz igazságok saját hibáinkról, a következtetlenségekről és késedelmekről, a habozásról és gyengeségekről. Úgy határoztunk, hogy a közeljövőben összehívjuk a Központi Bizottság V. plenumát, és e kérdésről alaposabb, mélyebb elemzéseket végzünk, hogy kivétel nélkül valamennyi forrásához eljussunk annak a súlyos politikai és gazdasági válságnak, amelyet ma hazánk átél. Különös megrendüléssel hallottam a tengeremlékről, a Gdańskból és Gdyniából, a Szczecinből és Elblągból érkezett elvtársak felszólalását. A bonyolult igazság légköre árad belőlük, amely különös erővel szól hozzám, a munkásmozgalom sokéves dolgozójához. Meg kell, hogy találjuk a kiutat a drámai konfliktusból a dolgozó emberekkel, a munkásosztállyal való kölcsönös megértés útján...”

Augusztus 25. Ma ismét megdőlt egy rémhír. A partvidéken nem történt katonai lépés. Nem militarizálták a gyárakat, kikötőket, nem kaptak behívót az emberek, nem hirdettek rendkívüli állapotot a körzetben.

Dél előtt tizenegy óra lehet, amikor a Nowy Światon lévő fotószaküzletből kilépve egyforma fehér papírlapok egész kötegére taposok. Felemelek egyet: röpcédula. A gdański követelések listája. A forgalmas belvárosi utcán a járókelők azonnal felkapkodják a többi is.

Az igazi „szenzációt” ma az esti tv-híradó hozza. Első munkanapja végén a tegnap éjjel ki-nevezett pénzügyminiszter, Marian Krzak interjút adott a híradónak Lengyelország külföldi eladósodásáról és a törlesztés gondjairól.

„Lengyelország külföldi adóssága elérte a 20 milliárd dolláros szintet. Ezt az összeget hosszú és középlejáratú hitelek alkotják. Ez rendkívül magas szint, amit már nem léphetünk túl. Az eladósodás összege ugyanis meghaladja több mint kétszázéves árú- és szolgáltatási kivitelünk értékét [...] Ez az adósságtömeg az utóbbi tíz év során gyűlt fel. A hitelek tárgyát képező összegeket - főként az első időszakban - termelőparkunk beruházásaira és korszerűsítésére fordítottuk. Csupán a hetvenes évek második felében csatlakozott ehhez jelentős mértékű gabona- és takarmányvásárlás ugyancsak hitelekre alapozva [...]”

A pénzügyminiszter az interjújában a hitelfelhasználások hatékonyságát elemző banki vizsgálat eredményeire hivatkozva elmondta, hogy olyan pozitív példák mellett, mint a bielsko-bialai autógyáré, kedvezőtlen jelenségek is mutatkoztak. A túlzottan széles beruházási front azt eredményezte, hogy igen sok objektum átadása késlekedett, s a részükre ugyancsak hitelekkel vásárolt gépek kihasználatlanul állnak.

„Jelenlegi eladósodásunk szintje nem hat negatívan életszínvonalunkra. A fogyasztás céljára felvett múltbeli hitelek az életszínvonal megtartását is szolgálták. A kölcsönöket visszafizetjük, a normális adósságszolgálatot teljesítjük, ugyanakkor behozatalunk fedezeti forrásul új hiteleket is felhasználunk. Ezáltal az importot az exporttal nagyjából azonos szinten tartjuk. Nem engedhetjük meg magunknak - s nincs is rá szükség -, hogy csökkentsük a behozatalt. Csupán szintjét nem szabad a kivitelnél magasabbra emelni. Egyidejűleg növelnünk kell az exportot, már csak azért is, hogy az ebből származó bevételek további importra fordíthatók legyenek. Feltételezzük, hogy még hosszú ideig bankhiteleket kell igénybe vennünk a behozatal egy részének fedezésére.” A pénzügyminiszter a tv-nézőknek azt is elmondta, hogy a Lengyel Népköztársaság különösebb gond nélkül hozzájut a hitelekhez: „Ugyanis országunk bizalmat élvez, mégpedig az ország fejlett termelőképessége jóvoltából, de főképpen azért - s ennek nagy jelentősége van -, mert határidőre visszafizetjük adósságainkat. Csakhogy ennek

az állapotnak a fenntartása a folyamatos kiviteltől függ, mert ez teremti meg bankjaink állandó bevételeit.”

(Eszembe jut: a gdański tárgyalások - kétnapos szünet utáni - folytatásának előestéje van. Jagielski miniszterelnök-helyettes holnap vadonatúj érvekkel ülhet tárgyalóasztalhoz a hajógyárban: őszinte tájékoztatás a gazdaság állapotáról, ígéretes személyi változások a legfelsőbb vezető testületekben, megújulás előszele a szakszervezeteknél.)

Augusztus 26. Lapszemlézéssel kezdem a napot, amint tudósítóhoz illik. A *Trybuna Ludu* szerkesztőségi cikkének központi gondolata: „Lengyelország nem állíthatja le az élet normális ritmusát azért, mert vannak az országban megvitatandó kérdések. Nem futja nekünk ilyen vakációra. Nem futja, éspedig nemcsak gazdasági, de erkölcsi és politikai okokból sem. Aki ezt még nem érti, nem érti azokat a valóságos veszélyeket, amelyeket a tehetetlenség és a rendetlenség okozhat az országnak, nemzetnek és az államnak.”

Telefont kapok az Interpressből: A LEMP KB-ben sajtókonferencia lesz a szocialista országok és a nyugati államok kommunista sajtótudósítói számára.

Telex Budapestre: délután 17.30-ra kábelt kérek.

Újra telefon az Interpressből: a sajtókonferencia elmarad.

Telex Budapestre: a kábelt kérem áttenni 18.00-ra, minden bizonytalan, de valószínűleg fontos információkat kapunk délután. Talán ülésezik a Szakszervezetek Központi Tanácsa. Személyi változás várható. Talán új tárgyalás, esetleg megoldás lesz Gdańskban.

Az Interpressben megtudom, hogy a szakszervezeti tanácskozás elkezdődött, s délutánra *PAP*-közlemény is várható. A sajtóklubban egy lengyel rádióskolléga figyelmeztet, nézzem este a tv-t, talán közvetítik a częstochowai Jasna Goráról Wyszyński bíboros szentbeszédét. A francia kolléga megígéri, felhív, ha megkapja a Gdańskban újra kezdődő sztrájk tárgyalások magnófelvételét. Az MTI és a Népszabadság tudósítóival életbe léptetjük a „forró drótot”.

Visszaérkezem irodámba. Előkészítem az adás előtt még kiegészítendő tudósításvázlatot:

„Gondterhes várakozás, a súlyos válsághelyzetből való kibontakozás reménye jellemzi a lengyel közhangulatot. Az ország jelentős részén fennakadás nélkül, nyugodt körülmények között dolgoznak, és a múlt héten még tapasztalt felvásárlási láz is mintha csillapult volna...” Amikor ezt leírom, töprengek: ne mondjam-e el hallgatóimnak, hogy a lengyel lakások élelmiszerraktárakká változtak, s szó, ami szó, az én előszobámban is ott lapul egy hajóláda mélyén öt kiló liszt, ugyanannyi cukor és legalább 15 doboz konzerv.

A tv-híradóig másfél óráam van. Ez épp elég arra, hogy kocsimat megtankoljam a szomszéd utcában, ha nincs a kútnál kilométeres sor. (Márpedig tankolni kell: holnapután el kell jutnom Gdańskba!)

A kúthoz vezető Komarowa utcán reményt veszítve számolom a kocsikat: ...hetvennyolc és hetvenkilenc. Már-már lemondok a tankolásról, amikor ismerős benzinkutast veszek észre.

- Panie redaktorze, jöjjön vissza este tízkor. Addig félreteszek magának kannákban 40 litert, rendben?

- De Gdańskba készülök...

- Dobrze redaktorze, meglesz a nyolcvan, oké?

- Dziękuję panu!

Így fél nyolckor ott ülhetek a tv előtt. A híradó első híre: véget ért a Szakszervezetek Központi Tanácsának plenáris ülése. A kemény bírálatokat elfogadva a testület úgy foglalt állást, hogy a szakszervezetek a jövőben jobban vegyenek részt a dolgozókat érintő döntésekben. Elfogadta Jan Szydłak, a Lengyel Szakszervezeti Szövetség elnöke lemondását, az új elnök Romuald Jankowski, a vasas szakszervezet eddigi főtitkára.

A híradó után felvételtől sugározzák Lengyelország prímásának a częstochowai egyházi ünnepségen mondott szentbeszédét.

A képen megjelenik a hetvenkilenc esztendő, szikár, szigorú arcú Wyszyński, s a Jasna Góra-i kolostornál felállított baldachinos szószékről, a Lengyel Televízió kamerái jelenlétében szól előbb egyházi dolgokról, majd a válság veszélyes fordulójaához érkezett pillanatokra utalva szózatot intéz hallgatóságához, a tv-nézőkhöz:

„[...] Mi manapság oly sokat panaszkodunk a különböző társadalmi és szakmai intézmények rossz működésére. Az egyik szakma vádolja a másik szakmát. Ki tudjuk számolni a munka és a gazdálkodás rossz eredményeit. Tudunk beszélni a munkakerülőkről, tudunk beszélni a legkülönbözőbb sikertelen munkálatokról. El tudjuk vetni és el tudjuk ítélni ezeket, mégpedig úgy, hogy a felelősséget egy másik szakmára hárítjuk. De ne feledjük, mi magunk hogyan műveljük a saját szakmánkat, mivel járunk hozzá mi magunk a közülethez és a nemzetgazdasághoz.

Tudjuk, hogy amikor nincs tisztességes munka, akkor a legkiválóbb gazdasági rendszer is kudarcot vall, és csak az adósságot és a kölcsönöket szaporítjuk, azokat pedig naponta felémésztjük, mert munka nélkül nincs jólét. És bár az embernek joga, hogy pihenjen, s bár néha, amikor nincs más eszköz, az embernek joga, hogy véleményét akár úgy is kifejezze, hogy tartózkodik a munkától, mégis tudjuk, ez igen költséges érv. Igenis költséges érv, s ennek az érvnek az ára milliárdos méretekre rúg, az egész nemzetgazdaságot terheli, és valamiféle bosszú gyanánt rombolja a nemzet, a család és minden egyes ember életét. [...]

Ha kötelességünket teljesítjük, még nagyobb jogcímünk lesz a jogainkat követelni [...] Kinek nincs vétké közöttetek? Ne nézegessünk köröskörül minden irányban! Pillantsunk önnön lelkiismeretünkbe! Tudakoljuk meg, mi az, amiben mi magunk nem jeleskedünk! Akkor pedig meglátjuk, hogy ez a mai fájó helyzet nem más, mint valamiféle szerencsés vétek, valamilyen *felix culpa*, ami megérteti velünk kötelességünket hazánk iránt, s a feladatokat, melyek hazánkban teljesítésre várnak.”

Kikapcsolom a tévét, töprengek.

Mi motiválta az ország vezetését, és mi készítette az egyházi hierarchia fejét erre a példa nélküli adásra? Talán az, hogy a lengyel katolikus egyház a történelem legdrámaibb perceiben hazafias megfontolásból máskor is szövetségre lépett a baloldallal: a német megszállás idején az ellenállási mozgalomban a kommunista és lelkész együtt konspirált. A lengyel püspöki kar ugyanezzel a Wyszyńskivel az élén, s a Vatikán hozzájárulása nélkül (!) a háborút követően elismerte a népi demokráciát. Vajon most Wyszyński maga ajánlotta fel, hogy nyugalomra inti az országot, vagy az ország vezetése kérte fel szólásra a prímást? És hallgatnak-e az egyházfő szavára Gdańskban, Szczecinben, Elblągban a sztrájkolók? Ha igen: a LEMP és a kormány tekintélye csorbul. Ha nem: az egyházi vezetés pozíciója, a prímás személye sínyle meg a tv-szózatot.

Még 24 óra sem telik el, amikor kiderül: a sztrájk folytatódik, s a szentbeszéd kiváltotta a nyugati jobboldali sajtókörök és a legreakciósabb lengyel emigráció dühét. A lengyel nyelven sugárzó nyugati adók azonnali támadásba lendültek, majdhogynem árulónak kiáltották ki Wyszyńskit.

A helyzet pokolian veszélyes. A feszültség országszerte óráról órára növekszik. A fővárosi üzemekből olyan hangok hallatszanak, hogy ők is bármely pillanatban csatlakozhatnak a tengerparti sztrájkokhoz. A hivatalokban, üzletekben, kórházi folyosókon, az autószerviz nagycsarnokában mind magasabbra csap a viták hulláma, egyre gyakrabban hangzik el: ki a felelős, kik a felelősek? Az emberek korrupciós botrányokról beszélnek; közvetlen környezetükben és magasabb szintű vezetői körökben megnevezik azokat, akik a hetvenes években az állam, a nép pénzéből építettek luxusvillákat. Külkereskedőkről terjednek hírek, akik saját hasznukra Lengyelország kárára vásároltak rossz licenceket, elavult technológiát.

Meglátogattam Karolt, mérnök barátomat.

- Hidd el, előbb-utóbb feloldódik a feszültség.
- De Karol, az lehetetlen, hogy engedélyezik egy mindentől független szervezet megalakítását.
- Nem lehetetlen, mert nincs más megoldás.
- És az erőszak?
- Ugyan! Az szóba sem jön... szerintem.
- Miért vagy ebben olyan biztos?
- Nézd, az erőszak erőszakot szülne. És még valamire emlékeztetlek: Edward Gierek 1971-es februári kijelentésére, arra, amit az akkori, hetvenes decemberi zavargások után mondott a LEMP KB pléniumán...
- Tudom, mire gondolsz. Ezt magam is kijegyzeteltem: „A munkásosztállyal keletkező konfliktusok erőszakos megoldása mélyen ellentétes a szocializmus elveivel, szakadékot teremt a néphatalom és a nemzet között.” Ugye, erre gondolsz?
- Pontosan erre.
- De Karol, Gierek sok egyebet is mondott, ígért az évtized elején!
- Valóban, de épp az utóbbi néhány nap eseményei, a Jagielski-féle gdański tárgyalások mutatják, hogy ehhez, legalább ehhez az egy elvhez igenis következetesen ragaszkodik a vezetés.
- Ez valóban így látszik igaznak, a veszély mégis óriási. Most tehát arra lehet számítani, hogy Gdańskban megalakíthatnak egy új szervezetet...
- Egy új szakszervezetet!
- Karol, ez nem szakszervezet lesz!
- Sötéten látsz, betonfej vagy, öregem.
- Dehogyan. Egyszerűen látom és hallom, kik azok, akik rá akarják venni a munkásokat egy független, önigazgatású, úgymond szakszervezet megalapítására.
- És nem is nehéz őket rávenni. Különböznék ne hidd, hogy a lengyel munkásság a szocializmus ellen akar fellépni. És azt is biztosan tudod, hogy a gdański sztrájkolók között ott vannak a párttagok is. Egy új, egy jobb szakszervezet megalakítását kívánják ők is.
- Ha valóban csak erről lenne szó...
- Jó, jó, tudom, hogy mire akarsz kilyukadni: kívülről manipulálnak bennünket... Igen, ezzel számolni kell, de vedd figyelembe, hogy ezeket a munkásokat a Gierek-féle sikerpropaganda manipulálta egy évtizeden át, s ez a manipuláció most lelepleződött, kudarcot vallott.

- És most a jogos munkástiltakozás egy másfajta manipuláció miatt gellert kap.

Karol töpreng, nem felel azonnal.

- Sajnos, talán...

A lengyelek vitáiban mást sem hallani ezekben a napokban, mint a népi Lengyelország konfliktusainak, kudarcainak sorolását. Itt is, ott is felismerhető a Szabad Európa Rádió előző esti műsorainak egy-egy részlete, s a lengyelek most egyik napról a másikra megfedkeznek azokról a valódi sikerekről, eredményekről, amelyek az ő kezük nyomán születtek ugyanebben a 36 évben. Senki sem idézi fel Varsó, Gdańsk, Wrocław, Szczecin és más városok tüntető újjaépítését, elhallgatják a gigantikus iparteremtést, azt, hogy negyedmillió fiatalnak, a háború utáni legnagyobb létszámú nemzedékének nyújtottak munkaalkalmat, szakmát; hogy ezer iskolát építettek az államalapítás millenniumára. Utak, hidak, viaduktok, világszerte elismert színház- és filmművészet, párját ritkító színvonalú televíziós műsorok, élénk irodalmi élet...

Mindez nem fér bele abba a képbe, amit a lengyelek önmagukról festenek ebben a nagy nemzeti vitában; abba a képbe, amivel a népi Lengyelország 36 évét kizárólag a vereségek, a Lengyel Egyesült Munkáspárt nevéhez fűződő kudarcok panorámájaként kívánnak országvilág elé tárni.

És persze, igaza volt Karolnak, amikor búcsúzóul ezt mondta nekem: „Ne felejtsd el, te kívülről, még ha legjobb szándékkal is, de kívülről ítélsz meg bennünket.”

Augusztus 27. A tévé-híradóban tájékoztatást olvasnak be a minisztertanács üléséről: a kormány elhatározta, hogy kidolgozza a súlyos válságból kivezető út programját, s első lépésként pótlólagos húsbehozatalról döntött. A hús fogyasztói árát 1981 őszéig, tehát egy jó esztendőre befagyasztják, visszaállítják a cukorjegyet és növelik a szén hazai értékesítési arányát.

Este tíz után belehallgatok a világ híreibe is: Az Egyesült Államok kongresszusának 104 képviselője levelet intézett Carter elnökhöz, s azt követelte, hogy az elnök érvényesítse befolyását, és lelkesítsék a lengyel népet „a kommunista rabság bilincseinek” lerázására.

Ébresztőórám hajnali négyre állítom. Nyolckor, de legkésőbb fél kilenckor Gdańskban szeretnék lenni...

Augusztus 28. A napok óta tartó esőzés végre abbamarad. A köd is csak itt-ott készlet lassításra, s mert Varsótól senki és semmi nem állítja meg a kocsimat, elég korán megérkezem. 7.20 sincs még, amikor a félmillió nagyváros nevét jelző táblánál ötvenes sebességre váltok, tiszteletben tartva a lengyel közlekedési szabályokat. Az elővároson áthaladva semmi rendkívülit nem fedezek fel, hacsak az nem üt el a tavalyi képtől, hogy sokkal kisebb a forgalom, nem járnak a buszok, trolik, s beljebb sem szaporodnak a járművek. Csak a forgalmi jelzőtáblákból tudom, általános iskola mellett fut el a kocsim, kihalt a környék, s noha fél nyolc múlt pár perccel, egyetlen kisdíákot sem látok. A sztrájkok befejeztéig ezekben a tengerparti városokban nem tartanak tanévnyitót. Régi barátom, Adam be tud-e juttatni a sztrájk helyszínére? Nem kanyarodok jobbra, a Lenin hajógyár kapuja felé. Adammal a tengerészszálló, a Hotel Morski bejáratánál kell találkoznom 8.15-kor. Korábban érek oda, egy közeli mellékutcában hagyom a kocsit, s a magammal hozott szendvicshez lehörpintek fél liter tejet a szálló melletti bisztróban.

Adam szabadkozva érkezik:

- Nem megy minden olyan simán, mint gondoltam. Tölts el a környéken egy órát, fél tízre megpróbálom.

Van hát időm nézelődni. Komoly arcú emberek járkálnak az utcákon, tereken, és a legtöbben a hajógyár felé tartanak. Az üzletekben - igaz, még csak az élelmiszer- és zöldségboltok nyitottak ki - normális a forgalom. Az árukínálat pontosan olyan, mint a fővárosban vagy talán kissé jobb. A pultok előtt szerények a sorok, nem látom az ideges felvásárlás jeleit. Vagy már mindenki „bespájzolt”? Szeszes italt nem árulnak és nem szolgálnak fel, a hármastvárosban szesztilalom van. Azt mondják, a hajógyárban is tilos az italfogyasztás. Maguk a sztrájkolók rendelkeztek így. Kilenc órakor már elfogyott az újság, egyetlen példány sincs a helyi lapokból és *Trybuna Ludu* sem kapható.

Járok, gyűjtöm az élményeket, illetve gyűjteném, de nincs élmény, nincs esemény. Jó lenne ezt az órácskát okosan eltölteni, talán át kellene szaladni Sopotba vagy inkább a gdyniai kikötőbe. Egy járőrelőtől megtudom, hogy taxival nem jutok el sehová, a magántaxisok is csatlakoztak a sztrájkhoz. Egyedül az elektryczka, a három városrészt összekötő helyi érdekű villamos vasút közlekedik. A szerelvényeken nemzeti zászlók lobognak: ez azt jelenti, hogy a vasutasok dolgoznak ugyan, de támogatják a többiek sztrájkját.

A helyiérdekűvel nem biztos, hogy időben visszaérek. Szolgálati kocsimról szó sem lehet, mert fehér WZ betűs rendszámommal - a nem diplomata külföldiek autójának jele - nem akarom vállalni a szenzációéhes külföldi szerepét. Maradok hát a Hotel Morski környékén. Még egy következtetés: az utcákon nincs rendőr, mint bármikor máskor, nem észlelhető semmiféle hatósági készenlét.

Adam negyedórával korábban megérkezik. Arca már nem borostás. De vajon elintézte-e?

- Ceść Sábólć, wszystko w porządku! - üdvözlő mosolyogva, lengyelesen ejtve nevemet, s közli, hogy minden rendben van.

Beülünk kis Fiatjába, ahol kopott kék farmerben már ül egy jól megtermett fiatalember. Róla kiderül, hogy Adam kollégája, hajóépítő technikus, párttag, az egyik üzemrész sztrájkbizottságának a tagja. Mindketten megdicsérnek, hogy nem csíptem ki magam: a fekete trikó és a gyűrött vászonfarmer megfelelő öltözk. Látogatásomról mindenki tud, akire tartozik, nem lesz probléma, ha már belül leszünk a kapun. Adam ugyan kissé ideges.

- Csak a kapuban lehet egy kis malőr. Mindenesetre Janek megy elől, te középen, én zárom a sort.

A gyárkapu közelében már sűrű a tömeg, s ahogy gyalogosan közelítünk, egyre többen vannak. A gyár előtti tágas téren padokon és a kerítés alacsony kőpadkáján minden hely foglalt.

- Kik ezek az emberek? - kérdezem a fiúktól.

- Hozzátartozók. Feleségek, szülők, gyerekek, barátok. Itt az egész város.

- Figyelj csak, hallgasd a hangszórókat! - mondja Janek. „Pan ikszet vagy pan ipszilont várja családja...” A kapu és a kerítés fémrácsait virágcsokrok borítják: a sztrájkolókat köszöntő gdańskiai csokrai.

Rádöbbenek, hogy 38 éves újságíró létemre először látok sztrájkot. Mire ocsúdok, barátaim már „át is dobnak” e veszélyes zónán. Azt sem tudom megfigyelni, mint mond Janek a kapusoknak és a nemzetiszín karszalagos pikieteknek (ezzel a bizonyára franciából származó

szóval jelöli a lengyel a sztrájkőröket), talán valami papírfélét is mutatott, mindenesetre a gyárkapun belül vagyunk. Utólag tudom meg, hogy ez csodával határos eset volt, mert az Üzemközi Sztrájkbizottság különleges engedélye nélkül senki be nem teheti a lábát. Vagy szereztek egy ilyen papírt?

- Arra ne számíts, hogy a tárgyalásra is be tudunk vinni, de a vitát minden gyárrészlegben hallhatod, mert be van hangosítva az egész stocznia (hajógyár). Ennyit tehetünk a magyarok jó tájékoztatásáért - kacsint rám régi barátom. Megtudom tőlük, hogy van itt ugyan egy tájékoztató iroda, de oda sem tudnak bevenni. El tudnak kísérni néhány részlegbe, beszélhetek sztrájkoló munkásokkal és műszaki értelmiségiekkel meg irodistákkal is. Megnyugtатnak, itt már nem kell konspirálni, nyugodtan megmondhatom, hogy magyar újságíró vagyok, és az emberek nem fognak elzárkózni. Így is történt.

Az egyik részleg művezetői irodájában négyen verik a blattot, pontosan úgy, mint egy magyar társaságban, ha unatkoznak. Csak itt „oczko”-nak, szemecskének nevezik a huszonegyet, s nem magyar, hanem francia kártyával játszanak. Pénz nincs az asztalon, a játék tétje a siker. Néhány osztás után szívesen abbahagyják a kártyázást. Talán már két hete játszanak...

- Ne haragudjon, de állítólag maguknál Magyarországon azt mondják, hogy a lengyel munkás nem szeret dolgozni, azért sztrájkolunk.

No, ez jól kezdődik, gondolom, s kérdéssel felelek az öreg, legalább hetvenévesnek látszó munkásnak, aki ugyan lehet fiatalabb is, de a tétlenség alaposan megviselte. (Ezt később mindenkin megfigyelhetem.)

- Honnan tudja, uram? (Az uram vagyis a „pan” megszólítás munkásnak, professzornak, parasztnak, főorvosnak egyaránt kijár a lengyel nyelvben.)

- A fiam pár napja mondta; maguknál kempingezett valahol Budapest mellett.

- Nézze, a magyar sajtóban, rádióban mi pontosan elmondjuk, miért sztrájkolnak a lengyel munkások. Nagyon sokat írunk, beszélünk a hetvenes évek hibáiról, torzulásairól.

- És mégis így ítélnék meg minket?

- Ezt nehezen tudom elképzelni, de amióta maguk leálltak, én sem jártam a hazámban. A lényeg, hogy én most éppen azért jöttem ide...

- Jól van, magyar testvérem, nézzen szét, győződjön meg a lengyel munkás tisztességéről, meg arról is, hogy nem akarunk mi semmi rosszat.

Fiatalabb, úgy negyven esztendő, szemüveges munkatársa veszi át a szót. Szenvedélyesen beszél, bár láthatóan fáradt:

- Ne higgye, hogy örömről leljük a sztrájkban. Egyszerűen meg akarunk alakítani egy olyan szervezetet, amely tényleg megvédi az érdekeinket.

Újra a társaság legidősebb tagja szól:

- Én már csak építettem itt a szocializmust... és legyen is szocializmus ezután is. De igazi szocializmus! Elegünk van a bírálattól meg az önbírálatból. Tudja, milyen gazdag a mi országunk? Csak egyszer építsük már fel ezt a Lengyelországot...

- Az első Lengyelországot - vág közbe egy eddig hallgató köpenyes mérnökféle. - Az első és ne a „második Lengyelországot”, ahogy Gierek nevezi az általa fújt szappanbuborékot. Legyen végre egy olyan Lengyelország, amihez nem kell jelzőket ragasztani.

Az idős munkás jelentősegteljesen a szemembe néz.

- Maga biztosan kommunista... Na látja, én is az vagyok. Akkor nekem aztán elhiheti, hogy ebben a sztrájkban Lenin is mellettünk lenne.

- Az lehetséges - felelek gyorsan, hogy ezt a témát folytathassuk, s bár nem vitatkozni jöttem, nem állom meg szó nélkül. - Csakhogy maguk mellett most inkább olyanok szónokolnak, akik nem épp a lenini elvek alapján képzelik el Lengyelország jövőjét.

- Ugyan már, mi is tudjuk, hogy vannak itt szerencselovagok is. Még talán ellenségek is. De higgye el, amikor meglesz az új szakszervezetünk, a munkások veszik kezükbe a dolgokat - mondja az idős férfi meggyőződéssel.

A szemüveges a művezetői iroda üvegfalán át kibámul a hatalmas csarnokba, s töprengve mondja:

- Nos, szerkesztő úr, én nem vagyok párttag, bár elveim szerint lehetnék... De nem is erről akarok magának beszélni... Csak annyit akarok mondani, hogy maguk ott kívülről, a szocialista országokból is, meg Nyugatról is furcsán néznek most ránk. Gyanúsak vagyunk. Maguk azt hiszik, a szocializmus ellen sztrájkolunk. Nyugaton még remélik is néhányan.

Adam barátom is beleszól a társalgásba.

- Mondd csak, Sábólc, a te rádiód beszélt-e a 21 pontos lista első követeléséről, a független szakszervezetekről?

- Igen, a Magyar Rádió is, a Népszabadság is, az MTI is.

Kijelentésemet kissé kételkedve, de barátságosabbra váltva nyugtázzák. Elköszönünk. Társaim átkísérnek az üzemcsarnokon, ahol rend, tisztaság van. Itt-ott kisebb csoportok beszélgetnek, cigarettáznak, néhányan könyvet olvasnak, rejtvényt fejtenek. Mások hálósáokban alusznak, mert éjszaka ők adták a karszalagos ügyeletet, ők voltak sztrájkőrészen.

A következő háló- és pihenőhelyiségnek berendezett műhelyben - máskor! - óriási fémlemek csattognak a kalapácsok alatt, szikrázik a hegesztőpálcák hegye. Most egy harminc év körüli betanított munkás, aki korábban könyvesbolti eladó volt, hosszasan vitázik velem egy üres láda tetején a hatalom lényegéről. Politológiai fejtegetését - egynéhány családi fotó közül előhalászott - gépírással idézettel támasztja alá. Le is jegyzem noteszembe Albert Camus mondatait:

„Nem szabad a nélkülözhetetlen rendre hivatkozni csupán azért, hogy ezáltal ilyen vagy olyan akaratot kikényszerítsünk. Akkor ugyanis megfordul a probléma. Nem kell a rendet megkövetelni csupán azért, hogy jól kormányozzunk; jól kell kormányozni, hogy megvalósíthassuk azt az egyetlen rendet, aminek értelme van. Nem a rend erősíti meg az igazságot, hanem az igazságosság adja meg a rend bizonyosságát.”

Amíg egyik helyről a másikra megyünk, Janekkel bele-belehallgatunk a hangszórókon közvetített tárgyalásba is. Most éppen Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettes beszél: „Én már különféle dolgokról tárgyaltam életemben, mindenekelőtt gazdasági ügyekről, gazdasági együttműködésről. De sohasem folytattam tárgyalásokat lengyel ügyekről külföldi tudósítók részvételével. És azok az urak ott kicsodák? Vajon csak lengyelek vannak itt?” Valaki így válaszol: „Ezek barátok!”

Janekre nézek, látom, kényelmetlenül érzi magát.

- Tudod, azok ott bent nyugati tudósítók...

- Engem, a baráti ország újságíróját pedig így kellett becsempészni.

- Őket nem a magunkfajta hozta be a gyárba.

- Ezek szerint ebben a nagy egységben is van „magunkfajta” meg „nem magunkfajta”?

- Hm...

Ez a jó három óra sok élménnyel gazdagított, s amit még tudni szeretnék, megbeszélhetjük a Hotel Morski melletti étteremben is. Megkérem Janeket, ismét „dobjanak át” a kapun.

Előkerítjük Adamot, s amint bejöttünk, ugyanúgy távozunk. Áradnak az emberek a város felől: úgy érzik, közeleg a sztrájk végét jelentő megállapodás.

Az étteremben ukrán borscs és tejfölös-cukros palacsinta a menü, kávé nincs. Barátaim teát kérnek, jómagam egy meghatározhatatlan üdítőt „Aranyharmat” elnevezéssel.

- Sok mindent tudok már, de azt még most sem, hogy is kezdődött ez a sztrájk.

Adam felel:

- Gyűlt az elégedetlenség hetek, hónapok, sőt évek óta...

- Ezt tudom, Adam, én arra a szikrára gondolok most, amelytől fellobbant...

- Világos - veszi át a szót a tájékozottabbnak látszó Janek. - Te a közvetlen előzményt kérde. Hát... augusztus 7-én elbocsátották a gyár egyik dolgozóját, Anna Walentynowicz asszonyt.

Ezt a nevet ma a gyárban is hallottam.

- Ő is ott ül a tárgyaláson, ugye?

- Igen, ő az egyik főszereplő Wałęsa mellett - mondja Adam, Janek pedig folytatja.

- Tehát ezt az asszonyt, a KSS-KOR-hoz közel álló nőt, a szabad szakszervezetek egyik illegális szervezőjét ezen a napon megint elbocsátották a gyárból. Ez volt az ok, bár akkor még eltelt egy hét a nagy sztrájk kitöréséig. Mindenesetre a gyárban a legtöbben azt mondják, Walentynowicz asszony védelmére szüntették be a munkát.

A sztrájk történetét ettől a ponttól már magam is jól ismertem: augusztus tizenharmadika - beszüntetik a munkát; tizennegyedik - a sztrájkolók lezárják a gyárkapukat; tizenhatodika - elterjed, hogy erőszakos ellenintézkedés várható a hatóságok részéről; huszonharmadika - megkezdődik a tárgyalás a Jagielski vezette kormánybizottság és a Wałęsa vezette sztrájkbizottság között; ma, huszonnyolcadikán - a tárgyalások tartanak, egyre elérhetőbbnek látszik a megoldás.

- Voltaképpen ki ez a Lech Wałęsa? - kérdelem barátaimat, van még fél órájuk, s én kíváncsi vagyok, ők mit tudnak róla.

- Lech legendás fickó a stoczniaiban, de én személyesen alig ismerem, Adam többet tud mondani róla.

- Igen, személyesen ismerem, de nem sokat tudok róla. Először a hatvanas évek vége felé jött ide dolgozni. Villanyszerelő volt. Azután hetvenben részt vett a sztrájkban. Úgy emlékszem, tagja volt az akkori sztrájkbizottságnak is. Később munkavédelmi felügyelő volt egy ideig, de akkor is villanyszerelőként dolgozott, felügyelő társadalmi munkában volt.

Adam töpreng, mit is mondhatna még a sztrájkvezérről.

- Tudod, olyasmit nem akarok mondani, amiről nem vagyok meggyőződve, mert Leszkekről mindenfélét beszélnek az üzemben... A legtöbben félistent csinálnak belőle, de olyanok is vannak, akik szerint a nyugatiak embere, sőt már azt is hallottam, hogy Gierekéknak dolgozik és majd kijátszik bennünket...

- Mindenesetre úgy 75-76 körül elbocsátották a stoczniaiából és valamelyik gdański kisüzemben helyezkedett el. Akkor ennek a hírével volt tele a hajógyár - egészíti ki Janek a képet.

Igyekszem a magam információit megerősíteni barátaimmal.

- Úgy hallottam, hogy a hetvenes években illegális tevékenységet folytatott.

- Ezt is mondják róla. Állítólag a *Robotnik Wybrzeża* nevű illegális újság szerkesztőségéhez tartozott... Állítólag - feleli Janek. Adam még hozzáteszi:

- Én meg azt hallottam, hogy röpcédulákat és más ellenzéki kiadványokat terjesztett.

Annyi bizonyos, hogy Lech Wałęsa hiteles portréját az „állítólagból”, „azt mondjából”, a legendákból nem állíthatom össze. Hajógyári barátaim visszatérnek a sztrájkba, én pedig igyekszem vissza Varsóba. A sietség ezúttal ötszáz zlotys helyszíni bírsággal jár Gdańsk határában.

Ki is ez a Lech Wałęsa?

Egy jó esztendővel később olvasom a „Wałęsa” című könyvet, amelyet a gdański Wydawnictwo Morskie könyvkiadó jelentetett meg 1981 szeptemberében, s amelyhez meglehetősen kalandos úton jutok hozzá:

Budapest és Varsó között a MALÉV-gép fedélzetén a stewardess egy ifjú hölgy mellé ültet, akiről megtudom, hogy pincér Gdańskban, mégpedig abban az étteremben, ahol Lech Wałęsa ebédel. A repülőutat nehezen viselő útítársnő nekem, az alkalmi felcsernek ígéretet tesz: megszerzi ezt a könyvet, ha kell, magától Wałęsától. Így is történt. Október végén két gdyniai tengerésztől vehettem át a nem egészen kétszáz oldalas kötetet a varsói főpályaudvaron.

A kötet egyik fejezetének (Dookoła życiorysu - Az életrajz körül) szerzője Edmund Szczesiak újságíró.

„Lech Wałęsa 1943. szeptember 28-án született Popowóban [...]

- Emlékszem-e Leszekre? - a parasztasszony mosolyogva ismétli meg a kérdést. - Hát persze, hogy emlékszem [...] Emlékszem a nagyapjára, sőt a dédapjára is. Politizáló ember volt. Azt mesélik, hogy [...] Piłsudski egy ideig nála rejtőzködött, így mondják itt az öregek [...]

- Zajos egy család - szól közbe Kosztowna, megszakítva hitvese hosszú monológját. - Hány gyereke is volt a Wałęsa-nagyapának? Talán húsz is, két asszonnyal [...]

- Lech apja ácsmesterségből élt [...] Úgy, hogy ha ez a Leszek innen származik, akkor biz' szegénységből származik. [...]

- Kivándoroltak Amerikába, a nővéréhez. Apja máig is ott van, Lech anyja visszajött, koporsóban. [...]

- A fiaik emberré lettek. Kitanultak. Edward mérnök Kutnában, Stanisław pedig Bydgoszczban. [...]

Kíváncsian pillantottunk bele a régi osztálynaplóba. Közepesen tanult. Nem volt hát eminens. [...] A szakmunkásiskolát Lipnóban végezte el [...]

- Az 1958/59-es tanévben az I/b-be járt [...] Mezőgazdasági gépész osztály volt. [...] Iskolánk végbizonyítványában két négyese volt: vállalati gazdálkodásból és testnevelésből. És egy ötös - magatartásból. A történelem ment a legrosszabbul. Ha az ember úgy közelített hozzá, hogy lehetőséget adott neki egy csoport irányításához, pótolhatatlanná vált. [...] Az iskolát 1961-ben

fejezte be. A gépállomáson dolgozott. Azután pedig - miként igen sok nálunk végzettet - elragadta a tenger iránti szerelem, a hajógyárba vándorolt. [...]

[...] Gdańskba 1967-ben érkezett meg és a Gdański Hajógyárban villanyszerelőként kezdett dolgozni [...] (A személyzeti osztályon) bepillantásra megkapom a 61 878-as számmal ellátott szürke irattartót. Ez Lech Wałęsa hajógyári száma [...] A „katonai szolgálat” rovatban bejegyzés: tartalékos tizedes. Családi állapota: nőtlen vagyok. Tömegszervezeti tagsága: ZMW. [Falusi Ifjúsági Szövetség - Sz. Sz.]

A felvételi lapon: 1967. június 2. Wałęsa hajóvillamossági szerelőként kezdte meg munkáját a W-4-es részlegben.

A hajógyár egyik veteránja, Alojzy Mosiński szakmunkás brigádjába került. Mosiński 1980 novembere óta nyugdíjban van. Otthonában keresem fel.

- [...] Ahogy a fiatal fiú meglátta a hajót, minden érdekelte. Könnyen tanult és kedvét lelte a munkában. Nem késett, fegyelmezett volt. Mit mondjak még? Tudott és szeretett együtt élni a brigáddal. Szószátyár, mindenre kíváncsi volt. [...]

Henryk Lenarciak lakatos is Mosiński brigádjában dolgozott.

- Egy hajón dolgoztam Wałęsával. Az első időszakból nem sokat mondhatok róla. Olyan csendes fiú volt. Nem tűnt ki semmivel. Néhanapján felszólalt a gyűléseken, de nem túl keményen. Hallottam, amint 1968 márciusában arra beszélt rá a dolgozókat, hogy ne menjenek el arra a tömeggyűlésre, ahol az egyetemistákat kellett elítélni. Hetven decemberében ugrott az élre. Az akkori események örvénye elkapta és feldobta őt. Akkor derült ki, van tehetsége az irányításhoz. [...]

[...] 1970-ben aktívan részt vett abban a sztrájkban, amely az áremelések után kezdődött itt, a stoczniában.

Az áremelést december 12-én, szombaton este jelentették be. Hétfőn a gdański hajógyár igazgatósági épülete előtt tömeg gyűlt össze [...] Az áremelés visszavonását és tárgyalást követeltek a hatóságokkal [...] Január második felében, a megnyugvás időszakát követően a feszültség újra gyűlni kezdett. Az áremelést nem vonták vissza, a változások túlon túl lassan következtek be. Január 16-án előterjesztették a követelési listát. Ezen ott volt: „A szakszervezeteknek minden szinten pártonkívüliekből kell állniuk.” Az utolsó követelés így hangzott: „Azt akarjuk, hogy jöjjön ide E. Gierek és tárgyaljon a munkásokkal, de ne az aktívával.” Január 24-én a hajógyár sztrájkba lépett [...].

- Másnap reggel a részlegben közölték, hogy a kollektívánknak három küldöttet kell választania. Arról volt szó, hogy a stocznia delegátusai Varsóba utaznak, hogy találkoznak a vezetéssel. [...]

Így tehát Wałęsa részt vett a találkozón Gierekkel és Jaroszewicz-csel. Nem kért szót. Úgy állapodtak meg, hogy az ő részlegükből Lenarciak fog beszélni.

Egy hónappal később végre szakszervezeti választásokat tartottak a hajógyárban - részlegbizottságokban [...] Az új bizottság tagja lett Wałęsa. [...]

- Olyan megbízást akart, amely lehetővé tenné számára, hogy az egész gyár területén mozoghasson, járkálhasson a hajókon. Azt mondja, a stocznia pulzusán akarja tartani a kezét, tudni akarja, mi történik. [...]

Egy év múlva új választásokat tartottak a részlegbizottságoknál... Egyedül Wałęsa mondott le a jelöltségről. [...] Lent apró ügyekben döntöttek, a legfontosabb dolgokat pedig nélkülük, a véleményük kikérése nélkül oldották meg. Wałęsának ez nem felelt meg. [...]

1976-ban a W-4-es részlegből egy írást küldtek az igazgatósághoz és az üzemi szakszervezeti tanácshoz, „értesítést arról, hogy Lech Wałęsa munkaszerződését fel akarják bontani, azonnali felmondással”. Az indok így hangzott: „Nehezen együttműködő dolgozó. Szándékosan és rosszindulatúan lép fel nyilvánosan a részlegvezetéssel, valamint a politikai és társadalmi szervezetekkel szemben, ami rossz munkahelyi légkört teremt a részlegben” [...] A felmondás kézbesítésének napjától megtiltották Wałęsának, hogy belépjen a hajógyárba. [...] Élt jogával és fellebbezett a Területi Munkaügyi Fellebbviteli Bizottsághoz. [...]

1976-ban felvette a munkát, mint villanyszerelő a ZREMB vállalatnál. [...] Wałęsa ténykedni kezdett a szabad szakszervezetekben. [Illegálisan alakult szervezet a tengermentésen - Sz. Sz.]

E szakszervezet alapító bizottsága 1978. május 1-én jött létre Gdańskban. Kezdeményezője Andrzej Gwiazda villamosmérnök volt. Wałęsa korábban ismerte őt. Amikor megalakult a bizottság, egyik legtevékenyebb aktivistája lett. Bekerült a *Robotnik Wybrzeża* szerkesztőségének állományába is. [...]

- Wałęsa röpcédulákat, újságokat hordott - emlékezik vissza Franciszek Bogdański, a Siennicka utcai üzem dolgozója. [...]

1978 novemberében a ZREMB igazgatósága értesítette az üzemi tanácsot, hogy „1978. december 31. napjával felmondás formájában kívánja felbontani Lech Wałęsa munkaszerződését [...]”

A Területi Munkaügyi Fellebbviteli Bizottság ülésén az igazgatóság beleegyezett a felmondás visszavonásába [...] És december 29-én új felmondást nyújtottak át neki [...]

- [...] Készek voltunk tiltakozni. Beszéltem is róla Wałęsával. Lebeszélt arról, hogy sztrájkot szervezzünk. [...] Azt mondta [...]: „Egyelőre még túlságosan gyengék vagyunk [...]”

1979 májusától felvették az Elektromontaż vállalathoz.

- Florian Wiśniewski: - [...] Tizennégy személyt, többségükben a szabad szakszervezet tagjait jelölték ki elbocsátásra. [...] Értesítették az üzemi tanácsot. [...] Szavazás volt, a többség a fegyelmi intézkedés visszavonását támogatta. Az elbocsátást mégsem vonták vissza [...] Wałęsa ekkor kézi hangszórón át szónokolt. A gyűlésen megválasztottak egy delegációt - szerelők egy csoportját -, akik felmentek az igazgatóságra, hogy kézbe vegyék az elbocsátottak ügyét. Ez az üzem dolgozóinak kezdeményezésére történt. A munkabeszüntetés pár óráig tartott, tehát sztrájkról is beszélhetünk. Az igazgatóság nem lépett vissza, Wałęsának és a többieknek is el kellett hagyniuk az üzemet. [...]

Az 1980-as augusztusi sztrájk kezdetéig munka nélkül maradt [...] egy ideig bujkált, nem tartózkodott otthon közvetlenül az augusztusi sztrájk előtt sem [...]

1980 augusztusában a Gdański Hajógyárban a sztrájk élére állt. [...]

A sztrájkakció eredményeképpen valamennyi gdański munkahely, ahol Lech Wałęsa dolgozott, kifejezte szándékát, hogy újra felveszik őt munkába.

Klemens Gniech, a hajógyár vezérigazgatója már a sztrájk második napján a következő szövegű levelet írta alá: „Az alkalmazási szabályok tiszteletben tartására tett kötelezettségvállalása alapján a gdański Lenin hajógyár igazgatója felveszi önt munkába 1980. augusztus 15. napjával, egyidejűleg megbízza a Szállítási Üzem villanyszerelői munkakörének ellátásával, a

IX. bérkategóriába sorolva.” Alább egy megjegyzés: „Munkaviszonyát folyamatosnak tekintem.”

Ennyi érdelemleges az életrajzi riportból.

Wałęsa portréjának további vonásait a szemem láttára rajzolták a lengyelországi események...

Varsóban három üzenet vár írógépembe fűzve:

1. Beszédet mondott a tv-ben Romuald Jankowski, az új szakszervezeti főtitkár: „A szakszervezetek a munkásosztály szervezetei és azok is maradnak.” - Vacsora a hűtőszekrényben, melegítsd meg! - Ilona. - PS. Andris négyest kapott olvasásból.

2. „A holnap MALÉV-géppel útbaindítunk Önnek egy kis Sony diktafont. Sajtókonferenciánkon hasznát veszi. Reggel várjuk jelentkezését. Üdvözl: Szabó Erzs, külpol.”

3. „Vállalnád-e holnap este a tv-híradó számára a tudósítást? Kiegyensúlyozott, reális, sokoldalú, higgadt hangvételű jelentésre gondolok a jelenlegi helyzetről. Unilaterális vonalat rendelünk számodra a varsói tv-stúdióba 18.00 órára. Horváth S. József szerkesztő. Tv-híradó, Budapest.”

Megvacsorázom. Nem tudok elaludni. Az erős tea, a nap élményei, esetleg a Magyar Televízió felkérése? Villanyt gyűjtök. Könyvespolcomon matatok, keresek egy idézetet: „Minden nép elpusztulna, ha beszüntetné a munkát.” (Marx).

Vajon mikor ácsolják újra a hajókat Gdańskban? Mikor?!

Augusztus 29. A délelőtti rádióhírek szerint a tengermelléken és az ország sok részén tovább tartanak a sztrájkok. Délutánra sem változik a helyzet. A szccecini hajógyárban Kazimierz Barcikowski miniszterelnök-helyettes tárgyal a sztrájkolókkal.

Pesti kollégáimtól tudom, hogy a hazai közvélemény is lélegzetvisszafojtva figyeli a lengyelországi fejleményeket. A Magyar Rádió valamennyi fontos hírműsorához rendelék kábelösszeköttetést.

Mindig higgadt Karol barátom telefonál:

- Ne haragudj, nincs időm elmenni hozzád, talán nem is telefonon kellene ezt mondanom, de azt tanácsolom, küldd haza a családot. Akár már holnap, ha van gép Budapestre...

- Ugyan már, Karol...

- Jó, te tudod, de remélem, ismered a helyzetet és van egy kis fantáziád. Neked az a dolgod, hogy tudósíts, de a családot - inkább küldd el...

Megegyezünk, hogy gondolkodom a dolgon. Ahogy leteszem a kagylót, máris újra cseng a telefon: Terényi Éva, a *Népszabadság* tudósítója hív. Együttműködési hagyományainkhoz híven megvitátjuk, ki mit olvasott, s mit értett meg a mai lapokból. Beszélgetésünket félbeszakítjuk, mert a tv képernyőjén ismerős arc jelenik meg: Kazimierz Barcikowski miniszterelnök-helyettes, a szccecini üzemi sztrájkbizottsággal tárgyaló kormánybizottság vezetője:

„Beszédemnek egyetlen célja van: tájékoztatni a lakosságot annak a munkának eddigi eredményeiről, amit együttesen végez a kormánybizottság és az üzemi sztrájkbizottság [...] Eddig 8 találkozót tartottunk a sztrájkbizottsággal, a Warski hajógyár dolgozóinak részvételével. Találkozóinkon széleskörűen előterjesztettük és indokoltuk mind a kormánybizottság, mind a

sztrájbizottság álláspontját. Számos kérdésben - álláspontjaink közeledésének eredményeképpen - szerkesztő bizottságot hoztunk létre. [...]

A sztrájbizottság köreiben a legnagyobb szenvedélyt a szakszervezetek kérdése kelti. A tárgyalások kezdete óta e téren volt a legnagyobb a nézeteltérés. [...]

Osztom azt a nézetet, miszerint a szakszervezetek szerepét új jogi előírásokkal kell szabályozni. [...] Szükség van olyan új szakszervezeti törvényre is, amely egyrészt a szakszervezeti alapszabály révén biztosítja a szervezeten belüli teljes demokráciát, másrészt pedig saját előírásainak kell szabályoznia a munkahelyi konfliktusok megoldásának eljárását és módját. [...]

Országunk nehéz helyzetben van. Miután részt vettem ezekben a napokban Szcecin város lakóinak életében, elismeréssel gondolok a nyugalomra és a lakosság által tanúsított türelemre e nem normális körülmények okozta mindennapi gondok elviselése terén. Alkalmam volt köszönetet mondani a sztrájkoló kollektíváknak is azért, hogy rendet tartanak, megfelelő állapotban őrzik meg gépeiket és berendezéseiket - saját munkaeszközeiket. Ugyanakkor ez nem változtat azon a tényen, hogy a sztrájk tart, és pedig hosszadalmasan, s az ebből fakadó emberi és gazdasági gondok már túlon túl súlyosak. [...] Túlságosan sok a veszténivalónk, túlságosan sok közös munkát fektettünk bele abba, amivel ma rendelkezünk, s nem tehetjük ki a szocialistaellenes erők lélektani játszámája által keltett veszélynek a lengyelség közös sorsát. [...]"

A Barcikowski-beszéd után eldöntöm: nem hallgatok Karol tanácsára, nem telepítem haza családomat.

Még néhány apróság, ami velem történt a mai napon. Megérkezett a kis japán diktafon; ma először jelentkeztem tudósításommal a magyar tv-híradóban. A szerkesztő telexe: „Jól van, öregem, ezt vártuk tőled. Máskor is vállalod?"

Éjszaka az éterben keresgélem a külföld reagálásait. A *Szabad Európa* hangneme emlékeztet az ötvenhatos magyar nyelvű adások hangulatára. A *BBC* tárgyilagos hangvételi híreiből semmi újat nem tudok meg. A *Amerika Hangja* majdnem egy napos késéssel közöl lengyel eseményeket, illetve elhangzik egy érdekes idézet Edmund Muskie-től, az USA lengyel származású külügyminiszterétől (eredetileg Edmund Sixtus Marciszewskinek hívták a Demokrata Párt politikusát). Muskie kijelentette, hogy „az Egyesült Államok kormánya rokonszenvvel figyeli a lengyelek és a lengyel kormány erőfeszítéseit, amelyek célja a jelenlegi nehézségek megoldása.” Hozzátette, hogy az Egyesült Államok kormánya tartózkodik minden olyan nyilatkozattól és lépéstől, amely bonyolíthatná a nehézségek felszámolását.

Augusztus 30. Semmiféle illúziót nem táplálok magamban afelől, hogy nyugodt hétvégére, pihentető víkendre ébredtem: a sztrájkban nincs szabad szombat, és ma Gdańskban is, Szcecinben is tárgyalóasztalhoz ülnek a bizottságok.

A napot mégis „pihentető” olvasmánnyal kezdem. Újra beleolvasok Ryszard Kapuściński: A császár című könyvecskéjébe, amelyből korábban már idézgettem naplómban, s amelyben ma is találok idevágó részletet:

„Ekkor tehát - augusztus és szeptember fordulóján - minden nap bőséges szenzációval szolgált a palota és a császár életéről. Röpködtek a számok és a nevek, bankszámlák számai, birtokok és magáncégek nevei. Megmutatták a notabilitások házait, a bennük felhalmozott gazdag-

ságot, titkos széfek tartalmát, ékszerhalmokat. Gyakran lehetett hallani a legmagasabb kegyek miniszterének, Admasszu Rettának hangját, aki a korrupciót vizsgáló bizottság előtt tett vallomásaiban elmondta, melyik előkelőség mikor mit kapott, hol és milyen értékben. A nehézséget sajnos az okozta, hogy nem lehetett határvonalat húzni az államháztartás és a császár magánkincstára között: itt minden határ elmosódott, homályos, kétértelmű volt. A magas rangú hivatalnokok kormánypénzből építettek maguknak palotákat, vásároltak birtokokat, utazgattak külföldre. A legnagyobb vagyont a császár halmozta fel. [...] Valószínűleg soha nem fogjuk megtudni, pontosan mennyi pénz volt a császár folyószámláin. A propaganda négymilliárd dollárról beszélt, de ezt erős túlzásnak tarthatjuk. Inkább néhány száz millióról lehetett szó [...]”

Mintha csak a mai varsói utcákon, szerkesztőségekben, hivatalokban, üzemekben, a fodrásznál és az uszodákban hallható megjegyzéseket sűríténé ebbe az etiópiai helyzetjelentésbe Kapuściński. Persze - emlékeztetem magam - a könyv két évvel korábban, 1978-ban jelent meg.

Aztán telefonbeszélgetések jó félórás sora következik: hív az *MTI*, a *Neues Deutschland* tudósítója, magához kér fél tízre nagykövetünk. Felhív Teng, az *Új Kína* tudósítója és még hárman: egy francia, egy svéd és egy csehszlovák kolléga. Minden telefonbeszélgetésnek ugyanaz a lényege: állítólag Gdańskban aláírás várható, te mit tudsz? Beszaladok az Interpressbe. Ott is várakozásteli feszültség vibrál. Közben Kelemen István beszélt a *PAP* belpolitikusaival, nekem is sikerült a *Lengyel Rádió* hírszerkesztőségével szót váltani. Tőlük tudjuk, hogy a hír még nem HÍR, de ha megtörténik az aláírás, azonnal közlik.

Üzembe helyezzük egymás között a „forró drótot”, kapcsolatban maradunk lengyel testvér-szerkesztőségeinkkel, a magyar nagykövetséggel és a lehető legtöbb külföldi kollégával. Irodámban tüstént magnót csatlakoztatok a rádióhoz és a tv-hez; ügyeletet szervezek családtagjaimból: félóránként fordítsanak kazettát a magnón, ha a telefonok vagy telexek miatt magam nem tudnék odafigyelni erre a fontos teendőre.

A délelőtt néhány nyugodtabb percében megpróbálom átnézni a lapokat. A *Trybuna Ludu* a lengyelországi események világviszhangját ismertette idézi az amerikai *The Washington Postot*. A kommentátor így ír augusztus 29-én: „Súlyos veszély kezd fenyegetni a keletnyugati kapcsolatokat abban a formájában, ahogyan az enyhülés időszakában ez kialakult. Ezek a sztrájkok már azt eredményezték, hogy visszavonták a hónapokon át előkészített találkozót előbb Edward Gierek és Schmidt kancellár, majd Gierek és Erich Honecker között. Minél tovább húzódik a lengyel válság, annál nagyobbra nő a kérdőjel az Európa keleti és nyugati felét összekötő kereskedelmi és diplomáciai viszonyok fölött.”

Délelőtt fél 12-től újra szakadatlan telefonálás. Egyre több kolléga erősíti meg: reggel aláírták a megállapodást Szczecinben, de Gdańskból nincs hír. Ugyanakkor a lengyel „Déli Krónika”, a „Z kraju i ze świata” még nem közli a hírt, Kelemen Pista telexére sem kopogta le a *PAP* az eseményt. Fél egy tájban a lengyel rádiósokról megtudom, 13 órakor érdemes hallgatni a főadó műsorát.

Valóban, ekkor elhangzik a HÍR, magnóm rögzíti. Az *MTI*-s kolléga telexe is megszólal, Pista felhív: Szczecinben aláírták a sztrájkoknak véget vető megállapodást; a tárgyalások Gdańskban is befejezéshez közelednek, de az aláírásra várhatóan csak később kerül sor.

Éppen csak arra jut időm, hogy megrendeljem a kábelt korábbi időpontra, máris új esemény jelzését kapom a csehszlovák hírügynökség, a *ČTK* tudósítójáról: délutánra összehívták a LEMP Központi Bizottságát. Később rádióhír igazolja: 15 órától ülésezik a KB V. plénuma.

A délutáni varsói tv-híradó közvetítést ad a szcsecini utcákról: az ottani tudósító jelentése szerint a kikötővárosban máris megélnék a forgalom, s az egyik dokkban megkezdték a munkát, hamarosan elindulhat az első hajó Dánia felé.

Fél hétkor tehát a magyar tv-híradónak is küldhetem két hét után az első jobb hangulatú tudósítást, 22 órakor pedig a rádióban arról is beszélhetek, hogy a szcseczini Warski hajógyár munkásai vállalták: rendes munkaidejüknel naponta néhány órával többet dolgoznak hétfőtől, hogy gyárunk teljesíthesse szerződéseit.

Egy esti hivatalos közlemény szerint a tárgyalás Gdańskban is befejeződött, s feltehetően késő este aláírják a megállapodást. (Vajon mind a 21 pontot aláírják? Vajon tényleg hozzájárulnak egy független, öngazgatású szakszervezet létrehozásához?)

Kábelt rendelek hát reggel fél nyolcra is, majd újfajta együttműködési megállapodásra lépek a tudósítói gyorsaságra ugyancsak kényes Kelemen Pistával: éjfél után kettőig ő tart ügyeletet a PAP-telex mellett, majd reggelig én hallgatom óránként a varsói 1-es adó híreit, s ha bármelyikünknek bejön az esemény, tüstént ébresztjük a másikat. Terényi Évát most nem vonjuk be a riadóláncba, mert a laptudósító számára az éjszaka érkező új fejlemények már használhatatlanok.

Augusztus 31. Az éjjel nem történt semmi. Reggel viszont nincs értelme már lefeküdni: a gdański aláírásra állandóan készen kell állni. Rákapcsolom a magnómat a rádióra, óránként hallgatom a híreket...

Így megy el a délelőtt s a délután egy része. 16.45-kor megszakítják az „Album serdeczny” (Csupaszív album) szórakoztató zenei műsort, és ünnepélyes hangon felolvassák a PAP hírügynökség gyorshírét: Gdańskban is megtörtént az aláírás!

Torokszorító érzés. Még nekem is... mit érezhetnek a lengyelek?!

Kilépek lakásom erkélyére. Az utcán, a Niepodległości fasoron sokan sétálgatnak, ők még nem tudják. A túloldali ház erkélyein itt is, ott is megjelenik néhány szomszéd, egy idős úr zsebkendőt lobogtat felénk, a mellette álló fiatal nő lekiált a második emeletről az utcán járókelőknek: „Podpisali!” (Aláírták!)

És a Kossuth Rádió 18.30-as híradásában is elhangzik: aláírták.

Este a Lengyel Televízió közvetíti a tárgyalások utolsó szakaszát, az aláírást. A képernyőn látom a hajógyári nagytermet, ahová pénteken nem juthattam be. A hosszú elnökségi asztal mögött, középen az események két főszereplője - Jagielski és Wałęsa - foglal helyet. Az aláíráshoz Wałęsa egy, a pesti trafikok kirakatában is látható, ormótlan óriástollat használ, majd felajánlja a miniszterelnök-helyettesnek, aki azt elhárítja, és saját töltőtollával ír alá.

A két rövid záróbeszéd után megszólal a telefon. Kelemen Pista hív: a PAP telexe megkezdte a gdański megállapodás jegyzőkönyvének leírását. Tíz perc múlva az MTI irodájában olvasom, jegyzetelem a megállapodás lényegét:

A kormánybizottság és az üzemi sztrájkbizottság (ÜSZB) a sztrájkoló munkáskollektívák által előterjesztett 21 követelés megvizsgálása után az alábbi megállapodásra jutott:

Első követelés: Célszerűnek ismerik el új, öngazgató szakszervezet létrehozását, amely igazi képviselője lenne a munkásosztálynak. Nem vonják kétségbe senkinek azt a jogát, hogy megmaradjon a jelenleg létező szakszervezetekben. Ami a jövőt illeti, megvan a lehetősége annak, hogy a szakszervezetek együttműködjenek.

Második követelés: A sztrájkjogot az előkészületben lévő szakszervezeti törvény szavatolni fogja. A törvény elfogadásáig a kormány szavatolja a sztrájkolóknak és az őket segítő személyeknek a személyes biztonságot, és az eddig érvényben lévő munkaviszony megtartását.

Harmadik követelés: A kormány három hónapon belül a parlament (Szejm) elé viszi a sajtó, a kiadványok és műsorok ellenőrzéséről szóló törvényt, amely a következő elveken alapul: A cenzúrának óvnia kell az állam érdekeit. Ez annyit jelent, hogy védelmezi az állami és gazdasági titkokat, amelyek határait konkrétan a törvény rendelkezései határozzák majd meg; védelmezi az állam biztonsági és fontos nemzetközi érdekeit; védelmezi a vallásos érzelmeket és a nem hívők érzelmeit; megakadályozza olyan tartalmak terjesztését, amelyek ellentmondanak az erkölcsösségnek. A törvénytervezet magában foglalja a sajtó-, kiadvány- és műsor-ellenőrző szervek döntéseivel szembeni fellebbezés jogát a legfelsőbb közigazgatási bíróságnál. A törvény a Polgári Törvénykönyv kiegészítése gyanánt szolgál majd.

Negyedik követelés: Haladéktalanul tanulmányozni kell az 1970-es és 1976-os sztrájkok utáni elbocsátások indokoltságának kérdését. Minden említett esetben, valamint azokban az esetekben, amikor megállapítást nyer az elbocsátások indokolatlansága, haladéktalanul helyre kell állítani azoknak a személyeknek a munkaviszonyát, akik ezt kívánják, figyelembe véve a közbenso idő során megszerzett képzést is.

Ötödik követelés: A tömegtájékoztatási eszközökben tájékoztatást kell adni az üzemi sztrájkbizottság megalakulásáról és nyilvánosságra kell hozni a bizottság követeléseit.

Hatodik követelés: Feltétlenül meg kell gyorsítani a gazdasági reform fölött folyó munkát.

Hetedik követelés: A sztrájkoló kollektívák tagjai a sztrájk idejére a munkabért előleg formájában 40 százalékban kapják meg, a munka újrafelvétele után pedig 100 százalékban.

Az ÜSZB azzal a felhívással fordul az általa képviselt kollektívákhoz, hogy a sztrájk befejezése után a vállalatvezetőségekkel együttműködve tegyenek intézkedéseket a termelékenység fokozására, az anyag- és energiatakarékosságra, és lelkiismeretesen teljesítsék munkakötelességeiket.

Nyolcadik követelés: Fokozatosan emelni fogják az összes dolgozó réteg, elsősorban azonban az alacsony fizetésű dolgozók fizetését.

Kilencedik követelés: A társadalmi és a magánszektor fokozott ellenőrzése révén meg kell állítani a közszükségleti cikkek árának növekedését, különösen az úgynevezett burkolt áremeléseknek kell gátat vetni.

Tizedik, tizenegyedik és tizenharmadik követelés: 1980. december 31-ig többek között a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelése, valamint a húsexport minimumra csökkentése és pótlólagos húsimport révén javítják majd a húsellátást. Emellett ugyanezen határidőn belül előterjesztenek egy olyan kormányprogramot, amely a húsellátás javítását a jegyrendszer esetleges bevezetésének figyelembevételével irányozza elő. Megállapodás született arról, hogy a Pewex-üzletekben nem fognak hazai gyártmányú közszükségleti cikkeket árusítani. Az ÜSZB azt javasolja, hogy számolják fel a kommersziális üzleteket, és átlagos szinten egységsítsék a különböző húsok és hústermékek árait.

Tizenkettedik követelés: A szakképzettség és a hozzáértés alapján megfelelő káderpolitikára van szükség mind a LEMP, mind a többi pártok tagjai, mind pedig a pártunkívüliek körében. A kormány 1980. december 31-ig terjeszti elő a családi pótlékok egységsítésének programját.

Tizennegyedik követelés: A nyugdíjkorhatár csökkentése. A kormánybizottság ezt a követelést az ország jelenlegi gazdasági és demográfiai helyzetében teljesíthetetlennek tartja.

Tizenötödik követelés: A kormánybizottság kijelenti, hogy a legalacsonyabb öregségi és rokkantsági nyugdíjak emelését az ország gazdasági lehetőségeivel összhangban minden évben végrehajtják majd.

Tizenhatodik követelés: Szükségesnek ismerik el az egészségügyi létesítmények bővítését, a gyógyszerellátás javítását pótlólagos nyersanyag-behozatal révén, az összes egészségügyi dolgozó fizetésének emelését, valamint egy, a népegészségügyi helyzet javítását szolgáló kormányprogram haladéktalan kidolgozását.

Tizenhetedik követelés: Megfelelő számú helyet kell biztosítani az óvodákban és a bölcsődékben. A kormánybizottság teljes mértékben egyetért ennek a követelésnek a tartalmával.

Tizennyolcadik követelés: 1980. december 31-ig megvizsgálják, hogy a népgazdaság milyen lehetőségekkel rendelkezik havisegély-kiutalásra azoknak a nőknek a számára, akik jelenleg fizetés nélküli gyermekgondozási szabadságon vannak.

Tizenkilencedik követelés: 1980. december 31-ig a vajdasági hatóságok előterjesztik a lakás-helyzet javításának programját, mégpedig azzal a céllal, hogy csökkenjen a lakásra várás ideje.

Husadik követelés: Megállapodás született arról, hogy 1981. január 1-től növelni fogják a napidíjakat.

Huszonegyedik követelés: 1980. december 31-ig kidolgozzák a fizetett szabad szombatok programjának elveit és az elvek megvalósításának módszereit, illetve a munkaidő csökkentésének más módjait. Ebben a programban figyelembe fogják venni azt, hogy 1981-ben már növekszik a szabad szombatok száma. Az ezen a területen való tevékenység más irányait az ÜSZB követeléseihez csatolt melléklet tartalmazza.

A fentebb felsoroltakkal kapcsolatban elért megállapodás után a következőről határoztak: a kormány kötelezi magát, hogy szavatolja a mostani sztrájk résztvevőinek, illetve segítőinek személyi biztonságát és eddigi munkavállalói viszonyukat is.

Az üzemi sztrájbizottság kötelezi magát, hogy 1980. augusztus 31-én 17 órakor befejezettnek nyilvánítja a sztrájkot.

Ez a nap is véget ért! Olyan fáradtság vesz rajtam erőt, hogy otthon a lefekvés előtti rutintevékenységhez sem érzek erőt, pedig még a tudósítónaplómba is kívánczik néhány reflexió. Megszólal a telexem. Odaugrok, s jó előre szidom azt, aki ezen a késői órán sem hagy nyugtot. A készülék ugráló betűkarjai alól a következő üzenet bontakozik ki:

„A PA Interpress meghívja rendkívüli sajtókonferenciára ma este 21.00 órára.”

De hisz 20.40 van! Egy perc alatt átöltözöm, magamhoz kapom a kis Sony magnót, és hajtok a plac Zwycięstwa felé.

Az Interpress konferenciaterme zsúfolásig telik. Itt vannak az állandó tudósítók, százhuszan is. Kamerák, jupiterlámpák szegeződnek az emelvényen lévő asztal felé. Kilenc után pár perccel belép a terembe Mirosław Wojciechowski, az Interpress igazgató-főszerkesztője, a tévések lámpái kigyúlnak. Megkezdődik a konferencia, magnómon gyűlik az anyag:

„Nem kormányzóvivőként, hanem az Interpress vezetőjeként nyilatkozom [...] A gdański megállapodás után a szakszervezetek ügyében még kiforratlan a helyzet [...] Sok mindenre még nincs felelet, a helyzet precedens nélküli [...] Az ország vezetése jogosnak tartja a dolgozók követeléseit, a sztrájkok kirobbanásának okát bizonyos szervezeti elemek nem megfelelő működésében látja [...] A LEMP KB plénuma jóváhagyólag tudomásul vette a

kormánybizottságok és a sztrájkbizottságok megbeszéléseit, s a párt mindig azon az állásponton volt, hogy csakis a kétoldalú megállapodások útja járható [...] A párt bizonyos értelemben véve a munkások és a kormány közötti döntőbíró szerepét vállalta [...] Ami a független szakszervezeteket illeti, az ezzel kapcsolatos kívánalmak kívülről érkeztek, de a munkásosztály magáévá tette őket, ugyanakkor a munkásság ezt a fogalmat másképpen értelmezi, mint azok, akik importálták a gondolatot. Mindent egybevetve a vezetés elfogadta a független szakszervezet létrehozását [...] A független szakszervezetek létrehozásáról szóló megállapodás lényegi eleme, hogy e szakszervezetek nem folytatnak a szocialista állam alapjait veszélyeztető tevékenységet [...] Az országban ezentúl kétfajta szakszervezet lesz: az egyik a meglévő szakszervezeti szövetség, a másik a független, és mindkettő megtalálja majd a helyét [...] Az ország összes dolgozójára vonatkozik a gdański megállapodás, és a továbbiakban rájuk tartozik, milyen szakszervezetet választanak maguknak. Nyilvánvaló, ahol jól működik a korábbi szakszervezet, ott az marad majd a dolgozók érdekeinek képviselője [...] A szakszervezeti mozgalom reneszánszának lehetünk tanúi... alighanem...”

„Alighanem” - most ez a szó illik a pillanatra.

Erről a pillanatról írta Bocheński, a lengyel néplélek mélységeinek bűvára: „A lázadás 1980-as egészséges reflexe lerombolta a korábbi támfalakat: a hazugságot, az önkényeskedést, a dolgozó tömegek igényeinek és követeléseinek semmibevételét. De amikor eljön az új épület emelésének ideje, a tegnap még segédkező vihar tovább nem dühönghet, mert az ma már pusztítana. Az építkezés nem állja a hurrikánt. Az építkezéshez rend, fegyelem és értelmes erőfeszítés szükséges.”

FOROG A KÖRHINTA

Most, szeptember első napjaiban senki sem vitatja Varsóban: valami új kezdődik Lengyelországban. Sokan új útnak nevezik: s a legtöbben hozzáteszik: hatalmas kérdőjelek szegélyezte út lesz ez...

Új út, új lendület. Így épült újjá 44 után három év alatt Varsó, így építkezett az új bizalomból Władysław Gomułka, így nyert új hitelt az ország társadalmától Edward Gierek - így sikerült mindig újra kezdeni. Most sikerül-e? És kinek sikerül? Megkapja-e a bizalmat ugyanaz a Gierek, akinek szavára kilenc évvel ezelőtt kórusban válaszoltak a hajógyáriak: „Pomożemy!” (Segítünk!)

Lengyel barátaim is ezen az újrakezdésen gondolkodnak most. Az etiópiai könyvecske szerzője, Ryszard Kapuściński írja - ezúttal a *Kultura* című varsói hetilap legfrissebb számában: „Kezdetét vette egy új lengyel tanóra. Az óra témája a szocialista demokrácia. Nehéz, fáradságos ez a tanulás, a szigorú és figyelmes tekintet nem ad lehetőséget arra, hogy puskázzunk. Ezért lesznek majd rosszabb osztályzatok is. A csengő azonban már megszólalt, és valamennyien ott ülünk a padokban!”

Tehát 1980. szeptember elején járunk. Másodikán és harmadikán a szcczecini és a gdański után megszületik a harmadik, mégpedig a bányászok kívánságait s a kormány ígéreteit magában foglaló jastrzębiei megállapodás. A következő napokban az események arra is feleletet adnak, hogy kire vár ennek a Kapuściński jósolta lengyel órának a vezetése. „A ma reggeli órákban súlyos zavarok léptek fel Edward Giereknek, a LEMP KB első titkárának szívműködésében...” - olvasom a *PAP* gyorsírót 5-én reggel, s még ugyanezen a napon Henryk Jabłoński államfő, a Politikai Bizottság tagja elnököl a Központi Bizottság VI. plénümán, ahol elhangzik az augusztusi sztrájkok első hivatalos értékelése is: a munkástiltakozás nem a szocializmus, hanem annak torzulásai ellen irányult. És bekövetkezik az a fordulat, amire már napok óta mindenki számított: a párt éléről leváltják Edward Giereket. A LEMP KB új első titkára Stanisław Kania.

Kania-portrét készíték a Külpolitikai arcképcsarnok számára: „Nem az a politikus, akinek neve hallatán azonnal felkapja a fejét a hallgató. Nem gyújtó hangú agitátor, akinek felszólítására százezrek mennek tűzbe. Tiszta egyszerűséggel fogalmazott mondatait a Központi Bizottság ülésterméből 35 millió polgártársához olyan időben intézi, amikor a cselekvésnek kell minden szó aranyfedezetét adnia. Az új első titkár szeptember 5-ről 6-ra virradó éjszaka a következőt mondta, miután arra kérték, vállalja el a párt vezetését: »A funkció nem teszi vezérré az embert. Egyébként sem vagyok biztos abban, hogy a pártnak arra lenne szüksége, amit a vezér fogalma tartalmaz.« Stanisław Kania kis galíciai faluban született, parasztesaládból. Itt él és kisparaszti gazdaságában ma is dolgozik özvegy édesanyja. 15 éves, amikor munkát vállal egy kovácműhelyben, de hamarosan a hitleri megszállás ellen küzdő Parasztszászlóalj katonája. Innen egyenes út vezet a baloldali ifjúsági mozgalomhoz. A felszabadulás után szervezője, vezetője az Ifjú Harcosok Szövetségének, majd belép a pártba. Éveken át az ifjúsági mozgalomban tevékenykedik, később a fővárosból irányítja a falusi fiatalok mozgalmát. 1958-tól a varsói pártbizottság mezőgazdasági osztályvezetője majd a pártbizottság titkára, s 1968-tól a Központi Bizottság adminisztratív osztályának vezetője. Kilenc éve a Központi Bizottság titkára, 1975 óta a Politikai Bizottság tagja...”

Tanácskozik a Szejm is: éles, kritikus hangvételű vitában erősítik meg a sztrájmegállapodás végrehajtásának szándékát, Babiuch lemondása után pedig megalakul az új kormány is. Élén Józef Pińkowski áll, akiről ezekben a napokban senki nem tud semmit. És ez most rendkívül fontos dolog, hiszen az utca embere a régi vezetés jóformán minden tagját korrupcióval vádolja, leleplező cikkek sora jelenik meg a sajtóban, mesés villákról terjednek tarka históriák - s ezek egy része, sajnos igaznak bizonyul. A régi vezetésben csak néhány ember akad, akiről még a legnekikeseredettebb kritikusok sem tudják lerántani a lepelt: közéjük sorolják Kaniát és Pińkowski, Jaruzelski honvédelmi minisztert és Stefan Olszowskit, akit újra KB-titkárnak választottak.

Az új kormány bizottságai pedig már szeptember első hetében ide-oda utazgatnak, mert újabb lokális sztrájkok kezdődnek, s újabb megállapodásokat írnak alá. Kénytelen-kelletlen igazat adok Jacques Amalric kollégának, aki a francia *Le Monde* szeptember 8-i számában azt írja: „A lengyel válság csak most kezdődik.” Ezt látszik megerősíteni Jacek Kurońnak, az ellenzék egyik vezérének ugyanezen a napon a *Der Spiegel*ben napvilágot látott interjúja is: „Lech Wałęsa csak őrmester volt a lövészárokban, bizonyosan nem ő volt a sztrájkfront törzsének központja. Ott volt a KOR agytrösztje, s az látta el tanácsokkal minden szituációban a sztrájkbizottságot és jogi szempontból az simította ki a kormánnyal folytatott tárgyalások szövegét.”

Szeptember 10. Lengyel kormányküldöttség látogat Moszkvába. Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettes találkozik L. Brezsnyevvel és M. Szuszlovval. A tárgyalások eredményeként megállapodás születik 690 millió dollár értékű szovjet élelmiszer és iparcikk behozataláról, amit a Szovjetunió segélyként nyújt a Lengyel Népköztársaságnak.

Szeptember 12. Giscard d'Estaing elhalasztja lengyelországi látogatását - a francia kormány fejét még Edward Gierek hívta meg.

Országszerte újabb és még újabb munkabeszüntetésekről, bérkövetelésekről érkeznek hírek, s láthatóan az sem nyugtatja meg a kedélyeket, hogy az Államtanács már 13-án határoz az új szakszervezetek engedélyezésének módjáról. A Szolidaritás bejegyzési eljárását a varsói vajdasági bíróságra bízzák.

Véget értek a nagy sztrájkok, megszülettek a megállapodások, új vezetés áll az ország élén, érzékelhető a megújulás szándéka - az ország mégis feszültséggel van teli. Erről beszélgetek Zbigniew Buczekkel, a PAP lengyel hírügynökség belpolitikai főszerkesztő-helyettesével:

- A tengermelléki megállapodások országos érvényűek, de az országban még mindig igen sok helyen sztrájkolnak...

- Ott, ahol a legtartósabb, legerősebb augusztusi sztrájkok kezdődtek, már rendben folyik a termelés. Nyugtalanító, veszélyes azonban, hogy más helyeken most szüntetik be a munkát. A sztrájkoló csavargár például most nem küldi az autógyártáshoz nélkülözhetetlen alkatrészt, felborul tehát a kooperációs kapcsolat, elakad a termelés, növekszenek a gazdasági gondok.

A tv-híradóban Mieczysław Jagielski, a kormány gdański tárgyalóbizottságának vezetője is szót kér az új feszültségek miatt: „A sztrájkolók most vagy olyasmit követelnek, ami már az egész országban megvalósult, vagy ami megoldhatatlan... Pár hét leforgása alatt lehetetlen valamennyi kérdésre választ és minden bajra receptet találni...”

Másról is vitatkoznak: a *Trybuna Ludu* párttisztítást sürget. „Most az a fájdalmas kérdés került napirendre, hogy meg kell tisztítanunk sorainkat azoktól, akik elvesztették becsületüket, engedtek a könnyebb élet csábításának, akiket megfertőzött a korrupció.”

Eközben a gdański 21 pontnak megfelelően az Államtanács bizottságot hoz létre az új szakszervezeti törvény előkészítésére. 21-én, vasárnap reggel elhangzik a katolikus egyház első rádiómiséje, Jerzy Modzelewski varsói püspök ezt a napot a „társadalmi tájékoztató eszközök” nemzeti napjává nyilvánítja. 22-én a kormány elfogadja az 1981-es gazdasági terv irányait: visszafogják a beruházásokat, a belkereskedelem ellátására összpontosítanak, megtervezik a sztrájkok okozta termelésekiesés pótlását. És közben lokális sztrájkok újabb hulláma borítja el az országot!

Szeptember 24. Megérkezik Gdańskból a fővárosba Wałęsával az élen az új szakszervezet alapító bizottsága, hogy benyújtsa a szervezet alapszabályát, bejegyzési kérelmét a varsói vajdasági bíróságon. Az igazságügyi palota körül párezres tömeg: zászlók, transzparensok, templomi énekek, nyugati tv-stábok. Wałęsát éltetik. Kiderül, nem is olyan egyszerű ez a bejegyzés, mert az új szervezet alapszabály-tervezete hiányos: nem tartalmaz egyértelmű program-nyilatkozatot. Nem foglalták bele okmányukba az alapítók például azt a deklarációt, hogy az új szervezet nem tölti majd be politikai párt szerepét, hogy tiszteletben tartja a Lengyel Népköztársaság alkotmányát, hogy elismeri a párt vezető szerepét és az ország nemzetközi szövetségi rendszerét. Az „agytröszt” első kísérlete, hogy megszegje az augusztus végi társadalmi megállapodást?

Este Wałęsa első varsói nemzetközi sajtókonferenciája az Interpressben. Negyven percen át ostromolják kérdéseikkel a külföldi újságírók a sztrájkvezért.

- Mikor tesz eleget a pápa meghívásának?

- *Ennek egyelőre, bármennyire is szeretnék, nem tudok eleget tenni, mert mindannyiunk érdekében sok a munkám. Nem engedhetem meg magamnak ezt az utazást.*

- Hogyan értékeli a gdański követeléseket?

- *[...] Tény, hogy egyes követelések talán túlzóak voltak, s azok ma is, de arra számítunk, hogy jó munkával meg lehet valósítani őket.*

- Lehetségesnek tartja-e az együttműködést a régi és az új szakszervezetek között?

- *Szeretnénk rivalizálni, de azt nem tudom, hogy ez miként lesz, mert új szakszervezetek még nincsenek, az alapító bizottságok még nem szakszervezetek. A régiek pedig már nemigen léteznek, tehát hasonló a helyzetük a miénkhöz...*

- Kapott-e már Mercedes gépkocsit?

- *Akkor inkább elmondom, hogy mim van: egy öltönyöm, megmaradt az esküvői ruhám is, van négy pár zoknim, ebből kettő már lyukas... Vagyis nem kaptam semmit. Apám ötvenhárom óta az Egyesült Államokban él, de nem tudott annyira meggazdagodni, hogy segíthetne. Nemrég viszont ígérte, hogy segíteni fog, mert most az enyémhez hasonló munkát végez, egy kicsit jobban fog élni.*

- Az önök szakszervezeti alapszabály-tervezetében hírek szerint szerepel az a kitétel, hogy kommunisták semmilyen funkciót nem tölthetnek be az önök szakszervezetében...

- *Majd ha ilyet talál benne, akkor konkrétan válaszolok...*

- Véleménye szerint létezik-e a világban teljesen független szakszervezet?

- *Még nem, de éppen azt akarjuk, hogy legyen.*

Magam is felteszek egy kérdést:

- Wałęsa úr, ezek a követelések nem haladják-e meg Lengyelország gazdasági lehetőségeit?
- *Tény, hogy néhány követelésünk kissé túlméretezett. De mi, dolgozók hiszünk benne, hogy ha a számunkra alapvető követelések teljesülnek, akkor mindent el tudunk majd érni. Akár második Japánt is varázsolhatunk Lengyelországból.*

Hazafelé rádiót hallgatok a kocsiban: a bemondó nem győzi sorolni az újabb sztrájkhelyszíneket...

*

Szeptember 26. A 168 órában Zygmunt Szeligával, a tekintélyes, szókimondó párthetilap, a *Polityka* főszerkesztő-helyettesével, a neves közgazdász-publicistával beszélgetek:

- Három összetevője van a gazdasági válságnak. Az első a piaci egyensúly felborulása. Vagyis néhány esztendő alatt fokozatosan növekedett a lakosság pénzbevétele, ezt pedig nem érte utol a piaci termelés és az árukínálat. Emiatt most erőteljes inflációs nyomás nehezedik a lengyel gazdaságra. A második, hogy a túlméretezett beruházások hatalmas összegeket és erőt kötöttek le. Most azután bele kell törödnünk abba, hogy igen sok beruházást be kell fagyasztanunk anélkül, hogy azok termelnének. Sőt egy részüket a veszteséglistára írhatjuk. A válság harmadik tényezője a világpiaccal való kapcsolat, pontosabban Lengyelország eladósodása. Nos, a lengyelek nincsenek az eladósodás ellen, hiszen hitelek nélkül nem tudnánk aktív gazdálkodást folytatni. A kérdés csupán az, milyen mértékű lehet az eladósodás. A derűlátó 70-es évek első felében úgy ítélték meg, hogy az adósság akkora lehet, hogy a törlesztés összege ne haladja meg az ország devizabevételeinek 30 százalékát. Mégis, az idén a hiteltörlesztés és annak egyéb költségei magasabbak, mint a teljes exportbevétel értéke. Borzalmas terhe ez gazdaságunknak és társadalmunk életének...

- Milyen tartalékokat tudnak most, azonnal mozgósítani?

- Vannak bizonyos tartalékok, például átcsoportosítások a termelésben. Olyan erők felszabadítása, amelyeket eddig a beruházások kötöttek le. Ezeket az árutermelésre lehet irányítani, s most ez a kulcskérdés. Egy másik irány - s ezt az ország vezetése erőteljesen szorgalmazza - a költségvetési takarékoság. Elegendő lenne csak az igazgatás, az adminisztráció méreteinek csökkentése. Ez ugyanis gigantikus méreteket öltött Lengyelországban. Persze a legnagyobb jelentőségű dolog az ipar és a mezőgazdaság új lehetőségeinek feltárása lenne. Itt óriásiak a tartalékaink, csak hogy ehhez idő kell! Közgazdászaink úgy vélekednek, hogy a következő két-három év lesz a legnehezebb, és csak azután lábalhatunk ki a gazdasági válságból.

- A sztrájkokat lezáró megállapodások és az ország üzemeiben azóta is születő sok száz új követelés szociális kívánságok hosszú sorát helyezi a kormány elé: nem lépnek ki ezek Lengyelország gazdasági lehetőségeinek határai közül?

- Ez hallatlanul nehéz dolog. Lengyelországban ma úgyszólván mindenki, tehát a kormány, a közgazdászok, az újságírók, de mondhatnék másokat is, a megállapodásban vállalt kötelezettségek teljesíthetősége miatt aggódik. Annyi bizonyos, hogy a vezetést kötik a határidők, s a megállapodásokat úgy kell megvalósítani, hogy általuk ne súlyosbodjon az ország helyzete. A megállapodások értelmében jövőre legalább 10 százalékkal kell emelni a béreket, jövedelmeket. Ezzel nagy pénzösszeg kerül a lakossághoz, de más jelek máris arra mutatnak, hogy az árutermelés nem növekszik ilyen gyorsan. Azután jövőre kiszélesítik a szabad szombatok rendszerét. Az így keletkező munkaidő-veszteség a termelékenység növelésével talán-talán behozható a népgazdaság egészét tekintve. Csak hogy egyes iparágakban, például a bányászatban, ez nem megy könnyen. A bányászatban az ötnapos munkahétre való áttérés csaknem 20

százalékos termeléseszkökenéssel jár majd. Talán mégis van némi alapja a derúlatásnak, mert a kormány most minden eddigénél aktívabb pénzügyi politikába fog a növekvő lakossági pénz-bevételek lekötésével. Sok lehetőséget rejt a takaréketét rendszerének javítása, az egyéni lakásépítkezések, az előtakarékoság fokozása...

Szeptember utolsó napján a „Szolidaritás” Fügetlen Önigazgatása Szakszervezet (NSZZ „Solidarność”) gdański országos alapító bizottsága egyórás általános sztrájkot hirdet október 3-ra, Lengyelország egész területére, mert - mint indokolják - nincs előrelépés a bérkövetelések ügyében.

Ezen az estén Kazimierz Barcikowski miniszterelnök-helyettes, a szccecini megállapodást aláíró kormánybiztos a tv-híradóban szól az ország népéhez: a sztrájkfenyegetést az éppen egy hónapja aláírt megállapodások megszegésének nevezi. Rámutat, hogy a szervezők erről a szándékukról sietve tájékoztatták a külföldi propagandaszerveket, de nem vettek annyi fáradságot, hogy döntésükéről értesítsék a kormányt, a korábbi együttes tárgyalások résztvevőjét. Barcikowski az ország lakosságát annak mérlegelésére kéri, hogy az újabb sztrájk értelmi szerzőinek vajon valóban érdeke-e a lengyel gazdaság normális működése, avagy szándékuk épp az ellenkező: az ország és népe számára fenyegető zűrzavar fenntartása.

Barcikowski szavait ezekben a napokban az a tény is alátámasztja, hogy a megállapodás óta történt előrelépés a bérkövetelések ügyében is.

Talán a nagy sztrájkok idején volt ilyen pattanásig feszült a hangulat itt Varsóban, mint most, október elején. A fővárosi utcákon a sztrájk a beszédtema a boltok előtt várakozó emberek soraiban, erre figyelmeztet az újságárus, a buszsofőr, a taxis és a benzinkutas. Erről beszél iskolából hazatérő elsős kisfiam („Paweł mondta, hogy pénteken még sulis sem lesz...” - Ez azután rémhírnek bizonyul.) Október 2-án, a bejelentett országos sztrájk előestéjén Mieczysław Rakowski, a *Polityka* főszerkesztője lép a tv-kamerák elé: „Százszorosan elismerem igazukat, amikor azt a társadalom- és gazdaságpolitikát bírálják, amely a népi Lengyelország történetének súlyosabb válságához vezetett. Igazuk van azoknak is, akik állítják, hogy a vezetésnek - így magamnak is, mint a KB tagjának és képviselőnek - nagy erőfeszítéseket kell tenniük a bizalom visszaszerzéséért... A vezetés erre képes lesz, mert számláján nem csupán érzékeny veszteségek, hanem elvitathatatlan sikerek is vannak...” Rakowski rokonszenves szuggesztivitással kísérel meg rávenni a lengyeleket: ne rohanjanak vesztekbe. „Ma az egész világ tekintete felénk fordul. Közei és távoli barátainké és az irántunk nem éppen jó szándékkal viseltetőké is. Egyetlen kérdést tesznek fel: képesek lesznek-e a lengyelek ebben az új helyzetben életüket úgy elrendezni, hogy elismeréssel és tisztelettel vehetjük őket körül, vagy pedig Európa beteg emberévé válnak.” Ugyanez az ember néhány napjai azt fejtegette a Szejmben: „Nem javaslom, hogy zárjuk le ennek a fájdalmas gyógyító számvetésnek az időszakát. Csupán azt szeretném, ha a társadalom éretté válna, mert enélkül a népköztársaság rendbetételének bármiféle törekvése rövid ideig tartó álommá válhat.”

Másnap reggel komor tekintetű idős és a sztrájkvárakozásban felmagasztosult fiatal járókelőkkel találkoztam a főváros utcáin. Dél előtt röpcédulát találok a Mokotowskán: figyelmeztetnek, ma délben mindenütt abba kell hagyni a munkát egy órára, mert a kormány nem teljesíti a megállapodásokat, lassan emeli a béreket, és az alakulóban lévő Szolidaritás-t nem engedik hozzáférni a sajtó hasábjaihoz. Elgondolkodom: vajon a sztrájk szervezői ne tudnának arról, hogy már szeptember 6-án tekintélyes bérrendezésről, a megállapodásokban vállalt első bér-emelésekről döntött a kormány? Vajon az új sztrájkra biztató úgymond szakszervezeti alapító bizottságok ne tudnának arról, hogy a lengyel gépipar egyetlen óra alatt - a sztrájk egy órája

alatt is - 102 millió zloty értéket lenne hivatott előállítani a hazai szükségletekre, s egymillió dollár értéket kivitelre?

Délben, pontosan délben mégis leáll az ország: megállnak a villamosok, buszok Varsóban és a többi nagyvárosban, kiszállnak belőlük az emberek és gyalog mennek tovább. Nem szitkozódnak: a többség büszkén, hősként gyalogol, a kisebbség nem mer elégedetlenkedni. Nagy úr a tömeghangulat. Bekapcsolom a rádiót: a bydgoszczi vajdaságban a sztrájkolók 24 millió zlotyval rövidítették meg az országot ma délben... Az erkölcsi károk még ennél is súlyosabbak. Az persze nem igaz, hogy ezek az emberek szántszándékkal akarnak rosszat! Mégis hová vezetnek az új sztrájkok? Ez lenne a stabilizáció útja?

És 13 óra után újra indul az élet. Megindulnak a buszok, villamosok, de némelyiken még ott lobog a sztrájkot hirdető nemzetiszín zászlócska, s a varsóiak arcán egész délután ott ül a déli hangulat: ez a sztrájk már nemcsak a gdańskiak, szzczeciniek dicsősége. Látok levert, szomorú arcú embereket is: ők azok, akik értették Rakowski beszédét? Vagy ők lennének, akik már nem hisznek semmiben?

A párt központi bizottságának másnap reggel összeülő tanácskozásán Kania rámutat, hogy a dolgozók jogosan bírálták a szakszervezeteket, valóban nélkülözhetetlen a mozgalom megújítása. De úgy, hogy a szakszervezet ne csupán a dolgozók jogait védelmezze, hanem a kötelességeket is tudatosítsa. Ezen a szombat-vasárnap tanácskozó plénumon a párt vezetői óva intenek bizonyos hamis illúzióktól: Lengyelország a szocialista közösség tagja, a Szovjetunió őszinte szövetségese, a nemzetközi együttműködés szószólója, és az is marad.

Amikor hétfő hajnalra véget ér a KB-ülés, a PAP tudósításából megtudjuk: eltávolították a Politikai Bizottság tagjai közül Zdzisław Grudzień, a katowicei vajdasági pártbizottság első titkárát. Gierek sógorát. Kazimierz Barcikowskit KB-titkárnak választották.

A következő napok híreiből: Kizárták a párt soraiból Maciej Szcsepańskit, a Lengyel Rádió és Televízió volt elnökét és helyettesét, E. Patykot is.

Irodalmi Nobel-díjat kapott a jó negyedszázada emigrációban élő lengyel költő, Czesław Miłosz.

Október 10-én Wałęsa-interjú olvasható az olasz *Corriere della Sera*-ban: „[...] tudjuk, hogy a sztrájkok nem könnyítik meg a gazdasági tervek valóra váltását, de arra számítunk, hogy a jövőben a mi felelősségérzetünk és aktivitásunk véget vet ezeknek [...]”

Egyelőre nem nagyon mutatkozik meg a Szolidaritás felelősségérzete, de aktivitásban nincs hiány: október 13-án a KOR-féle „agytröszt” egyik ismert tagja, Andrzej Gwiazda az alakulóban lévő Szolidaritás immár 40 regionális alapító bizottságának találkozáján az országos bizottság nevében osztja tanácsait, instrukcióit az újabb sztrájkakciók szervezésének módszereiről. Nem mulasztja el a fontos figyelmeztetést: valamennyi sztrájk a Szolidaritás központjának jóváhagyást igényli.

Jómagam ezekben a zavaros napokban a *Ślowo Powszechnie* katolikus lap főszerkesztőjét, Janusz Stefanowiczot hívom meg a 168 óra mikrofonja elé:

- Főszerkesztő úr, önt most mint újságíró vagy mint katolikus lengyel állampolgárt kérdezhetem?

- Mindkét minősítés igaz, de - ha ön jónak látja - én inkább a lengyel parlament képviselőjeként nyilatkozom. Az a tény, hogy én történetesen a katolikus PAX-körhöz tartozom, ez esetben másodlagos. A katolikusok sohasem tartották magukat a társadalom elkülönült csoportjának.

Olyan kérdésekben, mint az államhatalom ügye, a szocialista demokrácia fejlődése, a gazdasági reform, egyszerűen lengyel állampolgárok vagyunk.

- Igen, de az önök képviselőcsoportjának van sajátos programja, vannak kívánságaik...

- ...csak hogy ezeket nem kezeljük felekezeti alapon.

- Mit tart hát a lengyel parlament, a Szejm munkájáról, amelyben több új elem fedezhető fel augusztus óta?

- *Mint képviselő, állíthatom: a Lengyel Népköztársaság parlamenti munkája lényegében megközelíti azt a funkcióját, amelyet az alkotmány ír elő a számára. Nincs szükség tehát sem az alkotmány, sem a rendszer valamiféle megjavítására, csupán a formális szabályokat kell valódi politikai tartalommal megtölteni. Ezt tette a Szejm már a szeptember 5-i ülésén is, ahol elvégezte fájdalmas számvetését országunk politikai-gazdasági életéről. A mostani ülés pedig a jövőről, a válság felszámolásáról alapozott meg termékeny gondolatokat.*

- Újdonság a lengyel parlamentben a „godzina szczerości” (az őszinteség órája), amikor előre nem egyeztetett kérdések és válaszok hangzanak el...

- *A képviselők most megtanulják, miként érintsenek nehéz, kényes, fájó ügyeket pontos, világos és mélyreható módon, a miniszterek pedig megtanulnak válaszolni. A tanulás órája ez, ahol a kormány és a Szejm megtalálja a közös nyelvet.*

- Főszerkesztő úr, önt idézem lapja mai számából, az ön által írt vezércikkéből: „Az utóbbi két hónap eseményei hatalmas esélyt teremtettek a szocialista rendszer és Lengyelország közéletének korszerűsítésére.” Az utóbbi napok eseményeiben, az újra induló sztrájkokban is megtalálja a felemelkedés reménykeltő pontjait?

- *Talán meglepi, hogy egy pártonkívüli, katolikus azzal a reménységgel kezdi válaszát, amit benne a LEMP VI. plénuma keltett. Pár nappal ezelőtt lapomban azt is megírtam: minden lengyel hazafinak kívánnia kell, hogy a párt vezető szerepe teremtsédjön újjá, szülessen újjá a párt önerejébe vetett hite, a társadalom és a párt közötti bizalom. Mindezek nélkül nincs értelme tervezgetni a válság kiútját...*

Az interjú után még hosszasan elbeszélgettünk a PAX lényegéről, arról a Bolesław Piasecki-ről, aki nemrégiben hunyt el, s aki még 1945-ben a maga által alapított szervezet memorandumában a következőket írta: „Keresztény világnézet alapján állunk és szeretnénk a marxistákkal közös szolgálatot vállalni a lengyel államiság újjáteremtéséért.”

Feszültség, bizonytalanság. Az eddigi szakszervezetek megújításában hívők - létszámukat 3-4 millióra becsülhetjük - amiatt aggodnak, hogy a CRZZ, vagyis a Szakszervezetek Központi Tanácsa gyakorlatilag már megszűnt létezni. Az új szervezet, a Szolidaritás hívei - ők úgy 8-9 millióan lehetnek az alapítók reményei szerint - amiatt nyugtalankodnak, hogy a bejegyzés elhúzódik: még mindig hiányzik a működési szabályzatból az alkotmány elveire utaló klauzula.

Néhány figyelmet érdemlő esemény, nyilatkozat október második feléből:

A munka- és bérügyi minisztérium közli, hogy az augusztusi sztrájkmegállapodások óta az állami szektorban foglalkoztatott 12 millió dolgozó közül eddig már 10 millióan részesültek béremelésben. A béremelés mértékéről nincs tájékoztatás.

Wałęsa a sziléziai Jastrzębiében beszél az összegyűlt tömeg előtt: „A Szolidaritás nem hátrál meg a hatalom követelései miatt és nem változtat alapszabályán [...]” Eközben a varsói vajdasági bíróságon újra mérlegelik a bejegyzés kérdését, és október 24-re tűzik ki az újabb eljárás napját.

A két szövetséges párt - a LEMP és a Parasztpárt - 19-én nyilvánosságra hozza politikai bizottságuk és elnökségük közös agrárpolitikai irányelveit: „Meg kell találni az igen nehéz élelmiszerhelyzet gyors megoldásának módjait. [...] A lengyel lakosság jövedelmének megközelítőleg a felét fordítja élelmiszerek, illetve mezőgazdasági alapanyagokból készülő termékek vásárlására, így a mostani nagymértékű fizetésemelésekből származó bevételeknek is mintegy a fele várhatóan az élelmiszerpiacra összpontosul [...] Az agrárpolitikai célok az elmúlt időszakban héttérbe szorultak. A magasan fejlett lengyel ipar kapacitásának mindössze 4 százalékát fordította a mezőgazdaság termelőeszközeinek előállítására. A jövőben arra lesz szükség, hogy valamennyi mezőgazdasági szektor egyenjogúan jusson hozzá a beruházási alapokhoz, a gépekhez, hitelekhez és az állami támogatás egyéb eszközeihez. Meg kell állítani azt a folyamatot, hogy az országban most évente 30-50 ezer hektárral csökken a megművelt földterület.”

Október 24. Ma van a Szolidaritás bírósági bejegyzésének napja, s ma, pénteken érkezik látogatóba a legközelebbi rokonság Sziléziából. Bányagéptervező mérnök apósom - intézeti alapszervezetének volt párttitkára - az igazi érdekképviselőt, a közéleti tisztaságot ígérő Szolidaritásban bízik, nem hisz semmiféle szélsőségekben, s ha megalakul ez a szakszervezet, be fog lépni. („Tudod, ha nálunk olyan politikai vonalvezetés lenne, mint 57 óta nálatok...”) Anyósom haragszik a sok csalódás miatt, és szenvedélyesen hisz ebben az új szervezetben. („Ugyan már, kit érdekel a KOR! A munkásokat nem érdekli”). Feleségem húga, a bielskoi autógyár üzemegészségügyi laboránsa nem politizál. („Csak nyugalom legyen már végre!”) Sógorom, egy katowicei bánya pályakezdő technikusa. Amikor legutóbb elvittem egy Wałęsák részvételével tartott varsói tüntetésre, kiábrándult a nemzeti színekkel, templomi énekkel, hordószónoklatokkal körített népünnepélyből. („Nálunk Sziléziában el sem hiszik nekem, mi folyik itt.”) Öccse, a marxizmus klasszikusainak szorgos olvasója, segédvájár, egyébként pártonkívüli kommunista, határozott ellenérzést táplál a Szolidaritással szemben. („Sok mindennek változnia kell itt, de ezek az újabb sztrájkok semmit sem használnak”).

Szóval családom: Lengyelország kicsiben, kivéve egy fontos színt: a bigott vallásosságot, pedig a sziléziai bányászok többsége mélyen hívő. De ismertem olyan családokat is, amelyek tagjait ezekben a válságos hónapokban mélységes szakadék választotta el egymástól.

Az igazságügyi palota környékén jó pár ezren várakoztak a bejegyzési tárgyalás végeredményére, várták Wałęsát. Bizonyos, hogy a várakozók nagy többsége fenntartás nélküli bizalommal vette körül ezt a születőben lévő szervezetet. Miért is kételkedtek volna, hiszen az új szervezet valódi érdekvédelmet ígért. Délután megszületik a döntés: a varsói vajdasági bíróság engedélyezte a Szolidaritás működését, de alapszabályának első paragrafusát a következőkkel egészítette ki: „A szervezet nem szándékozik politikai párt szerepét betölteni, elismeri a termelőeszközök társadalmi tulajdonának elvét mint a Lengyelországban érvényes szocialista társadalmi rend alapját. Elismeri továbbá, hogy a LEMP vezető szerepet tölt be az állami életben; nem ássa alá a meglévő nemzetközi szövetségi rendszert; arra törekszik, hogy a dolgozók számára megfelelő ellenőrző, véleménytükröző és érdekvédelmi eszközt teremtsen.” A bíróság a sztrájkokkal kapcsolatosan is módosítást vezetett be az alapszabályba, miszerint a szervezet csak akkor él a sztrájkkal, ha már minden egyéb lehetőség kimerült. A Szolidaritás országos bizottsága úgy döntött, hogy a kiegészítések miatt panaszt emel a Legfelső Bíróságon.

Október 27. A Szolidaritás alapítói ultimátumban követelik a kormányfőtől, utazzon Gdańskba az igazságügy-miniszter társaságában, mégpedig legkésőbb 28-án 20 óráig. A kormányfő kijelenti, hogy Varsóban szívesen fogadja a Szolidaritás delegációját, s erre október 31-én sor is kerül. (Pińkowski: A Szolidaritás jogi személlyé vált, fellebbezését a Legfelső Bíróság vizsgálja meg...”)

Véget ért hát ez a hónap is: valósággá vált a Szolidaritás léte, s a hétköznapi munkája mellett az új összetételű kormány 518 fős bizottságot hozott létre a gazdaság reformjának kidolgozására. És nemcsak a Szolidaritás alakult meg. Létrejött a baloldali munkásmozgalom hagyományát követő ágazati szakszervezetek országos egyeztető bizottsága is, amelynek elnökévé Albin Szyszkat választották meg.

A szocialistaellenes ellenzék jelenléte, hatása egyre világosabban rajzolódik ki az új szervezet, a Szolidaritás vezető testületeiben. Egyik leghatározottabb bírálójukat a LEMP újságjának hasábjain fedezem fel. Ignacy Krasickivel, a *Trybuna Ludu* kommentátorával beszélgetek irodámban:

- A Trybuna Luduban is megjelent elemzéseinek megállapításait ismerem. Kérem, segítsen, hogy alaposabban megismerhessem a lengyelországi szocialistaellenes csoportok gyökereit, családfáját.

- *Néhány esztendőre, többé-kevésbé a 70-es évek közepére térnék most vissza. Nemzetközi konferenciát tartottak 1975-ben Genfben a szocialista országok disszidensei. Természetesen ott voltak a lengyelek is. A találkozót a nyugaton ténykedő diverziós központok szervezték. A találkozó résztvevői összegezték tapasztalataikat, a jövő taktikáját dolgozták ki. Arra a megállapításra jutottak, hogy sem az emigrációban, sem a szocialista országokban nem számíthatnak sikerre, mert eléggé el vannak szigetelve országaink társadalmától. Az amerikai diverziós központok ezért azt a taktikát javasolják, hogy az ellenzéki csoportok épüljenek be meghatározott, széles társadalmi közegbe, olyanba, amely az adott időszakban válságot él át valamely szocialista országban. Már ott elhangzott, hogy Lengyelország ilyen kísérlet terepévé válhat. Emlékeztetek arra, hogy nem sokkal ezután, 1976-ban bizalmi válság kontúrjai rajzolódtak ki hazánkban a munkásosztály és a vezetés között: Radomban sztrájkok voltak, ezek elvezettek a legtekintélyesebb szocializmusellenes csoportosulás megalapításához, a KOR - az úgynevezett Munkásvédelmi Bizottság - létrehozásához. A diverziós központok javaslatára a lengyel disszidens körök elhatározták, hogy kihasználják az ország nehézségeit, a párt és a munkástömegek közötti mélyülő válságot. Ebbe a légüres térbe sikeresen türemkedett be a jobboldali ellenzék. A KOR-ról beszélek elsősorban, mert ez a lengyel szocialista rendszerrel és a szövetségi rendszerünkkel szemben álló legjellegzetesebb ellenséges szervezet, de létrejöttek egyéb szervezetek is. Az összes ilyen csoportosulás közös platformja egy több fejezetre íródott forgatókönyv, s ez nem más, mint szakaszokból összetevődő ellenforradalom.*

- Ma nyíltan, az illegalitást feladva ténykednek ezek a csoportok: nem takargatják a szoros kapcsolatot a Szolidaritás vezetői sem...

- *A mai súlyos napokban a társadalom részéről éles kritikai hangok hallatszanak, de ez a bírálat azt szolgálja, hogy társadalmi rendszerünk gyógyuljon ki betegségéből. Látszólag a szocializmusellenes csoportok is bekapcsolódnak ebbe a megújulási folyamatba, csakhogy számos példa bizonyítja, ők a legkevésbé sem az erősítés szándékától vezérelve bírálják a szocializmus torzulásait. Ellenkezőleg: céljuk a gyengítés, rendszerünk fokozatos megsemmisítése. Destruktív lépéseik egész sorával találkozhat ma Lengyelország-szerte.*

- Mit lehet tenni ez ellen ön szerint?

- *Úgy vélem, a társadalomra kifejtett politikai hatás legjobb eszköze, egyidejűleg az ellenséggel szembeni harc eszköze sem lehet más, mint kihúzni a talajt a szocializmus ellenfeleinek lába alól. Tehát olyan gyakorlatot kell meghonosítanunk, amely széles körű támogatásra talál, fokozatosan újjáteremti a munkásság bizalmát a párt és az állami vezetés iránt. Csakis így zsugorodhat össze az ellenséges tevékenység terepe. Az a terep, amit - sajnos - saját hibáink nyitottak meg. De még ez nem ad okot arra, hogy ne leplezzük le a jobboldal és a külföld, az imperializmus sugallatára tevékenykedő osztályellenséget, a lengyel nemzet ellenségeit.*

November első híre a bizalmi válság mélyülését igazolja. Katowicéi riportutamon a vajdasági pártbizottság lapjában a *Trybuna Robotnicza*-ban olvasom 4-én: a „Május 1.” bányáüzemben 550 párttag adta vissza tagsági könyvét. Amikor még ezen a napon visszaérkezem a fővárosba, az *MTI*-tudósító két *PAP*-hírral fogad. A LEMP Politikai Bizottságának állásfoglalása szerint „[...] a feszültség fenntartása, a sztrájkfenyegetés légköre, a különféle incidensek és az egyre újabb irreális követelések előterjesztése ellenkezik a dolgozók érdekeivel.” A másik hír: január elsejétől várható, hogy a heti munkaidő 46-ról 42 és fél órára csökken. A kormány tehát e tekintetben igyekszik végrehajtani az augusztus végi megállapodásokban vállaltakat.

November 5. Új lengyel popegyüttes alakult, s ma megtartotta bemutatkozó koncertjét. Az együttes neve: „Sztrájk-80”.

Értesítést kapok Budapestről: eddigi varsói tudósítói munkámért nívódíjban részesít a Magyar Rádió elnöke; utazzak haza a november 13-i, reggeli géppel a díjat átvenni. Néhány héttel később Matúz Józsefné, a tv-híradó főszerkesztője értesít telexen: lengyelországi tudósításaimért - külső munkatársként - megkaptam a Magyar Televízió elnökének nívódíját. Napló-bejegyzés: „Nagyon jólesett!”

A Szolidaritás vezérkarának bejelentése ismét új feszültséget jósol: Ha november 10-én a Legfelső Bíróság számukra kedvezőtlen döntést hoz, 12-én országos, általános sztrájkot indítanak. Persze sztrájkok most is vannak az ország egyes részein. Például a poznańi vajdaságban a postások nem kézbesítik ki a küldeményeket. Több városban - Gdańskban, Katowicében, Varsóban - az egészségügyi dolgozók tiltakozó akciói, un. „helyettesítő sztrájkjai” tartják izgalomban a lakosságot. A sztrájknak ez a fajtája azt jelenti, hogy nem az orvosok, ápolónők sztrájkolnak, hanem helyettük, számukra béremelést követelve a városi közlekedést sztrájkoltatja a Szolidaritás.

November 10. Az egész ország a fővárosra összpontosít: hogy dönt a Legfelső Bíróság, lesz-e sztrájk szerdán?

A varsói rádió bemondja a hírt, az alapokmány záradékába foglalták azt a passzust, amely a Szolidaritást az alkotmány tiszteletére kötelezi. Estére a Szolidaritás vezérkara lefújja az általános sztrájkot.

Pár nap megnyugvás. A LEMP Politikai Bizottsága 11-én tartott ülésén a Szolidaritás bejegyzését a gdański, szczecini, jastrzębiei megállapodások szelleme, a józan bölcsesség győzelmének minősíti. Ugyanezen a napon a kormány szóvivője közli: az idei terv nem teljesül. A termelési veszteségeket milliárdokban lehet kifejezni. Hiányzik a tervhez például 6 millió tonna szén, érzékenyek a veszteségek a villamosenergia-termelésben is.

November 14. Stanisław Kania, a párt első titkára Varsóban találkozik Lech Wałęsával, a Szolidaritás Országos Egyeztető Bizottságának elnökével. Lengyel és egyes külföldi kommentátorok az eseményt a jó szándék, a kölcsönös, konstruktív együttműködés jeleként értékelik. (Kania: „Arra számítunk, hogy a Szolidaritás a szocialista demokrácia rendszerében a párt tevékeny partnerévé válik.”)

Wałęsa a *Stern* újságírójának kérdésére válaszol:

„- Mikor szándékozik nyilvánosságra hozni saját válságtervét?

- Amikor bent leszek a kormányban...”

November 18. A Szolidaritás Országos Egyeztető Bizottsága határozatban juttatja kifejezésre elégedetlenségét amiatt, hogy a kormány csak 42 és fél órás munkahetet kíván bevezetni 1981-től. Ők 40 órás munkahetet, tehát teljes szabad szombati rendszert akarnak, mégpedig január 1-től, noha az augusztusi sztrájkokat lezáró megállapodások szerint ezt az állapotot csak fokozatosan kellene elérni.

A Szejmben Aleksander Kopeć miniszterelnök-helyettes kijelenti: „A kormány mindent megtett a gazdaság rendbetételéért és teljes joggal elvárja, hogy legyen kétoldalú a megállapodásokban foglaltak megvalósítása.” Ezen a november 21-i ülésen a parlament felhívással fordul valamennyi lengyel állampolgárhoz, a politikai és a társadalmi erőkhöz, a szakszervezetekhez: támogassák a kormány kezdeményezését, amely a társadalmi és gazdasági élet megszilárdítását szolgálja, biztosítja a munka normális ütemét és a közrendet, mert a sztrájk ma a gondok megoldásának rendkívül költséges módszere. Amikor ezt a felhívást a lengyel rádió és a tv a Szejm épületéből ismertette, akkor már újra felvették a munkát a gdański, poznańi postások, abbahagyták ülősztrájkjukat a tengeremelléki városok egészségügyi dolgozói és a pedagógusok. Felfüggesztették tiltakozó akciójukat nyolcvan Lublin-környéki fémipari üzem dolgozói is. Ugyanakkor a vasútállomásokon, vonatokon még mindig jelszavak hirdetik a vasutasok elégedetlenségét, s a pályaudvari hangosbemondók útján figyelmeztet a Szolidaritás: a közeli napokban sztrájkba lépnek a vasutasok, szakszervezeti alapító bizottságaik sztrájkbizottsággá alakulnak át, mert a kormány által nyújtott 190 millió zloty összegű béremelés elosztási elveiben nem jutottak egyezsége a tárca vezetésével.

Jagielski miniszterelnök-helyettes is szót kér a parlamentben: „A kormány a partneri kapcsolatokra törekszik az új szakszervezetekkel [...] A Szolidaritás egyes csoportjai bizalmatlanul fogadják a hatóságok jó szándékát. Az elmúlt időszakban nemcsak éltek, vissza is éltek a sztrájkjoggal [...] Az országban nagymértékű felvásárlás folyik, pedig ha ez nem így lenne, jobbra megoldhatnánk az ellátást alapvető árucikkekből [...]”

Újabb változás a kormányban: több minisztert felmentettek, újakat neveztek ki. Miniszterelnök-helyettes lett Jerzy Ozdowski, a Znak világi katolikus képviselőcsoport tagja, 55 éves közgazdász professzor. Szakszervezeti ügyekkel megbízott, tárca nélküli miniszternek nevezték ki Stanisław Cioseket.

November végén úgy megszaporodnak a sztrájkok, konfliktusok, tiltakozó akciók, hogy a rádió és tv műsorperceivel is gazdálkodó tudósító válogatásra kényszerül: csak a legnagyobb feszültségekről számolhatok be, s legfeljebb naplóm oldalaira jegyzem fel az 1976-os radomi zavargások jubileuma ürügyén indított ottani sztrájk sorozatot.

Az új országos kiterjedésű feszültségről - az anarchia kalendáriumába Naroźniak-konfliktusként bevonult ügyről - azonban hallhatnak tőlem tudósításokat a Magyar Rádió hallgatói. Mi is történt? A főügyészség közölte, hogy a Szolidaritás Mazowsze regionális szervezete ellen

nyomozást indítottak egy államtitkokat tartalmazó irat eltulajdonítása miatt. Őrizetbe vették Jan Naroźniak nyomdászt és társát, akik elloptak egy ügyészségi belső utasítást (az ellenzékkel szembeni fellépések szabályozásának dokumentumát), s ezt az anyagot a Szolidaritás most országsszerte terjeszti. A Szolidaritás azonnal nyilatkozatban tiltakozik két tagja letartóztatása miatt, figyelmeztető sztrájkok kezdődnek a főváros üzemeiben, s a szervezet vezetői általános sztrájkjal fenyegetőznek. A feszültség nő. „Uwolnić Naroźniaka!” (Szabadítsuk ki Naroźniakot!) - harsogják a varsói falakra mázolt, röplapokra sokszorosított jelszavak. Az újságárus pavilon üvegéről kisméretű plakát, fogdarácsot ábrázoló rajzzal, ugyanezzel a jelszóval kiált a járóelőre. A munkahelyeken nemzetiszín karszalagos Szolidaritás-aktivisták készítik elő az újabb sztrájkot. A kormány képviselője - hogy jobb belátásra bírja, a kényszerű, de törvényes lépés igazáról meggyőzze a szervezet vezetőit - tárgyal a Szolidaritás fővárosi regionális (Mazowsze) szervezetének képviselőivel. Végül is Stefan Bratkowski, a Lengyel Újságírószövetség elnöke kezességet vállal, s a hatóságok szabadlábra helyezik Naroźniakot és társát.

November és december fordulóján lélegzetvételnyi szünet áll be a sztrájk-körhinta forgásában.

December 1-2. Ülészik a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága (VII. plenum). A lengyel kommunistáknak most nem kevesebbről kell határozniuk, mint arról, hogyan nyerheti el harcuk nyomán szocialista jellegét a társadalmi megújulás folyamata.

Stanisław Kania: „A politikai válság tovább tart. A gazdaság és az állam stabilitása felbomlóban van, mérlegre kerül a nemzet jövője. A párt magatartásától döntő mértékben függ a társadalmi folyamatok iránya, ezen múlik a szocializmus sorsa [...] Jól megértjük azt az internacionalista aggodalmat és nyugtalanságot, amit testvérpártjainkban Lengyelország helyzete kelt [...] A Szolidaritás egyes vezetői és szervezetei túllépnek az alapszabályban rögzített elvek határain és törvénytelen cselekedetekre ragadtatják magukat [...] Éppúgy, mint másutt, Lengyelországban sincs és nem is lehet kettős hatalom [...]”

A plénum úgy határoz, hogy 1981 első és második negyedévének fordulóján összehívják a párt IX. (rendkívüli) kongresszusát. Megbízák a Központi Ellenőrző Bizottságot, állapítsa meg Gierek és Jaroszewicz, valamint a korábbi vezetés más tagjainak felelősségét a válság előidézésében.

December 3-én estére Chruďinák Alajos hív meg a tv külpolitikai fórumába. Irodám stúdiósarkában magam elé teszem mikrofonomat, fejhallgatómban a pesti stúdióból érkező kérdésekre figyelek: Wisinger István közvetíti hozzám a magyar nézők kérdéseit.

- Milyen mélységű a lengyel gazdaság válsága?

- *Rendkívül súlyos és mély. Az egyensúlyhiány várhatóan tovább növekszik: sztrájkok, anyagellátási nehézségek zilálják szét még mindig a termelést. A drámai súlyos helyzet most mélyül ugyan, de nem az augusztusi sztrájkok és nemcsak az azóta eltelt időszak anarchisztikus jelenségei sorolhatók az okok közé: a valóság az, hogy a korábbi vezetés által elkövetett gazdaságpolitikai hibák indították be, majd a sztrájkok gyorsabb fordulatra állították a válság spiráljának pörgését. A kiutat csak egy sikeres reform teremtheti meg, ehhez azonban nélkülözhetetlen lenne a nyugodt légkör, sőt egy bizonyos fokú lelkesedés is a kormány jó szándékú céljaiért. Nos, ennek ma nyoma sem lelhető fel.*

- Ismert, hogy a lengyel mezőgazdaság nem képes ellátni az országot. Azt is tudjuk, hogy a következő évtizedben ismét a magánszektor fejlesztését tervezik. Miért zárkózik el a lengyel vezetés ily mértékben a kollektivizálás gondolatától?

- Véleményem szerint a jelenlegi helyzetben, a lengyel falu elhanyagoltságát figyelembe véve egyszerűen lehetetlen lenne szövetkezeteket alakítani; hiányzik a géppark, hiányzik a szocialista mezőgazdaság ipari háttere. De szubjektív tényezőkkel is számolni kell. A lengyel állami gazdaságok és szövetkezetek eddigi tevékenységének oly kevés sikere ismert, hogy nem vonzó itt ez a gazdálkodási forma.

- Milyen mértékű Lengyelország eladósodása, van-e ebből valamiféle kiút?

- Krzak pénzügyminiszter 20 milliárd dollárt közölt a Polityka című hetilap hasábjain. A tőkés országokkal folytatott kereskedelem deficitje az idén tovább növekszik. Rekordmennyiségű gabonát és takarmányt kell importálni rövid lejáratú hitelekre. Úgy vélem, még hosszú évekig együtt kell élni az adóssággal.

- Mit tart ma a varsói tudósító a legnagyobb veszélynek a lengyelországi helyzetben?

- Igen sok a veszély. Nem tudok megbízható prognózist adni arról, hogy mennyi még a tartalék, hol a tűrőképesség határa akár az élelmiszerellátásban, akár az energiatermelésben. Nagyon fontos dolog, sikerül-e a bérkövetelések teljesítése után megállítani az infláció növekedését. Az sem közömbös, hogy a dolgozó kollektívák, egészen pontosan a Szolidaritás követelése megállnak-e a máris túlméretezett kívánságoknál. Ami pedig a politikai megszilárdulást illeti, a legfontosabb lenne a párt egységének újjáteremtése, tekintélyének visszaszerzése és a szakszervezeti mozgalom konszolidációja. A veszély igazi forrását abban látom, hogy mind a vezetésben, mind a szakszervezetekben és tanácsadók körében fellelhetők az összecsapást remélő csoportok. Őszintén meg kell mondani: a nyáron kezdődött sztrájkok óta a mai napig három-négy alkalommal egy hajszálon múltott, hogy nem került sor a legsúlyosabb konfrontációra. És a politikai légkör enyhüléséről ma sem számolhatok be, sőt most épp egy ilyen feszültség sűrűsödik újra.

- Hogyan jellemeznéd a lengyel utca képét, a közélet hétköznapi eseményeit?

- Ami az utcán azonnal szembeötlő: húsz-harminc méteres sorokban állnak az emberek húsért, kenyérért, vajért, édességért. Ugyanilyen sorok várakoznak újságra is. A lapok terjedelmük jó kétharmadát a válság tudósításainak, elemzésének szentelik, a rádió és a tv állandó híradással szolgál az óránként változó helyzetről. A munkahelyeken nem annyira a munka, mint inkább a viták, gyűlések, sztrájkok kötik le az embereket...

December első hetében szinte óráról órára növekszik a feszültség. Magam is már csak találomra, a helyzet illusztrálására választom ki egy-egy sztrájk vagy konfliktus tüzfészkeének eseményeit, hogy napi rádió- és tv-tudósításaimban érzékeltetni tudjam ezt az egyre veszélyesebbé váló helyzetet. Közben egyre nehezebbé válik családom élete is: bennünket is éppúgy sorbaállít az önellátás kényszere, mint a lengyel főváros többi lakóját. Helyzetünk mégis összehasonlíthatatlanul jobb, hiszen a külföldiek ellátását szolgáló diplomata-húsboltban csaknem korlátlanul - az illendőség határain belül - beszerezhetjük a húst és a felvágottakat, no meg a vaját. Később cukrot is itt kaphatunk jegy nélkül, korlátozott mennyiségben, de elegendőt. Segít az is, hogy követségünkön egy 20-25 kilós élelmiszercsomagra havonta leadhajtsuk rendelésünket. Minden egyebet hosszú sorban állásokkal szerzünk be. Feleségem megtanul kenyeret dagasztani, és a gáztűzhelyből egy héten kétszer is pékkemencét alakítunk. A legfontosabbat, az élesztőt öt-tíz dekás tételekben a Lengyel Rádió szerkesztője szerzi nekünk nagybátyjától, aki pék. Ezenkívül - hogy választékosabbá tegyük készletünket - kialakítjuk a magyar-csehszlovák árucserét: a prágai tv-tudósító gyermekeink öröme csokoládét, cukorkát és narancsszörpöt pakol a mi polcunkra, mi pedig téliszalámival, csabai kolbásszal és tokaji borral viszonzunk cseh barátaink miniexportját.

De térjünk vissza a lengyel belpolitika augusztus óta talán legsúlyosabb napjaihoz, ehhez a 80-as december elejéhez.

December 3. Egy késő esti rádióhír szerint a Honvédelmi Minisztérium Katonai Tanácsa mély-séges nyugtalanságát fejezi ki a köznyugalmat és az állam működését fenyegető állapotok miatt. „Ez a helyzet, amennyiben tartós marad, veszélybe sodorja az ország védelmi képességét.”

Az erőművekben növekszik a szénhiány: egyre sűrűbbek az áramkikapcsolások. Falvakban, kisvárosokban gyakori az áramszünet; a fővárosban ettől ritkán szenved a lakosság, de elő-fordul, hogy - noha a telefon működik, tehát tudósíthatom a Magyar Rádiót - beszámolómat az Esti Magazin számára zseblámpa fényénél olvasom fel.

December 4. A LEMP KB arra szólítja fel az állampolgárokat, hogy hagyjanak fel a sztrájk-okkal, alakítsák meg „a bölcsesség és felelősség frontját” az államot és a szocialista megújulást fenyegető veszélyekkel szemben.

December 5. A korábbi szakszervezetek központi tanácsa, a CRZZ kimondja feloszlását, mi-után még az ágazati szakszervezetek is kiléptek ebből a régi szervezeti keretből.

Moszkvában a szocialista országok pártvezetőinek találkozóján azt állapítják meg: a Lengyel Egyesült Munkáspárt és a lengyel munkásosztály képes kivezetni válságából az országot.

A következő napokban alábbhagy a feszültség: karácsony előtt az emberek többsége a bol-tokra, az ajándékok beszerzésére összpontosít. A partvidéken a Szolidaritás emlékünnepségre készül: december 16-án az éppen tíz évvel korábbi tengerparti zavargások áldozatainak emelnek emlékművet a Lenin hajógyár előtti térségen. Az ünnepséget Andrzej Wajda rendezői utasításai alapján készítik elő. Az évforduló napján azután nyugodtan, méltóságteljesen lezajlik az ünnepség - az emlékmű leleplezése után a tragédia színhelyén koszorút helyeznek el a párt és a kormány, a püspöki kar és a Szolidaritás képviselői. Másnap Gdyniában és Szczecinben, 20-án Elbląg városában lesz megemlékezés; azután karácsonyig vagy inkább újesztendőig viszonylagos nyugalom következik.

A tudósítónak is jut hát ideje sorban állni egy kis ajándékért. Sikerül a karácsony előtti utolsó munkanap utolsó munkaórájában kikönyörögni a repülőtéri vámhivataltól azt a 80 kilós élel-miszercsomagot, amit az aggódó pesti rádiósok, az egész külpolitikai rovat küldött Varsóba.

A megnyugvásnak ezekben az ünnep előtti perceiben már néhány nyugati kollégánk is felhagy annak a rosszízű találgatásával, hogy bevonulnak-e s mikor vonulnak be Lengyelországba a szovjet csapatok. A Smyk gyermekáruház mozgólépcsőjén vallja be nekem a karácsonyi be-vásárlás perceiben az egyik amerikai tudósító, hogy bizony december elején, úgy negyedike-ötödike táján árgus szemekkel figyelte, hazautaztatják-e családjaikat a szocialista országok tudósítói. Számára ez biztos jelzése lett volna úgymond „egy szovjet vagy szövetséges katonai inváziónak”. Nos, ez a tragikomikus vallomás arra készített, hogy ne pisztolyt, hanem tollas indián fejdísz vásároljak hétéves fiamnak, aki a minap sok négyest és néhány ötöst hozott haza félévi bizonyítványában.

Az ünnep előtti legutolsó belpolitikai eseményről 20-án még tudósítom a Déli Krónikát: a lengyel kormány úgy döntött, hogy 1981-re 42 és fél órás munkahetet rendel el, s a 40 órás munkahétre való áttérés csak 1985-re lehet reális elképzelés.

Karácsony: hagyományos, csendes, nyugodt, ünnepélyes, családias...

Az ünnep után sietve nyilatkozik a Szolidaritás országos vezető testülete: a kormánynak a jövő évi munkarendről hozott döntése - szerintük - nem felel meg a nyár végi megállapodásoknak. Bejelentik: sztrájk szervezését fontolgatják, s így kényszerítik ki a kormányból, hogy minden hét végén legyen szabad szombat.

Szilveszterkor már világosan látszik: ezzel az új feszültséggel, a „szabadszombat-konfliktussal” lép át Lengyelország a következő esztendőbe. Az éjféli pezsgődurranást igen sok lengyel otthonban - családi és baráti körben - kíséri mély sóhaj.

1981.

Az ezeresztendős lengyel történelem egyik legsúlyosabb esztendeje - ma már tudom.

Január 1. A kormány bejelenti: noha még függőben van az idei egész évi munkarend végleges rendezése, január 10. és 24. nem tekinthető szabad szombatnak, tehát a vállalatoknál, intézményekben rendes szombati munkarend kötelező.

Ezzel a hatóságok olajat öntöttek a tűzre; a munkahelyeken a Szolidaritás azonnal tiltakozó akciók szervezésébe fog. Közben az eddig nyugodt falvak légköre is megtelik feszültséggel, a parasztok is követelik saját „független, önigazgatású” szakszervezetüket. Rzeszówban és ettől a dél-lengyel vajdasági székhelytől nem túl messze, Ustrzyki Dolne határfaluban, az ország legdélebbi csücskében egyéni parasztok szállják meg és foglalják el a középületeket, és követelik az Egyéni Parasztok „Szolidaritás” Független Önigazgatású Szakszervezete (NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych) engedélyezését.

Január 7. A Szolidaritás Országos Egyeztető Bizottsága (a továbbiakban: Szolidaritási OEB) a kormány döntésével ellentétes határozatot hoz. Szervezetük nevében 1981 valamennyi hétfőjére szabad szombatot hirdetnek meg, és felszólítják tagságukat, hogy bojkottálják a kormány által kijelölt két szombati munkanapot.

Január 9. A munkaügyi miniszter kompromisszumot ajánl: engedélyezik a teljes szabadszombat-rendszert, ha hétfőtől péntekig az öt munkanapon 8 és fél órát mindenütt ledolgoznak. A Szolidaritás elutasítja a javaslatot.

Január 10. A kormány és a Szolidaritás idejének első erőpróbája olyan összeecsapásnak bizonyul, amelyből a kormány kerül ki sebzetten. A lengyel munkahelyek többségében az emberek nem álltak munkába, eleget tettek a szombati munkát bojkottáló felhívásnak. Az ágazati és a kis létszámú autonóm szakszervezetek tagjai ugyan elindultak munkahelyükre, de a Szolidaritás aktivistái sok helyütt megakadályozták munkabalépésüket.

Pár nap múlva a munkaügyi minisztérium közli: levonhatja az egy napi keresetet azoknak a béréből, akik 10-én nem vették fel a munkát. Emiatt január 16-án figyelmeztető sztrájkot tartanak országszerte, ráadásul a Szolidaritás regionális szervei arra ösztönzik tagságukat, hogy követeljék a vajdasági tanácsi és pártvezetők leváltását, távozását. Ez történik Krosnában, Jelenia Gorában, Włocławekben, Olsztynben, Torúňban, Częstochowában, Radomban. Vidéken tovább követelik úgynevezett „megszálló sztrájjal” (strajk okupacyjny) a falusi szakszervezetek engedélyezését. A két helységhez a hónap közepén Nowy Sącz városában is csatlakoznak az épületfoglalók.

Január 21. Łódźban egyetemi diáksztrájk kezdődik. Kiváltó okát itt, Varsóban még nem ismerjük.

Az ágazati szakszervezetek nyilvánosságra hozzák állásfoglalásukat az évi munkarend kérdésében. Szerintük a jelenlegi gazdasági helyzetben Lengyelország nem engedheti meg magának a teljes szabad szombati rendszer bevezetését.

Ezzel egyidejűleg Pińkowski miniszterelnök ugyancsak a szabad szombatokról kezd tárgyalásba a Szolidaritás vezetőivel. Az első forduló - 19-én, 20-án - eredménytelenül végződik. Ezért a Szolidaritás helyi szervezetei igen sok városban 4 órás figyelmeztető sztrájkkal igyekeznek nyomatékot adni véleményüknek, miszerint a kormány álláspontja merev. Ez a figyelmeztető sztrájk nem egyéb, mint a második szombati munkanap bojkottja. Ennek a szabad szombati kötéshúzásnak sajátos hatása jól megfigyelhető volt: mítoszt teremtett a Szolidaritásnak, az emberek többsége „mindenhatónak”, erősnek látta az új szervezetet, amely érdekeit képviseli. Az ország gazdaságáért aggódok - sajnos a kisebbség - előtt most sejlett föl először a vezetésben azoknak a figuráknak a sziluettje, akik számára „minél rosszabb, annál jobb”. Talán éppen ezen gondolkodott el J. Sienkiewicz, a bányászok Szolidaritás szervezetének elnöke, a jastrzębiei szeptemberi sztrájkmegállapodás aláírója, amikor most, január végén lemondott szervezeti funkciójáról, s lépését röviden így indokolta: a Szolidaritás a politikai harc útjára lépett.

Január 28. A kormányfő és a Szolidaritás OEB képviselői közötti tárgyalás második fordulója eredményt hoz. A kormány 1981-re 42 órás munkahetet rendel el, s ezért a „megnyert” fél óráért cserébe az OEB lefűjja a meghirdetett általános sztrájkot. Abban is megállapodnak, hogy a januárban bojkottált két szombatot ledolgozzák mindenütt, s a dolgozóktól nem vonják le a munkabért.

Január 30. A Pińkowski-kormány ma először használ kemény szavakat: szigorúan figyelmeztet nyilatkozatában, hogy amennyiben tovább tart a sztrájkhullám, a kormány a vállalatok normális működése, a társadalom védelme érdekében élni fog alkotmányos jogával.

A konfliktus tűzfészkeinek oltogatása mellett a kormány tagjai - noha homlokuknak szorítva ott a sztrájkpisztoly - életbe léptetnek egy „minireformot”, amelyet az egész gazdaságot átölelő valódi, nagy átalakítás főpróbájának tekintenek. Aleksander Paszyńskit, a *Polityka* közgazdász-publicistáját faggatom:

- Mélyül a válság, pusztítanak a sztrájkok, közben reformtervek születnek...

- *Sőt nemcsak születnek, hiszen a „kis reform” pár napja életbe lépett, s ez az átfogó lengyel gazdaságirányítási reform első lépése. Legfőbb erénye, hogy csökkenti a vállalatok számára ez ideig kötelező tervszámokat, de ennél semmivel sem tesz többet. Az igazi reform pedig - néhány év múlva vagy talán már 82-ben - tovább megy majd, sőt megkockáztatom, a magyar reformnál is tovább lép. Főként a vállalatirányítást és az önigazgatást célozza meg. Ez olyasmi lesz, mintha összeházasítanánk a magyar és a jugoszláv megoldásokat. Pontosabban úgy mondanám: a gazdaság a magyar rendszerhez, a vállalatirányítás módszere a jugoszláv metódushoz hasonlít majd. A legfontosabb tehát a teljes vállalati önállóság megteremtése lesz és a társadalmi ellenőrzés létrehozása a vállalatok fölön.*

- Mi akadályozhatja meg ezt az új reformot?

- *Alapvető kérdés, hogy az ország politikai vezetésének lesz-e annyi bátorsága, hogy a reform híveinek élére álljon és szembeálljon azzal a talán természetes ellenállással, ami azok részéről tapasztalható, akiknek nem kedvez a reform.*

- Kikre gondol?

- *Mindenekelőtt a központi igazgatási apparátusra. Mi például itt, a Polityka szerkesztőségében úgy vélekedünk, hogy a reform életbeléptetésének első feltételeként dönteni kell bizonyos trösztök, tárcák megszüntetéséről. Lengyelországban ezek óriási méretűekké terebélyesedtek. Gondolom, a rendkívüli pártkongresszusra való felkészülés során ez is szóba kerül, és majd a kongresszus is állást foglal ebben az igen lényeges kérdésben. Én magam optimista vagyok.*

Február. Némi derűlátásra hangol, hogy a Szolidaritás visszavonja a harmadikára hirdetett országos figyelmeztető sztrájkot.

Ma, 5-én bent jártam a Lengyel TV-ben, s épp erről mondtam el kétpercesemet a hazai TV-Híradó számára. Visszatérőben a stúdióból, a lépcsőfordulónál a TV Szolidaritás szervezőténak hirdetőtábláján érdekes papírlapra akadtam. A fénymásolt lapról noteszomba jegyzeteltem az egyik legnépszerűbb lengyel kolléga gépírást sorait:

Azonnali hatállyal kérem elfogadni kilépési kérelmemet a Lengyel Újságírók Szövetsége soraiból, tekintettel arra, hogy nem vagyok képes olyan testület tagja lenni, amely iránt ellenséges érzelmekkel viseltetem.

*Jerzy Urban
P o l i t y k a*

A lengyel újságíró-társadalom is alaposan széttöredezik. Kollégáink között ekkor éppúgy fellelhetők a szélsőjobb és szélsőbal irányzatok, mint az apolitikusok vagy a Szolidaritás tisztességes küldetésében hívők, a lojálisok és látszat-lojálisok kisebb-nagyobb körei. És igen sok újságíró áll ki nyíltan a sokszor defenzívába szoruló párt és kormány mellett.

Csak hogy ezekben a napokban még mindig csupán a nagy feszültség, az országos sztrájk fenyegetése huny ki, s az apróbb-nagyobb helyi feszültségek igen sok körzetben ott gyűlnek a felszín alatt. Ilyen ingatag közhangulatban ül össze február 9-én a párt VIII. plénuma.

Tadeusz Grabskinak, a PB tagjának, a KB titkárának referátuma nyitja a tanácskozást: „Tovább éleződik a hónapok óta tartó társadalmi, politikai válság és ez nem csupán anyagi veszteségeket okoz [...] Felvetődik a kérdés, miért van az, hogy a párt erőfeszítései ellenére tovább tart a fenyegető feszültség, és hol van ennek forrása [...] A szocialistaellenes erők felélénkültek. Olyan emberekről van szó, akik régóta ismertek kommunistaellenes beállítottságukról, s akik főként a KOR körül tömörülnek. Mai céljuk egyelőre a kettős hatalom kialakítása, kihasználva azt a támogatást, amit a félrevezetett társadalomtól kapnak [...]”

Kazimierz Barcikowski, a PB tagja, KB-titkár: „A párt továbbra is arra törekszik, hogy a válsághelyzeteket politikai eszközökkel oldják meg, noha a Szolidaritás egyes csoportjai támadják a párt tagjait [...] Az augusztus végi megállapodások kétoldalú kötelezettséggel járnak, tehát a szakszervezetekre is vonatkoznak.”

Stanisław Kania, a KB első titkára: „Súlyos pillanatokat él át a párt és az állam. Harc folyik a hatalomért. Mozgósítanunk kell gazdaságunk teljes erejét, hogy legyőzzük a káoszt [...] Nem a nyugalom, hanem a válság, nem a megszilárdulás, hanem a harc időszaka ez. Eljött az ideje a pártban a bátor, határozott embereknek.”

A KB tudomásul veszi Józef Pińkowski lemondását kormányfői tisztségéről és úgy dönt: a Szejm másnapi ülésén Wojciech Jaruzelski hadsereg tábornokot javasolja miniszterelnöknek.

Február 11. A parlament elfogadja Pińkowski lemondását és Jaruzelski kormányfői kinevezését azzal a kiegészítéssel, hogy Jaruzelski irányítja továbbra is a nemzetvédelmi minisztérium munkáját.

Wojciech Jaruzelski ekkor 58 esztendősen. A Lublin környéki Kurówban, értelmiségi családban született. A háború első éveit a Szovjetunióban töltötte munkásként. 1943-ban belépett a szovjet területen ekkor alakuló Lengyel Néphadseregbe. Tiszti iskolát végzett majd az I. Lengyel Hadsereg katonájaként harcolt a háború végéig. A felszabadulás után vezérkari akadémián tanult, különböző vezérkari és parancsnoki beosztásokban dolgozott. 1960-tól politikai főcsoportfőnök, 62-től nemzetvédelmi miniszterhelyettes, 65-től vezérkari főnök volt. 1968-ban nevezték ki nemzetvédelmi miniszterré. Több mint másfél évtizede tagja a LEMP Központi Bizottságának, tíz éve a Politikai Bizottságnak. Parlamenti képviselő.

Az új kormányfő megtartja székfoglaló beszédét: „[...] a munkában a vezetés kezét nyújt minden jó szándékú hazafinak [...] Ugyanakkor a néphatalomnak elegendő ereje van, hogy eltorlaszolja mindazoknak az útját, akik a történelem kerekének visszaforgatására, tehát ellenforradalomra törekcsenek.”

Sok külföldi tudósító között magam is ott ülök e percekben a lengyel nemzetgyűlés helyszínén. Hallgatjuk Jaruzelskit, s szavai mögött megkíséreljük felderíteni a szigorú külsejű, egyenruhás ember egyéniségét. A parlamenti folyosókon egymástól és házigazdáinktól szerzett apró adatokkal egészítjük ki a tábornok portréját: családos ember, felesége a Varsói Egyetem angol nyelvi lektora, 17-18 éves középiskolás leánya van. Sötét szemüvegét szembántalmak miatt hordja, testtartásának merevségét háborús lövedék roncsolásának köszönheti. Azt is terjesztik róla, hogy nemzetvédelmi miniszterként különös gonddal és szigorral törődik a hadsereg erkölcsi tisztaságával. Mindenesetre akkoriban a hetvenes évekből keletkezett vagyonokról igazolásokat követelő „igazságtevők” a tábornok ellen éppúgy nem tudtak kampányt indítani, mint például Stanisław Kania ellen.

Jaruzelski három dolgos hónapra, 90 nyugodt napra szólít fel, mondván, hogy ezt az időt a gazdaság legelemibb ügyeinek rendbetételére kell fordítani. Ünnepeles nyilatkozatot tesz: megbízatását mindaddig teljesíti, amíg a vezetése alatt álló kormány megfelel a várakozásnak, s akkor mond majd le, amikor a Szejm úgy ítéli meg, hogy a kormány elérte az eléje állított célokat. Jaruzelski néhány személyi változtatásra tesz javaslatot a kormány összetételében. Mieczysław Rakowskit, a LEMP KB tagját, a *Polityka* főszerkesztőjét ajánlja miniszterelnök-helyettesnek. A Szejm elfogadja a tábornok javaslatait. Kérdés, hogy elfogadja-e a társadalom, pontosabban az a szervezet, amellyel partneri kapcsolatot, alkotó együttműködést kíván teremteni az új kormány is.

A beiktatást követő órákban megszületnek az első kommentárok. A lengyel és a nemzetközi sajtó hasonlóan minősít: „A nemzetmentés kormánya”, „Az utolsó esély kabinetje”.

Wałęsa aláírásával közleményt ad ki a Szolidaritás OEB: „Tekintettel arra, hogy a Szejm új kormányt hívott életre, és meg kell ismernünk a kormány álláspontját, a vele folytatandó párbeszéd lehetőségét, a Szolidaritás - bizonyítandó jó szándékát - felfüggeszti a február 13-ra tervezett akciót.” (Tudniillik a szervezet sajátos tiltakozó akciót jelentett be erre a dátumra „sajtómentes nap” néven. Ezzel akarták elérni a cenzúra korlátozását és azt, hogy a Szolidaritás jobban hozzáférjen a sajtóhoz.)

Február 14-én a jastrzębiei bányász Szolidaritás tagjai táviratot küldenek Jaruzelski tábornoknak: „A Szolidaritásba tömörült kollektíva az Elnök Úr programja iránti támogatás jeléül úgy döntött, hogy három hónapon át szabad szombatokon is munkát vállal, önkéntességgel

alapján. A kollektíva e kezdeményezés támogatását kérve más bányák dolgozóihoz is felhívást intéz”. (Ezen a szombaton üzemek százaiban vállaltak önkéntes munkát a dolgozók. Ilyen is volt.)

Időközben befejeződik a sztrájk Jelenia Gorában, s úgy látszik, teljesül az egyéni parasztok kívánsága: megalakíthatják Szolidaritás szervezetüket, bár a Legfelső Bíróság a bejegyzési eljárást a varsói vajdasági bírósághoz utalja.

Rakowski, az új miniszterelnök-helyettes, akinek egyik feladata a szakszervezetekkel való kapcsolattartás felügyelete, találkozik, ismerkedik Lech Wałęsával.

A válság tény. Minden ötödik lengyel zlotynak hiányzik az árufedezete, állapítja meg a kormány.

Ismertté válik a łodzi diákok sztrájkkövetelése: az NZS (Niezależny Związek Studentów - Független Diákszövetség) alapszabályának elfogadását, működésének engedélyezését követelik.

A hónap közepéről újra fellángolnak a helyi konfliktusok, sztrájkok - a kormány számára alig pár nap adatott meg a Jaruzelski által kért 90 napos nyugalomból, dolgos időből. 17-én Rakowski fogadja a łodzi diákok küldöttségét, s másnap abbamaradnak az egyetemi sztrájkok - az NZS bejegyzése zöld utat kap.

Egyes nyugati lapok elismeréssel írnak az új kabinetről. *The Washington Post*, február 18.: „[...] A Jaruzelski-kormány egy hét alatt többet ért el, mint az előző kabinet egy hónap alatt...” *The Wall Street Journal*: „Az új kormány megalakítása és a Szolidaritás vezéreivel történt megállapodás a munkások sztrájkakciójának befejezéséről először teremtett valódi reményt Lengyelországban a politikai megzúduláshoz.”

A lengyel kormány szóvivőjének helyettese, Adam Wysocki szerint: „A helyzet cseppfolyós állapotban van. Szeretném hinni, hogy a rendezés útjának kezdetén állunk, persze, ezen az úton sem lesz hiány a bonyodalmakban.”

Az élet tüstént igazolja a szóvivő óvatosságát: 20-án a *PAP* jelenti, hogy egyre súlyosabb a szénhiány, s ezt főként az erőművek érzik meg. És új bonyodalmak prognózisát olvashatom ki a Varsói Egyetemen kiadott független diákszövetségi tájékoztató füzetből is. (Adam Michnik: „A hatalom képviselőit meg kell tanítani együttélni a társadalommal [...] Sajnos, a hatalom erre még nem képes. Csak akkor hátrál, ha pisztoly van a halántékán. Ezért bizonyos időnként a pisztolyt oda kell szorítani [...]”)

És odaszorítják a sztrájkpisztolyt.

Közben a Szejm bizottságaiban intenzív munkával készítik elő a gazdasági reformot. A közvélemény élénk érdeklődése kíséri a Legfelső Ellenőrzési Kamara, a népi ellenőrzés központi szervének munkáját. Tevékenysége nyomán például a főügyészség vizsgálatot indít Glazur volt építésügyi miniszter ellen, aki az eddigi megállapítások szerint 2 millió 200 ezer zlotyt tulajdonított el az államkasszából egyéni célokra. A parlament hatáskörébe került ellenőrző apparátus országszerte sok vizsgálatot kezdeményez megvesztegetések, a hatalommal való visszaélések miatt a Gierek-Jaroszewicz-féle vezetés tagjai körében.

Február utolsó hetében Moszkvára figyelünk itt, Varsóban is tanácskozik a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXVI. kongresszusa.

L. I. Brezsnyev referátumát hallgatom:

„[...] Ott, ahol az imperializmus diverziós tevékenységéhez a belpolitika hibái és tévedései kapcsolódnak, lehetőség nyílik a szocializmusellenes elemek aktivizálódására. Így történt a testvéri Lengyelországban, ahol a szocializmus ellenfelei külső erők támogatásával anarchiát keltve az események megfordítására és ellenforradalmi irányba terelésére törekszenek. Amint a LEMP KB legutóbbi plénümán aláhúzták, Lengyelországban a szocialista állam alapjait fenyegető veszély támadt.

A lengyel kommunisták, a lengyel munkásosztály, az ország dolgozói teljes mértékben számíthatnak barátaikra és szövetségeseikre; a szocialista Lengyelországot nem hagyjuk el bajában és nem engedjük, hogy bántsák!

A lengyelországi események sora újabb meggyőző bizonyíték, milyen fontos a párt számára vezető szerepének megerősítésében a tömegek hangjának figyelmes meghallgatása, a bürokrácia, az önkényeskedés minden jelenségével szembeni határozott harc, a szocialista demokrácia aktív fejlesztése, a külfölddel fenntartott gazdasági kapcsolatokban a mértéktartó politika [...]”

Február 28. Jaruzelski miniszterelnök a főváros legnagyobb munkáskerületébe, a Wolába látogat. Bejelentés, előkészítés nélkül pillant be az üzletekbe. Közelről kíván reális tapasztalatot szerezni a lakosság mindennapos gondjairól. Még ezen az estén bejelenti a kormány: áprilistól - egyelőre három hónapig, kísérletképpen - jegyre árusítják a húst és a húsféleségeket.

Március 2. A Szejmben a képviselők bírálják a gazdasági reform tervezetét, mondván, hogy az nem felel meg a lakosság várakozásának, mert sok esetben csupán a régi eszközök látszatátalakítását ígéri. Ugyanezen a napon üléséről közleményt ad ki a kormány és a püspökség közös bizottsága: „A bizottság meglelégedéssel üdvözlí az ország társadalmi-politikai stabilizációjának jeleit. A kormány képviselői hangsúlyozták a katolikus egyház pozitív szerepét e folyamatban.”

Csakhogý sem ezt a kissé derűlátó kommunikét, sem Rakowski miniszterelnök-helyettesnek azt a bejelentését, hogy márciusban megjelenhet a Szolidaritás hetilapja, nem követik a stabilizáció újabb, határozottabb jelei. Még az a tény sem oltja ki a helyi konfliktusok lángjait, miszerint a parlament rendkívüli bizottságot alapít és Jan Szczepański professzorral az élén ez a bizottság vizsgálja, ellenőrzi a nyárvégi megállapodások végrehajtását.

Március nyolcadika most korántsem a nőnap jegyében telik Lengyelországban. Varsó legalábbis egyéb dolgokra koncentrál: ez a nap már világosan jelzi, nem mondhat le a párt és a kormány a kétfrontos harcról. Ezen a napon párhuzamosan két esemény zajlik. A Varsói Egyetem udvarán az egyre több kommunista-ellenes vonást mutató NZS, a független diák-szövetség tart kormányellenes tüntetésnek is tekinthető megemlékezést az 1968-as márciusi egyetemi zavargások évfordulóján. Egy másik helyszínen, a kormányzati negyedben, az egykori belbiztonsági minisztérium épületénél olyan látszólag szélsőbal színezetű csoport tüntet, amely valójában nacionalista-antiszemita alapokról támadja a párt irányvonalát, a nemzeti megbékélés, egyetértés eszméjét (a „Grunwald Hazafias Egyesület”). Este, amikor ezt naplómban lejegyzem, már tudom: nem történt összecsapás egyik helyszínen sem a szélsőséges csoportok és a hatóságok között, s ez kizárólag az utóbbiak megfontolt, mértéktartó és türelmes magatartásának tudható be.

Rövid, optimista kommunikét ad közre a PAP a 9-i Rakowski-Wałęsa találkozó után: „A konfliktusok tárgyalások útján megoldhatók...” Ugyanekkor a kormány képviselője figyelmeztet: egyre erőteljesebb a Szolidaritás néhány vezetőjének a törekvése, hogy olyan ügyekbe is beleszóljon, amelyek korántsem a szakszervezeti munka körébe tartoznak. Másnap Jaruzelski is találkozik Wałęsával, s ott a Szolidaritás elnöke kijelenti, hogy szervezete a nyugalomért és

a megszilárdulásért kíván ténykedni, egyebek között azáltal, hogy tartózkodik a sztrájkoktól... (Ezenközben országszerte terjednek a sztrájkok.)

Március 13-án a radomi Szolidaritás követeli a vajdasági tanácselnök és a LEMP vajdasági bizottsága első titkárának távozását. A 76-os radomi események felelősségét vetik a szemükre. Ugyanitt azt is követelik, hogy egészségügyi célokra azonnal adják át az államigazgatás épületeit. Ez a követelés akkor is bizarrnak hat, ha tudjuk: több kórházra, rendelőre lenne szüksége ennek - és nem csak ennek a városnak. Ezekkel a követelésekkel sztrájkkészültségbe helyezik a Szolidaritás tagságát. A szervezet röplapjai, információs füzetei egyre több párt-ellenes kirohanást tartalmaznak. A vidéki Szolidaritás-vezetők ezekben a kiadványokban már „kompromittálódott pártról” és „akasztás céljaira szolgáló lámpaoszlopokról” is írnak.

Wałęsa 16-án találkozik a radomi lakossággal, s feltehetően a kormány vezetőivel folytatott tárgyalások hatása alatt ráveszi őket, vonják vissza 18-i figyelmeztető sztrájkukat. Ez ugyan jó jel, de órák sem telnek el, máris új vészjelzést hoz a PAP Bydgoszcz városából: egyéni parasztok csoportja foglalja el a Parasztpárt ottani székházát. A gazdakörök átszervezését, új szakszervezetük azonnali engedélyezését, bejegyzését követelik. Senki sem sejtí még, hogy ez az a szikra, amely a legfenyegetőbb tüzet lobbantja lángra. Két nap múlva a párházat elfoglalók megalakítják a parasztok sztrájkbizottságát, magukat országos hatáskörűvé kiáltva ki, az őket támogató Szolidaritás regionális vezetői pedig kieszközlík, hogy hívják meg képviselőiket a bydgoszczi vajdasági tanács március 19-i ülésére.

Nos, itt történik az a konfliktus, amelyhez foghatót nem találunk a 80-81-es válság történetében. A tanácsülésre tehát meghívják a Szolidaritás helyi vezetőit, akik ismertetni óhajtkák a tanácstagokkal álláspontjukat az egyéni gazdák épületfoglaló sztrájkjáról. A tanács ezt követően azonban a következő ülésre kívánja elnapolni ezt a témát, ezért nem adja meg a szót a meghívottaknak. Válaszul a Szolidaritás emberei megtagadják az épület elhagyását, követelik, engedjék őket felszólalni. A tanácstagok békítési kísérlete, a tanácselnökhelyettes felszólalása kudarcot vall. A helyszínre hívott rendőrök többszöri felszólalás után a tanácsteremből eltávolítják a Szolidaritás képviselőit. Csakhogy a tanácstermen kívül, de még a tanácsház területén, az udvaron - a sötétség leple alatt - ismeretlen személyek tettelesen bántalmazták a regionális vezetés három tagját: Jan Rulewskit, a „Szolidaritás” körzeti elnökét, Labentowiczot és Bartoszczet, a szervezet aktivistáit.

Az eset (amelynek végrehajtására mindmáig nem sikerült fényt deríteni: rendőrök? provokáció gyanánt maguk a Szolidaritás emberei?) szinte órákon belül lázba hozza az országot. A bydgoszczi regionális szervezet azonnal, tehát már másnap, március 20-án kétórás tiltakozó sztrájkot tart az egész körzetben; további hét lengyel vajdaságban sztrájkkészültséget léptetnek életbe; néhány városban egy-két órás helyi közlekedési sztrájk van, s a Szolidaritás OEB Gdańskból felhívást ad ki: azonnal meg kell szakítani minden tárgyalást a hatalommal.

A kormány sem tétlenkedik: a főügyész vezetésével szakértő bizottság érkezik Bydgoszczba. Odaérkezik Wałęsa is. Intenzíven folyik a vizsgálat a tettesek felderítésére, ezt a kormány részéről Rakowski felügyeli. Ugyanakkor a Szolidaritás március 21-én országos sztrájk-készültséget rendel el.

Viharos széllel köszönt be a tavasz Lengyelországba: az orkán erejével pusztít az üzemekben, hivatalokban, ahol a normális munkának már amúgy is csak halvány nyomai fedezhetők fel. Besöpör a lakásokba, még távolabbra sodorja egymástól a családtagokat.

A kormány épületében 22-én Rakowski és Wałęsa tárgyal. Bydgoszczban tanácskozik a Szolidaritás országos vezérkara, s az önmaga által keltett pokoli feszültségtől kissé megrettenve arra inti a szervezet tagságát, egyelőre tartózkodjanak mindenfajta akciótól, sztrájkától. Az

Országos Egyeztető Bizottságra azonban legfeljebb a bydgoszczi gyárakban hallgatnak, másutt - országszerte - úgy tekintik, mintha el sem hangzott volna Wałęsák intése: tüntetések zajlanak, röplapok hullanak a városok utcáin.

Megfontoltságra, felelős magatartásra szólít a LEMP Politikai Bizottsága. A Lengyel Tudományos Akadémia elnöksége arra figyelmeztet, hogy a feszültség nem kedvez a Jaruzelski-féle kormányprogramnak.

Egyre gyakrabban hallatszik olyan vélemény, hogy ismeretlen erők igyekeznek éket verni a kormány és a Szolidaritás közé, s a provokációktól sem riadnak vissza. Közvetlen polgárháborús veszélyt érez igen sok lengyel beszélgető partnerem, barátom, kollégám, s miután a Szolidaritás OEB bejelenti, hogy a bydgoszczi incidens tetteseit felderítő vizsgálat lassúsága, eredménytelensége miatt előbb 4 órás figyelmeztető sztrájkot, majd a hónap utolsó napjától országos általános sztrájkot hirdet, nincs kétség: Lengyelország nyugalma végveszélybe került. A szocialista- és lengyelelles nyugati lapok néhány tudósítója, s információik nyomában pár nappal később Haig, az USA hadügyminisztere már a „szovjet invázió veszélyéről” beszél. A *TASZSZ* ezt közleményben utasítja vissza.

Az eseményeket reálisan szemlélő egészen mástól tart most: attól, hogy az anarchia, a múlt év szeptembere óta egyre fokozódó zűrzavar átsaphat testvérgyilkos polgárháborúba. Ahogy ismerősöm, a baloldali érzelmű élelmiszerbolt-vezető is mondta, szomorúan:

- Wie pan, co z tego może być? Niestety wojna domowa. (Tudja uram, mi lehet ebből? Sajnos, polgárháború.)

Március 23-tól sűrűsödnek, felgyorsulnak az események, tárgyalások kezdődnek, józanságra intő felhívások sora lát napvilágot. Rekordmennyiségű kábelösszeköttetést rendelek a hétre; otthonról megtudom, a magyar közvélemény is lélegzetvisszafojtva figyel Varsóra. A már ismert és várható események legkevesebb 20-25 tudósítást kívánnak meg tőlem a héten.

Közben meghallgatom teljes joggal borúlátó lengyel barátaim tanácsát: kicsinyek még a gyermekeim, ha tehetem, küldjem haza a családomat. Megveszem a három repülőjegyet, és szombaton, az általános sztrájk kitörése előtti utolsó *MALÉV*-géppel útnak indítom feleségemet és gyermekeimet Magyarországra. A gép fedélzetén ott ül az *MTI*-s kolléga családja is. Őket magam beszéltem rá ugyanerre a lépésre...

Március utolsó napjai: eredmény nélkül zárul a konfliktus megoldására hivatott kormány-Szolidaritás tárgyalások első fordulója. Wałęsával folytatott megbeszélései után Rakowski kijelenti: „A hatásköri túllépés, ami Bydgoszczban történhetett, legyen az szándékos vagy emóció hatása alatt, esetleg ügyetlenségből bekövetkezett eset, mindenekelőtt az állami szervekre volt káros, és az ő érdekükben is megtörténik a teljes kivizsgálás és a felelősségre vonás.”

Ebben a vészterhes pillanatban - 26-án - a kormányfő, Jaruzelski tábornok találkozik Wyszynskivel, a lengyelországi katolikus egyház fejével. A *PAP*-hír ennyi: „A megbeszélés az ország kulcskérdéseire összpontosított.”

Ettől kezdve egymást követik a Bydgoszcz-csal közvetlenül vagy áttételesen összefüggő hírek. Jaruzelski jelentést kap a tanácsülés után történt incidens körülményeiről (részletek nem kerülnek nyilvánosságra). Bydgoszcz vajdasági tanácsa élére új elnököt - Kamiński tábornokot - választják meg, 154-ből 114 támogató szavazattal. A nyár végi megállapodások teljesítését ellenőrző rendkívüli Szejm-bizottság első ülésén leszögezi: egyes pontok végrehajtása késedelmesen történik, márpedig egyrészt a súlyos gazdasági helyzet, másrészt a hivatalok tehetetlensége miatt.

Március 27. Egész Lengyelországban 4 órára leáll a munka. A Bydgoszcz miatt tartott fél-műszakos figyelmeztető sztrájk az eddiginél is fenyegetőbbé változtatja a közhangulatot. Mindenütt érződik, hogy a Szolidaritás vezényszavának engedelmeskedő emberek - ekkor még a lakosság döntő többsége - önmaguk szándékától megrémülve figyelik, várják a fejleményeket. 28-án II. János-Pál pápa intéz levelet Wyszyński bíboroshoz. („[...] azért imádkozom, hogy jöjjön létre megállapodás az államvezetés és a dolgozók képviselői között [...] a belső nyugalom megszilárdításáról a megújulás szellemében, amelynek alapelveit a múlt ősszel elfogadták.”)

Vasárnap, 29-én felújítják a kormány és a Szolidaritás közötti tárgyalásokat. A tét óriási: lesz-e általános sztrájk 31-én, kedden. (Ez még a legsúlyosabb tengeremelléki sztrájkok idején sem következett be.) Többek szerint ha lesz, beláthatatlan ideig tart s beláthatatlan következményekkel...

Ezzel a tárgyalással egyidejűleg összeül a párt központi bizottsága, s úgy dönt, hogy július 20. előtt megtartják a rendkívüli pártkongresszust.

Vasárnap a tudósítók, tévés forgatócsoportok egymást váltva, kocsikban és a tévések lámpáinál melegedve egész éjszaka a kormány Ujazdowskie fasori épületénél várakoznak. Néha, óránként egyszer-kétszer nyílik a kapu, s az operatőrök, világosítók odairányítják készülékeiket. Mi, rádiósok, bekapcsoljuk a magnót, majd újra és újra kialszanak a lámpák, leállnak a kamerák, a magnók, mert csak egy ismeretlen kormánytisztviselő távozik, s nem Rakowski lép ki Wałęsa társaságában, hogy bejelentse a lengyel és a világsajtó jelenlétében A Hírt.

Hétfőn kora reggel háromnegyed ötkor - az átvirrasztott éjszakától s a március végi mínusz 20 foktól kissé megviselten - mondom el a Jó reggelt műsora számára: közös közlemény kiadásával zárult a Rakowski-Wałęsa tárgyalás, amelyen a felek meghatározták a válság felszámolásának közös platformját. A bydgoszczi tanácson történeteket, a rendőrség igénybevételét törvénytelennek nyilvánították, mert ellentétes volt a konfliktusok megoldását szolgáló, elfogadott és eddig alkalmazott módszerrel. A Szolidaritás ugyanakkor akceptálja a kormánynak azt a követelését, hogy a jövőben ne foglaljanak el középületeket jogtalanul. A Szolidaritás OEB Gdańskból azonnal visszavonja a keddre bejelentett általános sztrájkot.

Március 31-én az ország munkahelyein dolgoznak ugyan az emberek, de az üzemek többségében fenntartják a sztrájkkészültséget. Családom egy jó héttel később visszatér Varsóba...

Április 1-én a kormány is, a Szolidaritás gdański központja is jóváhagyja a tárgyalások eredményét, ami varsói megállapodás (porozumienie warszawskie) néven vonul be a válság történetébe. A gdański értekezleten még az is elhangzik, hogy „újólag folytatni lehet a tárgyalásokat minden más kérdésről a kormánnyal”.

A hónap elején Jagielski miniszterelnök-helyettes az Egyesült Államokban folytat gazdasági tárgyalásokat. Megjelent az új szervezet hetilapja, a *Solidarność* első száma. A lapok jelentik, hogy a Szovjetunió tekintélyes gazdasági segítséget nyújt Lengyelországnak összesen 1,3 milliárd dollár értékben, s ebben az összegben 465 millió dollár (!) visszatérítés nélküli kölcsön is szerepel.

Április 8-án Lublinban az NZS lefújja azt a diáktüntetést, amit úgymond a meggyőződésükért bebörtönöztek érdekében szerveztek. Csakhogy a közvélemény támogatása, egészen egyszerűen: jelentkezők híján kellett lefűjniük az akciót. Gdański keltezésű hír: a Szolidaritás OEB 10-én úgy dönt, hogy a kormánnyal folytatandó tárgyalásoknak a következőkre kell koncentrálniuk: az egyéni parasztok szervezkedésének ügye; a Szolidaritás hozzáférése a sajtóhoz; a sztrájkok szabályozása; a sztrájkokban részt vevők bérezése; a bydgoszczi konfliktus felelőseinek megállapítása, megbüntetése.

Bydgoszczban 17-én újabb megállapodás születik, s ezzel felszabadul az okkupációs sztrájk alól a parasztpárti épület. A megállapodás alapján engedélyezik az Egyéni Parasztok Szolidaritás szakszervezetének bejegyeztetését.

A kormány közli, bevezetik a jegyrendszert a vaj, liszt, rizs és kásafélék árusítására. 24-én a PAP híréből megtudjuk, hogy „Rynek” (piac) fedőnéven befejeződött egy országos rendőri akció, amely a feketézők felderítését szolgálta: 14 ezer üzletet ellenőriztek, 185 nyomozás indult, 2 ezer büntető bírságot szabtak ki.

Ugyanezen a napon a Szolidaritás OEB Gdańskban keményen bírálja a kormányt, mert un. mobilizációs pénzalapot létesített azon bányászok bérezésére, akik szabad szombatjukon is munkát vállalnak a mai súlyos helyzetben. A Szolidaritás ezt a lépést a bányászegység megbontását szolgáló törekvésnek minősíti. Ennek ellenére másnap, a 25-i szabad szombaton az önként dolgozó bányászok száznegyvennyolcezer tonna szenet hoznak a felszínre.

Párizsból érkezik a hír: 15 hitelező nyugati kormány és a lengyel fél hiteltörlesztési könnyítésekben állapodott meg.

A LEMP KB X. plénuma április 29-én úgy határoz, hogy a párt IX. (rendkívüli) kongresszusát a július 14-18. közötti napokra hívja össze Varsóba. Ugyanezen a plénumon a párt vezetése sürgeti a válságért okolható személyek, a korábbi vezetés tagjai felelősségének tisztázását.

Sohasem felejttem el az 1980-as varsói május elsejét, az eső-jégeső áztatta teret a Nagyszínház előtt. Nyolcvan-kilencvenezer varsói vonul fel, bár ezt az ünnepet most senki sem szervezte. A Szolidaritás távolmaradásra, családi kirándulásra szólította fel embereit, de aktivistáiból jut ide a térre is. A szervezet jelvényét viselők ott vannak a nemzeti és a vörös zászlókkal felvonulók között is és azok között is, akik a járdaszegélyről, lámpaoszlopnak támaszkodva szemlélik a szocializmus mellett hitet tevő embereket. Azokat, akik maguk által festett, rajzolt tábláskákat visznek: „Támogatjuk az értelmet és a felelősséget!” - „Lengyelország szocialista állam” - „Tízszereken IGEN a Jaruzelski-programra.” Nincs - és azóta sincs - tribün a téren. Az ország vezetői a varsóiak menete élén, veteránok és harcerek között vonulnak. Az egyik szerény létszámú csoportban, a sajtó dolgozói között felismerem öreg barátomat, Tadeusz urat, a PAP hírügynökség telex-karbantartóját, aki - miután ő is észrevesz engem a Victoria szálló előtti járdán - rámkacsint, és még magasabbra emeli a vörös zászlót. (Addig sohasem tudtam, hogy Tadeusz úr, a halk szavú, pontos és kitűnő szerelő voltaképpen hová is tartozik.) A fővárosi dolgozók menetét egyetemisták 40-50 diákból, tanárból álló csoportja zárja. Tábláikon kézzel írt Lenin-idézeteket olvasok, s a diákok az Ismeretlen Katona sírja előtt eléneklik az Internacionálét. Déltájban sűrű havaseső csap a felvonulók arcába...

Május első napjaiban közvéleménykutatás, reprezentatív felmérés eredményét hozza nyilvánosságra a sajtó. Arra az egyetlen kérdésre kerestek feleletet, hogy érez-e bizalmat a lakosság bizonyos intézmények, szervezetek iránt. A válaszokból kiderül, hogy a katolikus egyházat az emberek 94 százaléka, a LEMP-et 32 százaléka veszi körül bizalommal. A többi megállapítás is figyelmet érdemel és meglehetősen realitással fejezi ki a közhangulatot: Szolidaritás (90%) - Hadsereg (89%) - Szejm (82%) - Államtanács (73%) - Kormány (69%)...

Május 5. Veszélyes konfliktus bontakozik ki Ostrowiec Świętokrzyski városában. A március végi figyelmeztető sztrájk idején az egyik buszsofőr, az ágazati szakszervezet tagja kocsijával ki akart menni az utcára, dolgozni szeretett volna, de szándékában megakadályozták a Szolidaritás sztrájkórei. Az eset úgy feltűzelte a Szolidaritást, hogy immár nem csupán „sztrájk-

törő” társuk elbocsátását követelik, hanem azt is, hogy menesszék a közlekedési vállalat igazgatóját és váltsák le a vajdasági tanács elnökhelyettesét is... Ilyen és hasonló események ismét tucatjával fordulnak elő országszerte. A fővárostól pár kilométernyire, Otwockban május 7-től két napon át tartanak a zavargások a pályaudvaron: részeg garázdák kövekkel ostromolják meg, majd felgyújtják a vasúti rendőr-őrszobát, megakadályozzák a tűzoltást, lincselésre készülnek. A Szolidaritás nyilatkozata brutálisnak minősíti a rend helyreállítására érkező karhatalom intézkedéseit.

Lech Wałęsával az élen Japánba látogat az ottani szakszervezetek meghívására a Szolidaritás küldöttsége. (Wałęsa egyik kedvenc kijelentése: Japánt csinálom Lengyelországból...)

Tombol az anarchia, lazul a közrend, egyre veszélyesebbé válik az utca. Poznańban 11-én egy rockegyüttes koncertjén garázdák tökéletesen lerombolják az „Aréna” hangversenytermet. A wronki börtönben 207 elítélt fellázad. A radomi vajdaságban rendőrök szednek ki a lincselésre készülődő tömeg kezéből egy 21 esztendő fiatallembert (egy gyilkosság gyanúsítottját).

A varsói vajdasági bíróságon május 11-én bejegyzik az egyéni parasztok szakszervezetét. Maszek szakszervezet? Hová is tegyük ezt a szokatlan formulát? 15-én tiltakozó akcióba kezdenek a tűzoltók, mert bérköveteléseik lassan teljesülnek. Huligánok, kétes alakok pusztítanak az opolei pályaudvaron.

Riasztó jelzések: állandóan csökken a felvásárolt mezőgazdasági termékek mennyisége; a krónikussá vált cigarettahiány miatt terjed a feketézés; az egészségügyi minisztérium elrendeli, hogy a patikák vásárolják fel a lakosságtól a külföldi gyógyszereket. A szükségesnél 3200 megawattal kevesebb az ország rendelkezésére álló villamosenergia-mennyiség, de az erőművek dolgozói megtagadják a túlórázást, mert munkaügyi és bérvitájukban nincs előrelépés.

Szaporodnak a konfliktusok, Radomban a rendőrség épületének átadását követelik, Sosnowiecben a Szolidaritás öt tagja éhségsztrájkba kezd a politikai foglyok kiszabadításáért. Varsóban a kormány és a Szolidaritás közötti tárgyaláson patthelyzet alakul ki a sajtó birtokbavétele ügyében: a Szolidaritás az Állami Rádió- és Televízió Bizottságtól teljesen független szerkesztőséget, önálló műsort, adásidőt követel.

A kormány meghallgatja a belügyminiszter tájékoztatóját a közrend állapotáról. Május 25-től a városok utcáin a rendőrség és a katonai rendészet (WSW) közös, megerősített járőrei biztosítják a rendet. Az ország több egyetemi kollégiumában az NZS diákszövetség tiltakozó meneteket szervez a politikai foglyok kiszabadítását követelve. Ekkor négy politikai fogoly van Lengyelországban: a KPN ellenforradalmi szervezet vezetői, bár a kiszabadításukért síkra szálló tüntetők idesorolják a Kowalczyk-fivérekét is, akik még a 70-es években kerültek börtönbe; mert a rendőrség ünnepének előestéjén levegőbe röpítették az egyik vidéki tanárképző főiskola auláját. A hatóságok őket köztörvényes bűnözőnek tartják.

A LOT légiforgalmi társaságnál a vállalati önkormányzat ülésén új igazgatót választanak, noha a rendelkezések értelmében a LOT igazgatóját a közlekedési miniszter nevezi ki. A Szolidaritás sztrájkokkal fenyegetőzik, a konfliktus veszélyezteti a légiközlekedést.

A Szolidaritás OEB gdański ülésén a szervezet székházáról folyik a vita. A tanácselnök a gdański Metropol szállót kínálja fel, de a döntés miatt azonnal tiltakoznak a hotel alkalmazottai.

Május 28-án hajnali 4.40-kor 80 esztendő korában elhunyt Stefan Wyszyński bíboros, a lengyelországi katolikus egyház feje. A kormány négynapos nemzeti gyászt rendel el, a

középületekre félárbocon lengő gyászlobogók kerülnek, bezárnak a szórakozóhelyek, megváltoztatják a rádió és a tv műsorát. (PAP: „Stefan Wyszyński [...] a lengyel nemzet súlyos pillanataiban a megfontoltság szószólója volt.”)

Hallat magáról a párton belüli ellenzék egy-egy frakciója. Toruńból az un. horizontális szervezetek azt sugallják, hogy az alapszervezeteknek és a területi pártszerveknek egymás között kell együttműködniük, s ezáltal semlegesíteni lehet a központi pártirányítást (csak demokrácia, centralizmus nélkül!). A szélsőbal pedig Sziléziából és Poznańból támad: a Katowicei Fórum néven alakuló csoport például sajtónyilatkozatban ítéli el a Politikai Bizottságot, mint „a megújulás folyamatának kárt okozó” testületet. A párt vezetése elleni támadás mindkét irányból felerősödik a rendkívüli kongresszus közeledtével.

A kimondottan szocialistaellenes irányba tartó Lengyel Újságíró Szövetség fővárosi tagozata kizárja soraiból Tadeusz Samitowskit, a televízió szerkesztőjét, mert kollégánk úgymond egyoldalúan, a Szolidaritás ellen készített műsorokat Olsztynban és Radomban. Samitowski leleplezte a regionális szakszervezeti vezetők, frissen tollasodó Szolidaritás-káderek anyagiaságát, s megvédte velük szemben a párt ottani vezetőit. Samitowskit másfél évvel később a Lengyel RTV budapesti tudósítójaként üdvözölhattük.

Június. A márciusi bydgoszczi incidens tettesei még mindig ismeretlenek, újólág fellobban hát a konfliktus, melynek tüzet a Szolidaritás alaposan felszítja: sztrájkkészültséget rendelnek el a bydgoszczi körzetben, s ezt az akciót a szervezet országos vezetése is támogatja. Az OEB képviselőivel Rakowski tárgyal. Az újabb akciót a püspökség képviselője is ellenzi, tanácsadójuk a szervezet vezetéséhez fordul: „Csakis olyan döntéseket hozzanak, amelyek nem fenyegetik a függetlenséget, nem veszélyeztetik a Szolidaritás hatalmas vívmányait!” A Szolidaritás leállítja a 2 órás figyelmeztető sztrájk előkészületeit.

Az igazságügyi minisztérium sajtószóvivője bejelenti: öt lengyel büntetésvégrehajtási intézetben és négy vizsgálati fogdában lázadás tört ki. A börtönszabályzat felülvizsgálatát, az ítéletek enyhítését, a régi épületekben a rossz körülmények megszüntetését követelik. A szóvivő az utolsó követelést jogosnak nevezi, kijelenti, hogy a konfliktusokat mindenütt tárgyalások útján próbálják rendezni.

Az *International Herald Tribune* június 7-i számában Flora Lewis cikke felmelegíti egyes nyugati megfigyelők már néhányszor leközölt hipotézisét: a „szovjetek fegyveres beavatkozásáról” szóló kedvenc elképzelést, ezúttal úgy, hogy a „várható eseményt” a rendkívüli pártkongresszus előtti időszakra jósolják. Másutt, például az *AFP*-nél is olvashatunk e napokban hasonló találgatásokat.

Június 10. A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságához intézett levelében nyugtalanságát fejezi ki Lengyelország helyzetének alakulása miatt, s egyidejűleg annak a meggyőződésének ad hangot, hogy a lengyel kommunisták képesek az ellenforradalomnak eredményesen ellenállni.

A LEMP XI. plénuma 10-én és 11-én ülészik. A tv-híradó számára küldött tudósításomban elmondom, hogy a felszólalók többsége egyetértett: a LEMP ez ideig nem volt képes következetesen fellépni a szocialista rend megdöntésére irányuló kísérletekkel szemben. A párt több tagja fordulatot sürget, s a jobboldali veszély fő forrását a Szolidaritás egyes helyi és központi testületeinek tevékenységében jelöli meg. Tadeusz Grabski bizalmatlansági indítványát, a Politikai Bizottság minden egyes tagját érintő bizalmi szavazást a testület elveti.

A lengyel parlament ülésén június 12-én Wojciech Jaruzelski kormányfő kijelentette, hogy Lengyelország újabb katasztrófa szélén áll, s a helyzetet teljes drámaiságában megmutatta a párt plénuma. A kormány megszigorítja intézkedéseit a szocialistaellenes tevékenység felszámolására. A gazdaság eredményei a tervezettnél gyengébbek, a minisztertanács rövidesen tervmódosítást javasol.

Június 17. Górski felsőoktatási miniszter bírálja a Független Diákszövetséget, az NZS destruktív tevékenységét, az általa kezdeményezett tüntetéseket, mint az egyetemek életét romboló akciókat. Rakowski miniszterelnök-helyettes 24-én a legnicai vajdasági pártkonferencián kijelenti: tovább nem tolerálhatók az államellenes és a szocialista rendszert aláásó cselekmények. Wałęsa 26-án Koszalinban találkozik a Szolidaritás ottani tagságával, beszédében elítéli a felszabadítók emlékműveinek, sírjainak meggyalázását, s a hasonló akciókat. Még ugyanezen a napon hírt kapunk a walbrzychi és a strzegomi hősi emlékművek meggyalázásáról...

Poznańban 27-én megemlékezést tartanak az 1956-os eseményekről, az ünnepi tanácsülésen a kormányt Ozdowski miniszterelnök-helyettes képviseli.

Július 2. A Szejmben Madej miniszterelnök-helyettes közli, hogy a nemzeti jövedelem az idén várhatóan 15 százalékkal lesz kevesebb. „A félévi mérleg szerint egyre súlyosabb a szénhiány” - közli a bányaiipari minisztérium.

Július 7. A pápa József Glempet, az eddigi warmiai megyéspüspököt, az elhunyt Wyszyński régi, közeli munkatársát nevezi ki Lengyelország prímásává, egyben gniezno-varsói érsekké. A belkereskedelmi minisztérium a húsimport nehézségeiről tájékoztat, s arról, hogy a szabad szombat rendszere fennakadásokat okoz az ellátásban; a szappan, a fogkrém és a mosópor a hiánycikkek terebélyesedő listájára került. Tovább gyűrűzik a LOT igazgatókonfliktusa: a vállalati Szolidaritás figyelmeztető sztrájkot kezdeményez, mert Rakowski visszautasítja a javaslatukat. Egyórás sztrájk bénítja meg 8-án a tengeri kikötőket, mert lassan halad az ágazat munkajogi törvénye, a „Dokkmunkás Charta” kidolgozása. A LOT-nál lezajlott sztrájk után 9-én a kormány kinevezi a légiforgalmi társaság élére dr. József Kowalski tábornokot, a légierő híres tanintézetének igazgatóját - tehát nem a Szolidaritás pártfogoltját. Ugyanezen a napon Bydgoszcz-ban a helyi közlekedés sztrájkol, mert a Szolidaritás a vállalat igazgatójának leváltását követeli.

Július 10. Tanácskozik a párt XII. - a kongresszus előtti utolsó - plénuma. Barcikowski, a KB titkára a párton belüli tisztújításról: „[...] a párt minden szintjén mélyreható változások történtek [...] A vitákban a maradi tendenciánál sokkal erősebben érződtek a revizionista jellegű törekvések, nem kevésbé a párt és a pártszervezetek szerepét csökkenteni kívánó szándékok. Mégis kikristályosodtak a pozitív törekvések [...]”

Június 11. A PAP kommunikét ad ki a Jaruzelski-Glemp találkozóról. „Érintették az ország legidősebb kérdéseit, ezen belül a társadalmi megnyugvás, a megújítási folyamat eredményes kibontakoztatásának és a válságjelenségek leküzdésének kérdéseit...”

Július 14. és 20. között tanácskozik a Lengyel Egyesült Munkáspárt IX. (rendkívüli) kongresszusa.

A központi bizottság referátumában Stanisław Kania hangsúlyozza: a párt álláspontja változatlan a konfliktusok békés eszközökkel történő megoldását illetően, ugyanakkor a lengyel kommunisták készek ellenállni a szocializmus ellenfeleinek hatalomátvételi kísérletével szemben. „A megosztó vonalat ott látjuk, ahol a Szolidaritásnak mint szakszervezetnek a tevékenysége véget ér, s ahol a reakciós, szélsőséges csoportok tevékenységi iránya kezdődik [...]”

A tanácskozás második napján kizárják a párt soraiból a hetvenes évtized pártvezetésének néhány tagját, a súlyos válságért felelős személyeket: Giereket, Babiuchot, Łukaszewiczet, Pykát, Szydlakot és Żandarowskit.

Tizenhat munkabizottságban zajlik a tanácskozás harmadik napja, megválasztják a párt vezető testületeit.

A LEMP Központi Bizottsága első titkárának újólá Stanisław Kaniát választják, s a Politikai Bizottság tagjai között van Kazimierz Barcikowski, Józef Czyrek (külügyminiszter) és Wojciech Jaruzelski is.

A kongresszuson végzett tudósítói munka - jóllehet a Magyar Rádió igen részletesen beszámolt erről a hazai közvélemény által is nagy figyelemmel kísért eseményről - nem adhatott hiánytalanul teljes képet testvérpártunk tanácskozásáról. Krassó László kollégámmal rádiónk minden egyes híradásában csak a friss eseményekre, a fontosabb felszólalásokra összpontosíthattunk. Akkori jegyzeteimből olyan, annak idején idő hiányában el nem hangzott részletek kíváncsoznak e krónika lapjaira, mint például a Központi Bizottság beszámolójának néhány gondolata: „Az elmúlt év közepén keletkezett konfliktus alapját a párt politikájában a hetvenes évek során felhalmozódott gondok, hibák képezték. Meggyengült és felbomlott a kapcsolat a pártvezetés és a munkásosztály között. A konfliktus megoldásában döntő jelentőségű volt a LEMP VI. plénuma: egyrészt személyi változtatást hajtott végre a párt első titkári posztján, másrészt kimondta a rendkívüli kongresszus összehívásának igényét.”

Elhangzott itt az is, hogy a párt létszámában, valamint társadalmi-szakmai összetételében is változások történtek. A legtöbben 1980 júliusa után adták vissza tagsági könyvüket. A nagy sztrájkok kezdetétől a LEMP-ből a tagság mintegy 6 százaléka lépett ki, háromnegyed részben munkások.

Tagadhatatlan, hogy a párton belül - a kongresszus idején is - létezett olyan áramlat (a „kemény vonal” hívei), amelynek képviselői a fokozódó anarchia megszüntetése érdekében már hónapok, óta adminisztratív eszközök igénybevételét sürgették. A rendkívüli kongresszuson azonban a realizmus hangja erősödött fel. „[...] a központi bizottság a megegyezés és a megújulás alapján áll, elfogadja azt az elvet, hogy a konfliktusok megoldása politikai úton történhet.” (Kania).

Mi sem természetesebb, a kommunisták tanácskozásán gyakorta szóba került a Szolidaritás, illetve a szakszervezetek ügye: „A Szolidaritás a legnagyobb létszámú szakszervezet, amely a különböző eszmék, áramlatok sűrűlődsének és a politikai harcnak a színtere. A központi bizottság megteremtette e szakszervezet fejlődésének feltételeit is, de nem titkolta súlyos aggodalmát a Szolidaritás politikai irányvonala miatt, amit számára a szocializmus nyilvánvaló ellenfelei szabnak meg.” (A KB referátuma)

A vitában is többen hangsúlyozták: a dolgozók eredményes érdekvédelme azt is feltételezi, hogy a szakszervezetek alkotó módon részt vállalnak a válság felszámolásából és közvetlenül részt vesznek a nemzeti jövedelem megteremtésében is.

Szó volt itt a szocialistaellenes csoportosulásokról is, melyek - a kongresszusi beszámoló szerint - ugyancsak részt vesznek a társadalmi folyamatokban: a közvéleményre hatva bizonyos sikereket érnek el, tevékenységüket ugyanis a társadalmi elégedetlenség hangulatára építik. Kis lépéseik taktikája látszólag összezseng a társadalmi törekvésekkel, s ez oda vezet, hogy a párttagság körében erőtlenné válik a politikai harc igénye, a veszély tudata.

És még egy idézet kívánczik ide a kongresszusi beszámolóból: „[...] a mai válság nagymértékben csökkentette a társadalmi fegyelmet, romlott a közrend állapota. Különösen

veszélyessé terebélyesedett a szocialistaellenes tevékenység, illetve ennek olyan megjelenési formái, mint a szovjetellenesség és a vezetők lejáratását eredményező röpiratok nyomtatása, terjesztése.”

A válság - mindenekelőtt a lengyel gazdaságé - megoldást, programot sürgetett. Ilyen programot várt a lakosság a Szolidaritástól is, a kormánytól is. Most a párton, a kongresszuson volt a sor: megmutatni az irányt, kijelölni a válságfelszámolás k o n k r é t útját. A tanácskozás ki is munkálta ezt a programot, de tisztán látszott az is, hogy akár a legkidolgozottabb célok sem valósulhatnak meg a bizalom újjáélesztése, a zűrzavar felszámolása nélkül. S ha a kongresszus gazdasági tézisei hitelesek, reálisak voltak is, a megvalósítás társadalmi feltételeinek hiánya miatt - engedtek meg a tudósító véleménye - utópisztikusnak hatottak, legalábbis ezekben az 1981-es nyári napokban. Stanisław Kania azt hangsúlyozta, hogy a legközelebbi esztendőben korlátozni kell a beruházásokat, s minden erőt a nemzeti lét számára döntően fontos vállalkozásokra kell összpontosítani. Következésképpen végre kell hajtani a gazdasági reform bevezetését, a megszilárdítás programja pedig szorosan kapcsolódjék a szocialista országokkal való gazdasági együttműködéshez. Hosszú évekre ki kell jelölni a mezőgazdaság és az élelmiszer-gazdaság elsőbbségét egyéb gazdasági ágazatokkal szemben.

Amikor július 19-én Wojciech Jaruzelski miniszterelnök emelkedett szólásra, s a gazdaságról, a kormányzat gazdasági munkájáról kezdett beszélni, a sajtóközpontban, a monitorok előtt még állóhelyet is alig kaptak a tudósítók.

„A népi Lengyelország történetében először van dolgunk az utóbbi három évben gazdasági visszafejlődéssel. Úgy ítélt meg, hogy az idén 15 százalékkal csökken a nemzeti jövedelem [...] növekszik Lengyelország eladósodása [...] A helyzet kedvezőtlen alakulása a kormánytól számos azonnali, rendkívüli intézkedést követel. Főként a lakosság életkörülményeit befolyásoló válságtényezők csökkentéséről van szó. Rendkívüli eszközöket alkalmaztunk, mint például a jegyrendszert [...] A kormányzati munka gyakorta kritika tárgya. Ezt megértéssel fogadjuk. Hatékonyabb kell, hogy legyen a Minisztertanács és szerveinek munkája [...] Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy igen sok igény, hangoztatott bér- és szociális követelés, a beruházásokat és a devizaeszközöket érintő kívánság ma túlnő az ország gazdasági lehetőségein [...]”

A kormányfő emlékeztetett: létezik egy válságfelszámoló program, s a kongresszusi irányelvek is tartalmazzák a gazdaság hatékonyabb programját. „Mi most a legsürgetőbb fő feladat? Nem egyéb, mint a termelés csökkenő tendenciáinak megfékezése, majd a termelés újjáteremtése. Más út nem létezik [...]”

Amíg a varsói Kultúra és Tudomány Palotájában a párt komoly, felelősségteljes tanácskozása zajlott, köröskörül az országban tombolt az anarchia - annak ellenére is, hogy Wałęsa arra intette szervezetét Gdańskból, hogy ezekben a napokban tartózkodjanak mindenfajta tiltakozó akciótól. A pártkongresszus napjaiban úgy döntött a Szolidaritás OEB, hogy szervezetük első országos küldöttértekezletét (kongresszusát) két menetben, mégpedig szeptember 5-6-án és október 1-3-án tartják Gdańskban.

Július 21. Eltérítik a LOT egyik belföldi járatát. A 21 esztendőös terrorista követeli, hogy Gdańsk helyett Nyugat-Berlinben szánjanak le. Łódźban, a második legnagyobb lengyel városban ötezer asszony és gyermek tiltakozó menete követel jobb élelmiszer-ellátást. A Szolidaritás számos lengyel városban ilyen, ún. „éhségmenetekre” buzdítja a lakosságot. A hónap végéig Łódźban és másutt is tüntetésekre kerül sor.

Augusztus 3. Riasztó híreket közöl a sajtó a kenyér- és cukorbeszerzés nehézségeiről. A Szolidaritás Mazowsze regionális szervezete három napra blokádot alá helyezi a főváros

legforgalmasabb pontját, a Marszałkowska és a Jerozolimskie kereszteződésében lévő körforgalmat, a rondót, s ezzel az ott veszteglő járművei gyakorlatilag lezárják a belvárost. 5-én kétórás sztrájk van Varsóban, csak az egészségügyi szolgálat, az élelmiszeripari üzemek, a kereskedelem és a kommunális szolgálatok működnek. A Rakowski-Wałęsa tárgyalás végén, 6-án együttesen megfogalmazott közleményt a Szolidaritás egyoldalúan visszavonja. A márciusi bydgoszczi incidens óta a legsúlyosabb feszültség érlelődik országszerte, nyugalomra intő felhívások követik egymást. A „Sosnowiec” bánya vezetőit a dolgozók pár órára bezárják egy irodába, mert azok a kitermelés folytatására szólítják őket.

Augusztus 11. A Szolidaritás Gdańskban bojkottot hirdet a lengyel hajók berakodását gátolva, hogy ezzel megakadályozza az élelmiszerek exportját. Újabb gépeltérítési kísérlet, a légikalózt elfogják.

Augusztus 12. A Szolidaritás OEB ma végetért üléséről kiadott közlemény a mélyülő válságért a kormányt teszi felelőssé. Az egyik kikötőben Nagy-Britanniának szánt áruval teli konténereket tartanak vissza. A külkereskedelmi miniszter Wałęsához fordul, szüntessék meg a bojkottot, mert ilyen incidensek miatt az állam nem teljesítheti szerződéses kötelezettségét. A Statisztikai Főhivatal riadót fúj: fokozatosan csökken a termelés, s a felvásárlás nem képes az ellátáshoz szükséges minimális húsmennyiséget sem előteremteni, tehát még a jegyrendszer is formális. A püspökség főtanácsa közleményében hangsúlyozza minden erő, minden állampolgár felelősségét az ország sorsáért. A Szolidaritás nyomdászsztrájkok ösztönzésével „sajtómentes napnak” nyilvánítja augusztus 19-ét és 20-át. Ennek ellenére megjelenik a *Trybuna Ludu* és a *Żołnierz Wolności*, és a krakkói kivételével minden vidéki napilap.

Augusztus 22. Nyugat-Berlinbe térítik a LOT Wrocław-Varsó járatát. Óriási sorok várakoznak a benzinkutaknál, a közlekedési minisztérium négy belföldi repülőtér lezárását tervezi az üzemanyaghiány miatt. Döntés születik: az idén nem tartják meg az őszi Poznańi Vásárt.

Augusztus 24. Egyéni parasztok a bydgoszczi vajdaságban elfoglalják egy termelőszövetkezet földjét s 10 hektárt saját vetőmagjukkal vetnek be, majd a közeli állami gazdaság földjének egy részét is felszántják.

Augusztus 25. Buszsofőrök sztrájkolnak Radomban, ülősztrájk kezdődik az olsztyni nyomdában.

Augusztus 28. 11 házgyárban szén- és villamosenergia-hiány miatt leáll a termelés; Lengyelország autóbuszparkjának negyede áll, mert nincs alkatrész. A kormány sajtószóvivője a tv-ben nyilatkozik: „Nem engedhetők meg az állam működését zavaró sztrájkok, mert ezek felelőtlen politikai akciók.” A Szolidaritás sztrájkot készít elő a Lengyel Rádió és Televízió területére is, s azt követeli, hogy a szervezet közelgő gdański kongresszusáról csak olyan rádiósok, tévések tudósítsanak, akik tagjai a Szolidaritásnak.

Szeptember 1. Egyéni parasztok foglalják el a „Świebodzin” Állami Gazdaság földjeit, de a gazdaság dolgozói ellenállnak. A rzeszówi nyomda Szolidaritás szervezete az igazgató leváltását követeli, sztrájkkal fenyegetőzik.

Szeptember 2. Tanácskozik a LEMP Központi Bizottsága. (Kania: „A munkásönkormányzat ügye körül összpontosul most a szocializmus ellenfeleinek harca. Ez a harc a hatalomért folyik [...]”) Szó esik itt a pár nap múlva kezdődő gdański kongresszusról is. (Kania: „A Szolidaritás kongresszusa határoz e szervezet jövőjéről [...] Kívánjuk a kongresszusnak, váljon a Szolidaritás programalakító fórumává. Ez a program szakszervezeté, vagyis egy olyan szervezeté lesz, amely a munkásérdekeket és a népi Lengyelország érdekeit kívánja szolgálni.”)

A Szolidaritás OEB előbb azt javasolja a Lengyel RTV-Bizottságnak, hogy két stáb közvetítse kongresszusukat: az egyik az ő embereikből, a másik az állami bizottság által kijelölt újságírókból, műszakiakból álljon. Másnap, 4-én az OEB sajtósóvivője kijelenti: a Lengyel RTV nem akkreditálja közvetítő stábját a Szolidaritás kongresszusára.

Szeptember 5-10. Gdańskban, az Oliwia sportcsarnokban 28 régió 892 küldöttének részvételével tanácskozik a Szolidaritás I. Országos Kongresszusának első fordulója. A szervezet taglétszáma a PAP tudósítása szerint 9 és félmillió. A tanácskozás előtt Glemp bíboros misét celebrál egy gdański templomban. A kongresszuson Wałęsa elnököl. Beszéde előtt eléneklik a himnuszt és az „Isten, ki lengyel...” kezdetű szent éneket. A kormányt Stanisław Ciosek szakszervezetügyi miniszter képviseli, aki köszöntőjében a kormány üzenetét is közvetíti. A sportcsarnokban számos külföldi - de csakis nyugati - szakszervezeti delegáció van jelen. Andrzej Wajda is felszólal: a filmesek kamerájukkal tanúi voltak a Szolidaritás születésének, útját ezután is filmre rögzítik. Amint szaporodnak a hozzászólások, úgy erősödik fel a tanácskozás államellenes, szocialistaellenes, támadó hangja. A negyedik napon a küldöttek elfogadják azt a provokatív, rosszízű üzenetet, amit „Kelet-Európa dolgozóihoz” kívánnak intézni. Emiatt szeptember 10-én a Lengyel Népköztársaság külügyminisztériuma nyilatkozatot ad ki, s leszögezi, hogy az „Üzenet” ellentétben áll Lengyelország érdekeivel, közvetlenül aláássa a Lengyel Népköztársaságnak mint a szocialista közösség tagjának hitelét.

Íme, szó szerinti fordításban az a szöveg, amit a Szolidaritás I. kongresszusa elfogadott, s ami 13 nyomtatott sorban megjelent a szervezet *Tygodnik Solidarność* hetilapja 1981. szeptember 18-i, 25. számának 6. oldalán:

A Szolidaritás I. Kongresszusának üzenete Kelet-Európa dolgozóihoz

A Szolidaritás Független Önigazgatású Szakszervezet Első Kongresszusának Gdańskban egybegyűlt delegátusai üdvözlétüket és támogatásukat küldik Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia, Magyarország és a Szovjetunió valamennyi népe munkásságának.

Mint háború utáni történelmünk első független szakszervezete - mélyen érezzük sorsunk közösségét. Biztosítjuk Önöket, hogy az országaikban terjesztett hazugságok ellenére mi a dolgozóknak olyan valódi, 10 milliós szervezete vagyunk, amely a munkássztrájkok eredményeként jött létre. Célunk: valamennyi dolgozó helyzetének javításáért harcolni. Önök közül azokat támogatjuk, akik a szabad szakszervezeti mozgalomért folyó harc nehéz útjára szándékoznak lépni. Hisszük, hogy az Önök és a mi képviselőink már nemsokára találkozhatnak, hogy kicseréljék szakszervezeti tapasztalataikat.

Az Üzenetre nem csak a lengyel külügyminisztérium reagált. Elküldte válaszát Gdańskba a magyar szakszervezetek vezetője is, s a levelet fel is olvasták a kongresszusi küldöttek előtt, sőt a lengyelre fordított szöveg megjelent a *Tygodnik Solidarność* 28. számában. Jómagam a *Népszava* 1981. október 7-i számából idézem ugyancsak a teljes szöveget:

LECH WAŁĘSA ÚR,
Gdańsk

Tisztelt Wałęsa Úr!

Mint szeptember 4-i levelemben értesítettem, a kongresszusra szóló meghívást megkaptam, de a késői meghívás, az idő rövidsége miatt utazásunkra nem kerülhetett sor. Ugyancsak jeleztem, hogy a kongresszus második szakaszában való részvételünkre még visszatérek.

Közvéleményünk, a magyar szervezett dolgozók élénk érdeklődéssel várták kongresszusukat. Őszintén meg kell mondanom Önnek, hogy várakozásunkban csalódtunk. Ellenérzést és megütközést váltott ki a szervezett magyar dolgozókból kongresszusuknak a „Kelet-Európa minden dolgozójához” intézett üzenete, amelyben „a szabad szakszervezetek megalakítására”, a lengyel példa követésére szólítanak fel.

Mi ezt az üzenetet hazánk belügyeibe való beavatkozásnak tekintjük, és visszautasítjuk. Ez nem teszi lehetővé számunkra, hogy a kongresszus második szakaszában részt vegyünk.

Politikai elveinkből következik, és ezért természetesnek tartjuk - a nemzetközi munkásmozgalom gyakorlata is ezt erősíti meg -, hogy minden ország munkásosztálya, szakszervezeti mozgalma az illető ország történelmi hagyományai, sajátosságai szerint tevékenykedjen. De ugyanilyen természetesnek tartjuk, és elvárjuk, hogy számunkra se írja elő senki, hogyan és milyen keretek között dolgozzanak szakszervezeteink.

Tisztelt Wałęsa Úr!

Emlékeztetni szeretnénk arra, hogy a nemzetközi szakszervezeti mozgalom több mint 100 esztendő történetében mindig nagy jelentősége volt egymás tapasztalatai kölcsönös megismerésének. A munkásmozgalomnak, a szakszervezeti mozgalomnak van logikája és etikája is. Amit és ahogyan Önök ajánlanak, az ennek ellentmond, ezzel nem fér össze.

Ami a magyar szakszervezeteket illeti: mi szocialista körülmények között végezzük munkánkat, amely nagy erőfeszítést és felelősséget jelent hazánk sorsáért, a dolgozó emberek érdekeinek képviseletéért és védelméért. Mint új típusú szakszervezeti mozgalomnak, minden értékes tapasztalatra szükségünk van, hiszen egyaránt felelősséggel tartozunk a magyar munkásosztálynak és a nemzetközi munkásmozgalomnak. Ezért a magyar szakszervezeteknek rendszeres és gyümölcsöző kapcsolatuk van minden európai és számos egyéb szakszervezettel. Értelemszerűen hasznosítjuk a tapasztalatokat a dolgozók valós érdekei és munkánk javítása érdekében. De amit Önök ajánlanak nekünk, az elfogadhatatlan. Nem titkoljuk, meglep az a bátorság és magabiztosság, ahogyan - egyéves létezésük után - üzenetükben Önök tanácsokat adnak a szocialista országok dolgozóinak.

A magyar szakszervezetek mögött több évtizedes tapasztalatok és valós eredmények vannak. Ezt mindenekelőtt tagságunk, de barát és ellenség egyaránt elismeri. Mégsem mernénk senkinek sem tanácsokat osztogatni, és saját gyakorlatunkat példaként állítani. De a történelem során oly sokat szenvedett, és jobb sorsra érdemes lengyel nép felemelkedését szolgálni kívánó szakszervezeti mozgalomnak talán érdemes lenne a szocialista országok tapasztalatait legalább ismerni.

Felmerül bennünk a kérdés: miért mi vagyunk a címzettek? Vagy ha már nekünk üzentek, miért nem üzentek Reagannek is, aki drasztikus eszközökkel törte le a légi irányítók sztrájkját?

Vagy miért nem üzentek Thatcher asszonynak, aki magabiztosan kijelentette, hogy határozhat a TUC kongresszusa a dolgozók érdekében úgy, ahogy akar, ő ezt nem veszi figyelembe. Vagy miért nem üzentek a harmadik világba, ahol az elemi szakszervezeti jogok sincsenek biztosítva, ahol bebörtönzik, kínozzák a szakszervezeti vezetőket, üldözik a szakszervezeti mozgalmat?

Mindezek alapján kénytelen vagyok megmondani, hogy az önök kongresszusán - akarták-e, vagy sem - szocialistaellenes, szovjetellenes platform jutott kifejezésre. Ilyen programhoz mi nem vagyunk partnerek. Történelmi tény ugyanis, hogy az, aki a munkásmozgalomban komolyan veszi hivatását, szocialistaellenes platformon nem képviselheti a munkásosztályt, mert ez az út sehova sem vezet.

Tisztelt Wałęsa Úr!

Internacionalista kötelességünk, és a hagyományos lengyel-magyar barátság szellemében bármikor készek vagyunk a szakszervezetek szerepéről és hivatásáról tárgyalni és vitatkozni.

Kérem az Ön támogatását ahhoz, hogy leveletem felolvassák a kongresszuson.

Mellékelem a Népszava 1981. szeptember 19-i számát, amelynek szerkesztőségi cikkében részletesen kifejtettük álláspontunkat az Önök kongresszusával és üzenetével kapcsolatban.

Budapest, 1981. szeptember 23.

Üdvözlettel:

*GÁSPÁR SÁNDOR,
a Szakszervezetek Országos Tanácsa
főtitkára*

A kormány a támadások keresztüzében igyekszik ellátni napi feladatait és teljesíteni az augusztusi társadalmi megállapodásokban vállaltakat. A munka-, bér- és szociálisügyi miniszter bejelenti: még az idén háromezer zlotyra emelik a legalacsonyabb nyugdíjakat, s tervezik a legalacsonyabb bérek növelését is.

Szeptember 16. a LEMP Politikai Bizottsága figyelmeztet: a Szolidaritás elutasító álláspontja a kormány erőfeszítéseivel szemben megakadályozza a társadalmi megszilárdulást célzó program valóra váltását.

Egy egészen furcsa sztrájk híre érkezik Gdańskból: nehéz munkakörülményeik miatt, tiltakozásul beszüntették a munkát a Szolidaritás nyomdájának dolgozói. A regionális vezetőség ezt a sztrájkot jogtalannak, illegálisnak minősíti.

Szeptember 17. A kormány az államhatalom valamennyi szervét kötelezi a szocializmus, az állam és a nemzet alapvető érdekeinek védelmezésére a rendszer, a népi állam ellenségeinek pusztító tevékenységével szemben.

Mieczysław Rakowski nyilatkozatot ad a PAP hírügynökségnek: „[...] A harc csak most kezdődött, mondták a Szolidaritás kongresszusán. A partneri viszony kizárja az ellenségeskedést, feltételezi az együttműködést, mégpedig legalább a minimális bizalomra alapozva a két fél között [...] Hiszem, hogy a Szolidaritás tagjainak többsége is óhajtja a partneri kapcsolat elvének valóra váltását [...]” Stanisław Ciosek szakszervezetügyi miniszter sajtókonferenciáján rögzítem magnómra a következő mondatot: „Az államvezetés meghatározta

azt a feltételrendszert, ami lehetővé tenné a Szolidaritás beilleszkedését Lengyelország szocialista valóságába, és itt a Szolidaritásnak le kell mondania a politikai rendszer megváltoztatását célzó követelésekről.” Megkérdezzük a minisztert: szó lehet-e rendkívüli vagy hadiállapot bevezetéséről Lengyelországban? A válasz: „Az államvezetés az utolsó pillanatig mindent elkövet, hogy az országot békés eszközökkel vezesse ki a válságból.”

Ülésezik a Szejm, 24-én Jaruzelski beszél: „Hogy miként alakul az ország és a nép további sorsa, most nagymértékben azon múlik, mennyire óhajt alapokmányának céljaihoz hű maradni a Szolidaritás, [...] képes-e elszigetelődni a szocializmus ellenségeitől.”

Szeptember 26. és október 7. között zajlik a Szolidaritás-kongresszus második fordulójára, az állam- és kommunistaellenes retorika fesztiváljára. Egyetlen igazán meglepő eseménye szeptember 28-án történik, amikor is a KSS-KOR ellenzéki szervezet bejelenti megszűnését. Edward Lipiński professzor, e szervezet egyik alapítója a kongresszus második fordulójának harmadik napján, mindjárt a tanácskozás kezdetén - pontosabban a mindennapi mise, a Szolidaritás gdański zászlájának bevonultatása és a himnusz eléneklése után - tapsvihar közepette lép a szónoki emelvényre:

„Nem mindennapi esemény volt a Szolidaritás megalakulása. Ez új helyzetet teremtett, új erők jelentek meg, létrejöttek a társadalom aktivitásának kedvező feltételek. A Szolidaritás megfelelőbb módon érheti el azokat a célokat, amelyekért a KOR küzdött. Ezért is határozta el a KSS-KOR, hogy megszünteti tevékenységét.”

A kongresszuson elfogadott program elmarasztaló, negatív jelzőkkel illeti a néphatalom három és fél évtizedét. Ebben a dokumentumban egyetlen egyszer sem írják le a szocializmus szót, helyette az „önkormányzatú Lengyelország” építésének koncepcióját fogalmazzák meg. Megválasztják a Szolidaritás vezető testületét, az Országos Bizottságot (a továbbiakban: OB). Az elnök - korántsem elsőpró szavazattöbbséggel - újra Lech Wałęsa lesz.

Kongresszusa után a Szolidaritás mindenütt fékevesztett támadást intéz a sajtó birtoklásáért. Október 7-én a kormány sajtóirodája a *Trybuna Luduban* elgondolkodtató tényekre ébreszti rá az olvasókat: A *Tygodnik Solidarność* vagyis a Szolidaritás hetilapja félmillió példányban (három kongresszusi számuk mindegyike egymillió példányszámban) jelenik meg, vagyis nagyobb mennyiségben, mint a Lengyel Népköztársaság bármely politikai periodikája. Szczecinben adják ki a *Jedność*-ot 100 ezer példányban, valamint a *Kwadrat* című, kéthetenként megjelenő lapot 45 ezer példányban; a *Solidarność Jastrzębie* 50 ezer, az *Odrodzenie* 100 ezer, a *Samorządność* 250 ezer, a *Solidarność-Niezależne Stowo* 10 ezer, a *Solidarność Ziemi Płockiej* 10 ezer, a *Sierpień-80* 5-8 ezer példányban jelenik meg. Azoknak a bulletineknek az összpéldányszáma, melyeknek a kiadását a sajtóellenőrző hivatal engedélyezte, alaposan meghaladja a milliót.

Október 13. A kormány sajtószóvivője kijelenti: „A konstruktív együttműködésre vonatkozó javaslat, amit egyebek között a Szolidaritás-kongresszusnak küldött kormányüzenet tartalmazott, nem talált kedvező talajra.”

Ezekben a napokban a Szolidaritás OB felhívást tesz közzé: függesszék fel a tiltakozó akciókat. A regionális és az üzemi szervezetek ennek sem tesznek eleget. Folytatódik a żyrdówi textilgyári sztrájk, a hallgatók megszállva tartják a tarnówi óvónőképző intézetet, élelmiszerellátási problémák miatt jelent be új sztrájkot a piotrkowi vajdaság. A krosnói Polmo gyár kapuján a Szolidaritás tagjai kitalicskázzák társukat (lengyel hagyományok szerint ez a munkatárs megalázásának legdurvább módszere), mert az ágazati szakszervezet aktivistájaként a

Szolidaritás transzparensére gúnyos tartalmú feliratot helyezett el. Sztrájkok, konfliktusok eszkalálódnak Bielsko-Biala, Radomsko, Sieradz, Zduńska Wola, Żyrardów és Varsó körzetében. A Szolidaritás OB delegációja Wałęsa vezetésével Franciaországban tartózkodik.

Október 16-18. Tanácskozik a LEMP Központi Bizottsága. Kania előterjesztéséből: „Nem javul a gazdaság helyzete, sőt számos területen tovább mélyülnek a gondok [...] A nemzeti jövedelem ilyen mérvű hirtelen csökkenésére nincs példa Európa háború utáni történetében [...] A szocialistaellenes erők politikai céljaik megvalósítása érdekében gazdasági, piaci katasztrófát kívánnak előidézni [...] A Szolidaritás kongresszusa a párt és a néphatalom elleni kihívás volt [...] A Szolidaritás fontos alkotó erővé válhat, ha a tavalyi augusztusi megállapodások szellemében a szocialista megújulás mellé áll programjával és gyakorlati tevékenységével egyaránt [...]”

A plénium zárónapján Wojciech Jaruzelski kormányfőt és nemzetvédelmi minisztert választják meg a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága első titkárának, miután elfogadják Stanisław Kania lemondását. Jaruzelski tábornok a választás során 184 szavazatból 180-at kap. A Központi Bizottság határozata 6 pontba foglalja a Szolidaritás vezetőségéhez intézett követeléseket: a szervezet tartsa tiszteletben az ország alkotmányát; határolja el magát a szocializmus ellenségeitől; azonnal állítsa le a sztrájkokat és támogassa alkotó módon a gazdasági válság elleni kormányprogramot; gyakorlati tevékenységével ismerje el a szocialista országokkal fennálló szövetséget, és szálljon szembe a szovjetellenes kampánnyal; tartsa tiszteletben az állam biztonságának követelményeit.

Október 21. Négyszemközti megbeszélést folytat Wojciech Jaruzelski és az egyházfő, Józef Glemp. A PAP jelentése szerint „Meggyőződésüket juttatták kifejezésre, hogy a szaporodó nehézségek felszámolása a nemzeti megegyezés széles platformon történő létrehozását igényli.”

A Szolidaritás szélsőséges vezetőinek ámokfutását - ekkor már egyre világosabban látszik - senki és semmi nem állítja meg. A sztrájkok terjednek, tudósításaimban már felsorolni sem tudom hallgatóinknak a sztrájkhelyszíneket, a konfliktusok közvetlen okait. A Szolidaritás szccecini vezetői kijelentik, hogy már csak kemény hangnemben óhajtanak tárgyalni a hatalommal. Jobb ürügy híján, az OB közli a lakossággal, hogy veszélyben van a Szolidaritás - ezért október 28-ra egyórás általános sztrájkot hirdet az ország egész területére. És még egy emlékeztető, az egész főiskolai, egyetemi ifjúságot fellázító esemény történik: a radomi mérnökképző főiskolára olyan rektort neveznek ki, akinek személyével az ottani Szolidaritás és a független diákszövetség nem ért egyet.

Október 24. Tadeusz Hupałowski tábornok, közigazgatási miniszter a tv műsorában bejelenti, hogy a kormány döntése alapján Katonai Területi Operatív Csoportokat szerveznek. Feladatuk a helyi problémák felderítése, a települések közigazgatási és gazdasági vezetőinek ellenőrzése, a kereskedelem vizsgálata.

Október 27. Wałęsa a żyrardówi sztrájkolók előtt állítja, hogy közeleg a játszma vége, és „vagy győzünk, vagy legyőznek bennünket”.

Október 30. A Szejm ülésén Wojciech Jaruzelski figyelmeztet: „Egy hónappal ezelőtt a parlamentből a Szolidaritáshoz fordultam: foglaljon állást világosan a nemzet, a szocialista állam alapvető ügyeiben. Feleletet azóta sem kaptunk, illetve a válasz a politikai harc kiélezése volt.” - A kormányfő a fenyegető helyzet miatt átnyújtja a parlament elnökségének a kormány törvényjavaslatát az állampolgárok és az állam védelmét szolgáló rendkívüli intézkedésekről, eszközökről.

November 3-án újra előkészületek és bejelentés nélkül tesz utazást Jaruzelski tábornok. A fővároshoz közeli siedlcei vajdaság néhány kisközségét keresi fel, ismerkedik az egyéni, a szövetkezeti parasztok, az állami gazdaság dolgozóinak életkörülményeivel, majd a sajtó nyilvánossága előtt nyilatkozik: „[...] nagy lehetőségeket látok a nehézségek leküzdésére”.

November 4. Wojciech Jaruzelski hatszemközti találkozóra hívja meg Józef Glemp bíborost és Lech Wałęsát. A még ezen az estén nyilvánosságra kerülő, szűkszavú közleményből megtudjuk, hogy a felek a válság felszámolásáról, a nemzeti megegyezés frontja megalakításának lehetőségeiről folytattak eszmecserét. Egyes „jól értesült” nyugati kollégák rövidesen azt is tudni vélik, hogy egy esetleges „kemény lépés” megtételének lehetőségéről is tájékoztatta tárgyalópartnereit a tábornok.

Még ugyanezen a napon sok felszólaló támadja Wałęsát a Szolidaritás OB radomi ülésén, ahonnan elnökük Varsóba utazott Jaruzelski hívására. Rulewski, a bydgoszczi regionális szervezet elnöke szerint „azért utazott Varsóba, hogy leállítsa a sztrájkokat. Pedig az a fontos, hogy ezek a sztrájkok tartsanak és biztosítsák az alkudozás pozícióját”.

Az ország majdnem minden körzetében konfliktusok srófolják az idegeket, az OB pedig úgy dönt, hogy november 17-re nagyszabású plakát- és röplapakciót hirdet, s mindenekelőtt a rádió és a televízió birtokba vételét követelő jelszavak felfestését kezdeményezi a lengyel városok utcáin. Például: „Lejövünk a falakról, ha bemegyünk a tv-be” - „A tv-híradó hazudik”. Siedlcében az Egyéni Parasztok Szolidaritás szervezetének húsz tagja elfoglalja az ifjúsági szövetség épületét; ezzel a parasztok tiltakozásának újabb hullámát indítják el. Kamieńskban börtönlázadás tör ki, letörésére be kell vetni a karhatalmat. Az összezsapás két halálos áldozatot követel. Az elítéltek megrongálják, felégetik az épület egy részét, Radomban a Szolidaritás és a független diákszövetség sztrájkbizottsága felfeszíti a főiskola sokszorosító üzemének ajtaját, s röplapokon felszólítja az ország egyetemait, hogy csatlakozzanak sztrájkjukhoz. Wrocławban a Ruch-pavilonok elárusítói bojkottálják az újságárusítást, Varsóban a tejipar dolgozói fenyegetnek sztrájkkal. November 12-én 65 különböző mélységű és kiterjedésű konfliktusról érkezik jelentés a PAP vidéki tudósítói hálózatától, s ezt az adatot említi Wałęsa is egy wroctawi gyűlésén. A konfliktusok egyik - megengedem, szélsőséges - példája: az opolei Szolidaritás azt követeli a társadalombiztosító intézettől, hogy ismerje el folyamatosnak azon egykori hadifoglyok munkaviszonyát is, akik - a Wehrmachtban szolgáltak.

Minden eddiginél dühödtebb, immár fékevesztett támadás indul a párt ellen. A startlövést - úgy tűnik - Słowik úr, a łodzi Szolidaritás elnöke adja le: „A munkahelyek területén nincs helye a pártszervezetek tevékenységének [...]” Tüstént ezután a sziléziai Szczygutowice bányában követeli a Szolidaritás a bányagazgatóságtól, hogy egy héten belül telepítsék ki a bánya területéről a LEMP üzemi bizottságát és az ágazati bányászszakszervezet üzemi tanácsát. A vasutas Szolidaritás wroctawi üléséről telex körlevelet küldenek szét a vasút minden körzeti egységéhez: távolítsák el a vasútigazgatóságokról az üzemi pártbizottságokat. A radomi Walter gépgyárban a Szolidaritás úgynevezett „népszavazást” tart, és követeli, hogy 14 napon belül távozzon a gyárból a LEMP üzemi bizottsága. A radomi rektorválasztás ürügyén országszerte ülő- és épületfoglaló sztrájkot szerveznek az egyetemisták, s a radomi konfliktus alapproblémájához azt a véleményüket társítják, hogy késlekedik a felsőoktatási törvény.

November 16. Rzeszówban 11 elítélt a börtön 43 méteres kéményére mászik fel, s onnan követeli az 1970 és 1980 között hozott ítéletek felülvizsgálatát.

November 18. Lublini középiskolai tanárok sztrájkkészültséggel tiltakoznak az új tanácsi művelődési osztályvezető kinevezése ellen, mondván, hogy a kinevezést nem egyeztették a Szolidaritással. A sztrájkba diákjaikat is bevonják.

November 19. Szczecinben egy postai csomagfosztogatás miatt elítélt bűnöző ugyancsak a börtön kéményéről diktálja feltételeit a hatóságoknak. Płockban a Szolidaritás húsz fős rohamosztaga sisakban, formaruhában feliratokat mázsol a város központjában.

November 20. A Hadirokkantak Szövetségének kongresszusa nyugalomra, megfontoltságra szólítja a lengyel népet. Bujak, a fővárosi Szolidaritás - Mazowsze elnöke Krakkóban diákok előtt kijelenti: a Szolidaritás kész lecsapni a TV-re, ki fogják kapcsolni az áramellátást a tv-híradó idejére.

November 21. A kormány bejelenti, hogy 1982. január 1-én bevezetik a gazdasági reformot.

November 22. A belügyminisztérium szóvivője közli, hogy Varsóban a hatóságok megakadályozták egy új illegális szervezet, a „Szabadság, Törvényesség, Függetlenség-önkormányzatú Köztársasági Klubok” megalakulását. Az összejövetelhez Jacek Kuroń és a Szolidaritás vezetőinek csoportja nem rendelkezett engedéllyel.

November 23. A Területi Katonai Operatív Csoportok újra elindulnak a nagyvárosokban: mindenekelőtt a téli felkészülést vizsgálják.

Ismét tucatnyi vajdaság területén foglalják el a tanácsházákat az egyéni parasztok. A Szolidaritás vezető köreiben ezekben a napokban már leplezetlenül beszélnek a közelgő összecsapásról. Három üzemben az önkéntes rendőri testület, az ORMO tagjai ellen indít akciót a Szolidaritás: azzal fenyegetik őket, hogy hamarosan „a legrosszabbra számíthatnak”.

November 25-26. Hetven egyetem, főiskola sztrájkol. A BM Tűzoltótiszti Főiskolájának növendékei épületfoglaló sztrájkot jelentenek be, s a belügyminisztériumhoz tartozó tanintézeteknél is követelik a felsőoktatási törvény módosítását. December 2-án, amikor a Szolidaritás - Mazowsze egyik vezetője Jaworski síneken veszteglő villamos fedezékéből irányítja, lázítja a növendékeket, a rendőrség desszant csoportja, helikopterről bevetett rendőri egység testi erőszak nélkül felszabadítja a tisztiiskola épületét. A tanintézetet felosztatják.

November 27. A LEMP Központi Bizottságának ülésén Marian Woźniak KB-titkár kijelenti, hogy a Szolidaritás szélsőséges erői a sztrájkterrorral módszeresen gyengítik az államot és pusztítják a nemzetet. Több mint fél esztendeje nem volt Lengyelországban nyugodt, sztrájk-tól vagy egyéb tiltakozástól mentes nap.

November 30. Az esti órákban - miután rádiónk minden mai krónikájában ott voltam friss tudósítással -, úgy döntök, 16 órás intenzív munka után, korán aludni térek. Ekkor jön a PAP telexe: Mieczysław Rakowski interjút adott a hírügynökségnek. Máris fordítom, s készítem a tudósításomat a 22 órai és az éjféli híreknek. Rakowski a nemzeti megegyezés frontjának esélyeiről beszél: „Továbbra is küzdeni fogunk az egyetértési front megeremtéséért, mert ez Lengyelország megmentésének kísérlete. De nem mindenáron. Nem egyezhetünk meg ugyanis azokkal, akik zászlajukra írták a pártot, a szocialista rendet és a szövetségi rendszerünket támadó jelszót.”

December első napjaiban országszerte terjesztik a tamowi PONAR gépgyár Szolidaritás üzemi bizottságának levelét: „Felhívjuk Lengyelországban a Szolidaritás valamennyi szervezetét, hogy a kommunistákkal történő közeli összecsapás esetén haladéktalanul fogjanak hozzá bármilyen eszközzel minden egyes bíró, ügyész, párttitkár, állambiztonsági tiszt és családtagjaik likvidálásához, tekintet nélkül azok nemére.”

A Szolidaritás OB közleményében juttatja kifejezésre felháborodását amiatt, hogy a kormány nem vitatta meg velük a szeszes italok árának emelését.

A párt vezető személyiségei találkozókra vesznek részt a nagyüzemek párttagjaival. A kommunisták követelik, hogy a kormány lépjen fel határozottan a közélet, a gazdaság anarchiájával szemben.

December 2. A Szolidaritás szzczecini regionális vezetősége egyhangú szavazattal elveti a nemzeti megegyezés frontjának megalakítására vonatkozó kormányjavaslatot.

December 3. Jaruzelski a bányásznapon beszél Dąbrowa Górniczában, s innen ismételt (sokadszor) felhívást intéz a társadalomhoz a nemzeti megegyezés eszméjének támogatását kérve.

A Szolidaritás OB elnöksége és a szervezet regionális vezetőinek együttes radomi tanácskozásán Wałęsa, miután megkérdezik tőle, mi a véleménye a nemzeti megegyezés frontjáról, kijelenti: „A döntés: nem! Nincs megegyezés, mert nincs kivel megegyezni.”

December 5-6. Ülésznek a Szolidaritás - Mazowsze II. küldöttértekezlete Varsóban. Sztrájkokról, egyéb akciókról határoznak. December 17-re utcai tüntetést hirdetnek meg Varsó belvárosában. Felszólal ezen a küldöttértekezleten Jerzy Filipowicz, a Honi Hadsereg (ÁK) veteránja is: „Itt most konfrontációra biztatják az embereket, pedig még be sem fejezték az 1956-os és az 1970-es emlékművek építését. Én nem csatlakozom az összecsapáshoz olyan tábornokok vezérlete alatt, akik még jó összeköttetést sem képesek az üzemek között szervezni, és íme, új kormányt akarnak alakítani.” 7-én nyilvánosságra hozzák a tanácskozás döntését, s ebben meghatározzák az ún. „munkásosztagok” megalakításának módját, elveit.

December 11-12. Gdańskban ülésznek a Szolidaritás Országos Bizottsága, hogy meghatározza konkrét cselekvési programját. Sorra szólalnak fel a szervezet ismert, szélsőséges vezetői:

Rulewski: „Ideiglenes kormányt kell alakítani szakemberekből, sajátos politikai provizóriumot kell bevezetni...”

Palka népszavazást javasol a parlamenti választások ügyében, s kijelenti: „ha ezt a párt megengedi, az egyenlő lesz a rendszer likvidálásával.”

Piętkiewicz: „A hatalmat politikailag kell provokálnunk; a legjobb módszer a LEMP-nek a munkahelyekről való kitiltása lesz.”

Modzelewski: „Csapást kell mérni a pártra.”

Bujak: „Szervezetünk a konfliktusból nem kerülhet ki szétvert állapotban, a hatalmat kell szétverni.”

Lis: „Semmiféle tárgyalás!”

Luźny: „Világosan meg kell mondani: A hatalmat akarjuk! Akarjuk!”

December 12-én, szombat este 22.30-kor 5 ellenszavazattal, 4 tartózkodással a Szolidaritás mintegy százfős vezető testülete elfogadja azt a határozatot, amellyel december 17-re meghirdeti a „nemzeti tiltakozás napját”, egyben az országos sztrájkot.

ÖNERŐBŐL

Az írógépembe fűzött papírlap fehéren vakít az asztali lámpa fényében. Le kellene ütnöm a billentyűket, a feladat immár tudósítói rutinnal megoldható: össze kell foglalnom Lengyelország vészterhes eseményekben bővelkedő hetét. Tudósításomat holnap reggelre várja az „Öt kontinens hét napja” szerkesztője. Bőven van miből összeállítani ezt a jó három percet, időm is van bőségesen, és még csak 11 óra múlt pár perccel. Családom már rég belealudt a szombat esti tv-műsorba, kikapcsolom a készüléket, elkészítem a jó erős teát, s irodám ablakán át gyönyörködöm az idei első téli éjszakában: hatalmas és sűrű pelyhekben hull a hó Varsóra.

Munkához látok. Éjfél előtt pár perccel el is készül a heti összefoglaló, de a hivatás íratlan szabálya azt diktálja, hogy a tudósító még hallgassa meg a fogadó ország utolsó aznapi rádióhíreit. Csakhogy 12 órakor egyszerre három meglepő dolog történik: hírek helyett klasszikus zenét hallok a rádió műsorán. Telexkészülékem hívógombjai felől halk kattánás hallatszik: elromlott? Annyi mindenestre bizonyos, hogy telex-összeköttetésem megszakadt. Fel akarom hívni az *MTI* varsói irodáját, elromlott-e Kelemen Pista telexe is? Csakhogy síri csend köszön vissza az elnémult telefonból is...

Kísérteties. Magamra kapom a kabátot, zsebre teszem a slusszkulcsot, lefutok kocsimhoz az utcára. Valami történt Lengyelországban, és hogy mi, azt talán nagykövetségünk ügyeletén megtudhatom...

Hamarabb megtudom. Katonai járőr - a Lengyel Néphadsereg katonái - küldenek vissza kocsimtól a lakásomba: „Jest godzina milicyjna” - kijárási tilalom van...

A lépés amire régóta lehetett, s józan ésszel kellett is számítani - megtörtént. Az átvirrasztott éjszaka, az óránként mindhiába várt rádiós hírblokkok, illetve a folyamatosan sugárzott zenei műsor után 1981. december 13-án, vasárnap reggel 6 órakor elhangzik a közlemény a varsói rádió hullámhosszán és a televízióban is. A tv képernyőjén egyenruhás bemondó jelenik meg tiszti vállappal. Arcát pár napon belül megszokjuk, és hamarosan ott látjuk a TV néhány ismert férfi bemondóját is tartalékos tiszti zubbonyban. Bekonferálják Wojciech Jaruzelskit.

„Bejelentem, hogy a mai napon megalakult a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa. Az Államtanács az alkotmányban foglaltaknak megfelelően ma éjjélkor az egész ország területén bevezette a hadiállapotot. Kívánom, mindenki értse meg tevékenységünk indítékait és céljait.”

A „hadiállapot” (stan wojenny) kifejezést a varsói magyar tudósítók „szükségállapot”-ként használják, mert nyelvünkben ez pontosabban kifejezi az új helyzet lényegét.

Jaruzelski tábornok rövid, határozott szöveget intéz országa népéhez.

„Meddig lehet még a kijózanodásra várni? Meddig tarthat még, hogy a megegyezésre nyújtott jobb ökölbe szorított kézzel találja magát szemben? Nehéz szívvel, hatalmas keserőséggel beszélek erről. Hazánkban másként is történhetett volna [...] Ebben a helyzetben a tétlenség büntett lehetett volna a nemzettel szemben. Ki kell jelenteni: elég! [...] A Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa nem helyettesíti a hatalom alkotmányos szerveit. Egyetlen feladata a jogrend védelme az államban, a rend és fegyelem helyreállítását segítő tevékenység biztosítékainak megteremtése. Ez az utolsó út, melyen megkezdhető az ország kivezetése a válságból, az állam megmentése a széthullástól.”

Elhangzik a Lengyel Népköztársaság állami himnusza: „Jeszcze Polska nie zginęła...” - Nincs még veszve Lengyelország. A proklamációt, Jaruzelskinek, a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa - a WRON - elnökének beszédét egy óra múlva ismétlik majd, s a nap folyamán még néhányszor újra közvetítik. A katona bemondók pedig egész nap olvassák a szükségállapot dekrétumának szövegét, a szigorú korlátozások szabályait, az állampolgári tevékenységet, az ország életét szűk határok közé szorító rendelkezéseket.

Csaknem 6 ezer személyt, köztük a Szolidaritás szélsőséges vezetőit és mintegy 40 olyan személyt internáltak éjjélkor, akik felelőssé tehetőek a hetvenes évek bűneiért; internáltak tehát Wałęsát, Kurońt, Michniket - és Giereket, Jaroszewiczet, Grudzieńt, Łukaszewiczet, Szydla-kot, Wraszczykot is... Szigorították a büntető törvénykezést, bevezették a szükségállapot rendelkezéseinek megsértőivel szemben a rögtönítélkezést.

Bevezették a postai küldemények cenzúráját, elrendelték a rádió adó-vevő készülékek, vadász- és sportfegyverek beszolgáltatását, a fényképezési és filmezési tilalmat, megszüntették a belföldi és a nemzetközi távközlést, engedélyhez kötötték az állandólakhely-változtatást, bevezették a külföldre utazás tilalmát.

Igen sok, gazdasági és védelmi szempontból kulcsfontosságú iparágat, üzemet helyeztek katonai irányítás alá. A nagyvárosok utcáin most a hadsereg páncélos alakulatai és katonai-rendőri járőr csoportok cirkálnak, megszűnt a belföldi és a nemzetközi légit forgalom.

A vasárnap reggeli rádió- és tv-műsor gyorsan talpra állítja Varsó lakosságát. Már a kora délelőtti órákban hatalmas forgalom indul az egész fővárosban. Az utcákon posztoló tankok, páncélozott csapatszállító járművek mellett siető gyalogosok, sűrű kocsisorok húznak el: telefonösszeköttetés híján így keresik fel egymást a város más-más pontján élő családtagok, barátok, kollégák, hogy megbeszéljék, mi is történt Lengyelországban.

Ezt teszik a Varsóban dolgozó magyar tudósítók is, akikre most ugyanúgy érvényes a szükségállapot minden korlátozása, sőt az a legrosszabb, hogy ezúttal a tudósító is helybenjárásra kényszerül, mert nincs semmiféle összeköttetése hazájával, szerkesztőségével. Jómagam csaknem egy hétig tartok kényszerszünetet, s a Magyar Rádió hallgatóit - Budapesten figyelve a varsói rádióadásokat - Krassó László és Domány András Budapestről tudósítja helyettem. Varsóban dolgozó s a Báthori expressszel hazautazó magyar családok viszik haza első üzenetemet pesti kollégáimnak egy magnókazettán: „Szervusztok. Jól vagyunk. Az eseményeket követem, de a jelentkezés egyelőre elképzelhetetlen. Magunk döntöttünk úgy, hogy a család itt marad. Biztonságunk, a tudósítói iroda biztonsága megoldott. Remélem, mielőbb tudok dolgozni, tudósítani. Türelmeteket kérem.”

Azután valamikor vasárnap délután a TV katonai stúdiójából felolvassnak egy felhívást: a katonai sajtóközpont kéri a Varsóban akkreditált külföldi tudósítókat, menjenek be az Interpressbe, ahol tájékoztatást kapnak. Kocsiba ülök, s tíz perc múlva a konferenciateremben hallgatom Wiesław Górnicki századost, az ismert lengyel író-publicistát, a WRON szóvivőjét. Megtudom, hogy hamarosan dolgozhatunk, de a külföldi tudósítók anyagait cenzúrázzák. Megkapom akkreditációs igazolványom betétlapját, amely alapján elhagyhatom Varsót, hang- és filmfelvételeket készíthetek. Egyszerűen elvileg már dolgozhatnék, de a hangtovábbító telefonösszeköttetést a rádiótudósító számára sajnos a sajtóközpontban rendelkezésre álló betűtovábbító telex nem helyettesíti. Pár nappal később a Báthori expressszel megérkezik hozzám Budapestről Szalay Zsolt, a rádió hírszerkesztőségek vezetője (ma bonni tudósítója) és a következő, visszatérő vonatig, 24 órán át dolgozunk: magnóra mondok néhány tudósítást, beszélgetünk a 168 óra számára, és Zsolt másnap jó néhány „friss” varsói anyaggal tér haza a Bródy Sándor utcába.

Csak valamikor január második hetében nyílik meg számomra a napi összeköttetés csatornája: a Lengyel Rádió Myśliwieckai utcai stúdiójából minden este 6 órakor bejelentkezhetek az Esti Magazin számára. Lakásomban csak a tavasz végén kapcsolják be újra a telexet és irodai stúdióm kábelét. Mindennapjainkról talán még annyit, hogy este 10 és reggel 6 óra között magunk is a lakásba kényszerülünk, ránk is vonatkozik a kijárási tilalom; naponta néhányszor határozott, de elég udvarias módon igazoltatnak, olykor fel kell nyitnom a csomagtartót is; ha valamit meg akarok tudni, az elnémult telefon miatt autóba kell ülnöm, s a sajtóközpontban vagy kollégáim irodáján, lakásán személyesen kell érdeklődnöm.

A szükségállapot első óráiban, napjaiban az újságírók egyetlen gondolat foglalkoztatja: hogyan fogadja a kemény lépést a lengyel lakosság? Egy bizonyos: senki sem lelkesedik. Akivel csak találkozom, keserűen beszél. Ki azért, mert tegnap elhitte a Szolidaritás mindenható voltáról terjesztett legendát, s híve volt az elmúlt 16 viharos hónap fejleményeinek, ki azért, hogy csak ilyen drasztikus lépéssel lehetett megfékezni az átokfutókat, ki csak egyszerűen a kényelmetlenséget okozó korlátozások miatt. Olyan emberrel is beszéltem - kisebb funkciójú Szolidaritás-vezető volt az illető -, aki még a szükségállapot első napjaiban sem hitte el, hogy a lengyel hadsereg hűséges marad a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsához, a szocializmushoz.

Természetesen megszólalt a Nyugat. Alexander Haig, az USA hadügyminisztere már december 13-án nyilatkozik Brüsszelben, a „Myatt-Regency” hotelben: az Egyesült Államok kormánya elégedetlenségének ad hangot a lengyelországi szükségállapot bevezetése miatt. Másnap Washingtonban hivatalosan is közlik a lengyel nagykövettel, hogy felfüggesztik valamennyi „kormánytámogatást” a Lengyel Népköztársaság számára. Ronald Reagan december 17-i sajtókonferenciáján közli: a szükségállapot bevezetése Lengyelországban nem történhetett volna meg a Szovjetunió beleegyezése és támogatása nélkül. Az amerikai kormány tüstént létrehoz egy munkacsoportot a lengyel események folyamatos megfigyelésére, elemzésére. Chicagóban lengyelelles csoport gyűjtja fel a Lengyel Népköztársaság konzulátusát. Reagan 21-én fogadja a lengyel emigrációs szervezet, az Amerikai Polonia Kongresszus küldöttségét, melynek tagjai támogatják az elnök szándékát, a gazdasági szankciók bevezetésének tervét. A szándékból tett lesz: Reagan karácsony vigiláján jelenti be a szankciókat, egyúttal három követelést nyújt be ultimátumszerűen a lengyel kormánynak: reaktiválják a Szolidaritást; bocsássák szabadon az internáltakat; szüntessék meg a szükségállapotot, és állítsák vissza a december 13. előtti helyzetet.

Az ország határain belül is történik néhány ellenállási kísérlet. Már 13-án délelőtt megpróbál tüntetést szervezni a fővárosi Szolidaritás-Mazowsze. A szervezet Mokotowska utcai székháza előtt röplapot osztogatnak, tiltakozásra lázítják a járókelőket. Kocsim nyitott ablakán át én is kapok ilyen röpcédulát. A hangadókat őrizetbe veszik. A katowicei Wujek bányában - amely éppúgy, mint a többi lengyel bányauzem, katonai irányítás alá került - december 16-án egy csoport, benne egyesek az üzemén kívülről, sztrájkot szerveznek. Az intézkedő karhatalmi alakulat tagjaira kövekkel, fejszékkel, csákányokkal támadnak. Az összecsapásban heten életüket vesztik, harminckilenc polgári személy és negyvenegy rendőr megsebesül. Gdańskban is zavargások törnek ki, néhányan megsebesülnek; a karhatalom helyreállítja a város nyugalma.

A szükségállapot dekrétumával felfüggesztik valamennyi társadalmi és tömegszervezet, szakmai és alkotó szövetség, így a szakszervezetek, a Szolidaritás tevékenységét is. A szocialista-ellenes ellenzék és a Szolidaritás extrém vezetésének „második vonala” - azok, akiket december 12-ről 13-ra virradó éjszaka nem internáltak - országszerte hozzálátnak a föld alatti ellen-

állás megszervezéséhez. A társadalom szerény, s az idő múlásával gyengülő támogatásával ezek a csoportok lokális akciókat szerveznek, munkalassításra, szabotázsokra igyekeztek rávenni a dolgozókat. Az alkotó értelmiség, az írók, színművészek tekintélyes csoportja, neves személyiségek is, ún. „belső emigrációba” vonulnak, bojkottálják az állam intézményeit, a rádiót, televíziót, és közülük többen az illegális kiadók, nyomdák, a nyugati mecénások számára kezdenek dolgozni, majd templomokban szervezett művészeti rendezvényeken lépnek fel. Ellenállásra buzdít minden hónap 13-án, tehát a szükségállapot hónapfordulóin a földalatti „*Radio Solidarność*”...

Úgy hiszem, aki válságnaplóm eddigi sorait figyelmesen olvasta és a sok évszázados magyar-lengyel barátságból eredezteteti tiszteletét a jóra való lengyel nép iránt, pontosan megérti, hogy a sok lehetséges rossz közül a legkevésbé rossz történt Lengyelországban 1981. december 13-án. A szükségállapot érdes szigorára volt szükség a nemzeti katasztrófa, a testvérgyilkos polgárháború megakadályozása érdekében.

A szükségállapot 12 és fél hónapig tartott, 1982. december 31-én felfüggesztették, majd a rákövetkező esztendőben, Lengyelország július 22-i nemzeti ünnepén megszüntették.

A Szejm ülésén, 1983. július 21-én jegyzetelem a tábornok szavait:

„A földet, mielőtt termését kínálná, ekével hasítják fel. Az új élet születését mindenkor sikoly és fájdalom kíséri. Ily módon hazánknak is súlyos próbát kellett kiállnia, újólág vizsgát kellett tennie a történelem előtt.

Ötszáznyolcvanöt hosszú, nehéz napon át tartott. Naponta vizsgázott az egész nép - munkás és katona, paraszt és rendőr, tanító és politikus. Mindenki lelkiismerete szerint- Lengyelország számára. Annak a Lengyelországnak a számára, amely létezik és amely létezni fog.

[...]

Nem idegen kegyekből, hanem a kitartó munkából, a szocializmus örökké élő és alkotó forrásaiból meríthetjük ma a bizonyosságot, hogy a holnap a mánál jobb lesz.

Lengyelországba visszatér a remény.”

UTÓSZÓ HELYETT

Interjú Jerzy Urban miniszterrel, a Lengyel Népköztársaság kormányának sajtósóvivőjével

Jó másfél esztendeje, tehát amióta újra itthon dolgozom, nem jártam Varsóban. A miniszter puritán eleganciával berendezett dolgozószobájában 1984 júliusában, a búcsúzás pillanataiban voltam utoljára. Amikor Jerzy Urban, akinek izgalmas kedd déli konferenciáin éveken át hallgattam, kérdeztem, jegyzeteltem, most hellyel kínál, úgy érzem magam, mint amikor először érkeztem a lengyel fővárosba: a feladat varázsa megint elkápráztat. És valóban, a feladat új: az egykori válságtudósító most már a konszolidáció majdnem két esztendejéről válthat szót a propaganda miniszterével - engedtesék meg, hogy hozzátegyem, ezzel a pártonkívüli lengyel kommunistával.

- Miniszter Úr, milyen események, jelenségek, tények jelzik a konszolidációt a szükségállapot befejezése óta?

- *A politikai életben az ellenzék, a földalatti szervezetek igen gyorsan szűkülő élettere... Ha felidézzük, milyen óriási befolyásuk volt a nyolcvanegyes évben, milyen méretűek voltak ambícióik, elképzeléseik... ők ugyanis vélekedtek, hogy egyedül léteznek Lengyelországban, és senki sem képes ellenállni nekik... képesek kormányozni, minden folyamatot szabályozni, a többiek pedig - mindenekelőtt a hatalom - már csupán szükséges rossz, amit ők egyelőre szíveskednek eltűrni. Ami a mai helyzetet illeti, a konspirálók elenyésző csoportja létezik csupán; egymást követő felhívásaik nem járnak semmiféle következménnyel, nincs semmi visszhangjuk, ők éppúgy elfelejtett emberek, mint a Londonban élő emigráns kormány, ők tehát ennek a háború előtti kormányzati rendszernek az örökösei, helyzetük is hasonló. Ez talán kifejezi a Lengyelországban végbement politikai átalakulást.*

Egyébként a szervezett ellenzék helyzete szánalmas. Jelenlétük látványos bizonyítékait nyújtó eseményekkel ugyan van dolgunk, de ezek csalóka módszerek a részükről. Legutóbb például Gdańskban arra szólították fel az embereket, hogy a szocializmus iránti ellenszenvüket úgy hirdessék, hogy a húsvéti ünnepek meghatározott óráiban tegyenek sétát az utcákon. Ezt a trükköt arra alapozták, hogy Gdańskban az emberek ilyen ünnepnapokon amúgy is szokás szerint sétálgatnak. Elkeseredett kísérlet volt ez abból a célból, hogy egyes nyugati tévés forgatócsoportok számára megkönnyítsék a munkát: bemutassák, miként tiltakoznak a lengyelek Jaruzelski ellen. Tehát ez a szélsőséges, úgymond szervezett ellenzék ténykedése. Az ellenzék nagyobb részét azonban azok alkotják, akik nem folytatnak törvénybe ütköző tevékenységet, csupán kifejezésre juttatják ellenszenvüket a szocializmus iránt munkahelyükön, például egyes tudományos, kulturális intézetekben. De az ő befolyásuk köre is jól kivehetően szűkül, ők voltak azok, akik azelőtt meghirdették, hogy kiközösítik maguk közül az elkötelezettek kis csoportját, s most ők kerültek kívülre még azok köre is, akik egyébként rokonszenveztek velük.

Az amnesztia hatása is érzékletesen bizonyítja a konszolidáció tényét. Persze, nem csak az amnesztia széles körű, sőt többszörös alkalmazása, hanem az is, hogy elenyésző az olyanok száma, akik visszaesőként újólág ellenséges tevékenységbe fogtak. Bizonyító erejű esemény az 1983-as tanácsi, majd 1985-ös parlamenti választás, illetve ezek kimenetele is: az eredmények jól megmutatták, milyenek ma Lengyelországban az erőviszonyok.

- És a gazdaságban?

- A megszilárdulásra utal az a jelenség, hogy ez az ország, ahol a gazdaság voltaképpen széthullott, ma már normális gondjaival küszködő normális ország. Az üzletekben 1981-ben semmi sem volt; a pénznek tulajdonképpen nem volt értéke, legalábbis semmit sem lehetett érte kapni. Be kellett vezetni a jegyrendszert, mint egyedül lehetőséget. Ma sem vagyunk a duzzadó bőség hazája, bár ma nem annyira az áru, mint inkább a megvásárlásához szükséges pénz híján vannak az emberek. Nemrégiben még, jó három és fél évtizeddel a háború után, Európa kellős közepén a jegyrendszer kellemetlen képzetekkel társult a lengyel emberben, mégis támogatást kaptunk a társadalomtól, mert ez bizonyult a biztonságosabb ellátás egyetlen útjának. Ma már csak a húst és a csokoládét árusítják jegyre. Igaz az is, hogy a jegyre kiszolgálható húsmennyiség növekszik, s ez a húsjegy megszüntetéséhez vezető első lépés.

- Ezek szerint még ma is érvényesek az ön 1981-ben írt és a húsról szóló szatírájának mondatai.

- Melyik írásomra gondol?

- Arra, amelyik a húsról mint a közélet, a politika szimbólummá nőtt mértékegységéről szól.

- Igen, igen... Nos talán a magyarokat - akiknek országát a hús bősége jellemzi - ez megmosolyogtatja, de Lengyelországban hatalmas konfliktusok robbantak ki az élelmiszerek, de mindenekelőtt a hús árának emelése miatt, így azután a hús mintegy szimbólummá vált. A hús amolyan indító impulzus volt. A húsellátás, illetve a húsárak iránti érzékenység továbbra is számottevő tényező Lengyelországban, ugyanakkor elveszti szimbolikus jelentőségét. Egyébként a stabilizációnak az is az egyik tünete, hogy Lengyelországban évenként emelkedik a hús ára, s ez most mégsem okoz sokkot. A szükségállapot bevezetése után, 1982-ben rendkívül nagy mértékű, több mint százszázalékos áremelés történt. Ma pedig - noha az árak növekedése senkit sem tölt el örömmel - ezt nem tekintik katasztrófának az emberek, s nem okoz társadalmi robbanást.

- A világban az is jól érzékelhető, hogy - talán épp a belső megnyugvás nyomán - újra növekszik a Lengyel Népköztársaság nemzetközi szerepe.

- Igen, ez mind Keleten, mind Nyugaton tapasztalható. Természetesen a konfliktusok által megtépázott bizalom, s a tekintély helyreállítása Keleten gyorsabban megy végbe, mint a nyugati államok viszonylatában.

- Miként jellemezné a lengyel gazdaság mai állapotát és jövőjét?

- Ezerkilencszáznyolcvankettő közepéig, tehát két éven át 25 százalékkal csökkent a termelés Lengyelországban. Ez szörnyű csapás volt. Hasonló méretekben csökkent az életszínvonal is. 1982-ben azután megkezdődött a növekedés, évente néhány százalékkal javul a termelés, ön is tudja, volt egy hároméves válságfelszámoló tervünk, s ezt alapján véve teljesítettük is. Lengyelország mai gazdasági helyzetét az jellemzi, hogy az életszínvonalat sikerült stabilizálni, de csak szerény mértékben tudjuk fejleszteni. A reálbéreket egy-két százalékkal növelhetjük. Természetesen egyesek jövedelme csökken, másoké erőteljesen növekszik, megint másoké stagnál. Kijelenthetem, hogy a termelési színvonalat visszaállítottuk az 1979-es, tehát a válságot megelőző állapotra. De az is igaz, hogy ez korántsem az akkori termelési struktúra rekonstrukcióját jelenti. Alapjában véve elértük, hogy jó élelmiszer-ellátást nyújthatunk, s ez kulcskérdés, mert ezt vette körül a legnagyobb rémület. Ma legfeljebb csak húshiányról beszélhetünk, de oly mértékben gyorsul a hústermelés üteme, hogy ma már olykor a feldolgozás és hűtőkapacitás szűkösségét is érzékeljük.

Vannak persze súlyos veszteségeink is. Ezek közül az első a tervezettnél alacsonyabb nyugati export, és bár a Nyugattal folytatott külkereskedelem mérlege a lengyel oldalon többletet

mutat, törleszteniünk kell a hiteleket, mégpedig összességében 30 milliárd dolláros kölcsönt. A többletet a behozatal alapos korlátozása árán érjük el. Nos, ezen a ponton elégedetlenek vagyunk önmagunkkal. Ugyanilyen elégedetlenség tölt el bennünket a beruházások frontján is, mert a beruházások még mindig nagyobbak a tervezettnél, elhúzódik a kivitelezés. Végül pedig az is baj, hogy nem tudjuk megzabolázni a bérek terven felüli növekedését. A bér jobban nő, mint a termelékenység, s ez az árak emelését is előidézi. Természetesen ez nem talál megértő fogadtatásra, fennmarad az infláció, pedig úgy tervezzük, hogy 1990-ig a mai évi tízegy-néhány százalékosról néhány százalékosra redukáljuk az inflációt.

Kérdezte, mi várható a jövőben, ön is tudja, hogy országunk a hetvenes években meglehetősen korszerű iparral rendelkezett. Csakhogy előregedett az ipar, elavultak termékei s ez bizony hat az exportra is. Feladatunk hát a technológiai űrök áthidalása, az energia- és üzemanyag-pazarlás megfékezése, ötéves tervünk fordulatot akar kikényszeríteni e téren is. Az 1990-ig érvényes és most vitatott ötéves terv igen szerény, s a termelés 12 százalékos növekedését irányozza elő. Réális terv ez... és kérem, vegye figyelembe, hogy a mi egyik korábbi hibánk éppen az volt, hogy túlterveztünk, majd korrigáltunk. Egyszerűen annak idején a tervezés - ahogyan akkor neveztük - mobilizációs jellegű volt, pedig korántsem mozgósított. Most tehát tervünknek az a célja, hogy helyreállítsa az alapvető gazdasági, piaci egyensúlyt.

- A Nyugat gazdasági szankcióival még ma, 1986-ban is számolni kell.

- Igen, s napjaink még nem tekinthetők e szankciók befejező fázisának. Tárgyilagosan, röviden szólva: az amerikai szankciók okozta veszteségeinket körülbelül 15 milliárd dollárra becsüljük a múlt év végéig bezárólag, s ez azóta is növekvő összeg. Ma csakis az Egyesült Államok jelenti ki, hogy szankciót alkalmaz ellenünk. Voltaképpen ez két intézkedést jelent: az egyik a hitelnyújtási tilalom, a másik a legnagyobb kedvezmény megtagadása. Más államok nem állítják, hogy restriktiót alkalmaznának, ugyanakkor nem is nyújtanak hitelt Lengyelországnak. Mindössze két ország, Ausztria és a Német Szövetségi Köztársaság adott jelképes összegű hitelt, többé-kevésbé 50-50 millió dolláros tételekben. (Azóta Nagy-Britannia is újból a hitelezők sorába lépett. - A szerk.) Ennek főként az a jelentősége, hogy e két állam kitört azok sorából, amelyek ugyan hivatalosan ezt nem erősítik meg, mégis szankcióval sújtják Lengyelországot. Persze politikai bojkottjával az Egyesült Államok tulajdonképpen magára maradt, mert hiszen kisebb-nagyobb mértékben a többi nyugati állam politikai párbeszédre lépett Lengyelországgal.

- A lengyel ember lelki világába viharos erővel robbant be az 1980-as és 1981-es esztendő. A konszolidáció is talán e téren a leglassúbb.

- Való igaz: még 81-ben, 82-ben, sőt 83-ban is majdnem minden családban érzékelhető volt a politikai megosztottság. A politikai antagonizmus minden egyéb társadalmi tényező fölé emelkedett, s ez osztotta meg az embereket. Súlyos politikai probléma az is, hogy a Szolidaritás mozgalmához, annak is a radikális szárnyához kötődő ifjúság egy része ma a koravén csalódottak pozícióját foglalja el: csalódtak a Szolidaritásban is, de inkább azt mondják, hogy a néphatalomban csalódtak, s most nem érdekli őket a közélet. Persze, ez az ifjúság kisebbsége. Jelenlétük jól érzékelhető az egyetemisták között, de sajnos egyes ipari körzetekben, mindenekelőtt a magasan kvalifikált munkásság körében is.

- Hallottam ilyen fogalmazást is: egy lengyel nemzedék elveszett a szocializmus számára.

- Az ilyen „elveszett nemzedékről” szóló legendák sehol, és a történelemben sohasem igazolódtak be. Hamis lenne ez a megállapítás nálunk is. Ez olyasmi, mintha egy serdülő leány kijelentené, hogy őt már soha senki sem fogja szeretni...

- Miniszter Úr, ön azt mondta, hogy magára maradt a szocialistaellenes ellenzék. De vajon Lech Wałęsa, a 80-as augusztusi sztrájkok vezéralakja, a volt Szolidaritás elnöke, aki 1983-ban Nobel-díjat kapott, be tud-e illeszkedni a konszolidációs folyamatba? Egyáltalán, mi van Wałęsával?

- *A Wałęsát övező legenda teljes mértékben szertefoszlott. Félig-meddig megmosolygott személy lett, noha sohasem volt komoly vezető ember, függetlenül attól, hogy határozott ellenségünk ő. Természetesen ismerünk más, komoly, eszes ellenfeleket, de Wałęsát képességei inkább a tüntetéseknek amolyan néptribunájává tették, s mivel már nincsenek tribünök, ez a sajátsága az enyészetbe veszett. Körülbelül két éve mérték nálunk Wałęsa népszerűségét. Nem emlékszem, hogy is szólt pontosan a kérdés - „Bízik-e ön Wałęsában?” vagy „Játszhat-e még Wałęsa fontos szerepet?” -, mindenesetre a megkérdezettek öt százaléka adott igenlő választ. Úgy vélem, ez az arány ma még kisebb lenne, csak hogy napjainkban senki sem végez ilyen témájú közvéleménykutatást. A Wałęsa név jobbra mosolyra fakasztja az embereket. Ehhez mi is hozzájárultunk azzal, hogy nem ültettük őt börtönbe, nem vitáztunk vele túlságosan gyakran, ő maga persze nagyon szeretne mártírrá válni. Mai helyzetéhez önmaga is jócskán hozzájárult: rendkívül beszédesnek bizonyult, igen könnyen ad interjút a külföld számára. Ostobaságokat beszél, naponta mást és mást mond, ellentmondásokba keveredik önmagával. Bejelenti, hogy egy hónapon belül szenzációs programot hirdet, azután ez elmarad. Ez tehát annyit jelent, hogy önmaga munkálkodik népszerűtlenségén. Teszi ezt úgy is például, hogy elegáns, nyugati márkájú gépkocsiján, biztosító kíséretével érkezik munkahelyére, a gdański hajógyárba, ahol most is, mint azelőtt, villanyszerelő. Gyakran van táppénzen, sok gyermeke van, valamelyik gyermek néha betegeskedik, tehát az év jó részében Wałęsa nem dolgozik, de ezt hivatalosan teszi így. Egyébként pedig amikor dolgozik, jól dolgozik, nincs kifogás villanyszerelői munkája ellen.*

- Ha tehát az ellenzék, a földalatti szervezkedők iránt megingott a lakosság nagyobb tömegeinek bizalma, akkor feltételezhető, hogy a hangulati megnyugvással párhuzamosan növekszik a bizalom a néphatalom irányában.

- *A bizalom valóban növekszik, s ez tartós tendencia. Mégsem egyenes, hanem hullámvonalon végbemenő folyamat ez. Szüntelenül vizsgáljuk a lakosság hangulatát, s az rendkívül széleskörűen alakul különféle impulzusok hatására: javul vagy romlik. Lengyelországban a társadalmi tudat felettébb összetett. Óriásiak a nézet- és magatartásbeli különbözőségek az emberek gyakorlati lépései és az általuk deklarált szándékok között: vannak pozitívan nyilatkozók, akik egyidejűleg negatív cselekedetekre ragadtatják magukat, s ez fordítottnak is igaz. A hatalom iránti bizalom sem egyforma a különböző szférákban. Például a külpolitika terén a kormány nagyfokú bizalmat élvez, de már az árpolitikát illetően ez korántsem mondható el. Én, mint a kormánypropaganda irányítója, igyekszem szavaimat mindig a társadalomnak címezni, mégpedig nemcsak úgy általában a társadalomnak, bár tudom, hogy van a mi társadalmunknak egy bizonyos része, talán néhány vagy tizenegynéhány százalékos hányada, amelyre nem hatnak vagy alig hatnak érveink. Bármit is mondunk, számukra az annyit tesz, hogy hazudunk, vagy mondanivalónknak épp az ellenkezője igaz. Hozzájuk tehát nem jutunk el. Az is tény, hogy rendkívül kritikus a mi lakosságunk, de az emberek többségét mégsem kell meggyőznünk bizonyos alapkérdésekről, ők azok, akiket mindenekelőtt szeretnénk érvekké, tényekkel meggyőzni, s ma még ők azok, akik egyszer bíznak bennünk, máskor nem.*

- Bevált tehát az a vezetési módszer, amit Jaruzelski tábornok a „felhúzott függöny előtt” gyakorolt kormányzati munkastílusnak nevezett?

- Bevált, és ez a bizalom az újjáépítésnek az alapja, bár bizonyos kétségek is fűződnek hozzá. Nélkülözhetetlen, s gyakoroljuk a nyíltságot a gazdasági helyzetet érintő tájékoztatásban is,

csak hogy ennek olyan hatása is van, hogy bizonyos apátiát ébreszt. Másfajta munkastílus, mint ez a „felhúzott függöny előtti” ténykedés, elképzelhetetlen lenne abban a Lengyelországban, ahol a társadalmi felháborodás ereje óriási, ha valamit eltitkolnak a lakosság elől. Jómagam nemrégiben felettébb kellemetlen helyzetbe kerültem a lengyel közvélemény előtt: az ünnepeket megelőzően kijelentettem, hogy nem kerül sor áremelésekre, pedig éppen cigaretta-áremelés előtt álltunk. Úgy véltem, nem kell ezt megemlíteni, mert felvásárolnák a cigarettát, fellendülne a feketézés. Kiderült, hogy ez hiba volt, mert sokkal rosszabb hangulatot keltett ez a bejelentés, mint maga az áremelés ténye. A lakosság úgy vélekedett, hogy a kormány titkolózik, nem folytat „fair játszmat”. Ma már tudom, be kellett volna jelenteni az intézkedést, hagyni kellett volna a felvásárlást, hadd gazdagodjanak a spekulánsok... és ezt már nem a kormány számlájára írta volna a lakosság. Egy újabb áremelésnél azután már lehetett volna erre a precedensre hivatkozni... Az is természetes, hogy mások a szempontjai a propaganda irányítójának és megint mások annak a belkereskedelmi miniszternek, aki fenn akarja tartani a piaci egyensúlyt.

- Könyvem első oldalain megpróbáltam gondolatokat felvillantani a lengyel néplélek (ha ilyen egyáltalán létezik) rejtelseiről. Most arra kérem meg önt mint szóvivőt és mint mives tollú tárcaíró, adjon hiteles kulcsot a magyar olvasó számára a lengyelek, Lengyelország jó megértéséhez.

- *Nehéz saját népemről valami eredeti dolgot mondanom... Ennek a nemzetnek ugyanis minden egyes polgára annyifélet összeolvasott abból, amit többszáz éven át népünkről leírtak... Mégis úgy gondolom, a lengyelek legfontosabb rossz tulajdonsága nem is a romantikus hajlam, mert hisz ez csak mítosz, s csak különös történelmi helyzetekben dominál, hanem inkább az a mélységesen téves meggyőződés, hogy a mi népünk olyan nép, amelyet különlegesen jó sors illet meg, s ezt különféle értelemben véve ki is érdekelte, egyidejűleg azonban hiányzik e jó sors megteremtésének gyakorlati képessége.*

- Köszönöm a beszélgetést, Miniszter Úr!

Varsó, 1986. április 3.

A hátsó borító szövege:

„...szürke arccal állít meg a liftajtóban pani Maria, a szemben lakó nyugdíjas:

- Proszę, pana, co tu teraz będzie... Kérem, uram, mi lesz itt most...”

Hányszor gondoltuk ezt magunk is, miközben szívszorongva figyeltük 1980-81-ben a lengyel válság eseményeit. Elkerülhető-e az erőszak? Mi bontakozik ki a válságból? Egyáltalán: kibontakozik-e valami? Ezeket a súlyos, de tanulságos pillanatokot élhetjük-gondolhatjuk át újból a Magyar Rádió akkori tudósítója jóvoltából, aki naplója, valamint dokumentumok segítségével pergeti vissza az eseményeket, nem részvétlen, de kényszerű „kivülállóként” birkózva a tudósító irgalmatlan nehéz feladatával.

Szilágyi Szabolcs iskolai elvégzése után 1974-től a Magyar Rádió nyíregyházi stúdiójának a vezetője, s mint a lengyel nyelv, élet kiváló ismerőjét (felesége is lengyel) küldik ki 1979-ben tudósítónak Varsóba. Ottani munkájáért megkapta mind a Magyar Rádió, mind a Magyar Televízió elnökének díját.

Kiküldetési idejének lejártával visszatért Nyíregyházára, ahol ma a városi televízió felelős szerkesztője és a Kelet-Magyarország című lap vezető munkatársa.

Pályatársak a könyvről

„Örülök, hogy azoknak az éveknek zaklatott krónikája nyugodt nyomtatásban ismét átgondolható, ahogy ő teszi: higgadtan, ugyanakkor Lengyelország és mestersége, az írás iránti szenvedéllyel.”

VÉRTES ÉVA

„Forró napok krónikája ez, amelynek segítségével bepillantást nyerünk nemcsak egy tudósító nehéz időszakban végzett munkájának kulisszatitkaiba, hanem - és ez sokkal fontosabb - az utóbbi idők legsúlyosabb európai válságának kibontakozásába is.”

BARABÁS JÁNOS

KÉPMELLÉKLETEK

Tudósítói lakás-iroda-stúdió
a negyediken

„Az Esti Magazinnak küldöm
Varsóból...”

A csehszlovák tv-tudósítónál, családi körben
Idelátszik a munkáskerület

Közsadako-
zásból újjá-
építve:
a varsói
királyi vár

Diákklub,
ahol
Ruffy is járt

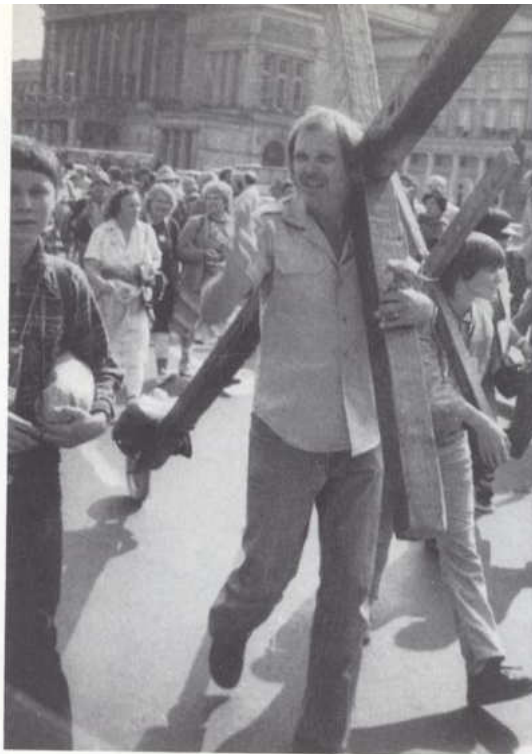

A LEMP KB székháza

A Szejm

A varsói utcán, 1981-ben

A Szolidaritás – Mazowsze
volt székháza

A Szent János székesegyház – sok tüntetés kiindulópontja

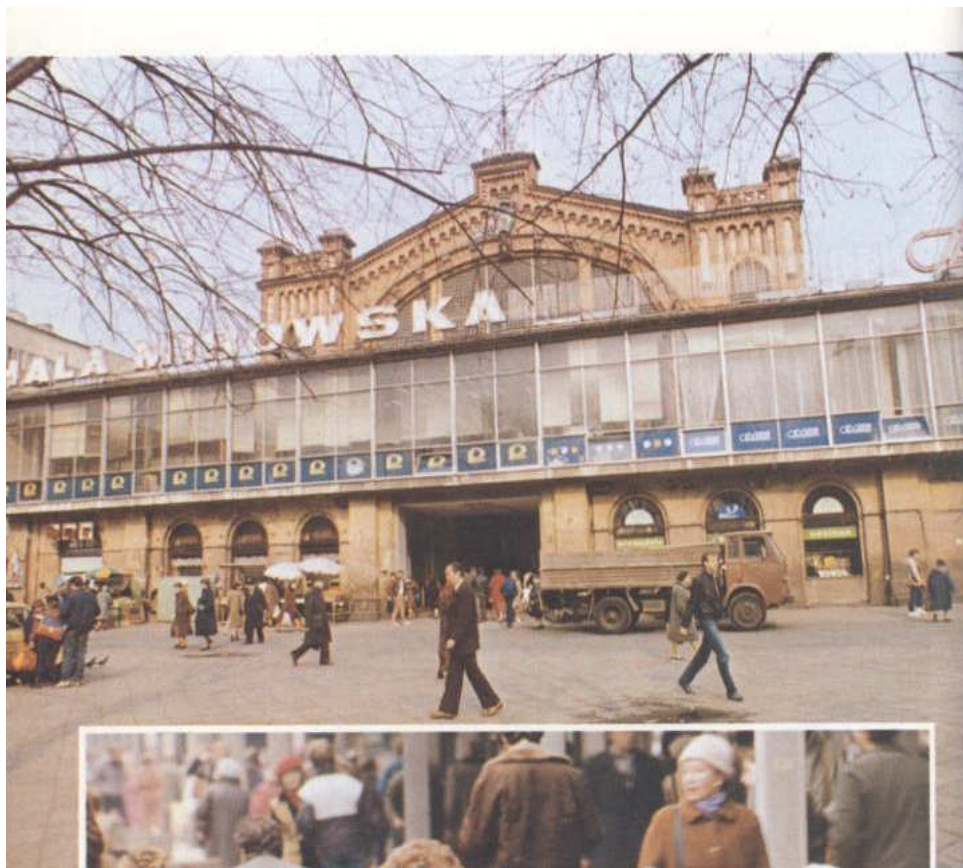
„Saját erőnkől” – Jaruzelski a kamera előtt

Nemzedékek randevúja a Starówkán

A varsói folklór – 10–20 złoty illik adni

A vásárcsarnok, a Hala Mirowska. Pihenő vásárlás közben

Jerzy Urban kormányzóvivő vendégeként 1986 tavaszán

Urban szavainak egyik bizonyítéka...

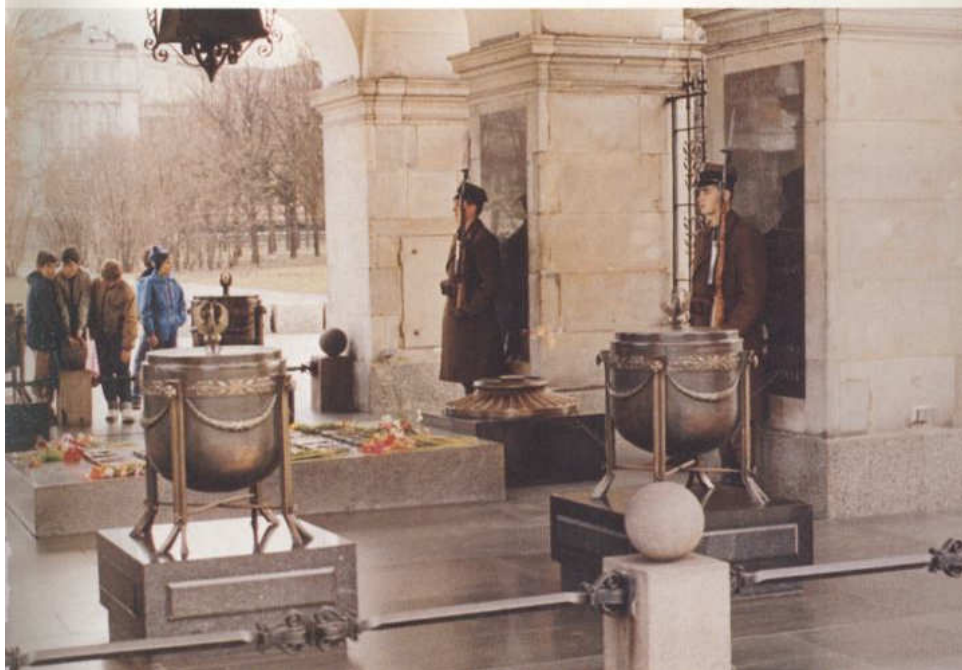

A Lublini Unio terén

Varsó, belváros

Az Ismeretlen Katona sírja

„...szürke arccal állít meg a liftajtóban pani Maria, a szemben lakó nyugdíjas:

– Proszę, pana, co tu teraz będzie... Kérem, uram, mi lesz itt most...”

Hányszor gondoltuk ezt magunk is, miközben szívszorongva figyeltük 1980–81-ben a lengyel válság eseményeit. Elkerülhető-e az erőszak? Mi bontakozik ki a válságból? Egyáltalán: kibontakozik-e valami? Ezeket a súlyos, de tanulságos pillanatokat élhetjük-gondolhatjuk át újból a Magyar Rádió akkori tudósítója jóvoltából, aki naplója, valamint dokumentumok segítségével pergeti vissza az eseményeket, nem részvétel, de kényszerű „kívülállókánt” birkózva a tudósító irgalmatlan nehéz feladatával.

Szilágyi Szabolcs iskolai elvégzése után 1974-től a Magyar Rádió nyíregyházi stúdiójának a vezetője, s mint a lengyel nyelv, élet kiváló ismerőjét (felesége is lengyel) küldik ki 1979-ben tudósítónak Varsóba. Ottani munkájáért megkapta mind a Magyar Rádió, mind a Magyar Televízió elnökének dívját.

Kiküldetési idejének lejártával visszatért Nyíregyházára, ahol ma a városi televízió felelős szerkesztője és a Kelet-Magyarország című lap vezető munkatársa.

Ara: 68,— Ft

Pályatársak a könyvről

„Örülök, hogy azoknak az éveknek zaklatott krónikája nyugodt nyomtatásban ismét átgondolható, ahogy ő teszi: higgadtan, ugyanakkor Lengyelország és mestersége, az írás iránti szenvedéllyel.”

VÉRTES ÉVA

„Forró napok krónikája ez, amelynek segítségével bepillantást nyerünk nemcsak egy tudósító nehéz időszakban végzett munkájának kulisszatitkaiba, hanem – és ez sokkal fontosabb – az utóbbi idők legsúlyosabb európai válságának kibontakozásába is.”

BARABÁS JÁNOS